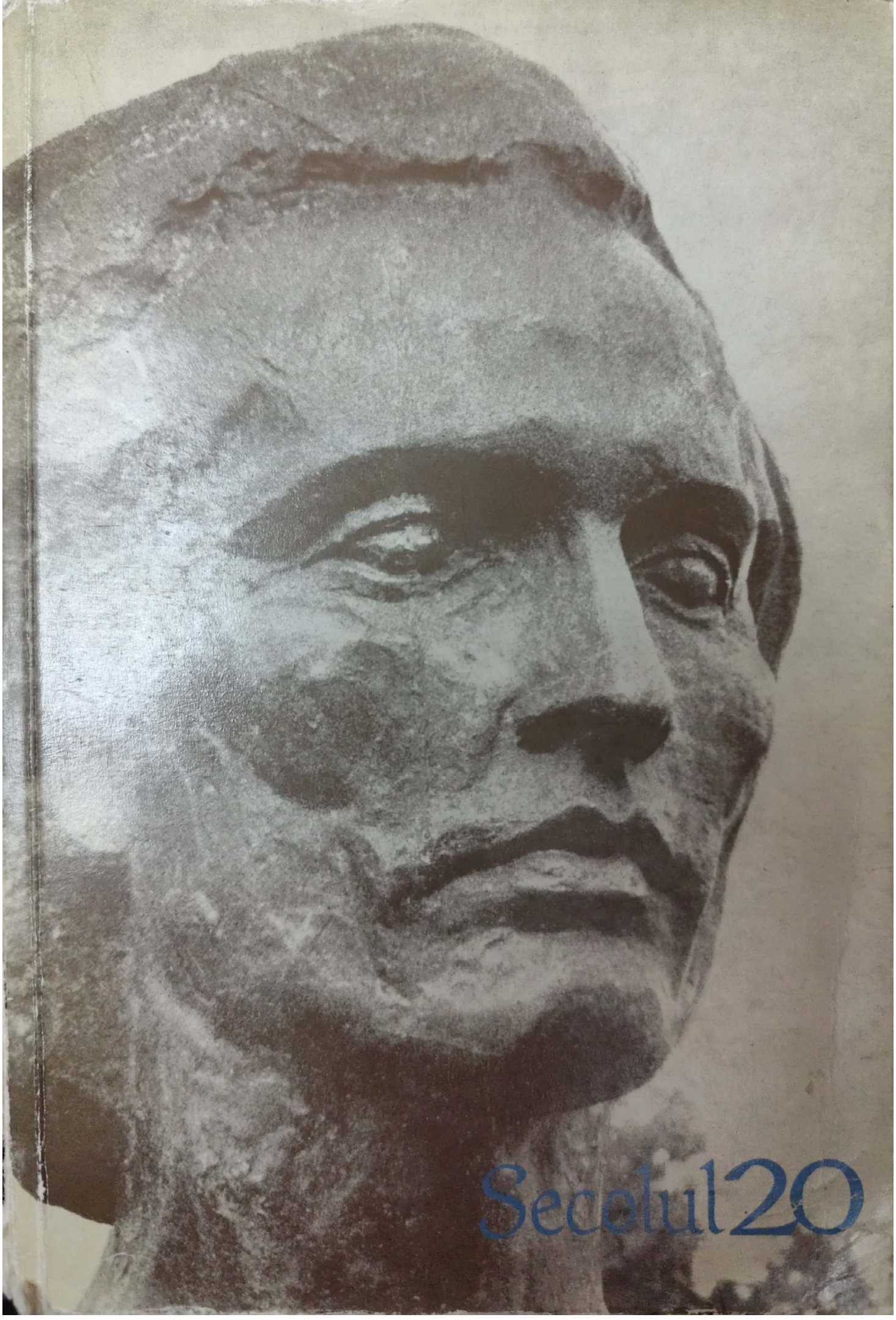

Scanned with OKEN Scanner

Secolul 20 Revistă de literatură universală

editată de Uniunea Scriitorilor din R.P.R.

Comitetul de redacție:

MARCEL BRESLAȘU REDACTOR-ȘEF, ION BRAD, OV. S. CROHMĂLNICEANU, ZOE DUMITRESCU-BUȘULENGA, MIHNEA GHEORGHIU, DAN HĂULICĂ REDACTOR-ȘEF ADJUNCT, GEORGETA HORODINCĂ REDACTOR-ȘEF ADJUNCT, TATIANA NICOLESCU, FLORIAN POTRA SECRETAR-GENERAL DE REDACȚIE

6
1964

SUMAR

EMINESCU

GIUSEPPE UNGARETTI, Președintele Comunității Europene a Scriitorilor: *Omagiu lui Mihai Eminescu* • 3

MIHAI BENIUC: *Luceafărul poeziei romînești* • 6

ELISAVETA BAGRIANA: *Intîlnire cu Eminescu* • 8

PAVEL ANTOKOLSKI: *Glasul veacului său* • 9

VILÉM ZÁVADA: *Gînduri despre poeți* • 11

AL. PHILIPPIDE: *Traductibil, intraductibil, la Eminescu* • 13

MARCEL BRESLAȘU: 7 versiuni din «*Sara pe deal*» — (cu textele traducătorilor) • 22

D. I. SUCHIANU: *Eminescu, poet mondial* • 32

ZOE DUMITRESCU-BUȘULENGA: «*Eminescu sau despre absolut*» • 43

Scanned with OKEN Scanner

IURI KOJEVNIKOV: *«Împărat și proletar» sau despre concepția socială a lui Eminescu* • 51
MARIO RUFFINI: *«Soarta» lui Eminescu în Italia* • 55
Studiul lui Eminescu la Universitatea din Roma • 62

★

AMINTIREA LUI TUDOR VIANU

AL. PHILIPPIDE: *Echilibru și armonie* • 65
ȘERBAN CIOCULESCU: *Omul Kalokagathiei* • 69
FLORIAN POTRA: *Tudor Vianu și «actualitatea» culturii românești* • 73

★

ALBERT CAMUS: **CIUMA** (partea III-a), roman, în românește de Marin Preda și Eta Preda • 75

★

SINTEZE

DUMITRU MICU și NICOLAE MANOLESCU: *Viziuni inedite în romanul românesc contemporan* • 167

CRONICA LITERARĂ

GEO DUMITRESCU: *Arghezi în limba franceză* • 181

CĂRȚI • IDEI • OPINII

IOANA PETRESCU: *Sylvia Pankhurst și zece poeme de Mihai Eminescu* • 188
FLORIAN POTRA: *Culegerea eminesciană a lui Mario Ruffini* • 193
ION POTOPIN: *Meridiane eminesciene* • 197
TATIANA NICOLESCU: *Puncte de vedere asupra romanului* • 202

★

CADRAN MONDIAL

PREZENTAREA ARTISTICĂ: **GETA BRĂTESCU**

Scanned with OKEN Scanner

GIUSEPPE UNGARETTI

Președintele Comunității Europene a Scriitorilor

EMINESCU

Rareori se întîlnește, cred, în literatura ultimelor două secole, o figură de scriitor și de poet mai complexă și mai completă decît aceea a lui Mihai Eminescu. Inaugurînd o epocă profund nouă, el pune de fapt bazele formării unei limbi unitare și moderne a poporului său.

Cercetător pasionat al istoriei literaturii romîne, Eminescu se întoarce — potrivit cu lecția europeană a romantismului — la îndepărtatele surse de inspirație ale poeziei populare. Se adresează astfel tradiției, dar mai mult pentru a se adăpa la străvechiul și bogatul izvor țărănesc și popular, decît pentru a continua producția literară clasicizantă de dinaintea lui.

Precursor al cîtorva ipostaze fundamentale ale poeziei din secolul XX, Eminescu, care găsește soluții foarte rafinate pentru desfășurarea unei autobiografii lirice proprii, demonstrează în același timp că numai plecînd de la experiența și de la sentimentul poporului se poate înfăptui renașterea literaturii romîne. În acest sens, cuvîntul încărcat de imagine care ajunge la el din expresia populară face, fără îndoială, din Eminescu un Garcia Lorca cu cincizeci de ani mai timpuriu, și dă viață unui foarte original lirism narativ.

Scanned with OKEN Scanner

Pe de altă parte, Eminescu își petrece scurtul răstimp al vieții într-o continuă dramă: între el și societatea potrivnică lui, în afară, și între dorul de infinit și grosimea de nestrăbătut a finitului, înăuntru. Vigny și Leopardi ar putea fi pomeniți aici, dacă ne gîndim la felul său de a întreba cu disperare natura despre înțelesul ultim al lucrurilor, și la tendința sa spre o « poezie pură » și spre o armonie dobîndită prin muzicalitatea cuvîntului. Pe deasupra, chiar în anii lui Rimbaud, el realizează o cu totul personală « alchimie du verbe », care acoperă deopotrivă aria dantescului « volgare illustre » și aceea a magiei verbale, proprie poetului francez: în felul acesta, el dă poporului său unitate lingvistică și arhetipul liric.

Poet cu sentimentul chinuit și ars pînă la atingerea acelei înalte splendori care face din el unul din cei mai mari poeți ai timpului său și ai tuturor timpurilor, prin omenie, Eminescu rămîne pentru totdeauna unul din maeștrii cuvîntului poetic profund inspirat.

Giuseppe Ungaretti
il 26/5/1964

Scanned with OKEN Scanner

Il suo corso della sua vita [illegible] dall'inizio al
in un continuo [illegible] ha o [illegible] la sua vita
dal suo verso alla sua [illegible], e ha il destino
d'impianto e di splendore inalterabile del
Poeta alla maniera Vigny. Leopardi [illegible]
essere evocato pensando al suo modo d'in-
terrogare disperatamente la natura del
Dante ultima della cose e alla sua tensione
verso una poesia pura, e un armonia
raggiunta nella parola musicale. Questi negli
stessi anni di Rimbaud, Mallarmé, agli attuali
una sua particolarissima alchimia del
verbo, che scampò a Dante e quella della
magica verbale del poeta parlano: ancora
con a dare a un popolo unità linguistica
e l'architipo lirico.

Posta dal sentimento formato tutto e arso
Dino a raggiungere quell'alto splendore.
che in [illegible] anni dei maggiori poeti
del suo [illegible] tempo, di tutti i tempi.
per sempre, Ermetismo [illegible]

per sempre
è per sempre uno dei Maestri per sempre della parola
poetica profondamente ispirata.

Giuseppe Ungaretti

MIHAI BENIUC

LUCEAFĂRUL poeziei românești

Cu cît este mai mare un poet și mai bogată creația sa, cu atît este mai greu de stabilit care e opera sa cea mai caracteristică, cea mai valoroasă — capodopera sa. Și totuși, în herbul creației sale, oricît de orbitor ar fi el prin strălucirea sa, este o nestemată care le întrece pe toate. Pe Mihail Eminescu, admițînd că opera sa literară ar fi un continent peste care un moment inundă apele, acoperind văi și munți, nu-l putem concepe fără acest pisc lansat spre cer, deasupra oricăror talazuri, care este poemul său « Luceafărul ». Pe această culme, admițînd un absurd diluviu al uitării, n-au s-o înece valurile și totdeauna, ca pe un Ararat mitic, vor putea poposi păsările visului cititorilor și corăbiile de cugetare ale cercetătorilor.

Fără îndoială, « Luceafărul » — între atîtea capodopere ale poeziei lui Eminescu — este realizarea sa definitorie, demnă să constituie o culminație a geniului în creația oricărui poet universal și a oricărei mari literaturi. « Luceafărul » este opera de maturitate cea mai strălucită a marelui poet, sintetizîndu-i forța creatoare și sensul existenței, ca o boltă luminoasă peste o clădire imensă.

Desigur, poemul nu este rodul unei clipe de inspirație « fericită » și fulgerătoare — cum o dovedește clar numărul de poeme înrudite cu ea și variantele propriu-zise, numeroase, ca de obicei, la Eminescu. Tema, ca să zicem așa, frămîntă ani de zile pe poet, toți cei nouă sau zece care constituie epoca cea mai febrilă, mai rodnică, de la setea de fericire la prăbușirea tragică, cu alte cuvinte, zborul la mari înălțimi dintre 1874 și 1883, pînă la căderea cu aripile frînte în genunea fără fund.

« Luceafăr » — de la latinescul *lucifer*, născător de lumină — înseamnă *steaua de seară*, Venus, iar Eminescu îl identifică, dîndu-i sensul originar din mitologie, cu Hyperion.

Drama, căci e o dramă în poem, este a iubirii, concepută de geniul poetic la treptele supremei beatitudini în fața « eternului feminin », iubire tradusă apoi în realitate, prin trădarea femeii, într-o

dezamăgire dezolantă, care face pe « Luceafăr » — pe Hyperion— să se desprindă definitiv de fiica pămîntului — odrasla din neamuri împărăteşti — şi să se izoleze în lumea sa, « nemuritor şi rece ».

Subiectul şi în parte rezolvarea poemului sînt vădit romantice, iar concret porneşte de la o dramă personală, dragostea dintre Mihail Eminescu şi poetesa Veronica Micle, dragoste a cărei ruptură finală — pe plan sufletesc — o cauzează uşurătatea femeii şi trădarea unui prieten. Deci drama personală se desfăşoară pe un fond social caracteristic, dacă nu tuturor timpurilor cel puţin epocii şi condiţiilor societăţii în care trăieşte Eminescu.

Era Eminescu atît de naiv, încît să-şi facă iluzii despre lumea în care trăia şi să se trezească dintr-o dată ca domnul Bovary în faţa dezastrului? Nu. Cunoştea prea bine această lume. Dar nu voia, nu accepta, refuza să fie ca ea.

Poemul, în esenţă, este un protest categoric, cu înţelegere dispreţuitoare, la adresa josniciei, în care el nu vrea să coboare, tocmai pentru că crede în nişte valori etice superioare, poate imuabile. În orice caz, Eminescu n-a fost omul concesiilor şi compromisurilor.

Firește, din poem nu răzbat aspectele personale dramatice care nu l-au declanşat ci i-au dat o soluţie, prin care o problemă după o lungă căutare, se dezleagă dintr-odată, cu claritatea unei ecuaţii fără echivoc. Totul este transfigurat şi văzut prin lichidul de cristal al artei încît ceea ce, în alte condiţii ar putea fi văzut ca abjecţie, devine supremă imagine artistică, iar poetul se transformă nu într-un partener pe scena vieţii, ci în creatorul unei viziuni superioare despre lume.

Nicăieri mai mult ca în acest poem din creaţia lui Eminescu nu se concentrează adînca sa cunoaştere a măiestriei poetice, clădită pe temeliile geniului popular romînesc, integrarea sa intelectuală la cea mai înaltă tensiune, în atmosfera veacului său şi amărăciunea de-a fi trăit într-o lume pe care el ar fi vrut-o bună şi fericită, dominată de cele mai indiscutabile principii etice, în cea mai frumoasă întruchipare estetică.

Din poem, cu tot tragismul lui ridicat la nivelul marelui clasicism, emană o lumină, care nu numai îţi dezvăluie adevărul, dar te şi îndeamnă către ceva mai înalt în viaţă decît îţi poate oferi, la un moment dat, trista condiţie umană.

Eminescu trăia la un apus de secol. Lumina poemului său, a « Luceafărului », este crepusculară, dar nu e crepusculul dinaintea nopţii, ci dinaintea unei « eterne dimineţi », de care el a vorbit în alt poem al său, dimineaţă ce lui nu-i mai era dat s-o apuce.

Scanned with OKEN Scanner

ELISAVETA BAGRIANA

Întîlnire cu Eminescu

Am făcut pentru prima oară cunoștință cu opera lui Mihail Eminescu, de mult, de mult de tot. În iarna lui 1937. Aș putea spune că aproape întîmplător mi-a căzut în mînă un volum de versuri ale lui Mihail Eminescu tradus în limba franceză. Volumul avea drept prefață un articol al lui Titu Maiorescu și era însoțit de o scurtă biografie a poetului.

Am început să răsfoiesc volumul și pe măsură ce citeam versurile mă simțeam stăpînită de forța, de vîna poetică, de uriașul clocot al poeziei eminesciene. Îi simțeam mînia și amarul, cîntecul, înfiorarea, lirismul gingaș, suav.

Am citit volumul pînă la capăt. L-am recitit. Am căutat să cunosc viața poetului, să aflu cum și în ce împrejurări a scris versurile sale scînteietoare, să pătrund mai adînc în laboratorul intim al creației sale. Și iarăși m-a impresionat puternic, neobișnuit de mult, soarta tragică a poetului, viața lui atît de scurtă, sfîrșită atît de timpuriu.

Acest volum mi-a descoperit un nou prieten. Eminescu a încetat să mai fie pentru mine un străin, cu atît mai puțin un necunoscut. L-am simțit apropiat, drag mie.

Curînd după această cunoștință, o editură din Sofia a hotărît să ofere cititorilor bulgari o antologie de poezie romînească în traducerea cîtorva poeți bulgari. Mi s-a propus să traduc opera cea mai mare, mai importantă a lui Eminescu, poemul Luceafărul (Hyperion, acesta fiind titlul sub care a apărut în limba bulgară).

Din păcate nu cunoșteam limba romînă. Am lucrat cu o traducere « brută », cum se spune. Desigur că nu m-am putut mărgini la ea. Am căutat să recurg și la original, pentru a face comparații, pentru a preciza anumite intuiri pe care mi le sugera traducerea literală.

Am lucrat cu multă dragoste, cu dorința de a reda cît se poate mai exact în limba bulgară spiritul și atmosfera, ideile și imaginile, gîndurile, conținutul și forma genialului poem al poetului romîn, cu adevărat mîndria țării vecine și stea de prima mărire pe firmamentul poeziei universale.

Chiar de la început mi-am dat seama că voi avea de întîmpinat greutăți determinate de diferențele de structură a frazei, care există între cele două limbi, de diferențele morfologice, tipologice dintre cele două limbi.

O transpunere în versuri ridică, precum se știe, atîtea probleme. Între altele (și nu pe ultimul plan), de versificație ! Pentru a păstra tiparul prozodic al Luceafărului a trebuit să recurg în tălmăcire la unele compromisuri, la unele prescurtări. Poate că nu întotdeauna am reușit să păstrez și toată bogăția de imagimi a originalului.

Am lucrat mult. Am făcut cîteva variante, cîteva tălmăciri necesare. Am ales-o apoi pe cea care mi se părea cea mai apropiată de original din punct de vedere al conținutului, cea mai reușită ca realizare artistică, cea mai fidelă în transpunerea imaginilor, în respectarea ritmului, a rimei. Cititorii pot spune în ce măsură am reușit să redau în limba poporului meu toată frumusețea acestui poem minunat, de o claritate cristalină, de o mare sinceritate și, totodată, simplitate (calități care fac atîtea greutăți unui tălmăcitor !)

Mă simt pentru totdeauna profund legată de poemul eminescian, tulburător și fascinant. Fiecare poet poate găsi în drama lui Hyperion un « ce » apropiat, înrudit cu viața sa, cu frămîntările, cu preocupările și zbuciumul său propriu.

Scanned with OKEN Scanner

PAVEL ANTOKOLSKI

Glasul veacului său

Au trecut 14 ani din ziua în care a apărut, în vitrinele librăriilor din Moscova, o culegere de poezii ale strălucitului poet romîn Mihail Eminescu. Odată cu acest eveniment, creația lui Eminescu a devenit un bun al culturii noastre. Poet democrat și patriot format în atmosfera epocii furtunoase de după 1848, Eminescu ne apare ca un fenomen de o mare semnificație, de mare vigoare și originalitate. Primul lucru care ne impresionează citindu-i poeziile este amprenta lor tragică. Acest tragism nu este numai rezultatul destinului personal, nefericit al poetului, al singurătății sale în societatea vremii și al mizeriei pe care a cunoscut-o. Acest tragism își are mai ales obîrșia în faptul că, în creația lui Eminescu, se simt cu putere toate contradicțiile de nerezolvat, toate impasurile epocii sale.

Și întocmai ca și Byron, Lermontov sau Heine, Eminescu s-a aflat totdeauna în miezul tuturor acestor contradicții. Sub acest raport, poezia lui este o expresie tipică a literaturii secolului al XIX-lea, iar mesajul poetului este adînc pătruns de umanismul secolului său. Lui Eminescu i se potrivește într-o măsură dureroasa constatare a lui Alexandr Blok care-și deplîngea soarta însingurată într-un « veac crîncen », asemenea unei « nopți cufundate în beznă ».

Se știe că Byron își definea deviza poetică în cuvintele : « poezia e politică ». Pentru noi, e limpede astăzi ce anume a vrut să înțeleagă Byron prin această împreunare de noțiuni aparent atît de surprinzătoare. În viața lui atît de scurtă și de strălucitoare, ca de altfel în atîtea alte biografii poetice, ne găsim în fața unui aliaj total între aceste două elemente. Și creația lui Eminescu în întregimea ei, în resorturile ei cele mai intime ne apare ca același aliaj perfect între poezie și politică. De aici, și lupta pe care marele poet romîn a dus-o pentru o artă cu înalt conținut social, pentru o artă care să nu fie indiferentă față de epocă. De aici, legătura lui indisolubilă cu glia natală, cu poporul său, de aici căutările sale rodnice în domeniul folclorului. De aici, și esența lirismului eminescian care, cu toată suavitatea și gingășia sa, nu se rupe nici o clipă de pămînt, de adevăr și realitate. De aici, îndrăzneala poetului în înfățișarea aspectelor negative ale vieții, cu toate neorînduielile și discrepanțele sale. Și, dacă-mi este îngăduit să judec pe baza traducerilor, de aici și democratismul limbii poetului. Da, prin toate acestea, Eminescu scriind versuri făcea politică, o politică însuflețită de idealurile scumpe poporului său.

Același aliaj intim între poezie și politică a condiționat și alte aspecte importante ale creației atît de multilaterale și complexe a marelui poet. Aș vrea să mă refer la o singură problemă : generalizările istorice care, în creația lui Eminescu, sînt uimitoare și prin amploarea lor și, mai ales, prin intuiția justă a istoriei, prin redarea pătrunzătoare a spiritului epocilor istorice.

Mi-ar fi plăcut să închei cu o amintire modestele rînduri închinate comemorării a 75 de ani de la moartea minunatului poet al poporului romîn. E mai mult o amintire care privește într-un fel generația de poeți din care fac parte și eu. Ea este grăitoare pentru destinele poeziei noastre sovietice.

Prin 1920 a venit la Moscova din îndepărtata Siberie un tînăr comsomolist, de curînd demobilizat din Armata Roșie, în rîndurile căreia luptase pe fron-

Scanned with OKEN Scanner

turile războiului civil. Era un necunoscut, un anonim. Unica avere a tînărului era o legăturică în care-şi purta cîteva boarfe şi un volum de versuri ale lui Lermontov, cu file ponosite, un volum citit şi răscitit, învăţat pe de rost. Mai tîrziu, acest tînăr a căpătat un nume în literatura sovietică. Era Iosif Utkin, devenit unul din cei mai reprezentativi poeţi ai tineretului comsomolist.

Au trecut ani, ani hotărîtori pentru istoria poporului nostru şi pentru viaţa lui Iosif Utkin. Au trecut două decenii. În toamna lui 1944, Iosif Utkin a zăbovit cîteva zile în calitate de corespondent de război pe pămîntul Romîniei, în Bucureşti. Poate că vreunii din cititorii articolului de faţă îşi mai amintesc de acest poet svelt şi frumos, pe care îl vor fi văzut trecînd pe străzile capitalei lor. . . Poate că alţii îi vor fi citit şi versurile traduse în limba romînă.

Utkin se întorcea acasă la Moscova cu avionul. Dar tocmai în momentul cînd urma să aterizeze pe unul din aerodromurile din vecinătatea Moscovei, a avut loc un accident în care Utkin şi-a găsit moartea. În mîna poetului mort în floarea vîrstei s-a găsit un volumaş de versuri : erau poeziile lui Eminescu în limba romînă. Probabil că a fost prima carte de poezii a lui Eminescu care a ajuns la Moscova, prima rîndunică vestitoare a prieteniei dintre popoarele noastre.

Desen de STEINLEN

Scanned with OKEN Scanner

VILÉM ZÁVADA

Gînduri despre poet

Nu știu dacă Mihai Eminescu a ascuns în *Luceafărul* vreo taină poetică sau vreun mesaj legat de viața sa. Nu încerc să aflu ce « a vrut să spună » poetul, mă interesează ce anume a spus prin opera lui. Și astfel privit, *Luceafărul* îmi apare ca o mare și profundă realizare artistică, ca o poezie genială despre dorul și tristețea omenească. Eminescu a scris multe versuri frumoase și adevărate despre dragoste și dezamăgirile ei, despre fericirea și blestemul iubirii, despre amintirile bune și rele legate de iubire, pe cele mai multe încadrîndu-le în peisajul concret al naturii și în situații concrete. În *Luceafărul* însă a creat un mit poetic despre dragostea unei prințese pentru o stea și despre iubirea eternului Hyperion pentru o muritoare, povestind totodată și dragostea celor doi pămînteni. Sentimentul iubirii oscilează între doi poli — inima omenească, îndrăgostită, evadează din realitate spre vis. Visul stăpînește sufletul prințesei cu o putere de fier, făcîndu-l prizonierul său. Iubita, tînjind după o dragoste veșnică, este atrasă de cel pe care îl iubește, dar în același timp simte cum ceva o îndepărtează de el. Atracția se transformă în înstrăinare, dorința într-o răceală de marmură, caracterul angelic se învecinează cu cel demoniac, dragostea dătătoare de viață se preschimbă într-o dragoste care ucide.

În *Luceafărul*, Eminescu a făcut să cînte toate registrele artei sale, dînd naștere unei opere scrise de un poet și dialectician de geniu. Nimic nu e veșnic, nimic nu e neschimbător. Totul e într-o continuă mișcare, orice lucru trece în opusul lui. Totul oscilează la limita dintre pozitiv și negativ, dintre banal și excepțional, dintre real și ireal.

Eminescu a fost totodată un mare poet al naturii Romîniei: al pîraielor și rîurilor, al pădurilor și faunei din țara lui. În *Luceafărul* ne apare și ca un poet al mării și al spațiilor interastrale, a căror fascinantă frumusețe a reușit nu o dată s-o transpună cu deosebită intensitate în realitatea poeziei. De aici își trage acest poem trăsăturile lui de o frumusețe magică. Se prea poate însă ca vreun cititor să răspundă cu cuvintele poetului:

Deși vorbești pe înțeles,
Eu nu te pot pricepe.

Dar oare poezia este o ecuație algebrică, ale cărei necunoscute pot fi întotdeauna calculate cu precizie? Unul din semnele marii poezii este tocmai neprevăzutul ei.

Scanned with OKEN Scanner

POEMS
OF
MIHAIL EMINESCU

Translated from the Rumanian and rendered into the original metres
by
E. SYLVIA PANKHURST
and
I. O. STEFANOVICI, Ph. D.

With a Preface by
GEORGE BERNARD SHAW
(Reproduced in facsimile).

With an Introduction by
N. IORGA, D. Litt. (Hon. Causa), Oxon.,
Professor at the University of
Bucharest, Associate Professor
at the Sorbonne, Member of
the Rumanian Academy,
Corresponding Member
of the French
Institute.

London:
Kegan Paul, Trench, Trubner & Co., Ltd.
1930.

Scanned with OKEN Scanner

AL. PHILIPPIDE

Traductibil intraductibil la Eminescu

Traducerea unui poet întîmpină dificultăți pe care traducerea prozei, de obicei, nu le întîlnește. O traducere textuală a unei poezii poate servi, desigur, ca instrument de studiu dar nu are, nu poate avea, nici o valoare de artă. Conținutul de sentimente, de idei, de stări sufletești poate trece dintr-o limbă în alta prin intermediul unei traduceri literale. O comparație, o metaforă, o imagine se poate reproduce textual, sau aproape textual. Ritmul însă, cîntecul specific fiecărui poet, adică tocmai ceea ce formează stilul său, sau în orice caz elementul cel mai important al stilului său, nu poate trece dintr-o limbă în alta numai cu ajutorul unei traduceri fidele, în proză.

Lucrul acesta l-au înțeles cei mai mulți dintre traducătorii lui Eminescu. Fără să-i trecem pe toți în revistă (ceea ce nu intră de loc în limitele acestor însemnări) putem spune că, cu foarte puține excepții, Eminescu a fost tradus, în diverse limbi, în versuri. Din traducerile pe care am avut prilejul să le cercetez, în germană, franceză, engleză, spaniolă, italiană, majoritatea sînt în versuri, ele pretind, deci, numai datorită acestui fapt, să fie altceva decît transpunere textuală, pretind să fie traduceri artistice.

O traducere de acest fel nu poate să fie textuală. Aceasta nu înseamnă însă că condiția fidelității este, la o traducere în versuri, neglijabilă. Fără îndoială că, la o traducere în versuri, fidelitatea lexicală, adică suprapunerea strictă, cuvînt cu cuvînt, a originalului și a traducerii, nu poate exista, nici nu trebuie să existe. Fidelitatea, aici, trebuie înțeleasă ca o fidelitate de sens, de înțeles, astfel ca nimic esențial din original să nu fie lăsat la o parte. Fidelitatea de expresie, prin care înțeleg în primul rînd acea transpunere a cîntecului poetului, de care am vorbit, este, la o traducere în versuri, o condiție neapărat necesară, fără de care o asemenea traducere nu are nici o valoare. Totul așadar este ca traducătorul de versuri să obțină și să păstreze în cursul traducerii sale o proporție justă între fidelitatea de sens și fidelitatea de expresie. De obținerea acestei proporții depinde gradul de calitate al unei traduceri în versuri.

Cum e și firesc, această proporție a fost obținută în chip diferit de diferiți traducători ai lui Eminescu. Dar înainte de această observație, se cuvine să fie făcută altă observație, mai importantă, fiindcă privește nu îndemînarea traducătorului ci limba în care se traduce. Cînd e vorba de o traducere în versuri, nu toate limbile sînt la fel de receptive și nu toate sînt receptive în același fel. Sistemul prozodic este aici un factor primordial. Traducerea unui poet este condiționată în primul rînd și în chip adînc de sistemul prozodic al celor două limbi, al originalului și al traducerii. Dificultățile vor fi cu atît mai mari cu cît sistemul prozodic al celor două limbi va fi mai deosebit. Într-o limbă cum e germana, cu versul bazat pe numărul silabelor

Scanned with OKEN Scanner

accentuate și neaccentuate cu regularitate, traducerea lui Eminescu va fi mai bine realizabilă, fiindcă sistemul prosodic romînesc este la fel cu cel german. Într-o limbă cum e franceza în care versul este întemeiat pe numărul silabelor, indiferent de accent, traducerea lui Eminescu va întîmpina dificultăți de expresie, uneori de neînvins. Din această pricină, în franceză, traducerile în versuri sînt rare, iar dintre acestea, cele reușite sînt rarisime. Baudelaire și Mallarmé au tradus în proză versurile lui Poe, cel dintîi mărginindu-se chiar numai la traducerea poeziilor incluse în povestiri. În germană și în engleză traducerile în versuri sînt un lucru obișnuit.

O poezie cum e *Diana* în care ritmul *imită* mersul sprinten al zeiței, presimțit de visător în primele trei strofe și văzut de el, cu ochii închipuirii poetice, în ultima strofă, trebuie numaidecît să-și păstreze ritmul și în traducere. Să comparăm cîteva versuri ale originalului cu traducerea lor în germană și în franceză:

Ce cauți unde bate luna
Pe-un alb izvor tremurător
Și unde păsările-ntr-una
Se-ntrec cu glas ciripitor?

Traducerea franceză [1]:

Que cherches-tu dans la nuit brune
A la source blanche de lune
Où des oiseaux le chœur heureux
Lutte à se dépasser entre eux.

Traducerea germană [2]:

Was suchst du, wo der Mond dem weissen,
Zitternden Quell ins Antlitz scheint
Und Vögel zwitschernd sich befleissen,
Wer's besser als die andern meint?

În franceză iambul din original, cu succesiunea regulată a silabelor neaccentuate și accentuate este păstrat numai în versul întîi și în versul al treilea, și chiar și aici cu o ușoară împiedicare, fiindcă atît de puternic este sistemul prosodic al limbii încît cu greu admite încălcări. Rezultatul este, de fapt, aproape întotdeauna un compromis care dăunează efectului artistic. În germană, versul curge ușor și firesc, fiindcă sistemul prozodic al germanei este identic cu acela al romînei. Este și aici o deviație, o încălcare, în versul al doilea, care începe cu un dactil *zitternden*, deviație care totuși, nu e atît de gravă în germană unde, accentul tonic căzînd de obicei pe prima silabă, iambul e mai greu de realizat decît troheul, ceea ce face de exemplu că Platen, unul din cei mai iscusiți versificatori ai poeziei germane, își începe aproape întotdeauna versul iambic al sonetelor sale cu un cuvînt monosilabic, slab accentuat, al doilea cuvînt, polisilabic aproape întotdeauna,

[1] M. Eminesco, Poèmes choisis, traduction par L. Barral, Paris, J. Gabalda et Co. édit. 1934.
[2] Eminescu. Gedichte, übersetzt von Konrad Richter, Iena, verlag von W. Gronau 1937.

Scanned with OKEN Scanner

fiind deci accentuat puternic pe prima silabă, care formează astfel împreună cu primul cuvînt unitatea metrică a iambului. Considerînd acum și fidelitatea de sens, remarcăm că în strofa a doua a poemului, traducătorul francez a dat în traducere înțelesul, în timp ce traducătorul german, mai fidel în reproducerea ritmului, a trădat grav conținutul originalului:

S-a desprimăvărat pădurea,
E-o nouă viață-n orice zvon,
Și numai tu gîndești aiurea,
Ca tînărul Endymion.

Traducerea franceză:

De printemps la forêt se pare,
Une autre vie en chaque son
bruit. Pour toi, ton esprit s'égare,
Comme le jeune Endymion.

Traducerea germană:

Der Wald lässt alle Lenze prangen,
Es lebt erneuert jeder Ton;
doch dich erfüllt nur ein Verlangen:
dein Schläfer, dein Endymion !

Traducătorul german a înțeles că zeița însăși visează, nu poetul. De aici o gravă eroare. Ritmul totuși, și aici, datorită sistemului prozodic al germanei, este mai fidel reprodus și fluența versului romînesc a trecut în traducere.

Între traducerea în versuri care reproduce exact ritmul și rimele originalului este loc pentru o soluție de mijloc și anume aceea a reproducerii numai a ritmului, fără rime. Această soluție are avantajul de-a împăca fidelitatea de sens cu aceea de expresie. Reproducînd ritmul, traducătorul transpune în limba sa un element fundamental al poeziei, fără de care versul nici nu poate fi conceput. Într-adevăr, ritmul determină cîntecul adînc al versului; rima dă culoare, procură fiorul surprizei, atunci cînd e neașteptată și ingenioasă, cu alte cuvinte dă o strălucire în primul rînd exterioară, imediată. Rima singură nu dă valoare definitivă versului, ea are valoare mare numai dacă e susținută de un ritm bine apăsat, așadar de armonia versului luat în întregimea lui, armonie care s-ar putea numi interioară și la care contribuie, pe lîngă mișcarea ritmului, ceea ce francezii numesc *le nombre*, adică potrivirea și alăturarea cuvintelor în așa fel încît să dea la lectură un sunet plin. Reproducerea numai a ritmului și a armoniei interioare a versului permite o mai mare posibilitate de reproducere a conținutului, odată ce traducătorul a scăpat de grija, întotdeauna apăsătoare, a rimei. Soluția aceasta, a traducerii numai ritmate, au adoptat-o cu succes Maria Teresa León și Rafael Alberti în traducerea spaniolă a poeziilor lui Eminescu [1].

[1] M. Eminescu, Poesias, versión española de Maria Teresa Leon y R. Alberti. Editorial Losada, Buenos Aires, 1958.

Scanned with OKEN Scanner

Iată de exemplu în versiunea traducătorilor spanioli pasajele din *Diana* citate mai sus:

Qué buscas tú donde la luna
se mira en una blanca fuente
y donde pájaros sin tregua
murmuran entre los ramajes?
Se vistió el bosque de verdores,
todo rumor tiene una vida,
tú piensas sólo en otra cosa,
igual que el joven Endymión.

Fidelitatea de sens este mare iar mișcarea versului este bine reprodusă. S-a obținut deci rezultatul cel mai important, adică reproducerea mișcării versului original în traducere.

« S-a desprimăvărat pădurea » n-a putut trece în nici o traducere din cele citate. E și greu, dacă nu chiar imposibil, din cauză că în ce privește înțelesul a se desprimăvăra este intraductibil într-un singur cuvînt și din cauză că, în ce privește stilul, aliterația din original și « pădurea », cuvînt care stîrnește nesfîrșite ecouri, nu-și pot găsi echivalent într-o limbă străină decît doar cu foarte mare aproximație — și aici, aproximațiile pot denatura cîntecul poeziei originale sugerînd cu totul altceva decît ce a vrut poetul sau, însfîrșit, altceva decît ce sugerează originalul cu voia sau fără voia poetului. Înlocuirea melodiei originale cu alta, fie chiar inedită, nu e decît foarte rar recomandabilă; e preferabil deci, în asemenea cazuri dificile, în care muzicalitatea joacă un rol principal, rol care, bine înțeles, nu este singurul important, e preferabil, zic, să se renunțe la reproducerea cîntecului și să se imite doar mișcarea versului, să se reproducă ritmul și să se traducă exact înțelesul. Ceea ce în traducerile citate s-a făcut, exceptînd, în ce privește exactitatea de sens, locul citat din traducerea germană.

Avantajul, în ce privește expresivitatea, a unei traduceri ritmate sau măcar bine cadențate, asupra unei traduceri în proză se vede comparînd cu originalul și comparîndu-le între ele, traducerea spaniolă a lui *Memento mori*, executată de aceiași traducători și traducerea franceză a poemului făcută de Hubert Juin [1]. Iată, de exemplu, această strofă:

Mergi, tu, luntre-a vieții mele, pe-a visării lucii valuri
Pînă unde-n ape sfinte se ridică mîndre maluri,
Cu dumbrăvi de laur verde și cu lunci de chiparos,
Unde-n ramurile negre o cîntare-n veci suspină,
Unde sfinții se preîmblă în lungi haine de lumină,
Unde-i moartea cu-aripi negre și cu chipul ei frumos.

Versiunea spaniolă:

Boga, barco de mi vida, sobre las olas del sueno
hasta que en medio del agua se alcen soberbias las costas
con laderas de laureles y colinas de cipreses,

[1] Mihai Eminesco, Quatre poèmes présentés par Hubert Juin, Edtions Hautefeuille. Paris, 1958.

Scanned with OKEN Scanner

donde entre los negros ramos suspira un canto sin tregua,
donde caminan los santos de túnicas luminosas,
donde la muerte de negras alas tiene un bello rostro.

Versiunea franceză:

Vaisseau de ma vie, toi, va par les flots ardents du rêve
et gagne les fiers rivages qui se dressent au cœur de eaux sacrées,
oh ! ils sont emplis de laurier vert et leurs clairières sont de cyprès.
Là, parmi les noirs rameaux, sans cesse un chant s'élève !
Là, en tuniques de lumière, les Saints respirent !
Là règne la mort aux ailes noires et au beau visage !

Traducerea în proză este hotărît dezavantajată, oricît de bine ar fi redat înțelesul. Toată contribuția ritmului, a sonorității expresive, a mișcării interioare a versului, a dispărut. Lucrul acesta este și mai evident considerînd și comparînd cîteva traduceri ale sonetului *Trecut-au anii*. Iată catrenele într-o versiune italiană în proză[1]:

« Son passati gli anni come nuvole allungate in sul piano e mai piu avranno a tornare, talché oggi non m'ammaliano, e già mi commossero un tempo, favole e canzoni, superstizioni e sciarade,

« che arrosero alla mia fronte di bimbo, afferrate appena ma pregne di vividi sensi. Invano oggi m'assedi colle tue ombre, ora dei misteri, quotidiano crepuscolo. »

Traducerea dă dovadă de un prozaism care nu-și poate găsi scuza în nevoia de-a reda cu fidelitate înțelesul. O traducere de acest fel poate sluji ca juxtă dar trădează în întregime, și în chip voit, însăși gîndirea poetică a originalului; toată poezia se pierde.

L. Barral[2] a adaptat poezia la ritmul obișnuit al sonetului francez, alexandrinul (deși, desigur, endecasilabul, cu tradiție strălucită de la Pleiadă încoace, s-ar fi potrivit de asemeni foarte bine):

Les ans s'en sont allés, longs brouillards sur la lande
et jamais plus, hélàs, ne reviendront encor.
Car ne m'enchantent plus aujourd'hui comme alors,
le conte, la chanson, l'énigme et la légende,

dont, à peine saisi, le sage et lourd trésor
rassérénait mon front aux charmes qu'ils répandent.
En vain, tu m'envahis des ombres qui s'étendent,
heure mystérieuse où le beau soir s'endort.

Traducătorul, dacă a izbutit destul de bine primul catren, a dat primelor două versuri din cel de-al doilea catren, un sens banal care nu exprimă nici pe departe versul *Abia-nțelese, pline de-nțelesuri* din original, vers încărcat de poezie în simplitatea lui. De acest vers s-au poticnit, dealtminterea, toți traducătorii. Într-o traducere germană, de altfel curgătoare și poetică,

[1] Umberto Ciancíolo, Poesie scelte di Mihai Eminescu, Modena 1941.
[2] L. Barral, op. cit.

Scanned with OKEN Scanner

semnată de Herman Roth [1], versul acesta este chiar omis cu totul și înlocuit cu o imagine nouă, a traducătorului:

Wie Wolken weit über die Lande gleiten,
Sind Jahre ohne Wiederkehr vergangen,
Und nicht mehr haltet ihr den Sinn gefangen,
O hold Geheimnisse aus Märchenzeiten,

Mit Schauern, die des Kindes Traum durchdrangen —
Wo wahr im grossen Schein die Götter schreiten,
Unfasslich Wunder vor mich hinzubreiten
Als Abendröten hoch am Himmel sangen.

Introducerea imaginii cu Zeii constituie o libertate prea mare, care nu-și poate afla scuza și justificarea nici în calificarea de Nachdichtung — poezie *după* original și nu traducere propriu zisă, pe care o dau traducerii lor traducătorii din acest volum, — și nici, mai ales, în faptul că originalul ar putea să sugereze această imagine. Același sonet, în traducerea engleză a lui P. Grimm [2], sunînd poate mai puțin poetic, înfățișează totuși, ca sens și ca mișcare, o transpunere reușită:

Like clouds o'er plains have passed the years so long,
And back again they never more be wiled,
They charm no longer as they charmed, beguiled
The youth, those tales and riddles, that sweet song,

Scarce understood, delightfull for the child,
With meaning full, for wich I much did long —
In vain surrounds me now thy shadows' throng
O hour of mistery, O twilight mild!

« Scarce understood, with meaning full » dă foarte bine, e drept ca tăiat în două și distribuit în două versuri, versul al șaselea al sonetului. Tot Grimm a transpus în engleză *Scrisorile*, favorizat fiind de faptul că metrul troheic de șaisprezece silabe ale *Scrisorilor* a fost folosit în poezia engleză, exemple ilustre în această privință găsindu-se în *Lady Geraldine's Courtship* de Elisabeth Barrett Browning și în *Corbul* lui Edgar Poe. Iată începutul *Scrisorii* întîia:

When with weary eyes the candle I blow out, my thoughts still stray,
While the clock alone is treading on old Time's unending way.
If I draw aside the curtains, in the middle of the night,
All the room at once is flooded with the moon's voluptuous light;
From the deep night of remembrance back again she doth recall
An eternity of sorrows and in dream we feel them all.

---

[1] În M. Eminescu, Gedichte, Bukarest 1956, care cuprinde traduceri datorite mai multor traducători.

[2] M. Eminescu, Poems translated from the Rumanian by P. Grimm, Cluj, 1938.

Scanned with OKEN Scanner

Moon, the world's vault gliding over, Queen who dost o'er oceans reign,
Giving life to thoughts, thou soothest with sweet balm our endless pain;
Deserts vast and lonely glisten 'neath thy clear light, purest maid,
And the sparkling spring that's hidden far away în forest glade !
On how many countles billows doth thy power hold its sway,
When thou glidest forth on ocean's moving solitary way !

Cu excepţia versului al şaselea unde sensul este greşit redat *(in dream,* în vis, în loc de *ca-n vis)* traducerea dă conţinutul şi mişcarea versului original.

Scrisorile au fost traduse şi în germană, traducerea lor fiind favorizată şi aici de faptul că ritmul în care sînt scrise e, în poezia germană foarte des întrebuinţat. În versiunea lui Konrad Richter din volumul deja citat, începutul *Scrisorii întîia* sună astfel:

Wenn ich nachts die Kerze lösche, fällt die Wimper schlafbeladen,
doch die Uhr stopft tickend weiter auf der Zeit einförm'gen Pfaden.
Denn der Mond, der meines Fensters Vorhang still beiseite hebt
Und die Wollust seiner Strahlen durch das ganze Zimmer webt,
holt aus nächtiger Erinnrung Unerschöpflichkeit von Schmerzen
neu herauf: aus Träumen zuckend, bluten leise sie im Herzen.
Unsre allzu grellen Leiden, wenn du durch die Welten schwebest,
dämpfst du, Mond, du Meergebieter, der du Flut und Traum belebest,
Unermessne Wüsten weckst du auf zu nächtlichen Gefunkel,
stiller Quellen Gegenschimmern birgt des tiefen Hochwalds Dunkel.
Herrschbegierig fliegt dein Leuchten über immer neue Wellen,
einsam grosse Ozeane möchten dir entgegenschwellen.

Faţă de versiunea engleză, versiunea germană e mai încărcată, fără a fi cu asta mai fidelă, chiar dimpotrivă. *Ca-n vis* din versul al şaselea este şi mai slab redat cu *Schmerzen, die aus Träumen Zucken*, dureri care tresar din visuri, iar *herrschbegierig*, setoasă de putere, ca atribut al lunei este cu totul nepotrivit şi alterează sensul originalului. Dar şi aici mişcarea versului este redată bine. Greutatea traducerii vine şi din faptul că luna în germană e de genul masculin pe cînd în engleză e de genul feminin, potrivindu-i-se deci bine titlul de *Queen*, mai ales că desigur în mintea cititorului englez versurilor lui Eminescu li se alăturează versuri înrudite din *Epipsychidion* al lui Shelley:

The cold chaste Moon, the Queen of Heaven's bright isles
Who makes all beautiful on which she smiles.

(Recea şi casta lună, regina insulelor luminoase ale cerului, care înfrumuseţează orice lucru peste care îşi aşterne zîmbetul.)

O comparaţie a cîtorva strofe din *De ce nu-mi vii* în traducere engleză, germană şi franceză, poate oferi unele constatări interesante în ce priveşte posibilităţile de transpunere a lui Eminescu în diverse limbi.

Versiunea engleză, de Sylvia Pankhurst [1]:

Behold the swallows quit the eaves,
And fall the yellowed walnut leaves,

[1] Poems of M. M. Eminescu, translated from the Rumanian and rendered into the original metres by E. Sylvia Pankhurst and I. O. Stefanovici, with a preface by G. B. Shaw. London, Kegan Paul, Trench, rubner and Co, 1930.

Scanned with OKEN Scanner

The hoar frost doth the vineyard rot;
Why comest not? Why comest not?

Now speed the last of Autumn days,
The dead leaves scatter on the ways,
The lonely fields are dank and drear —
Why art not here? Why art not here?

Versiunea germană a lui Konrad Richter [1]:

Nun sieh, die Schwalben ziehen ab,
Vom Nussbaum sinkt das Laub herab;
Wenn Reif den Weinberg überflicht,
Was kommst du nicht? Was kommst du nicht?

Es ist jetzt Spätherbst, herbstlich weht
Das Laub herab, wo einer geht,
Leer starrt das Feld mir ins Gesicht —
Was kommst du nicht? Was kommst du nicht?

Versiunea franceză a lui L. Barral [2]:

Le noyer dépouille ses feuilles,
la vigne de brume s'endeuille,
l'hirondelle déjà s'en va:
ne viens-tu pas? ne viens-tu pas?

Déjà s'écroulent monotones,
les dernières feuilles d'automne,
les champs sont tout déserts là-bas:
ne viens-tu pas? ne viens-tu pas?

O calitate comună acestor trei versiuni este păstrarea metrului original, nuanțat după sistemul prozodic al fiecărei limbi (succesiune de silabe neaccentuate și accentuate în engleză și germană, număr fix de silabe în franceză, dar fără luarea în seamă a accentului). Toate aceste versiuni caută să redea ceva din cîntecul originalului. Cea engleză reușește cel mai bine în această privință, cea franceză reușește cel mai puțin. Toate însă sînt meritorii datorită acestei preocupări a traducătorilor de-a transpune dintr-o limbă în alta nu numai conținutul și ritmul ci și armonia interioară a versului. Sylvia Pankhurst a avut mereu această grijă și a căutat să reproducă melodia versului și în alte traduceri din volumul citat, într-o remarcabilă transpunere a *Strigoilor* și a lui *Călin*.

Din cercetarea, sumară desigur dar suficientă, a celor cîteva exemple pe care le-am dat, se poate vedea, cred, că traducerea versurilor lui Eminescu întîmpină dificultăți mari. Despre nici una din traducerile pe care le-am citat nu se poate spune că este fără cusur, dar fiecare are merite, într-o mai mare sau mai mică măsură. Cu un substanțial adaus de valoare fiindcă transpune nu numai metrul original ci și rimele și armonia lăuntrică a versului, este demnă de elogii traducerea *Luceafărului* făcută în germană de Alfred

[1] Konrad Richter, op. cit.
[2] L. Barral, op. cit.

Scanned with OKEN Scanner

Margul Sperber [1] și din care voi cita cîteva strofe, punîndu-le alături de original:

Porni Luceafărul. Creșteau
În cer a lui aripe,
Și căi de mii de ani treceau
În tot atîtea clipe.

Un cer de stele dedesupt,
Deasupra-i cer de stele —
Părea un fulger nentrerupt
Rătăcitor prin ele.

Căci unde-ajunge nu-i hotar
Nici ochi spre a cunoaște,
Și vremea-ncearcă în zadar
Din goluri a se naște.

Nu e nimic și totuș e
O sete care-l soarbe,
E un adînc asemene
Uitării celei oarbe.

— « De greul negrei veșnicii,
Părinte, mă desleagă
Și lăudat pe veci să fii
Pe-a lumii scară-ntreagă.

Din chaos Doamne-am apărut
Și m-aș întoarce-n chaos
Și din repaos m-am născut,
Mi-i sete de repaos. »

« Tu vrei un om să te socoți,
Cu ei să te asemeni.
Dar piară oamenii cu toți,
S-ar naște iarăș oameni.

Ei numai doar durează-n vînt
Deșerte idealuri,
Cînd valuri află un mormînt
Răsar în urmă valuri. »

Jäh stob der Abendstern dahin,
Weit wuchsen seine Schwingen;
Jahrtausende des Raumes schien
Im Nu er zu durchdringen.

Und unter sich ein Sternenmeer,
Darüber Meer von Sternen,
War er in Blitz aus Fernen her
Endlos in fernste Fernen.

Wohin er strebte war kein Ort,
Kein Auge, um zu sehen:
Die Zeit müht sich vergebens dort,
Aus Leere zu entstehen.

Nichts ist dort mehr, als nur vielleicht
Ein Dürsten unermessen,
Die Unergründlichkeit, die gleicht
Dem gänzlichen Vergessen.

„Der Last der schwarzen Ewigkeit,
Mein Vater, mich entbinde!
Und dafür sei'st du allerzeit
Gelobt von deinem Kinde.

Im Chaos, Herr, begann mein Lauf:
Ich will ins Chaos münden —
Und aus der Ruhe brach ich auf:
Mich dürstet Ruh zu finden."

„Du willst den Menschen gleichen und
Zu ihnen dich bekennen?
Doch, geht die Menschheit ganz zugrund,
So wird sie neu entbrennen!

Wie Wolken lassen sie im Wind
Die Wunschgebilde schwellen:
Wenn Wellen weich verflutet sind,
So kommen neue Wellen."

Cîntecul lui Eminescu, în traducerea lui Sperber, a trecut pe de-a-ntregul în germană. Dacă Eminescu ar fi scris *Luceafărul* în germană nu l-ar fi scris, nu l-ar fi putut scrie altfel, pentru că identitatea de gîndire poetică, de armonie verbală, așadar de conținut și de stil, este pe deplin realizată. De pe culmea acestei exemplare traduceri trebuie considerată — și trebuie judecată — orice traducere în versuri din Eminescu, în orice limbă. Dar pentru ca rezultatul să poată fi la înălțimea traducerii germane a *Luceafărului*, trebuie ca traducătorul să fie el însuși poet, caz care desigur nu se întîlnește prea des.

[1] În volumul M. Eminescu, Gedichte, Bukarest, 1955.

Scanned with OKEN Scanner

7 VERSIUNI DIN

Înfățișăm cititorilor noștri cîteva din versiunile în limbi străine ale vestitelor strofe eminesciene. Am alcătuit acest grupaj pentru a întregi prinosul nostru cu acel al poeților care s-au străduit să găsească în alte graiuri valori corespondente ale uneia dintre cele mai dificile creații ale marelui poet romîn, să păstreze și să transpună, pe deasupra cuvintelor, incantația, melopeea neobișnuitului metru ales, jocul de străluciri văzute parcă ele însele «prin fum», rimele, asonanțele, onomatopeiele, aliterațiile care alcătuiesc parcă un nimb sonor viziunii prelungind-o în ecouri care «împlu» asemenea clopotului vechi nu numai ceasul înserării ci și «sufletul care arde-n iubire ca para».

Alternanța, aproape de la un rînd la altul, între pastel, între decor, între ambianță pe de o parte și simțămintele poetului pe de altă parte, contrapunctul acesta strict care dă dimensiunile poemului pe planul real și pe acel al visării ca într-o reciprocă și nesfîrșită oglindire, autonomia fiecărei notații și perfecta ei funcție sugestivă în context, apoi în ansamblu — fac din această nestemată, piatra de încercare a oricărui traducător. Nici o metaforă — căreia să-i poți substitui o alta, apropiată, nici un amănunt care să îngăduie parafrazarea. Și în ciuda buciumului care cîntă cu jale, a apelor care plîng, exultarea poetului în rara clipită de fericire, în cumpătul iubirii împărtășite — paradoxal și turburător cîntec de lebădă al rapsodului atîtor deznădejdi.

Astfel de noapte bogată,
Cine pe ea n-ar da viața lui toată?

Nu ne îngăduim aici o cercetare a diferitelor transpuneri ale poemului, o ierarhizare pe criteriul fidelității față de fond și față de formă, cu atît mai puțin o analiză a limitelor ce pot fi transgresate la chenarul atît de labil dintre tălmăcire și răstălmăcire. Socotim aceste traduceri ca prețioase mărturii de dragoste și de admirație față de poetul nostru și le înscriem, cu recunoștință, în rîndul prietenești strădanii ale mereu mai multor poeți străini, de a duce tot mai sus și mai departe lumina luceafărului poeziei romînești, pe crugul literaturii universale.

M. Br.

Scanned with OKEN Scanner

SARA PE DEAL

Scanned with OKEN Scanner

Sara pe deal

Sara pe deal buciumul sună cu jale,
Turmele-l urc, stele le scapără-n cale,
Apele plîng, clar isvorînd în fîntîne;
Sub un salcîm, dragă, m-aștepți tu pe mine.

Luna pe cer trece-așa sfîntă și clară,
Ochii tăi mari caută-n frunza cea rară,
Stelele nasc umezi pe bolta senină,
Pieptul de dor, fruntea de gînduri ți-e plină.

Nourii curg, raze-a lor șiruri despică,
Streșine vechi casele-n lună ridică,
Scîrțîie-n vînt cumpăna de la fîntînă,
Valea-i în fum, fluiere murmură-n stînă.

Și osteniți oameni cu coasa-n spinare
Vin de la cîmp; toaca răsună mai tare,
Clopotul vechi împle cu glasul lui sara,
Sufletul meu arde-n iubire ca para.

Ah ! în curînd satul în vale-amuțește;
Ah ! în curînd pasu-mi spre tine grăbește:
Lîngă salcîm sta-vom noi noaptea întreagă,
Ore întregi spune-ți-voi cît îmi ești dragă.

Ne-om răzima capetele-unul de altul
Și surîzînd vom adormi sub înaltul,
Vechiul salcîm. — Astfel de noapte bogată,
Cine pe ea n-ar da viața lui toată?

Scanned with OKEN Scanner

Soir

Heure du soir. Cors de berger sur la plaine.
Pleurs des ruisseaux, blanches limpides fontaines,
Astres brillants, ciel qui fulmine étincelles,
Et, sous l'ormeau, pleine d'attente: ma belle.

Passe, sourit sur les campagnes la lune.
Du fond des temps, moites étoiles: chacune
Naît du néant, naît du bleu-blanc des nuages;
Et tes grands yeux percent le rare feuillage.

Flûtes au loin soufflent dans l'air vespéral.
Droits et luisants tous les rayons des étoiles
Fendent les rangs gris des nuages qui glissent.
Près des maisons, puits à bascule gemissent.

Hommes fourbus, bèche et faucille à la main,
Viennent des champs. Tel un tam-tam, le tocsin
Vibre et remplit l'air de ce soir qui se meurt.
O, mon amour, comme tu brûles mon cœur.

Proche est l'instant lorsque les bruits se taîront.
Proche est l'instant lorsque mes pas hâteront,
Ivres, leur cours près de l'ormeau enchanté
Où tu atends, où tu entends, où tu es...

Nous appuierons, l'un contre l'autre, nos têtes
Nous endormant, pleins de sourires. Pour cette
Nuit de brillant riche de grâce et d'amour
Je donnerais tout le trésor de mes jours.

Traducere D. I. SUCHIANU

Scanned with OKEN Scanner

Eve on the hill

Dreary the horn sounds in the eve on the hill,
Sheepflocks return, stars on their way twinkle still,
Watersprings weep murmuring clear, and I see
Under a tree, love thou art waiting for me.

Holy and pure, passes the moon on the sky,
Moist seem the born from the vault clear and high,
Longing thine eyes look from afar to divine,
Heaving thy breast, pensive thy head doth recline.

Tired with their toil, peasants come back from the field,
From the old church, labourer's comfort and shield,
Voices of bells thrill the whole sky high above ;
Struck is my heart, trembling and burning with love.

A ! very soon quietness steals over all,
Ah ! very soon hasten shall I to thy call,
Under the tree, there I shall sit the whole night,
Telling thee, love, thou art my only delight.

Cheek press'd to cheek, there in sweet ecstasy we,
Falling asleep under the old locust-tree,
Smiling in dream, seem in a heaven to live,
For such a night who his whole life not give ?

Traducere de P. GRIMM

Din volumul: M. Eminescu *Poems*, translated from the Roumanian, Cartea Romînească, Cluj 1938.

Scanned with OKEN Scanner

Vecierom na holme

Slîșen rojoc, i pod zviozdnîm merțaniem
Stado na holm potianulosĭ s mîcianiem.
Liotsia v ovraghe voda cliucevaia,
Tî pod acației jdioș, dorogaia !

Svetlaia vshodit ulna nad toboiu
Smotriș scvozĭ vetvi s uzornoi listvoiu:
Vlajnîie zviozdî roiatsia, merțaia,
Serdțe trevojnoi toskoi napolniaia.

Tuci begut, i luna uje vîșe.
Vvîsĭ podnimaiut doma svoi crîși.
Scripnul juravlĭ na vetru u colodța.
Iasno pastușia svirelî razdaiotsia.

Scoro costî vozvratiatsia s pocosa.
Storoj biot v doscu, ciutĭ zviacnuli cosî.
Zvon, s colocolĭni sletev, proplîvaet.
Plamia v grudi moeĭ jarko pîlaet.

Scoro umolcnet selo, zasîpaia.
Scoro uviju tebia, dorogaia !
Mî pod acației siadem nezrimo,
Ia rasscaju tebe, cac tî liubima.

Sclonimsia v tenĭ, golova s golovoiu,
I, ulîbaiasi, usniom mî s toboiu.
Cto nie otdal bî vsiu jiznĭ za tacuiu
Noci svetozarnuiu, noci zolotuiu !

Traducere de A. GLOBA

Din volumul: M. Eminescu „*Stihi*" (Poezii), Moscova, Goslirzdat, 1958.

Scanned with OKEN Scanner

Sehnend Ertönt

(Sara pe deal)

Sehnend ertönt abends vom Berge das Blasen,
Sterne erglühn, Schafe, sie klettern und grasen,
weinender Quell sammelt im Brunnen sich reiner;
Liebe, du harrst bei der Akazie meiner.

Heilig und hell wandelt der Mond ob den Dingen,
lichteres Laub suchst du gespannt zu durchdringen,
Sterne, die taun, weiden in heiteren Räumen;
runzle die Stirn, Liebe! Was muss ich auch säumen?

Flatternd Gewölk leuchtet von flüchtigen Strahlen,
die auch des Dorfs binsene Dächer bemalen;
knarrend im Wind schlenkert am Brunnen der Hebel,
irgendwo spielt's, Rauch liegt im Tal wie ein Nebel.

Müde vom Feld, schulternd die Sense, erscheinen
Schnitter, es klappt lauter das Schlagholz, mit reinen
Tönen erfüllt Glockengeläute den Frieden;
Liebendem nur, Ruhe ist mir nicht beschieden.

Bald, ach, wie bald wird sich's im Dorf nicht mehr regen,
bald, ach, wie bald eil' ich dir stürmisch entgegen!
Bis in die Früh' bei der Akazie stehn wir,
wie du mir lieb, rühm ich, und Stunden vergehn mir.

Lehnst du dich fromm mir an die Schulter, so strähl' ich
goldenes Haar, Liebliche; jedes dann zähl' ich;
süsserer Mund löschte den Durst mir noch nimmer,
nie schloss ein Kuss sanfteren Augenlichts Schimmer.

Traulich geschmiegt sitzen wir unter dem Stamme:
kühlt deiner Brust schwellender Pfühl mir die Flamme?
Wie mit Granatäpfeln verlockt er die Blicke,
himmelher selbst blinkert verliebtes Genicke.

Schläfe an Schläf lehnen wir, glücklich und lächelnd
schlummern wir ein. Hält die Akazie fächelnd
treulich doch Wacht. — Solch eine Nacht zu erleben,
Seele und Leib möchte der Reichste drum geben.

Traducere de KONRAD RICHTER

Din volumul: Mihail Eminescu, *Gedichte*, Jena und Leipzig, 1937.

Scanned with OKEN Scanner

Atardecer en la colina

El cuerno quejose suena en la colina,
suben los rebaños, brillan las estrellas,
las aguas responden, gimiendo en las fuentes;
bajo las acacias, querida, me esperas.

La luna atraviesa clara y santa el cielo,
tus ojos contemplan el raro follaje,
las estrellas húmedas nacen en lo alto,
tú estás de ansias llena y de amor tu seno.

Las nubes resbalan, sus rayos se estrían,
levantan las casas sus techos vetustos,
la roldana al viento chirría en el pozo,
el valle es de humo, las flautas murmuran.

Hombres fatigados, la hoz sobre el hombro,
vuelven de los campos; la toaca resuena,
la campana llena con su voz la noche,
y mi alma se quema de amor en tu fuego.

Ah !, pronto en el valle el pueblo se duerme,
ah !, pronto mis pasos hacia ti me llevan.
Cerca de la acacia pasaré la noche
e incansablemente te diré: te quiero.

Las cabezas juntas, una contra otra,
bajo la alta acacia nos adormiremos.
¿Quién la vida entera no la entregaría
por una tan bella, tan dichosa noche?

Traducere de MARÍA TERESA LEÓN
şi RAFAEL ALBERTI

Din volumul: Mihail Eminescu, *Poesías*, Editorial Losada, Buenos Aires, 1958.

Scanned with OKEN Scanner

A sera sulla collina

A sera sulla collina il corno desolato risuona, la rampicano le greggi, sul loro cammino le stelle sprizzan faville, piangono le acque zampillando in fontane; tu, amor mio, mi attendi sotto un'acacia.

Santa e chiara la luna cosí naviga pel cielo, nel rado fogliame gli occhi tuoi grandi esplorano, umide spuntano le stelle sulla serena volta, colmo t'è il petto d'affanno, è di pensieri gravida la tua fronte.

Le nubi fluttuano, raggi fendono il loro corteo, le case levano verso la luna corrose grondaie, la pertica del pozzo cígola al vento, la valle è tra il fumo, zufolano pifferi nel pecorile.

E uomini stracchi con in spalla la falce riedono dai campi; piu forte echeggia la bàttola, l'antica campana pervade la sera del suo rintocco, m'avvampa d'amore l'anima come un rogo.

Ben presto a valle ammutolisce il borgo, ben presto il mio passo s'affretta verso di te. Ce ne staremo l'intera notte accanto all'acacia, per ore intere ti dirò quanto tu mi sia cara.

L'uno dell'altro il capo poggeremo a sostegno e sorridenti ne addormiremo ai piedi dell'alta, annosa acacia. — Per una notte cosí copiosa chi dare non vorrebbe tutta la sua vita?

Traducere de UMBERTO CIANCIOLO

Din « *Poesie scelte di Mihai Eminescu* », Modena, 1941, pag. 123.

Scanned with OKEN Scanner

Este a Dombon

Estefelé szólal a kürt szomorúan,
ballag a nyáj, csillag vezérli az útban,
rí a patak, surran a szüzvizü forrás,
zúg az akác, s drága, te engemet ott vársz.

Égen a hold, az arcán szent nyugalom van,
nagy szemedet nézi a ritka falombban,
ütközik a csillag a harmatos égen,
kebled a vágy, arcod a gond lepi mélyen.

Hold sugarán bomlik az éjjeli felleg,
házak öreg ormai égre merednek,
roppan a kút gémje a szélbe'magában,
füstben a völgy; furulya szól a sztinában.

S a kimerült földmivelök a kaszával
hazafelé jönnek, a tóka szavával
megtel a völgy, egyre erösbül a hangja,
ég a szivem, messze világit a lángja.

O, hamarost szunnyad a lenti falucska,
ó, hamarost hozzád visz kedvesed útja,
akác alatt töltjük el éjszakánkat,
folytonosan mondogatom, hogy imádlak.

Es a fejünk egymás keblére lehajtva
elaluszunk majd mosolyogva, sóhajtva
lombok alatt. Ó, pazar, isteni éjjel !
Ki nem adná érte egész életét el?

Traducere de JÉKELY ZOLTÁN

Efigia lui Eminescu de TRAIAN BRĂDEAN

Scanned with OKEN Scanner

D. I. Suchianu

EMINESCU, POET MONDIAL

De obicei încercările tendențioase de a găsi imitații (ba chiar și plagiate) în opera unui poet se bazează pe naiva metodă a asemănării între subiecte. În legătură cu Eminescu, G. Călinescu arată bine inutilitatea procedeului înșirînd patru poeme (de Properțiu, de Musset, de Ronsard, de Bourget) unde, în toate, autorul ne spune că. . . « nu vrea sicriu bogat ». Tot astfel cînd e vorba de începutul lumilor, Călinescu alătură descripțiile din *Scrisoarea I* și *Rugăciunea unui dac* de alte tablouri foarte asemănătoare: din *Geneză*, din *Apocalips*, din *Metamorfozele* lui Ovidiu, din *Edda*, din cosmogonia caldeeană, din *Rigveda*. Iar drept încheiere, ajunge la următoarea părere, care este originală și aproape că rezolvă problema. O voi cita tocmai pentru a se vedea care anume aspect al chestiunii îl lasă nerezolvat: « Oricît de izolat ar fi un poet, oricît de ignorant chiar, poezia lui se așează întotdeauna. . . în mersul culturii. Sînt idei care plutesc în aer și care înfloresc deodată în toată lumea, făcîndu-i pe toți contemporani. . . Istoricul literar trebuie. . . să zărească. . . ideile generale ce stăpînesc timpul studiat și să știe așeza pe autor în mijlocul lor ».

Iată de pildă ideea (inspirată din Goethe, zice Călinescu, uitînd un moment de excelenta lui teorie reprodusă mai sus, care nega inspirația de la poet la poet, înlocuind-o cu aceea de la om la epocă), așadar iată ideea cuprinsă în versurile:

Îl vede azi, îl vede mîini,
Astfel dorința-i gata;
El iar privind de săptămîni,
Îi cade dragă fata.

Este aici desigur o tipică « idee generală care plutea în aer » în acel moment. Este ideea lui Stendhal, a cristalizării și a cunoscutului « coup de foudre ». Ar fi fost o excelentă ocazie să se demonstreze, cu un bun exemplu, temeinicia teoriei de mai sus, teoria inspirației care vine din climatul cultural al epocii, iar nu din opera scrisă și publicată a unui confrate. În tot cazul nu sîntem de părere că ideea e luată, cum zice Călinescu, din versurile lui Goethe:

Ich sehe sie dort, ich sehe sie hin,

între altele și pentru motivul că versul lui Goethe înseamnă cu totul altceva. Înseamnă că îndrăgostitul e obsedat de imaginea iubitei, că o vede pretutindeni, că fiecare obiect i-o evocă. Este un fel de hipertrofie a caracterului conștient al percepției. Pe cînd în cazul acumulărilor de tip Stendhal, înregistrările viitorului îndrăgostit sînt inconștiente. . .

Tot așa și cu analogia pe care o semnalează Călinescu între două versuri de Goethe și versurile lui Eminescu:

Pentru că-n toată-a ei făptură
E-un nu știu cum și-un nu știu ce

care înseamnă: ceva indefinisabil, și totuși sezisabil, ceva imprecis, și totuși evident, izbitor; — pe cînd în versurile lui Goethe:

Bald ist sie dies, bald ist sie das,
Es ist ein Nichts, und ist ein Was,

e vorba de chipul și caracterul tulburător de schimbător al iubitei, făptură insezisabilă fiindcă nu-i niciodată aceeași, etc. . .

De altfel aci ne putem pune întrebarea dacă această ultimă idee este din acelea care « pluteau în aerul epocii ». Poate că da. O găsim în multe din poemele lui Baudelaire și în unele din acele ale lui Verlaine. O găsim și la Eminescu. Bineînțeles, în alte versuri decît cele de mai sus.

Dar ce alte idei mai « pluteau în aer » pe acea vreme? Ar fi, susține Călinescu, ideea lamarckiană a eredității caracterelor cîștigate pe care o descoperă în versurile:

Căci te iubeam cu ochi păgîni
Și plini de suferinți
Ce mi-i lăsară din bătrîni
Părinții din părinți.

Cred că aci, mai degrabă decît « osînda unui atavism neînțeles cu capătul în păgînitate », e vorba de o foarte poetică hiperbolă: de mii de ani toți strămoșii mei au căutat, fără s-o găsească, pe femiea ideală pe care eu, fericitul și nefericitul, am găsit-o și pierdut-o în același timp. Este aici, exprimată, superlativ, imensa durată a unui mare amor. O exprimare care aparține personal lui Eminescu și nu are, cred, prea mari legături cu teoriile biologice care circulau pe atunci. Același lucru și cu « marea idee patetică » a « vieții speciei », adică « teama de a muri nelumit » (adică fără progenitură), a instinctului erotic potrivit căruia « dragostea are totdeauna dreptate, iar nepăsarea e mereu vinovată »

Nepăsarea cui? Vinovăția cui? A femeii din:

Pe lîngă plopii fără soț
Adesea am trecut;
Mă cunoșteau vecinii toți —
Tu nu m-ai cunoscut.

La geamul tău ce strălucea
Privii atît de des;

Scanned with OKEN Scanner

O lume toată-nțelegea —
Tu nu m-ai înțeles.

« Nepăsare vinovată ».

Abia acum s-a descoperit în relațiile din lumea burgheză această nu patetică ci umoristică socoteală. Bărbatul refuzat, în loc să acuze absența lui de seducție, acuză pe femeie că nu are, ea, temperament... Idee interesantă, și mai ales complet străină de aceea din poemul eminescian. Acolo nu-i vorba de biologie, ci de o foarte artistică construcție pe un dublu echivoc de cuvinte. Cele două verbe: *a cunoaște* și *a înțelege* sînt luate în două înțelesuri deosebite. Vecinii, toți, îl *cunoșteau* pe poet în sensul că *știau ce e cu el pe acolo*. Era cunoscut ca un cal breaz, deși nu făcuse cu nici unul din vecini personal *cunoștință*. Iar doamna de după ferestre *nu-l cunoștea*. Adică domnul acela nu-i fusese niciodată *prezentat* și ea nici nu dorea să-i fie. Căci femeia *înțelesese*. Înțelesese prea bine că e vorba de un curtezan tenace, greu de descurajat. Și cum ea avea (dreptul ei, nu?) alte angajamente sentimentale, *înțelesese* că singura metodă de a scăpa de obsedantul suspinător este ca « veșnic să nu se mai ivească ». Iar faptul că poetul afirmă exact contrariul, că adică ea *nu înțelegea*, aceasta arată că, poate, la urma urmei, este aici ceva și din interpretarea pe care o dă versurilor Călinescu, căci este o conduită tipică, la bărbatul refuzat, de a spune nu că femeia nu l-a plăcut, ci că el este un « neînțeles ». În tot cazul, « o lume toată », adică « vecinii toți » înțelegeau perfect toate aceste complicații sentimentale. Și este interesant cum, prin măiestria jocului de cuvinte și a echivocurilor verbale, cu o singură frază se evocă în mintea cititorului un întreg roman, cu comentarii între vecini, cu nervi și agasări de după « perdelele lăsate », etc, etc. Un asemenea contrast între textul eliptic și potopul imaginilor răscolite, închegate toate într-o instantanee unitate dramatică, acest paradoxal amestec de zgîrcenie și abundență este esența însăși a poeziei. Și, încă o calitate literară. Iată o o poveste plină de fapte triviale: bîrfe, vorbe de clacă, spirite proaste, apoi capricii și hachițe din partea cocoanei, zeflemele de mitici comentatori, etc... Toate aceste vulgare lucruri sînt ca prin farmec purificate artistic grație unei exprimări elegante, făcută din simetrii stilistice iscusite și fine echivocuri de cuvinte.

Dar să ne întoarcem la prima noastră întrebare: ce idei, și mai ales ce *fel* de idei « pluteau în aerul timpului » în care trăia Eminescu?

Cred că nu-i vorba aici atît de *idei*, cît de *atitudinea* poetului față de ele. Obiectul luărilor de atitudine nu se prea schimbă de la o epocă la alta; dar atitudinea însăși, ea în special, se schimbă. Astfel, să ne gîndim la cele patru variante de « nu vreau sicriu bogat ». La Properțiu, după o serie de nec mea, nec sit, nec mihi și desit, urmează un « să fie » (adsint): « plebeii parvae funeris exsequiae », adică o foarte prozaic și modest democratică dorință de a fi înmormîntat cît mai sărac și plebeian posibil. La Musset, candidatul la funeralii comandă o salcie așa cum ar comanda un meniu, și ne descrie, cu tabietul unui epicureu « gourmet », ce plăcere, ce dulceață și răcoare o să fie pe el cînd își va dormi acolo viitorul său veșnic somn. Cît despre Ronsard, el vede monumentul funerar al marelui Ronsard fără marmură, scumpă, dar în schimb cu public mult, cu gloate numeroase de admiratori care să vină « à ma fête ordonnée », în « fiecare an », să zică groapei așa: « ce bine de tine să fii așa de celebră, căci ești mormîntul unuia ale cărui versuri universul întreg, lumea toată le cîntă:

Scanned with OKEN Scanner

Que tu es renommée
D'estre tombeau nommée
D'un, de qui l'univers
Chante les vers.

Comparați toate acestea cu « atitudinea » lui Eminescu:

Ci eu voi fi pământ
În singurătate-mi,

Pieire. Dispariție. Și imensă singurătate. Nu singurătatea deplînsă plîngăreț de Sully Prudhomme. Ci un amestec de neant și existență, căci singurătatea presupune existență, compatibilă totuși cu moartea. Plutea în acea vreme sentimentul unei morți purgată de spaimă și înfricoșare. La Baudelaire, la Verlaine găsim această dulceață a morții, această trăire ca și la Eminescu: « îndulcită cu dor de moarte ». În *Despărțire* găsim exact aceleași idei ca în *La charogne* a lui Baudelaire, deși povestea, tema e cu totul alta. Aceeași atitudine curioasă în fața disoluției, nimicirii, a dispariției, *compatibilă totuși cu persistența:*

Alors, o ! ma beauté, dites à la vermine
Qui vous mangera de baisers
Que j'ai gardé la forme et l'essence divine
De mes amours decomposés.

În poemul lui Eminescu găsim, de asemenea, peste descompunerea generală, aceeași persistență:

Ci tu rămîi în floare ca luna lui Aprii
Din cît ești de copilă să-ntinerești mereu.

Iată sfîrșitul acestui poem *Despărțire*, care ar putea fi considerat și baudelirean ca ton și atitudine:

Après —, que tout finisse ! Qu'on jette au grand chemin
En marge de la route ces restes de destin.
Que vienne une nuée compacte de corbeaux
Noircir mon ciel d'aveugle par dessus mes yeux clos.
Que souffle une tempête, du fond des temps, rendant
Ma poussière à la terre, mon cœur aux quatre vents.

Cependant, toi, demeures, ma pure fleur d'Avril,
Avec tes grands yeux mauves, ton enfantin babil,
Rajeunissant sans cesse, oubliant parfois même
Que j'ai été, tout comme ne le sais plus moi même...

Iată și sfîrșitul unui alt poem foarte baudelaire-an: *Melancolie*:

Ma vie je repense, qui tout à coup parait
Contée par un autre, venue, il semblerait,
D'une étrangère bouche, par moi ré-entendue,
Comme si onc fut mienne, jamais par moi vêçue...

Scanned with OKEN Scanner

Quel est celui qui chante mon histoire par cœur?
Celui que tant j'écoute parler de mes malheurs,
Comme douleurs d'un autre, comme d'un autre bord,
Si loin, si étrangères... comme si j'étais mort...

La Eminescu, ca și la Baudelaire, unele poeme par, la prima vedere, că cultivă un fel de voluptate necrofilă și gustul macabrului. Dar nu-i așa. Moartea nu-i privită cu groază, ca la Théophile Gauthier, sau cu o decadentistă poză, ci cu o tristă seninătate, cu o superioară indulgență, cu « nepăsare tristă » într-o singurătate « liniștită » și o « redare sie însuși »: « Ca să pot muri liniștit pe mine mie redă-mă ». Aceeași « nepăsare tristă » ca și a lui Baudelaire, cînd poruncește: « O ! Mort, vieux capitaine, il est temps, levons l'ancre ! » O bună duzină de poeme eminesciene au afinitate cu Baudelaire, pe care Eminescu nu-l citise, probabil, niciodată...

Cred că în loc să întrebăm « ce idei pluteau pe atunci în aerul secolului? », să ne întrebăm mai bine: cu cine din contemporanii săi din alte țări Eminescu *semăna*? Răspunzînd la aceasta, vom identifica, implicit, și care erau ideile în care se scăldau contemporanii.

Așadar cu ce străini « seamănă » Eminescu? Mai puțin decît s-ar crede cu Goethe, sau Schiller, sau Heine. Primii doi aveau mania (care era a epocii, a epocii lor, nu a lui Eminescu), mania de a preface în teatru tot ce le cădea în mînă. Eminescu n-a scris teatru. Iar faptul că a trăit mult în culise, că a scris multă vreme cronici dramatice, că a încercat vaste tragedii (care în fond erau mai mult epopei) și că, în ciuda acestor constante aspirații teatrale, *n-a scris totuși nici o piesă de teatru*, toate acestea dovedesc că între cei doi clasici germani și el era o fundamentală deosebire de atitudine poetică. Din noianul de proiecte epico-dramatice neterminate, necioplite, se pot extrage giuvaiere ca *Se bate miezul nopții* sau *Peste vîrfuri trece luna*, a căror frumusețe nu numai că depășește chiar eventuala dramă șlefuită și finisată, dar mai ales ne mută în sfere de idei și sentimente mult mai înalte decît avatarurile unui Brig-Belu sau Mureșan. Goethe și Schiller nu extrăgeau din masa compactă a dramelor lor cîte o bucată mai lirică, ci scriau zisa bucată lirică dinadins pentru ca să o intercaleze ca divertisment în cutare dramă sau roman în curs de lucrare (astfel *Der Alpenjäger* a fost scris pentru Wilhelm Tell; iar Goethe, citind *Berglied* de Schiller, îi scria că neapărat să-l introducă în Wilhelm Tell. Faimoasa *Mignon* a lui Goethe este un pasaj din cartea III-a a *Anilor de ucenicie ai lui W. Meister*, iar faimosul *König in Thule* e un pasaj din *Faust*).

Nici cu Heine nu seamănă totuși Eminescu prea mult. Comparați trei poeme avînd în aparență aceeași temă: *Lorelei*, de Heine, *Der Fischer* de Goethe și *În fereastra despre mare* a lui Eminescu. În primele două, luntrașul este înghițit de valuri. Pescarul lui Eminescu, nu. În povestea lui Goethe, sirenele își fac singure reclamă, îi explică pescarului ce frumos e să fii ud, cum soarele și luna vin și ele să se răcorească în oglinda apei, etc., etc. Iar Heine, vorbind de tragicul deznodămînt afectează în fața dramei, o dezinvoltă nepăsare:

Ich glaube (noi *subliniem*) *die Wellen verschlingen*
Am Ende Schiffer und Kahn.
Und das hat mit ihrem Singen
Die Lorelei getan.

Scanned with OKEN Scanner

« Cred că »; « Mi se pare că »; « Dacă nu mă-nșel. . . »; « După cît sînt informat ». . « N-am verificat, dar bănuiesc totuși că. . . », etc., etc.

Nevoia de a introduce o poantă de stil rece, de stil « proces-verbal », atunci cînd vorbești de cele mai sfîșietoare lucruri; nevoia de a lua o dezinvoltură de om superior, care se socoate mai presus de micile tragedii ale altora; o permanentă nevoie de a glumi ca să arăți că nu-ți pasă, toate aceste trăsături compun figura spirituală a poetului Heinrich Heine. Ceva din fiecare găsim ascuns în acel curios « Ich glaube » cu care începe ultima strofă din *Lorelei*.

În poemul lui Eminescu găsim cu totul altceva. Este ca un fel de zugrăvire hiperbolică a iubirii, a idealizării în iubire.

Aci, pescarul trece și el cu luntrea, știe că iubita e acolo sus, în castel, « la fereastra despre mare ». Dar el, spre castel, nu și-a întors privirea niciodată. Iubita lui nu-i cea pe care toți o văd, ci aceea pe care numai el a compus-o din raze și apă, din lac și lumină. Iubita adevărată este, pentru îndrăgostit, aceea creată de închipuirea lui, nu de părinții ei. Marile iubiri bravează batjocoritor absurdul.

Dar iată acest splendid poem:

De la tour du vieux château
Une enfant regarde, sage,
Jusqu'au fond le fond de l'eau
Qui vola sa douce image.

Le pêcheur dans son canot
Passe et cherche en ces parages
Dans le fond, le fond de l'eau
Les reflets du blond visage.

Mes yeux pleurent, qui jamais
N'ont fixé le vieux château,
Car le fond, le fond de l'eau
Me retient comme un secret.

Poemul acesta, așa de original, așa de emoționant, pe care l-am citat în franțuzește pentru că nu seamănă nici cu povestea lui Goethe, nici cu a lui Heine, ci, poate, ca atitudine, ca idee, cu frumosul poem al lui Verhaeren: *Le passeur d'eau*. Regăsim acolo aceeași dîrză nepăsare de absurd și superbă ignorare a inutilului. Și mai seamănă, poate, acest curios poem eminescian, cu unele scurte bucăți de Maeterlinck, unde irealismul de basm acoperă adînci adevăruri de psihologie.

Mai există un poem eminescian pe care desigur un Rașcu sau Apostolescu oarecare l-ar găsi plagiat după *Der Fischer* sau după *Lorelei*. Este *Crăiasa din povești* care cată un chip drag în lacul unde « trandafiri aruncă roșii ». Dar și aici, ca și în *Fereastra despre mare* (deși povestea e inversă, căci aci fata e aceea care își cată iubitul în lumea minunată a gîndurilor), povestea se sfîrșește tot ca în *Le passeur d'eau*, adică nu se sfîrșește de loc, căci tînăra fată își va duce drumul mai departe, împinsă și sprijinită de « toate basmele » lumii:

« Ea se uită. . . » Aceste puncte-puncte arată că povestea nu s-a sfîrșit, nici se va sfîrși vreodată:

Scanned with OKEN Scanner

Ea se uită... Păru-i galben,
Fața ei lucesc în lună,
Iar în ochii ei albaștri
Toate basmele s-adună.

Povești. Basme. Eminescu a scris, uneori și basme în versuri, povești rimate (de pildă *Călin*), dar el a mai făcut ceva, ceva pe care puțini îl mai făcuseră. Ceva care, cum ar spune Călinescu, plutea — și plutește încă — în aer. *Eminescu a făcut portretul basmului.*

Se numește portret un fel de vrăjitorie adevărată, unde pictorul, cu o singură clipă din viața cuiva, îi zugrăvește viața întreagă, caracterul tot. Un asemenea miracol a făcut Eminescu scriind *Făt frumos din tei*. Ca și pe chipul « Crăiesei » de adineaori, aci « toate basmele se adună ».

Basmul are o dublă proprietate. Mai întîi, toate basmele sînt la fel. Căci în toate se petrece... tot. Apoi, toate au dimensiune de enorm și ordine de paroxism. Iată de ce fiecare basm e perceput ca ceva nou. Enormul nu comportă adaos, iar repetirea lui nu e repetire, ci noutate, repovestire *din nou* a extraordinarului. *Făt frumos din tei* e tocmai povestea unde ca în orice basm nu se petrece propriu-zis nimic, fiindcă se întîmplă exact tot. Este o dulce pierdere în lumea unor bogății fără de sfîrșit, o pierdere care înavuțește, și unde cei doi tineri găsesc tot ce visaseră să aibă. O pierdere în fericire; îi vedem cum:

ei trec, se pierd în codru
cu viața lor pierdută.

iar « la castel în poartă calul » vestește că:

frumoasa lui stăpînă
a rămas pierdută-n lume.

Din ce se compune fericirea lor, nu se poate spune, căci detaliile ei le avem așa de limpezi în minte, și-s așa de multe, încît, în clipa în care am vrea să începem a le povesti, simțim cum pe buzele noastre « toate vorbele s-adună ». O singură dată, într-o poezie întîlnim ceva asemănător. Autorul e Verhaeren. Iată. Avem impresia că-l citim pe Eminescu:

Il était deux enfants de roi
Que séparaient des eaux profondes,
Et rien, là-bàs, qu'un pont de bois,
Là-bàs, très loin, au bout du monde.
Ils s'aimèrent. Saît-on pourquoi?
Parce que l'eau coulait profonde?
Et qu'il était, le pont de bois,
Si loin, là-bàs au bout du monde...

Ceea ce, tradus « mot-à-mot » și « son-à-son » în limba lui Eminescu, ar suna astfel:

Au fost odată doi copii de rege
Pe care-i despărțeau ape profunde,
Și nimic alt care să-i lege
Decît un pod de lemn departe foarte,

Scanned with OKEN Scanner

Acolo, 'n fundul lumii, nu se știe unde...
Și s-au iubit. Știm noi de ce?
Pentru că apele curgeau profunde,
Și podul cel de lemn era atîta de
Departe, 'n fundul lumii, nu se știe unde...

Melancolie, *De cîte ori iubito*, *Departe sînt de tine*, *Despărțire*, *Din valurile vremii*, prima strofă din *Mortua est*, *Odă în metru antic*, toate acestea și multe altele sînt Baudelaire curat, și originale așa cum originale sînt toate bucățile lui Baudelaire și toate poeziile lui Eminescu.

Ce e amorul, *De ce nu-mi vii*, *Și dacă ramuri*, *Pe aceeași ulicioară*, *Adio*, *Pe lîngă plopii fără soț*, și multe altele au multiple afinități cu Verlaine.

Iată o serie de asemenea strofe:

L'amour s'en est allé, l'ami,
Soumis à nos deux rêves.
Ainsi à tous mes chants je dis
Adieu Leur sort s'achève,

L'oubli, en son écrin glacé
Les clôt et les emporte
Pour ne jamais, de ma pensée,
Jamais passer les portes.

Sau:

Mes tristes chants, de loin en loin,
Je les entends éclore
Et souffre encore de ne point
Pouvoir souffrir encore.

Sau:

Puis, elle s'enfuit, muette,
Me laissant seul dans la brume,
Seul, debout contre la lune
Avec ma fleur bleue en miettes.

Sau:

L'automne est là. Tout est si tard!
Le bois s'effrite en feuilles rares;
La lande est vide, le ciel bas,
Pourquoi ne viens-tu pas, pourquoi?

Scrisoarea I, *II* și *III*, *Împărat și proletar*, *Doina*, *Rugăciunea unui dac*, părțile bune din *Memento Mori*, par a fi scoase din *Châtiments* sau din *La Lègende des siècles*. Dar multe compuneri eminesciene seamănă cu alt soi de bucăți de Hugo, unde nu mai e luptă, polemică, invectivă, ci grație și limpede frumusețe, sau spirituală filozofie. Astfel sînt *Glossa*, *Cu mîine zilele-ți adaogi*, *La mijloc de codru des*, *La steaua*, *Revedere*, și multe altele. Iată cîteva fragmente, care par a fi iscălite de Hugo: *(Scrisoarea III-a)*

Que braillards à bouche torse, que marchands de mauvais jours
Désormais plus ne prononcent les chers noms de nos amours.
Trop longtemps dura l'audace de toucher aux saintes cendres
Du passé, à notre gloire devenue histoire à vendre.
Halte-là et bas les pattes! Que héros d'antan reposent

Scanned with OKEN Scanner

A jamais hors de l'atteinte de la fraude et de la pose.
Tzépech Roi ! O, juste prince, viens, retourne parmi nous
Et partage ces faux hommes en deux tas : méchants et fous.
Puis, parquant ces deux racailles, entre deux larges prisons,
Mets le feu aux deux ordures : brûle bagne et cabanon !

Iar pentru cealaltă față, pentru fața grațioasă și ingenios spirituală a poemelor acelui magician care a fost Hugo, iată un fragment din *Stelele-n cer:*

Taillant l'espace
Astres là-haut
Brûlent flambeaux,
Brillent et passent.

Après un signe,
Les nefs en bois,
Branlant leur mâts,
Partent en ligne;

Châteaux posant
Ivres cadences
Sur les immenses
Déserts mouvants

Longs vols de grues
Prennent pour cible
L'inaccessible
Chemin des nues;

Routes tenaces,
Fortes leçons,
Hélas, ne sont
Que vols qui passent.

Eminescu a scris și în stil de poezie populară. Dar poeme ca *Ce te legeni codrule, La mijloc de codru des, Revedere, Doină* și multe fragmente din postume de același stil, sînt mult mai « poezie cultă », mult mai subtile și rafinate decît multe foarte grave și filozofice bucăți de vre-un Samain sau Haran-court. În tot cazul nu au nici o asemănare cu prelucrări cvazi-brute de folclor, ca *Roeslein auf der Heide* sau *Erlkönig*, care sînt frumoase, dar nu sar din-colo de modelul originar și nu devin, ca la Eminescu, « cu totul altceva ».

Bucățile enumerate mai sus *seamănă* cu poemele unui singur poet, care este : tot Hugo. Se știe că și el se inspira din folclor și, foarte mult, din operele șansonierilor ; de asemenea, și el, ca și Eminescu, « sărea dincolo » de model și crea « cu totul altceva ».

A da exemple numeroase de poeme eminesciene care puteau fi perfect asemuite cu Baudelaire, Verlaine, Hugo, este cel mai concret argument că Eminescu a fost « contemporan » cu toate admirabilele și noile idei poetice ale timpului său.

Este curios că multe din afinitățile lui Eminescu sînt franceze. Chiar cînd e vorba de humor. Recunosc că spiritul său nu seamănă de loc cu gluma

Scanned with OKEN Scanner

de paraponisit a lui Heine, nici cu acel simpluț ton sfătos, acel « chef » de a se juca cu condeiul, acel « Lust zu fabulieren » pe care Goethe îl moștenise de la « Mütterchen », fruct al unei « Frohnatur », adică al unei incurabile bune dispoziții, care îl făcea indulgent pentru humorul ieftin din bucăți ca *Die Musageten*.

Cît despre celălalt inspirator oficial, Schiller, în van i-ar fi cerut Eminescu spirit, căci iată ce spune însuși Schiller : « Ringe, Deutscher, nach römischer Kraft, nach griechischer Schönheit ! Beides gelang dir ; doch nie glückte der gallische Sprung ».

Adică neamțului îi reușește puterea cuceritoare de gen roman, sau frumusețea de tip grecesc, dar spiritul, poanta, vorba de duh sînt lucruri cu totul nepotrivite pentru sufletul german. Desigur, Schiller se înșală. Nemții au și ei hazul lor. Dar Eminescu nu se înșală cînd, în materie de haz, îl preferă pe cel franțuzesc. Două feluri de spirit. Pe de o parte : sarcasmul, ironia polemistului, invectiva imajată, epitetele truculente, ca în Chateaubriand, ca în Rochefort, ca în Jaurès, ca în Hugo (care a fost și un mare gazetar ; vezi *Choses vues*). Pe de altă parte, alături de această supremă artă de a da frumusețe supărării brutale și vorbei violente prin acrobații de stil și invenție explozivă de cuvinte, mai găsim la Eminescu și celălalt aspect al vorbei de spirit, zeflemeaua tandră, ironia afectuoasă, batjocura amicală și tolerantă, exact ca la Anatole France. Un Anatole France combinat cu Tristan Bernard, cu Jules Renard, cu Henri de Murger, și cu toată pleiada de la « Chat Noir ». Citiți *Cugetările sărmanului Dionis*, sau pasajul din *Scrisoarea II-a* « cînd visam în academii ». Veți avea impresia că citiți *Le livre de mon ami*. Toată vraja senină a Boemei, un ton totodată doct și mucalit, bonomie, eleganță cărturărească fără pedanterie, o ușoară și surîzătoare tristețe. . .

În epoca în care a trăit Eminescu, spiritul omenesc descoperea un lucru miraculos : poezia. Desigur, compoziții în versuri, literatură lirică sau epică existau de mult. Dar poezia începe de-abia a se naște cu Shakespeare ; el este protoistoria poeziei. Ce a făcut el este chaotic, amestecat cu lucruri străine. inegal, dezordonat și abundent ca o avalanșă. Dar este poezie. După el, timp de trei veacuri, poezia mai mult lîncezește. De-abia pe la mijlocul secolului al XIX-lea, ea începe să existe. Lanson are marele merit de a fi atras atenția că poezia romantică franceză, mai ales a lui Hugo, revoluționează toată poezia de pînă atunci, și nu numai pe cea franceză ; iar Faguet pare că se apropie și mai mult de problemă cînd insistă asupra revoluției făcute de Hugo nu « dislocînd alexandrinul », cum spunea acesta, ci dimpotrivă, mlădiindu-l. Dar Faguet se mulțumește a vorbi de inovațiile hugoliene relative la cezură. Este și asta, desigur, ceva. Dar adevărata revoluție n-a descris-o pînă acum nimeni. Și Eminescu a fost unul din cei cinci sau șase mari participanți la această revoluție. De aceea el e, cum spunea Ibrăileanu, poet mondial.

Acei care l-au sărbătorit astăzi, toți, fără excepție, au spus că Eminescu e un poet mondial. De ce? — asta nu ni s-a explicat. Voi explica-o eu.

În Franța celei de a doua jumătăți a veacului al XIX-lea avea loc un eveniment spiritual imens. Se năștea poezia. Este nu numai părerea mea, ci și a celui mai autorizat critic și istoric al literaturii franceze. În clasicul său tratat, Gustave Lanson spune că, pînă la poezia romanticilor francezi, exista doar literatură în versuri, scriere lirică, unde se realizau acrobații de prozodie infernal de grele, adeseori frumoase în sine, dar. . numai în

Scanned with OKEN Scanner

sine. Abia de la Hugo și contemporanii săi « poezia cîntă » — zice Lanson, adică—zice tot el—« urmărește și imită mișcarea gîndului ». Genială formulă, de la care, plecînd, s-ar putea scrie volume întregi! Într-adevăr, se numește poezie (și nu simplă lirică în versuri) a ne exprima scurt, laconic, eliptic, telegrafic și, *totuși*, sau mai exact: grație acestei scurtimi, să spunem de zece ori mai multe decît am fi spus în proză. Cum e posibilă această contradictorie operație? Foarte simplu. Așa cum a indicat-o Lanson: imitînd mișcarea gîndului; am zice « dînd brînci » fiecărui gînd pentru ca, angajat în mișcarea lui proprie, să-și desfacă toate conținuturile lui ascunse, toate fundurile de cuvînt, toate armonicele de sens și nuanțe noționale, toate înțelesurile uitate, pe care tocirea, uzura, circulația le acoperă ca un capac. Urnind din nou sarabanda de sub-idei, de imagini asociate, de aspecte semantice nedreptățite pe care un cuvînt se revirginizează, dînd orizont nemărginit fiecărei fraze. Această « *imitație a mișcării gîndului* » se poate realiza grație celor peste 20 de soiuri de picioare metrice existente, a căror împreunare, alternare, despărțire etc dau combinații infinite de suiri și coborîri, iuțiri și încetiniri, poticniri ca piedica și întinderi ca apa, vibrări, tremurări, repeziri, opriri etc. etc.

Această logodnă între idee și mișcare, această reîntinerire a cuvintelor, această eflorescență luxuriantă de sensuri uitate, cuprinse în cadrul riguros al unei exprimări scurte, *aceasta este poezia* în marele înțeles al cuvîntului. Și asta a fost inventat, în Europa, în a doua jumătate a secolului trecut, de cîțiva oameni: Hugo, Baudelaire, Verlaine, Verhaeren.

Fenomenul mai fusese « presimțit », cu trei veacuri înainte, de Skakespeare, dar nu dus pînă la capăt, ci înecat în producție scenică. Fenomenul însă apare, autonom și, ca Minerva, născîndu-se desăvîrșit din prima lui clipă, în cea de-a doua jumătate a veacului al nouăsprezecelea. A fost ceva atît de uimitor, încît o mare mulțime de alți scriitori francezi, uluiți de noua frumusețe, au început și ei să facă la fel. Ei sînt « die kleine grosse Meister », Moréas, Maeterlink, Valéry, Mallarmé, Samain, Laforgue, Haraucourt și mulți alții. Adeseori operele lor erau tot atît de frumoase ca și ale « întemeietorilor ». Dar erau opere « secunde », adică *provocate* de cunoașterea operelor « prime ».

Eminescu face parte din prima echipă, în timp și în spațiu. În aceeași Europă, în aceeași jumătate de secol, Eminescu face exact ca întemeietorii: fără a fi « inspirat » de ei (cu excepția lui Hugo, nici nu-i cunoștea). El a compus exact ca dînșii. Este și el unul din cei cinci care, în acel moment istoric al lumii, au inventat poezia.

Iată de ce Eminescu este « poet mondial ». A fi mondial nu înseamnă să fii *cunoscut pretutindeni*, ci să fi participat la nașterea unui fenomen de valoare și de cuprindere mondială.

Scanned with OKEN Scanner

Zoe Dumitrescu-Buşulenga

EMINESCU SAU DESPRE ABSOLUT

O exegeză italiană a Rosei del Conte

În universul romanticii europene năzuinţa din totdeauna a artistului, a creatorului, a gînditorului spre absolut capătă o acuitate şi un sens dramatic remarcabile. Împrejurările apariţiei romantismului, sociale şi filozofice, izbucnirea revoluţiei de la 1789 şi răspîndirea ecourilor ei pe tot continentul, apoi prăbuşirea încrederii în raţiune, idol al secolului XVIII, al întregului curent iluminist au determinat o orientare deosebită a spiritelor. Poezia secolului XVIII, tributară încă clasicismului (Klemperer îl numeşte pe Voltaire în mod îndreptăţit un epigon al clasicilor), nu făcuse încă loc marilor aripi ale fanteziei. Vorbele lui Fontenelle care susţinea a avea încă un creier în locul inimii, ni se par simbolice. O viziune exclusiv raţională asupra lumei în care visul nu intră decît ca rar motiv literar, nespecific, închingarea artistului în reguli care zăgăzuiesc orice elanuri, ca şi lipsa unei sensibilităţi fluide n-au dăruit poeziei o atmosferă prielnică. De altfel nici sentimentul dramei individuale nu se putea arăta cu forţă în lumea monarhiei absolute, aşezată după părerea unor filozofi din secolele XVII şi XVIII, pe nişte temelii imuabile sociale şi individuale într-un organism sau mecanism fix, rigid. Filozofia lui Leibnitz oricît de ironizată de Voltaire exprima totuşi mentalitatea vremii. Profundele răsturnări ale sfîrşitului de secol au eliberat însă puterile individului, au dezlănţuit o gîndire tinzînd tot mai insistent spre cucerirea tainelor lumii, spre pătrunderea în esenţa lucrurilor. Din răsturnarea realizată prin revoluţie şi prin campaniile napoleoniene, Europa a învăţat lecţia relativităţii al cărei ABC fusese enunţat de însuşi secolul luminilor prin atîtea idei filozofice şi atîtea motive literare. Un scepticism teribil ieşit din nemulţumiri sociale, un sentiment acut al singurătăţii datorit pierderii oricărei certitudini au dus pe creatorul romantic spre o atitudine de frondă şi rebeliune filozofică, spre o exaltare a eului pînă la a-l face să se confunde cu universul, cu totul. Prelungind totuşi setea de cunoaştere raţională a secolului XVIII, romanticii aduc aminte şi de Renaştere, de strădania, de aspiraţia ei spre sinteza între om şi natură, spre reintegrarea omului în natura plină de forţă. Amintirea e mai de grabă însă provocată prin contrast. Titanii Renaşterii împinşi de aspiraţia împlinirii desăvîrşite a fiinţei umane ieşeau, istoric vorbind, dintr-o epocă de limitare a acestei fiinţe şi dădeau existenţei şi gîndirii lor aripi pentru

Scanned with OKEN Scanner

depășire. Epoca lor era la început una de făgăduieli enorme, de expansiune posibilă pe toate laturile. Romanticilor, armonia cu lumea nu li se mai pare realizabilă, drama lor nu mai e decît aceea a unor îngeri căzuți. Natura nu mai e pentru ei decît cea pierdută sau, ca la Vigny și Leopardi, una ostilă ori în cel mai bun caz indiferentă. Romanticii au venit pe lume după prăbușirea făgăduințelor, după eșuarea revoluției și a încrederii în rațiune. Și dorințele lor cele mai aprinse sînt răsturnarea stărilor urîte, întunecate, dintr-o lume în care ei nu se pot împlini, ori evadarea din aceasta, într-un absolut al fanteziei ori al filozofiei, în zonele cele mai elevate ale gîndirii, cele mai la adăpost de cunoașterea obișnuită. Titanism ori luciferism, revolta în lume sau în afara ei, romanticii le împrumută cînd pe unul cînd pe celălalt, după determinările particulare ale existenței și temperamentului lor artistic. Și cucerirea tainelor lumii, năzuința spre absolut, spre esențe se manifestă cu atîta intensitate la cei mai mari, încît toată ființa lor pare inundată de eter stelar, animată de o sete care-i soarbe spre descoperiri uimitoare spre cauzele prime. Acestea sînt într-adevăr țintele cele dintîi ale marilor romantici care le afirmă ori le contestă. Cauza primă, structura universului și raporturile lui cu omul, spațiul și timpul ca dimensiuni ale universului mare sînt printre întrebările cele mai pline de fervoare, cele mai pătimaș și îndărătnic puse. Timpul și spațiul se înscriu la ei ca niște coordonate esențiale ale lumii pe care vor să le înfrîngă și să le stăpînească, înălțîndu-se din ce în ce mai sus pe scara valorilor absolutului. De aceea timpul devine o obsesie a romanticilor, o curgere neîncetată în care are loc drama existenței lor, percepută mai ales lăuntric. Nu e vorba de timpul baroc, ilustrat cu cea mai mare strălucire de Bach care l-a organizat totuși în tipare geometrice, grandioase dar fixe care amintesc de cerurile de cristal ale lui Dante. E vorba de reeditarea unui timp ca în opera lui Shakespeare, dar resimțit mult mai acut, de un timp creator și distrugător de forme ca un adevărat demiurg, de un timp care stă în calea artistului romantic, în calea realizărilor sale posibile sau le desființează prin cruzimea sa oarbă. Pe de altă parte el este un fel de barieră față de eternitate, față de lucrurile pe care le ascunde și pe care artistul romantic crede că le-ar atinge dacă ar găsi taina care să-l treacă peste timp. Toată forța compensatorie a luptei împotriva vremii constituie latura filozofică a unei drame de neîmplinire individuală și socială, înseamnă proiectarea năzuințelor de mai bine pe toate planurile ale artistului lovit de spectacolul imperfecțiunii morale, sociale a lumii în care trăiește. Și cu cît artistul e mai mare, mai apt de nobile abstracțiuni, cu atît geniul său îl împinge spre adîncimi insondabile ale problematicii filozofice, atunci cînd împlinirea lui este stingherită în lumea căreia nu-i poate schimba cursul. Eminescu e unul dintre acești mari poeți ale căror elanuri intelectuale și spirituale dezvoltate într-un anumit climat profund nefavorabil ființei lor, și-au luat zborul spre cele mai îndepărtate regiuni ale gîndirii, spre mituri străvechi și filozofii milenare, din care a extras substanța uimitoare a poeziei lor.

Rosa del Conte, în cartea sa *Eminescu o dell'Assoluto*, s-a apropiat de zonele cele mai adînci ale întrebărilor despre lume puse de poet și le-a explorat în lumina neîntreruptă a dramei ce stă în centrul inspirației lirice eminesciene. Moartea și viața, concepția despre timp și lupta îndîrjită cu acesta, condiția dramatică a omului cu năzuințe și gîndire uriașă limitate de materia măruntă a individualității, esența și aparența, cauzele prime, religia și etica, viziunea cosmică, toate aceste aspecte precum și altele sînt cercetate într-o pasionată

Scanned with OKEN Scanner

expunere menită a face din Eminescu unul din cei mai mari poeți europeni printr-o intensă aspirație către «absolut », către etern și către un ideal estetic tot mai desăvîrșit. Și fiecare operă analizată este urmărită de la intuiția filozofică, manifestată inițial nelegat, în fragmente, pînă la închegarea definitivă într-o coerentă expresie de viziune, de contemplație lirică, estetică, așa cum se procedează, de pildă cu *Scrisoarea I*, în capitolul *L'elaborazione di Scrisoarea I e le figure del divino*.

Afirmînd încă din primele pagini « drama întregii lui existențe, rebela lui vocație titanică », Rosa del Conte face din Eminescu un răzvrătit de geniu care pătrunde cu o sete de cunoaștere fără margini în lume, dorind să-i smulgă, purtat de elanuri și îndoieli, toate tainele. Pe de altă parte, domnia-sa vede în Eminescu, lucru întrutotul exact, o personalitate etică de o uriașă forță, a cărei operă naște în cea mai mare măsură din necesitatea de-a învesti lumea cu valori, de a conferi o direcție și un scop multiplicității contradictorii a aparențelor. Exigența unei realități absolut etice este astfel tradusă în poezie. Și tot ceea ce e cercetare fără saț în activitatea creatoare eminesciană se datorește acestei atitudini pînă și căutarea unui creator indiferent dacă e bun sau rău. Deducem din dorința permanentă a poetului de a găsi ori instila pretutindeni direcții, finalitate și necesitatea pentru el de a urmări raportul dintre cauze și scopuri pînă la începuturi. De altfel Rosa del Conte atingînd problema religiozității poetului romîn tot în acest context filozofic, afirmă neadeziunea lui la formele religiei temporale și adeziunea la sugestiile unei atmosfere culturale specifice prin care ortodoxia bizantină a devenit românească. Deci datina, tradiția populară străveche este cea care-l încîntă. Iar în alte momente autoarea studiului subliniază identificarea crezului religios al poetului cu cel estetic. Sau altă dată vorbind despre același sentiment religios, Rosa del Conte recunoaște că « nasce sopratutto dell'ammirazione estetica dell' infinito e dell' immenso ». (p. 133).

Lucrurile apar desigur, cu atît mai adevărate cu cît același titanism rebel și aceeași intransigență etică l-au pus în opoziție de timpuriu pe tînărul creator cu mai toate valorile prestabilite.

Conștiința lui etică teribilă a respins tot ceea ce era neetic în structura lumii « mari » și a lumii « mici », în univers și în societate. Pentru tiran de pildă, n-ar trebui iertare, el ar trebui răsturnat și ucis, la fel ca și principiul răului în lume care ar trebui extirpat. Pînă și ideile filozofice pe care Eminescu și le-a însușit sînt incompatibile cu conștiința lui etică. Aceasta îl face să nu accepte secolii care vin ca pe un circuit zadarnic. Eminescu nu poate recunoaște a fi inutile, vane, « sforțările făcute de omenire în fluxul lent al timpului și de om în scurta țesere de clipe, pentru construirea valorilor: adevăr, dreptate, etos, care reprezintă micul progres demn de acest nume, progresul moral ». (p. 159).

De aceea Rosa del Conte contrazice, foarte adevărat, legătura pesimistă de sistem a poeziei lui Eminescu lui Schopenhauer: « . . la vocazione di morte, che si leva di tutta la filosofia schopenhaueriana, è contradetta dalla poesia di Eminescu » (p. 129), La fel din pricina acestei contradicții dintre etică și filozofie, va intra în centrul meditației eminesciene neliniștea timpului, afirmă autoarea italiană. Și desigur incursiunile în timpul eminescian vor fi foarte adînci, Rosa del Conte stabilind cu justețe existența a două timpuri în viziunea poetului romîn: timpul cosmic, uriașul timp ciclic, care se confundă cu însuși demiurgul (în capitolul *Il divenire assunto nel tempo cosmico*),

apoi timpul pămîntesc care se confundă cu timpul individual (în capitolul *Il sentimento umano del tempo*).

Am susținut și noi în repetate rînduri elevația gîndului eminescian aruncat înspre înțelegerea timpului, și i-am dat origini shakespeariene, știind că Eminescu a mers necontenit în pelerinaj la « geniala acvilă a nordului ». Rosa del Conte dă neîntreruptei obsesii eminesciene a timpului surse filozofice pe care le consideră esențiale în formația poetului romîn în general: sursele neo-platonice și gnostice, prin care Eminescu se integrează într-o veche formă de spiritualitate romînească, de sursă grecească, bizantină. Sîntem de acord cu existența surselor (ele au intrat și în marele poet al Renașterii engleze fiindcă gîndirea neo-platonică era un factor comun al întregii Renașteri europene de la Marsilio Ficino la Edmund Spenser) care ilustrează o altă latură mai puțin cunoscută a inspirației lui Eminescu, dar nu-l vom îndepărta nici pe Shakespeare, nici mai cu seamă drama existenței individuale și sociale care pune amprenta-i amară pe evoluția gîndirii poetului nostru. Evoluția ideilor eminesciene se produce totuși sub înrîurirea marilor dezamăgiri în viața individuală și socială, a marilor decepții ilustrate într-o fază finală, atît de dureros strălucită, în *Scrisori* care înregistrează prăbușirea tuturor idealurilor sau măcar decalajul dintre ideal și real în toată trista dramă a poetului. Dar Rosa del Conte nu construiește bogatul, impresionantul edificiu al studiului ei pe drama individual socială a artistului ci se mulțumește să o sugereze, e adevărat cu multă putere de evocare, din cînd în cînd, prin accente puse în treacăt. De pildă în capitolul XI, *La poesia che vince il tempo: il poeta-vate*, domnia sa stabilește raportul din evoluția eminesciană între faza titanismului etic (și am îndrăzni să adăugăm și social), și cea a titanismului metafizic.

Vorbind despre misiunea eroică a geniului, despre originea lui divină așa cum o înțelegea Eminescu asemenea tuturor romanticilor gînditori, pornită într-un adevărat *Sturm und Drang* revoluționar și eroic, Rosa del Conte o urmărește în *Epigonii*, în *Junii corupți*, în primele versiuni din *Împărat și proletar* și în altele. Figura bardului se desemnează cu contururi puternice într-o poezie plină de nostalgii pentru o vreme a faptei și credinței eroice, opusă mizeriei prezentului. Misiunea rechemării la conștiință a unei epoci decăzute, departe de idealul moral social național al poetului apare cu forță în toată această poezie care afirmă idealurile eroice ale lui Eminescu. Rosa del Conte afirmă aci în mod foarte judicios prevalența idealului etic asupra celui estetic și care l-a orientat nu către o artă subiectivă descriptivă, ci către eposul eroic. În așa măsură e colorată etic concepția eminesciană despre misiunea poetului și a poeziei, încît și magul (din *Strigoii*, *Povestea magului călător în stele* etc.) e investit cu aceeași misiune etică ce-l însuflețea și pe poetul vates, cu aceeași funcțiune de repunere în dreaptă cumpănă a lucrurilor scoase din matca lor: Ed Em. affiderà alla magia una funzione etica riparatrice: non solo essa si oppone... alla morte, ma essa smaschera il male e lo punisce, ristabilendo l'equilibrio morale offeso ». Observația e întru totul adevărată și ne duce din nou cu gîndul la poetul care a încercat de asemeni refacerea echilibrului de forțe în lume într-o dramă de sfîrșit de viață, la Shakespeare și la *Furtuna*.

Și în același capitol, vorbind despre evoluția artei eminesciene, Rosa del Conte subliniază cu exactitate procesul petrecut în ideologia poetului și trecut în operă. Domnia sa arată cum « vocațiunea rebelă, tensiunea eroică »

Scanned with OKEN Scanner

slăbește treptat și aspirația spre o refacere politică și socială ce trebuia să urmeze unei purități etice regăsite, se refugiază în sarcasmul aspru al satirei, în rîsul ingrat al ironiei (p. 157). Tot acest proces e considerat, pe bună dreptate, a face parte dintr-o dialectică interioară în care nu se pot face izolări și separații cronologice. De altfel dialectica viziunii eminesciene este afirmată în cîteva rînduri, în treacăt, cum e specificat și caracterul dramatic al existenței poetului. Totuși asupra existenței nu se insistă suficient, în măsura în care ar fi fost nevoie pentru înțelegerea tocmai a acestei treceri de la o fază la alta, de la o atitudine filozofică la alta. Cu atît mai mult cu cît însuși elanul înspre dincolo, înspre absolut al lui Eminescu e privit iarăși, nu ca un dat aprioric, ci doar ca un refugiu, unde se retrage o personalitate care s-a simțit la început împinsă la acțiune de o dorință, de un elan de afirmare, susținut și stimulat de o voință puternică. Mai înainte de a fi suferit atracția neantului, chemarea neființei, existența, « ființa » a fost aceea care s-a impus conștiinței poetului ca un drept de fier.

Omul eminescian al tinereții are o personalitate plină de energii originare și care ar fi dorit să-și afirme în toată plenitudinea eul. Iar durerea, dezamăgirea derivă din elanul contrazis, stăvilit. Din nou autoarea afirmă aceeași atitudine eminesciană plină de forță, de elanuri vitale a tinereții care va contrasta atît de puternic cu aceea tristă, obosită a maturității. E adevărat că timpul va apărea în calea eroului (ca și la Shakespeare) și-i va dărui treptat sentimentul inutilității, al caducității sale ca individualitate, dar însuși timpul va fi perceput într-un mod dramatic de Eminescu și va opera schimbări de stare filozofică după luptele și decepțiile existenței. Tristețea pierderii copilăriei, a ireversibilității timpului, a depărtării prin vreme de iubită, a însingurării și negura timpului, acestea toate se exprimă în poezia tristeților filozofice tîrzii, cînd aproape toată lirica eminesciană capătă configurația unei dramatice meditații asupra timpului. Înfrîngerea în planul existenței a dat acest accent tot mai sumbru filozofic celei de-a doua faze a gîndirii și creației eminesciene relevate și de Ibrăileanu în studiile închinate poetului. Și faptul că în unele planuri totuși Eminescu rămîne credincios vieții pînă la sfîrșit, în ciuda durerilor și amăgirilor atît de dese, vorbește totuși de păstrarea unor ecouri ale tinereții înflăcărate, de ideea plenitudinii și a realizării artistului și Rosa del Conte însăși spune foarte frumos acest lucru făcînd o alăturare între destinul lui Hyperion și acela al lui Eminescu care nu sînt identice. Chiar dacă viața nu i-a fost credincioasă, poetul i-a rămas credincios : « con una presenza dolorosamente ma coraggiosamente scontata » (p. 179).

Se adaogă marilor chemări ale « absolutului » și aceea a iubirii, tratată într-un capitol de sine stătător, foarte închegat și foarte nuanțat. Iubirea este, cu toate suferințele ei și poate tocmai prin ele, o formă de cunoaștere, înrudită cu aceea a experienței timpului, și care poate duce înspre înalte revelații.

Analize dintre cele mai fine, corelări și referiri de cultură numeroase și neașteptate, mai ales în capitolele mai particulare în configurație ale părții a doua dăruiesc nu numai agrement dar și informație bogată cititorului romîn și chiar specialist.

Eminescu e arătat ca unul dintre marii poeți ai lumii și lucrul ne bucură și ne cinstește, dar nu simți cu egală intensitate în ce măsură rămîne romîn în sensul unei existențe determinate sociale și istorice. E adevărat că Rosa del Conte, așa cum sugeram mai înainte, evită locurile comune, lucrurile

Scanned with OKEN Scanner

spuse (chiar fără să fi fost repetate) și de aceea l-a urmărit pe poet cu atîta înțelegere și cu atîta vibrație în zborul său, ne mai privind însă decît arareori luptele și suferințele de pe pămîntul pe care lui i-au crescut aripile și de pe care a pornit considerînd că aceasta este arhicunoscut.

Desigur peste toate se înalță perspectiva europeană din care autoarea privește și în care-l situează pe poet.

Eminescu o d'ell'assoluto este cartea frumoasă a unei erudite și a unei poete care iubește pe Eminescu și țara lui. Îi mulțumim.

Singurătate;
Pe aceiași ulicioară, desene de JEAN STERIADI ▶

Scanned with OKEN Scanner

Scanned with OKEN Scanner

ÎM

sau

En
ajunu
atinse
fapt,
cu ad
o prir
Schem
țiilor
aprop
acest
de via
concep
mori.
mod l
tocmai
poetul
Deș
Impăra
al med
vedem
și-au p
ipoteza
este su
a fost i
Ide
omnia
înainta
existen
poemu
succesu
ca un
conflic
Întruch
și prol
lui Em
altfel,
opere

Scanned with OKEN Scanner

Iuri Kojevnikov

ÎMPĂRAT ȘI PROLETAR

sau despre concepția socială a lui Eminescu

Eminescu a trăit și și-a scris opera într-o epocă pe care o putem numi ajunul imperialismului, într-o epocă în care contradicțiile sociale și naționale atinseseră o maximă încordare. Ar fi imposibil să trecem cu vederea acest fapt, să-l considerăm ca o simplă întîmplare istorică. Istoria lumii se găsea cu adevărat în ajunul unei catastrofe. Și poetul face în poemul *Memento mori* o primă încercare de a înțelege procesul istoric și legile sale de dezvoltare. Schema ciclică, pe care Eminescu o aplică cu destul succes la istoria civilizațiilor antice, devenea tot mai puțin « obiectivă » pe măsură ce poetul se apropia de contemporaneitate. Cercetînd poemul ne dăm seama limpede de acest lucru. În afară de aceasta omul și poetul Eminescu, fire pasională, plină de viață, nu putea să-și încorseteze inteligența și sentimentele în această concepție fatalistă ; fapt care și-a găsit de asemenea ecoul în poemul *Memento mori*. Eminescu și-a dat seama că teoria pieirii inevitabile, determinată în mod logic, a civilizațiilor și a popoarelor, este neconvingătoare. Poate că tocmai de aceea poemul *Memento mori* a rămas nepublicat în timpul vieții poetului.

Deși este incontestabil caracterul de operă independentă a poemului *Împărat și proletar*, nu putem să nu subliniem că el s-a născut ca un rezultat al meditațiilor lui Eminescu asupra legilor de dezvoltare ale istoriei și să nu vedem în el continuarea logică a poemului *Memento mori*. Cercetătorii care și-au propus să descifreze semnificația poemului *Împărat și proletar* au emis ipoteza unei legături directe între aceste opere. « Panorama deșertăciunilor » este subtitlul pe care poetul l-a dat primului său poem. *Umbre pe pînza vremii* a fost intitulată varianta intermediară care face legătura cu *Împărat și proletar*.

Ideea filozofică a deșertăciunii ambițiilor umane (vanitas vanitatum et omnia vanitas) stabilește puntea de unire între ele. Dar pe măsură ce poetul înainta în elaborarea poemului *Împărat și proletar*, aceste opere căpătau o existență distinctă. La baza lui *Memento mori* se află o idee metafizică, a poemului *Împărat și proletar*, o idee socială. *Memento mori* exprimă ideea succesului epocilor istorice, a generațiilor în interiorul civilizației umane, ca un rezultat al ciocnirii între forțe exterioare, *Împărat și proletar* ideea conflictului între forțele dinlăuntrul societății contemporane poetului. Întruchiparea acestor forțe ne-o dau figurile convenționale ale împăratului și proletarului. Asemenea întrupare a conflictului esențial al epocii în poemul lui Eminecu este întru totul caracteristică pentru poetul romantic și, de altfel, ciocniri asemănătoare între idei și forțe potrivnice găsim și în alte opere ale sale, ca *Veneră și madonă*, *Înger și Demon*, *Luceafărul*.

Scanned with OKEN Scanner

Figurile și tablourile simbolice, întrupînd ideile afirmate de poet, sînt luate de Eminescu din viața reală, dar eliberate de toate elementele, indiciile, legăturile de interdependență concrete, care ar putea reda realitatea în formele ei veridice. Poetul crează imagini alegorice, tablouri alegorice, aparent realiste, dar simbolice în conținutul lor lăuntric. Dar totodată poetul nu dă tablourilor și figurilor un caracter într-atît de abstract încît ele să piardă orice legătură cu realitatea vieții.

Prima parte a poemului cuprinde monologul proletarului. În aceste versuri răsună și blestemele împotriva lumii burgheze și îndemnurile la lupta pentru o societate fericită. Figura simbolică a proletarului, realizată cu mijloace pur literare, întrupează ideea istorică a luptei pe care o duce clasa muncitoare. Cel de-al doilea tablou alegoric îl înfățișează pe Cesar, reprezentant al unei forțe opuse proletariatului. Ideea de autocrație este opusă ideii de luptă socială. Această antiteză este subliniată de poet și în interiorul tabloului însuși. Poporul, în tăcere, face loc Cesarului să treacă. Cesarul vede un grup de zdrențăroși pe care îi salută, căci între el și acest grup există legături secrete. Nu putem decît să ne minunăm de intuiția genială a poetului care, într-o perfectă corespondență cu realitatea istorică, a așezat în arena istorică aceste trei forțe. Să ne amintim de lucrarea lui K. Marx *18 brumar al lui Louis Bonaparte* unde citim următoarele despre societatea «10 Decembrie»: «Sub pretextul fondării unei societăți de binefacere, lumpenproletariatul parizian fusese organizat în secții secrete, conduse fiecare de cîte un agent bonapartist, în fruntea întregii societăți aflîndu-se un general bonapartist. Alături de *roués* ruinați, cu mijloace de existență îndoielnice și de origine dubioasă, alături de aventurieri și lepădături ale burgheziei, se puteau găsi vagabonzi, soldați demobilizați, pușcăriași eliberați, ocnași evadați, escroci, șarlatani, golani, hoți de buzunare, scamatori, cartofori, *maquereaux*, proxeneți, hamali, scribi, flașnetari, culegători de zdrențe, tocilari, căldărari, cerșetori—într-un cuvînt toată acea masă confuză și pestriță, pe care împrejurările o aruncă dintr-o parte într-alta și căreia francezii îi zic *la bohème*; din aceste elemente care-i erau înrudite, Bonaparte a alcătuit sîmburele societății lui „10 Decembrie," „societate de binefacere," întrucît toți membrii ei simțeau ca și Bonaparte nevoia să-și facă lor bine pe socoteala maselor muncitoare ale națiunii. Bonaparte, care se situează *în fruntea lumpenproletariatului*, singurul în care găsește în proporție de masă oglindirea propriilor sale interese, recunoscînd în această drojdie, în aceste otrepe, în aceste lepădături ale tuturor claselor unica clasă pe care se poate bizui fără rezerve, acesta este Bonaparte cel adevărat. . .»

Dar nu cumva îi atribuim lui Eminescu concepția noastră cu privire la istorie? O analiză a ciornelor infirmă această presupunere. În ciorne există o strofă în care poetul pune pe un muncitor care face agitație în rîndul maselor să declare deschis că Cesarul nu se sprijină pe poporul care trudește, ci pe drojdia societății.

Trăiască'ncăi Cesarul. . . din noi să recruteze
Spionii săi și sbirii familielor voastre,
Omorîtori-onorii, uneltele nefaste
Unui demon.

Varianta neizbutită, ținînd seama de concepția poetului, rămasă numai în manuscris («Și el. . . el vîrful mîndru ai celor ce apasă, Salută'n a lui cale pe

apăsatul mut ») a fost înlocuită de Eminescu cu forma definitivă: « Şi el —el vîrful mîndru al celor ce apasă/Salută-a a lui cale pe-apărătorul mut. »

Apare absolut limpede linia de demarcaţie pe care poetul o stabileşte între popor şi grupul de lumpen proletari. Pornind de aci ne lămurim şi asupra sensului metaforei cu privire la istoria omenirii pe care Eminescu o redă în imaginea ciocanului ce cade pe nicovală. Corelaţia ciocan-nicovală trebuie interpretată ca autocraţie-gloată, ale cărei instincte josnice le foloseşte puterea atotstăpînitoare.

Urmează tabloul Parisului în flăcări, al Parisului pe baricade. Eminescu recurge din nou la o serie de procedee pentru a crea un tablou simbolic: batalioanele de proletari poartă căciuli frigiene, de mult ieşite din uz, dar care au rămas un simbol al revoluţiei. Poetul crează o scenă alegorică ce ne aminteşte — după cum s-a mai observat de către critică — de tabloul lui Delacroix *Libertatea pe baricade*. Amănuntele simbolice de ordin vizual sînt încununate de un simbol cu caracter filozofico-istoric: « Evul e un cadavru, Paris al lui mormînt ». Această parte a poemului se încheie cu o strofă patetică, în care răsună chemarea la luptă:

O ! luptă-te-nvălită în pletele-ţi bogate,
Eroic este astăzi copilul cel pierdut !
Căci flamura cea roşă cu umbra-i de dreptate
Sfinţeşte-a ta viaţă de tină şi păcate;
Nu ! nu eşti tu de vină, ci cei ce te-au vîndut !

E de presupus că nu întîmplător poetul n-a inclus în textul definitiv al poemului versurile din *Umbre pe pînza vremii:*

« Versallia învinge !. . .Şi flamura cea roşă
Fîlfîe tremurîndă pe frînte baricade.
De aburii de sînge al barbarei parade
E umedă a zilei lumină cruntă, roşă.
Versallia învinge. . . iară Comuna cade. »

Aceste versuri puternice, dar tragice, erau potrivite pentru textul poeziei *Umbre pe pînza vremii* care înfăţişa lumea ca o scurgere, ca o schimbare veşnică, în care totul e deopotrivă supus morţii şi nefiinţei. Dar asemenea versuri nu-şi puteau afla locul în cadrul antitezei « împărat şi proletar ».

Şi partea a IV-a a poemului, ca şi primele trei, are un caracter simbolic. Dar dacă în primele trei părţi Eminescu proceda prin abstractizarea realităţii pînă la alegorie, în partea a IV-a el apelează la simbolul pur. Ruşinea păţită la Sedan, captivitatea şi moartea la 9 ianuarie 1873 în Anglia a aventurierului Napoleon III, sfîrşitul lui lipsit de orice glorie nu puteau fi o sursă de inspiraţie pentru poet. Asemenea sfîrşit nu putea fi măcar prilej de învăţăminte. Simbolul trebuia desfiinţat prin simbol. De aceea Eminescu imaginează cu totul altă moarte. Poetul nu-l distruge pe împărat fiziceşte, nici moralmente, ci pe plan filozofic. La început, el zugrăveşte un tablou voit măreţ şi totodată misterios: pe valurile mării, în tăcerea nopţii, plutesc scheletele de lemn ale unor corăbii vechi cu toate pînzele înălţate. Drumul li-l luminează misterios discul galben, de foc, al lunii. E tabloul măreţiei naturii şi totodată al tainelor ei de nepătruns, care ne sugerează ideea că totul este trecător, şi gloria şi mîndria omului! Şi nu e o simplă întîmplare că Cesarul singuratic vede

Scanned with OKEN Scanner

apărîndu-i fantoma regelui Lear, simbol al zădărniciei şi nestatornicia glorie, umane. Valoarea simbolică a figurii lui Lear este întărită de corul vocilori asemenea unui ecou al poporului, pe care-l aude Cesarul. Acest cor rosteşte un monolog în care se fundamentează pe plan filozofic negarea puterii autocrate. Ideea pe care o afirmă monologul este că la început toţi oamenii erau egali, fiecare avea aceeaşi menire în lume. Dar în fiecare om lumea se verifică pe sine însăşi. Demiurgul (după chipul şi asemănarea sa) sădeşte în sufletul oamenilor năzuinţa egoistă, fără de măsură, de a cuceri puterea. În drum spre cucerirea puterii fiecare îşi află expresia frustă într-o anumită formă socială. Dar chiar dacă omul ar reuşi să atingă puterea supremă, aceasta n-ar fi, în ultimă instanţă, decît o expresie a vanităţii vanităţilor, întrucît toţi oamenii sînt muritori şi egali în faţa nefiinţei. « Monologul » vocilor pe care-l aude Cesarul răsună ca un epitaf al ambiţiilor nenumărate ale omului, ca un « memento mori » ameninţător la adresa pasiunilor umane neînfrînate. În felul acesta, Cesarul este coborît de pe piedestal, ideea puterii, a autocraţiei este lipsită de orice realitate de vreme ce « visul morţii eterne e viaţa lumii întregi ».

Pînă acum eram obişnuiţi să considerăm poemul *Împărat şi proletar* ca o operă cu o singură teză consecvent dezvoltată de la început pînă la sfîrşit, iar aforismul cu care se încheie ca un final al poemului în întregul său. De aceea în unele interpretări poemul era considerat ca una din operele cele mai pesimiste din creaţia lui Eminescu. Dar această concluzie nu este sprijinită de structura artistică a poemului. Poetul pune faţă în faţă două idei, pe care le opune una alteia, şi fiecare dintre ele îşi are « curba » sa de evoluţie. Cea a proletarului începe cu monologul, cu afirmarea ideii în stare pură şi se termină cu tabloul alegoric şi plin de pitoresc al Parisului răsculat. Această linie se termină cu o notă majoră, de avînt, de justificare a răscoalei, a revoluţiei. Cea a împăratului începe, dimpotrivă, cu un tablou colorat, realist, pe cît o îngăduia convenţionalul alegoriei şi care afirma ideea trăiniciei, a imobilităţii puterii. Autocraţia e puternică nu numai prin ea însăşi, ea are o bază, un fundament pe care se sprijină. Dar această linie se încheie printr-o bruscă coborîre, cădere, dispariţie în neant. Această linie se sfîrşeşte prin ideea morţii generale. Arhitectonica poemului este realizată după un procedeu artistic riguros urmărit care duce nu numai la dezvăluirea conflictului între două idei, dar demonstrează şi poziţia ideologică a poetului însuşi. Un echilibru perfect defineşte compoziţia poemului. Monologurile cu care el începe şi sfîrşeşte încadrează două tablouri pitoreşti. Poemul lui Eminescu este o balanţă poetică a epocii în care trăieşte poetul. Talerul pe care poetul a aşezat acuzaţia filozofică împotriva împăratului, a cesarului, a coborît. Eminescu începuse să întrezărească legile obiective de dezvoltare ale omenirii, dar era încă departe de a le înţelege cu adevărat.

Începutul acesta de limpezire a găsit o expresie încă ceţoasă în poezie. Dar e expresia unei afirmări şi nu a unei negări.

Scanned with OKEN Scanner

Mario Ruffini

«SOARTA» LUI EMINESCU IN ITALIA

Eminescu s-a bucurat în Italia de o « soartă » prielnică ; este singurul poet romîn care a avut traduceri bune şi, mai ales în ultima vreme, excelente studii generale. Într-adevăr, lăsînd la o parte scrierea lui N. Iorga, *Un grande poeta romena: Michele Eminescu* (Un mare poet romîn : M.E.), publicată în 1927, în *Conferenze italiane sulla nazione romena*, precum şi lucrări italiene minore. Critica italiană se mîndreşte cu lucrări eminesciene remarcabile, datorate lui Carlo Tagliavini în 1925, Ramiro Ortiz în 1927, Umberto Cianciolo în 1941, Gino Lupi în 1943, Rosa del Conte în 1963 şi, mai modest, subsemnatului, în anul acesta.

Pentru uşurarea expunerii, voi despărţi studiile cu caracter general ale lui Tagliavini, Lupi, şi Del Conte, de traducerile lui Ortiz, Cianciolo şi a mea.

*

Tagliavini, ilustru cercetător de limbă şi literatură romînă, profesor de glotologie la Padova, a publicat în 1925 în volumul de miscellanea *Studi sulla Romania* (Studii despre Romînia), editat la Roma de Institutul pentru Europa orientală, o amplă lucrare de 56 de pagini despre poet ; se studia aici omul şi opera cu o bogăţie de informaţii bibliografice care ar uimi, dacă n-am fi obişnuiţi cu scrupuloasa lui exactitate în citarea izvoarelor, foarte limitate la epoca redactării studiului. Tagliavini, care şi-ar revizui astăzi unele din observaţiile sale, după ce a diferenţiat pesimismul eminescian de acela al lui Leopardi şi Lenau, stabilindu-i raţiunea în idealizarea trecutului, examinează proza, *Geniu pustiu*, *Sărmanul Dionis*, *Cezara*, rezumîndu-le subiectul, scoţînd în relief, în cea de a doua nuvelă, viziunea optimistă a naturii şi idealizarea feno-

Scanned with OKEN Scanner

menelor naturale înconjurătoare. După ce amintește pe scurt de studierea literaturii populare, criticul italian trece la examinarea operei poetice a lui Eminescu, pe care o plasează în cadrul firesc al dezvoltării literaturii romîne de dinaintea poetului, și, ca atare, imposibil de comparat cu opera unor poeți aparținînd altor națiuni cu tradiții de cultură artistică, filozofică și literară deosebite. Tagliavini îi recunoaște poetului romîn două merite: priceperea de-a împleti în mod fericit, cel puțin în compozițiile cele mai reușite, ideile filozofice cu poezia, și plămădirea, cu mare bogăție de forme metrice și perfecțiune a versurilor, a străvechii și înțeleptei limbi romîne, în forme noi. După ce a examinat pe scurt poeziile publicate, Tagliavini își încheie studiul prin analiza *Luceafărului*, despre care afirmă că « farmecul său cel mai mare stă în bogăția limbii și a imaginilor și în armonia versurilor. . . e pe drept cuvînt socotit capodopera lui Eminescu ».

În revista « Europa Orientale », Gino Lupi, pe vremea aceea lector de romînă la Universitatea din Milano, publică în 1943 un eseu de 45 de pagini + 2 de bibliografie despre poetul nostru, intitulîndu-l simplu cu numele: *Mihai Eminescu*. Urmărește, în linii mari, schema lui Tagliavini și cercetează biografia, critica socială și politică, proza, studiul literaturii populare și, în sfîrșit, poezia. Sînt examinate pe scurt *Venere și Madonă*, *Epigonii*, *Mortua est*, *Noaptea*, *Înger și demon* în timp ce alte poezii sînt abia pomenite; sînt studiate mai pe-ndelete *Luceafărul*, *Veneția* și *Sara pe deal*. În încheiere, Lupi relevează contrastul dintre universul filozofic și acela al sentimentelor și al dragostei de pămîntul natal; vede în poezia de dragoste dezamăgirea produsă de femeie, pricină de suferință și amăgire, observă credința naturii, leagăn binefăcător al poporului, precum și frămîntarea poetului față de ideea neputinței care oprimă geniul, cînd încearcă să exprime prin cuvinte umane, concepte divine și nemuritoare. După ce-l apropie pe Eminescu de Petrarca, amîndoi trăind în epocă de tranziție și amîndoi creatori de limbaj liric în propria limbă, — Lupi încheie definindu-l pe Eminescu drept un « poet universal, expresie a sufletului lumii frămîntate de probleme eterne, a cărui soluție o caută zadarnic, și. . . mai cu seamă interpret al sufletului secular al neamului, expresia cea mai înaltă și mai pură a spiritului Romîniei. »

Alt volum și altă respirație mult mai amplă, are opera Rosei Del Conte, profesoară delegată de literatură romînă la Facultatea de Litere a Universității din Roma. Masiva sa lucrare, *Mihai*

Scanned with OKEN Scanner

Eminescu o dell' Assoluto (M. E. sau despre Absolut), apărută la începutul lui 1963 în colecţia « Studii e Testi » a Institutului de Filologie romanică a Universităţii romane, cele 480 de pagini de text constituie într-adevăr un monument închinat ilustrului poet, fruct al unui studiu îndelungat şi al unei mari iubiri, fericită încununare a unei munci istovitoare de ani întregi, de privegheri, de frămîntări, de bucurii. Lucrarea se deosebeşte total de cealaltă, la fel de voluminoasă şi merituoasă a lui Alain Guillermou, profesor la *Ecole Nationale des langues orientales vivantes* din Paris cu titlul *La genèse intérieure des poèsies d'Eminesco*, publicată anul trecut de editura Didier (Paris) : cartea Rosei Del Conte e o vastă panoramă a întregei poezii tipărite şi inedite a lui Eminescu, în care viziunea sintetică se hrăneşte dintr-o profundă şi rafinată analiză, în timp ce studiul lui Guillermou, aşa cum arată în mod explicit însuşi titlul, e o analiză a motivelor fiecărei poezii în parte, din cele publicate în ediţia Maiorescu (lipsesc cinci : *De-aş avea*, *Noaptea*, *Mănuşa*, *De-oi adormi curînd*, *Iar cînd voi fi pămînt;* iar una e adăugată : *Din noaptea*).

A vorbi cum se cuvine într-un articol scurt despre lucrarea Rosei Del Conte e cu neputinţă ; de aceea trebuie să ne limităm la semnalarea cîtorva lucruri. Înainte de toate trebuie scos în evidenţă faptul că pentru prima oară în istoria criticii eminesciene — cel puţin în cea ne-romînească — Rosa Del Conte s-a putut folosi de cele cinci volume ale ediţiei critice a lui Perpessicius, şi că o bună jumătate, dacă nu mai mult din poeziile citate în fragmente sau în pasaje, toate în traducere, aparţine poeziilor inedite, variantelor, notiţelor lăsate de Eminescu în numeroasele sale manuscrise. Aceasta înseamnă că multe din aprecierile făcute de cercetătorii anteriori ediţiei critice, au fost revizuite, corectate sau completate de către Rosa Del Conte. Lista manuscriselor eminesciene şi datarea lor stabilită de Perpessicius a permis autoarei, printre altele, să justifice, în titlu, setea de perfecţiune, de absolut, care — se poate spune — caracterizează întreaga operă eminesciană.

Indicele remarcabilei străduanii a Rosei Del Conte ne dă, în sinteză, ideea problemelor ce i s-au prezentat în această lungă, afectuoasă călătorie a sa de-a lungul întregii opere a marelui poet. În prima parte, în paginile 7—251, sînt tratate principalele teme lirice, de la experienţa morţii care-l dezvăluie pe Eminescu sieşi, la problema socială din *Împărat şi proletar*, la manifestările demiurgului în blestemul-rugă din *Rugăciunea unui dac* şi *Scrisoarea I*

Scanned with OKEN Scanner

și în refuzul rugăciunii de către Hyperion în *Luceafărul*, la întrebarea metafizică din *Memento mori*, la Cristos în poezia eminesciană din *Christ* și *Preot filozof*, pînă la figura divinității din *Scrisoarea I*. Urmează, apoi, cinci capitole închinate Timpului : Timpul-demiurg, devenirea în timpul cosmic și interpretarea destinului uman inserat în timp, biruința poeziei asupra timpului, sentimentul uman al timpului. În continuare — un lung capitol despre dragoste, pe care Rosa Del Conte o socotește un alt aspect al apelului eminescian spre absolut.

În cea de a doua parte a operei, sînt studiate cîteva aspecte ale artei și ale limbajului eminescian : sensibilitatea cromatică a poetului, muzicalitatea poeziei sale, simbolismul materiei, substratul autohton al culturii sale, reflexele tradiției culturale în cîteva figuri ale limbajului. E rîndul, apoi, al unui apendice asupra lui Eminescu și gnoseologiei, a temelor principale din lirica eminesciană și *Sărmanul Dionis*, și Eminescu bibliofil ; apendicele se încheie prin cîteva considerații asupra unor aspecte ale literaturii romîne vechi și moderne în raport cu cultura poetului.

Pentru Rosa Del Conte, centrul poeticei lui Eminescu se află în imaginația sa cosmică, în motivul Vrăjitorului care sfîrșește prin a birui Timpul ; autoarea distinge un Timp vital, care coincide cu timpul cosmic, și Timpul trecător, pe care pesimismul poetului îl face să coincidă cu modul existenței pe pămînt, cu uzura vieții, cu apropierea bătrîneții, cu moartea. Dificila problemă a influențelor occidentale asupra lui Eminescu a stors multă sudoare generațiilor de critici dar, în mod judicios, Rosa Del Conte insistă asupra autohtoniei formației spirituale a poetului, în tradiție folclorică, unul din aspectele căreia era o vie devoțiune populară de amprentă slavo-bizantină.

Lucrarea Rosei Del Conte, în care nu știi dacă se cuvine să admiri mai mult vasta erudiție sau profunzimea intuițiilor critice, e una din acele opere ce trebuie citite pe-ndelete, pentru a putea fi asimilate și chibzuite, are meritul de-a fi dezvăluit un nou portret spiritual al lui Eminescu, mai complet și mai adînc decît cel pe care-l cunoașteam pînă azi. Dacă toți admiratorii poetului pot fi bucuroși de faptul acesta, noi italienii putem fi mîndri.

*

Să parcurgem într-o scurtă sinteză traducerile, — fără a cita și fără a ține seama de cele apărute — de Tagliavini, Lupi și Rosa Del Conte în lucrările menționate.

Scanned with OKEN Scanner

Aceste traduceri sînt, în fond, doar trei: aceea a lui Ramiro Ortiz, la timpul său profesor de literatură italiană la Universitatea din Bucureşti, a lui Umberto Cianciolo, profesor de literatură italiană în Romînia înainte de război şi culegerea mea antologică de poezii de dragoste. Toate acestea au fost precedate în timp, după cîte ştim, de traduceri izolate, dintre care acelea ale lui P. E. Bosi în apendice la *Gramatica romînă* a lui Lovera, editată la Milano în vestita colecţie a « Manualelor Hoepli » şi republicată în « Nuova Romagna di Letterature moderne » din Florenţa în 1908; acelea ale lui Perito, care au văzut lumina tiparului în « Fanfulla della Domenica » din 17 februarie 1917 despre care vom vorbi mai jos şi traducerea izolată a *Luceafărului*, publicată de Mina Boschi, în timpul războiului, în « Rassegna Italo-Romena ».

Traducerea lui Ortiz e, desigur, cea mai reprezentativă pentru muza eminesciană şi cuprinde 78 de poezii, avînd la bază ediţia Maiorescu, dar pe care n-o urmează automat nici în ce priveşte ordinea, nici în ce priveşte numărul poeziilor, e urmată de 13 poezii traduse în versuri rimate de Perito, şi precedată de o introducere pur biografică, cu caracter mai mult narativ decît critic, de 63 pagini, plus o notă bibliografică de 7 pagini: a fost publicată la Florenţa, în 1927, în renumita « Biblioteca Sansoniana Straniera», care şi-a cîştigat atîtea merite în Italia pentru difuzarea operelor celor mai mari scriitori ai literaturii mondiale.

Ortiz cunoştea foarte bine limba romînă, iar traducerea sa — în afară de faptul că e cea mai completă — rămîne încă fundamentală pentru cunoaşterea poetului pentru un cititor care nu ştie romîneşte. Dar el a avut un suflet mai mult de filolog decît de poet, mai mult de analist al operelor altcuiva decît de călător în lumea poeziei, chiar dacă nutrea în fundul inimii o tainică aspiraţie către muze. Această veleitate poetică l-a determinat să caute să redea în italiană poezia lui Eminescu într-un chip pe care-l socotea poetic, poate potrivit cu maniera sa de a simţi lirica. Şi de aceea, deşi nu a răstălmăcit niciodată gîndirea eminesciană, nu se poate spune că traducerile sale au fost întotdeauna prea fericite. Uneori e vorba doar de înlocuirea unui adjectiv, care nu traduce exact corespondentul romînesc, sau de omiterea unui verb, de o turnură deosebită a frazei, toate acestea lucruri mărunte, desigur, dar care îl stingheresc pe cel care-şi poate îngădui o confruntare cu textul original. Nu vreau ca prin aceasta să se creadă în posibilitatea unei evaluări în ton minor a traducerii lui Ortiz, cercetător pe care-l stimez mult; e vorba doar de mici

Scanned with OKEN Scanner

accidente, pe care numai un criteriu deosebit al traducerii, mă determină să le notez. Întrucît e cu neputinţă să se reproducă într-o traducere întreg farmecul care e imprimat poeziei de sonoritatea deosebită a limbii, de metrul deosebit şi în consecinţă de ritmul melodic al versului, cred că trebuie să ne menţinem la nivelul unei exacte traduceri literale — exprimată ritmic în limba traducerii — a cuvintelor care exprimă gîndirea poetului tălmăcit. În această imposibilitate materială de a reproduce poezia în nedespărţitul său complex de gîndire şi ritm, melodie, rezidă adînca semnificaţie a locuţiunii: *traduttore traditore*. Nu rezultă din traducerea lui Ortiz că acesta ar fi fost străbătut de asemenea nelinişti. Cu toate acestea, repet, opera lui e meritorie, pentru că a prezentat pentru prima oară poetul romîn aproape în toată plenitatea poeziilor publicate pînă atunci, lăsînd la o parte numai pe cele a căror înţelegere — datorită unor referiri prea specific locale — ar fi avut nevoie de explicaţii prea lungi, ca de exemplu: *Junii corupţi*, *La moartea principelui Ştirbey*, *Epigonii*, şi altele, al căror motiv de excludere e de neînţeles, ca *Împărat şi proletar*, *Înger şi demon*, *Egipetul* etc.

După cum am amintit, Ortiz reproduce în apendicele volumului său, 13 traduceri metrice ritmate ale unor poezii tălmăcite anterior, scrise în colaborare cu profesorul Enrico Perito: nu sînt cine ştie ce, nici din punctul de vedere al nevoilor versului italienesc, nici ca alegere a rimelor, şi nu adaugă nimic meritelor dobîndite de traducătorul principal. Perito ni se dezvăluie ca un versificator abil, dar incantaţia muzicală a originalului parcă stă să se stingă în sunetele ascuţite ale unei armonici din Napoli, oraşul său natal.

Traducerea *Poesie scelte di Mihail Eminescu* (Poezii alese de M. E.) făcută de Umberto Cianciolo şi publicată în 1941, e precedată de o doctă introducere, în care autorul face abstracţie de împrejurările de viaţă ale poetului, pentru a se limita la o acută examinare a componentelor culturii eminesciene, topite în poezie; e acesta un model de critică sobră şi senină, închisă în scurtul cerc al celor 18 pagini, din care tresaltă cu vioiciune din travaliul ideilor, întreaga măreţie a gîndirii eminesciene.

Poeziile traduse nu sînt decît 22, iar tălmăcirea, cu textul romîn alături, e făcută în proză, pe strofe. E vorba de o traducere de bună calitate, poate uneori, dar foarte rar, îngreunată de căutarea cuvîntului frumos, a sonorităţii pătrunzătoare, eventual chiar arhaice. Apare astfel cu evidenţă că Umberto Cianciolo a

Scanned with OKEN Scanner

simţit cu intensitate muzicalitatea versului eminescian şi nu s-a ferit de nici o soluţie morfologică sau sintactică cu condiţia de-a reda această muzicalitate în italiană.

A fost într-adevăr o încercare fericită de traducere — chiar şi aşa, în modestul veşmînt al prozei — şi e păcat că Cianciolo n-a perseverat pe linia aceasta.

A treia şi ultima, — culegerea mea antologică *Poesie d'amore* (Poezii de dragoste), pe care Tipografia Bona din Torino a editat-o în condiţii grafice luxuoase pentru a o dărui prietenilor. Mi-a cerut multe nelinişti, multă trudă, răzgîndiri, descurajări, reluări: personal, sînt mulţumit. Las criticii dreptul de-a formula judecata, că dacă aceasta va fi favorabilă, voi continua munca de traducere a poeziilor mai mari.

Scanned with OKEN Scanner

„Fermecați de subtila-i vrajă...“

Studiul lui Eminescu la Universitatea din Roma

Conștiința estetică a studentului universitar—individualitate destul de matură pentru a putea pătrunde în adîncime orice materie de studiu și, în același timp, destul de tînără pentru a fi deschisă și receptivă la toate solicitările intelectului și ale sensibilității — constituie și un interesant teren de verificare a valorilor poetice. Ne-am întrebat, de aceea, cu o legitimă curiozitate, care este ecoul poeziei lui Eminescu printre studenții universităților străine. Cum o înțeleg, unde o plasează, ce însemnătate îi atribuie în ansamblul literaturii universale? Am adresat aceste întrebări studenților de la Facultatea de filologie a Universității din Roma, unde profesoara Rosa del Conte și-a închinat cursul de literatură română pe anul academic 1963/64 lui Eminescu. Reproducem cîteva din răspunsurile primite, cu satisfacția de-a consemna— și în această zonă a receptivității culturale europene — înalta prețuire de care se bucură poetul nostru național printre *goliarzii*, adică studenții, din Cetatea Eternă.

. . .Sufletul meu urmărește extaziat opera marelui poet în lumea sa sublimă unde trăiesc în perpetuă contradicție Timpul și Veșnicia, Finitul și Infinitul, unde suava gingășie a unei amintiri de dragoste se stinge uneori sub suflarea de gheață a morții, unde chinurile unei întrebări sfîșietoare și violența satanică a unui blestem se domolesc în calma și umila împăcare a reculegerii.

. . . Aceeași fascinație o exercită asupra mea și figura morală a lui Eminescu. Poetul simte mereu nevoia de a stabili valori absolute, pe care să se întemeieze viața omului și a societății. Scurta și frămîntata sa existență demonstrează limpede cum omul poate să rămînă credincios anumitor principii, chiar cu prețul unor renunțări dureroase.

ERNESTA LATINI
studentă anul III Filologie

Prima mea întîlnire cu limba română a avut loc prin lectura lui Eminescu și a rămas pentru mine o împrejurare semnificativă: însăși lectura poeziei eminesciene m-a îndemnat să-i cunosc limba. . .Dar cu osebire, Eminescu s-a priceput să modeleze o limbă atît de muzicală și de bogată în nuanțe fonetice și expresive cum e româna, pe măsura gîndirii și sensibilității sale deosebit de fine.

Adîncind lectura unui poet atît de mare, ne surprinde și mai mult constatarea că — deși personalitatea lui Eminescu apare legată de cultura occidentală — lirica sa e de fapt adînc implîntată în tradițiile și în străvechea cultură orientală și română. Din acest subtil arhaism emană, poate, magica vrajă care face din Eminescu cel mai eficient purtător de cuvînt al limbii și civilizației din fermecătoarea sa țară.

GIUSEPPINA AMBROGIO
studentă anul IV Litere

Să descopăr limba română, pînă atunci total necunoscută mie, prin paginile lui Mihai Eminescu, a fost o experiență unică și irepetabilă. Figura complexă și problematica bogată ale acestui poet s-au conturat încetul cu încetul, limpezin-

Scanned with OKEN Scanner

du-se în desfășurarea unei tematici arhaice și în același timp moderne. Versurile sale, a căror forță expresivă se împletește cu o pătrunzătoare muzicalitate, nu numai că m-au făcut să prețuiesc bogăția unei limbi cu o mare putere de sugestie, ci mi-au dat putința să pătrund într-o lume sufletească bîntuită și răscolită de drama existenței. Pot afirma fără doar și poate că m-am ales cu o substanțială îmbogățire spirituală din paginile lui Eminescu și că am extras din ele motive de profundă meditație.

Prin contactul cu acest poet, Romînia a încetat să mai fie pentru mine o simplă entitate istorico-geografică, pentru a deveni o națiune vie, bogată în tradiții și viață sufletească, adică așa cum am văzut-o prin ochii lui Mihai Eminescu.

MIRELLA ELISA MANGIOLA
Absolventă în Istorie modernă

Apropiindu-mă de poezia lui Eminescu dintr-o curiozitate pur lingvistică și filologică, am rămas pînă la urmă fermecată de subtila-i vrajă [în romînește în original], care mie — aproape cu totul necuoscătoare a lumii culturale romîne — mi-a deschis nebănuite orizonturi. Și, așa cum în fața unui peisaj necunoscut ne simțim îndemnați să-i descompunem pe rînd elementele și să le comparăm cu elementele unor peisaje cunoscute și familiare, tot astfel lectura lui Eminescu, trezind în mine ecouri și amintiri, m-a îndemnat să observ numeroase puncte de contact între poetul romîn și cel mai neliniștitor dintre liricii germani, Hölderlin.

La o lectură mai atentă, am observat printre numeroasele afinități, și adînci deosebiri care-și au originea mai ales în substratul cultural diferit al celor doi poeți: Hölderlin, sinteză neliniștitoare de clasicism și romantism, e mereu impregnat de cultura occidentală cu tradiție clasică (cu precădere latină), frate spiritual cu marii filozofi ai idealismului german ai timpului (Kant, Fichte, Schelling, Hegel); dimpotrivă, Eminescu — în ciuda sincretismului său cultural — e adînc pătruns de spiritualitatea bizantină, în cele două filoane ale sale: tradiția religioasă cultă și tradiția familiară și populară.

Citind două gingașe poezii lirice, în care ambii poeți își reamnitesc copilăria, observăm cît de diferit le e populat peisajul deși la amîndoi e vorba de un codru vrăjit, paradis al prunciei lor, unde murmurul vîntului se împletește cu acela al apelor. Hölderlin recrează dulcele peisaj suav de pe țărmurile Neckarului și se vede — copil — în codrii locuiți de zeități care, încă necunoscute pe numele lor, îl iubesc, iar el le iubește. Aceste zeități sînt Helios, Hetera, Endymion, zei clasici prin nume și concepție, acei zei fericiți care « in stiller, ewiger Klarheit »— cum va spune în Hyperions Schicksalslied — se rotesc « fără destin », și de aceea fericiți, în Hiperuraniu, zeități ale acelei Grecii care pentru Hölderlin nu era numai o noțiune filologică sau istorică, ci o școală de viață practică, exemplu de perfecțiune în toate manifestările sale. Dimpotrivă, în paradisul copilăriei sale recreat cu ochi purificați de furtunile durerii, Eminescu evocă « un paradis de basm », iar figura fantastică ce apare în codru, mai precis « din codru », ieșind dintr-un tei, este o domniță. Din alegerea și plasarea celor mai simple cuvinte (să ne gîndim și la descrierea frumoasei prințese din primele, fermecătoarele versuri ale Luceafărului), Eminescu obține surprinzătoare efecte de vrajă sugestivă; imaginea e în întregime străbătută de un ușor șuvoi de nostalgie melodică, din care răzbat sugestiile miturilor pămîntului său, miturile acelei tradiții străvechi asimilate în mediul familiar și cultivată apoi cu pasiune de filolog, prin lectura atentă și răbdurie a textelor vechi.

Scanned with OKEN Scanner

Nu pot să închei aceste cîteva rînduri fără a-mi exprima recunoștința față de profesoara Rosa Del Conte, care în acest an a închinat lui Eminescu întreg programul cursului oficial de limba și literatura romînă la Universitatea din Roma: cu pasiunea ei caracteristică, a determinat numeroși tineri, ca mine, să se avînte și să împlinească îndrăzneața încercare de a-l citi pe Eminescu. Ne-a fost mereu de ajutor, oferindu-ne generosul ei aport interpretativ, de o înaltă calitate poetică, întotdeauna călăuzit de un îndelungat și răbdător studiu exegetic- critic. După ce ne-a trecut uimirea, după primele senzații de stinghereală în fața unei lumi poetice neprevăzute, a izbucnit entuziasmul pentru această lume care ne era evocată și limpezită treptat, pentru acest poet romîn, a cărui poezie trece dincolo de hotarele secolului său, și a cărui dramă găsește încă un ecou adînc în noi, oameni moderni, pentru că răspunde unei neliniști, unor căutări mereu actuale.

LUCIANA SPALMACH
Asistentă la Institutul de Filologie Romanică

Ilustrații de Traian Brădean din volumul «Proză literară» de Mihai Eminescu, în curs de apariție la Editura pentru Literatură. ▶

Scanned with OKEN Scanner

I.

Scanned with OKEN Scanner

IV.

Scanned with OKEN Scanner

AL. PHILIPPIDE

Echilibru şi armonie

Întrunind, în chip puţin obişnuit, o cultură filozofică temeinică şi o cultură literară tot atît de adîncă şi de vastă, Tudor Vianu a îmbinat, chiar de la începutul activităţii lui, studiul filozofiei cu acela al literaturii, stăruind întotdeauna asupra punctelor de contact, atît de numeroase, pe care le au între ele filozofia şi poezia (*Filozofie şi poezie* este chiar titlul uneia din cărţile lui Vianu).

În ultimii douăzeci de ani ai vieţii sale, şi după publicarea tratatului său de *Estetică*, unic în cultura noastră, Vianu, urmînd desigur unei înclinaţii puternice a firii şi a gîndirii sale, s-a consacrat tot mai mult cercetării literare, îndeosebi în domeniul literaturii comparate. Rodul acestor cercetări este masivul volum de *Studii de literatură universală şi comparată*, apărut în 1963. În direcţia aceasta formaţia sa, delaolaltă şi în chip la fel de adînc, filozofică şi literară, şi-a găsit un domeniu de cercetare în care se putea exercita cu aceeaşi vigoare atît dragostea lui de frumos cît şi capacitatea lui de-a desprinde idei din fenomenele realităţii.

Extragerea ideilor literare nu se poate face decît în urma unei analize, a unei cercetări în adîncime a fenomenului literar, sub toate aspectele lui principale şi în raporturile lui cu viaţa, cu societatea, cu psihicul individului creator şi al individului receptor. Vianu a făcut toată această cercetare într-un chip original şi nou în studiile sale asupra metaforei, asupra genezei metaforei şi a mecanismului ei, în cartea sa *Problemele metaforei şi alte studii de stilistică*, din 1957. El grupează toate chestiunile principale care privesc fenomenul literar în jurul metaforei ca factor important al acestui fenomen.

Scanned with OKEN Scanner

« Foarte de timpuriu s-a înțeles, spune el, că silindu-ne a afla originile metaforei, funcțiunile pe care le îndeplinește și structura ei, putem spune că ne-am însușit cunoștințele esențiale în ce privește izvoarele poeziei, rolul ei în ansamblul spiritului și forma ei caracteristică ». Metafora nu este rezultatul unei operații a inconștientului, nici măcar a subconștientului, ea este rezultatul unei operații mintale în care inteligența creatoare are un rol important, chiar hotărîtor. Vianu respinge părerea că între mecanismul visului și acela al metaforei ar exista înrudiri de structură sau că amîndouă ar fi chiar aceeași structură, manifestată diferit, visul în somn, metafora în stare de trezie: « Visul este un instrument al somnului. Metafora poetică este o unealtă a treziei ». « Funcțiunea psihologică a visului este *quietivă*; funcțiunea psihologică a metaforei este însă tocmai *neliniștitoare*. Visăm pentru a putea dormi; construim sau contemplăm însă imagini poetice pentru a înțelege mai mult și pentru a trăi sentimentul mai puternic. Visul se închide în nesimțirea somnului. Metafora degajează însă în noi un fior și ne conduce către o potență superioară a vieții. Asimilarea dintre vis și metaforă poetică ni se pare din toate aceste pricini neîndreptățită ». Departe de-a fi numai un joc al fanteziei, metafora, spune cu dreptate Vianu, este « unul din cele mai fine instrumente de cunoaștere a spiritului omenesc ». Analizînd cu amănunțime mecanismul metaforei, Vianu ajunge la concluzia foarte întemeiată că metafora nu este o simplă figură de stil, destinată numai să înfrumusețeze expresia. Descoperind cu ajutorul ei raporturi noi între lucruri, corelații adînci, pe care intelectul nu le poate prinde, metafora este un auxiliar prețios al gîndirii poetice. Fără îndoială că abuzul de metafore este, ca orice abuz, stricător. Un echilibru este și aici necesar. Poetul conștient de arta lui, stăpîn pe gîndirea sa poetică, e stăpîn și pe mecanismul subtil al metaforei.

Deși nu o spune în chip explicit (de altfel aceasta nici nu intră în limitele cercetării sale care privește în primul rînd analiza metaforei sub toate aspectele și din mai multe puncte de vedere, lingvistic, psihologic, stilistic etc.), Vianu atribuind metaforei o funcție esențială de « cunoaștere » o așează în rîndul procedeelor conștiente, la care deci inteligența contribuie în chip esențial: « Din punct de vedere logic, metafora presupune un grad relativ înaintat al puterii de abstracție ». « Analiza dovedește că metafora nu este un procedeu originar al spiritului omenesc, ci un procedeu mai tardiv, contemporan cu apariția puterilor mai înalte ale inteligenței. »

Echilibrul intelectual și un simț profund al armoniei caracterizează gîndirea lui Vianu. Analizele lui, susținute de o foarte bogată informație, îi permit să studieze fenomenul literar sub toate aspectele, ferindu-l de falsa profunzime la care dă loc de atîtea ori o înțelegere greșită a spontaneității și a intuiției. Asta se vede în felul cum analizează el metafora și cum o definește. Aceasta este o metodă adînc realistă care nu permite nici un pas înainte fără sprijinul unui număr considerabil de fapte. Această metodă nu exclude de loc formularea de idei generale sau chiar de ipoteze izvorîte desigur tot dintr-o prealabilă și adîncă informație, care, la Vianu, este întotdeauna bogată și sigură, și nu lasă deoparte nimic important. Felul acesta de-a lucra, examinînd o chestiune sub aspecte cît mai multe și folosind puncte de vedere variate, Vianu o aplică cu cel mai mare succes în cercetările sale de literatură comparată, cercetări care au fost dominante în ultimii ani ai vieții ssale și au fost adunate în volumul *Studii de literatură universală și comparată* din 1963.

Vianu aduce de la început obiecții metodei folosite de marea majoritate a comparatiștilor. Aceste obiecții privesc îndeosebi influențele literare.

Scanned with OKEN Scanner

« Problema influențelor literare, spune el (*Studii*, etc. p. 7 și urm.) este una dintre cele mai spinoase pe care și le pune știința literaturii ». « Adeseori, străbătînd cercetările comparatiștilor, nu putem să nu ne împotrivim acelui fel de a prezenta operele literare ca pe o simplă țesătură de influențe străine ». Vianu temperează acest mod absolut de-a vedea lucrul, substituind jocului întotdeauna nesigur al influențelor individuale, rolul perfect evident pe care îl au în schimbul literar internațional curentele literare, ambianța literară care se formează la o anumită epocă și care poate explica, de exemplu, apariția la un moment dat a unui fenomen literar, simultan în mai multe literaturi. Pe lîngă acestea, un rol de asemeni important și nu rareori hotărîtor trebuie acordat « influențelor interne, geniului original al scriitorilor și resfrîngerii împrejurărilor sociale ale locului și ale timpului în care o operă a apărut ». Evident, influențele există, dar ele nu pot fi întotdeauna, ba chiar aproape niciodată, identificate cu strictețe și cu precizia unei suprapuneri de texte (în acest caz am avea de-a face cu imitații, cu pastișe, ceea ce este cu totul altceva). Pentru ca o influență să poată fi luată în considerare trebuie ca ea să fie asimilată, deci să treacă de stadiul inferior și mecanic al imitației sterpe.

Cu aceste principii izvorîte din realitatea lucrurilor, Vianu întreprinde numeroasele și variatele sale cercetări în domeniul literaturii universale. Semnificativ, ca o consecință a obiecțiilor pe care le aduce comparativismului bazat pe jocul influențelor, el folosește de preferință termenul de literatură universală în loc de literatură comparată, deoarece e de părere că această denumire definește mai bine cercetările pe care le întreprinde. El chiar consacră acestei chestiuni un studiu, *Goethe și literatura universală*, precum și un întreg capitol al cărții sale sub titlul *Formarea ideii de literatură universală în prima perioadă*. După ce citează pasajul din *Conversațiile lui Goethe cu Eckermann*, în care Goethe formulează conceptul de literatură universală, Vianu considerînd acest pasaj din Eckermann drept « actul constitutiv al literaturii universale », dezvoltă și caracterizează « modul în care s-a format ideea de literatură universală ca un efect al luptelor împotriva absolutismului și a expresiei lui literare, estetica clasicismului, ca și a deșteptării conștiinței naționale în burgheziile occidentale ». El consideră că pentru formarea și consolidarea acestei idei a trebuit să fie « dislocat complexul clasic în care absolutismul și cultura de curte își găsiseră forma manifestării lor literare ». Ideea este interesantă și fecundă. Ea nu trebuie totuși înțeleasă prea strict. « Complexul clasic îl găsim în multe privințe, sub multe aspecte, ascuns sau explicit, în firea și în opera lui Goethe însuși, care nu trebuie uitat că a spus: „ numesc clasic tot ce este sănătos, și romantic tot ce este bolnav ". « Lărgirea orizontului literar este în foarte mare măsură meritul mișcării romantice europene, și al romantismului german în special (și la aceasta se gîndea Goethe cînd spunea că în esența romantismului este boala). Analiza cu care Vianu dezvoltă și demonstrează ideile expuse la începutul importantului capitol al cărții sale care tratează despre formarea ideii de literatură universală, este excelentă. Opunînd orizontul literar al lui Voltaire orizontului literar al lui Goethe, el definește de fapt două culturi literare deosebite, cultura literară franceză și cultura literară germană de la sfîrșitul secolului al XVIII-lea. Pentru aceasta îi slujește în chip foarte nimerit receptarea (termenul este al lui și e cel mai potrivit) lui Shakespeare în literatura franceză dominată de « complexul clasic » și în cea germană, în care acest complex clasic, deși nu era evident și oficial, stăruia latent și adînc, în

Scanned with OKEN Scanner

firea și în opera lui Goethe, a lui Schiller, și chiar, lucrul ar putea fi demonstrat, în firea și în opera unor romantici, ca Tieck, de exemplu, și alții. Acest capitol din *Studii* este unul dintre cele mai importante. Important prin bogăția de idei, prin noutatea punctelor de vedere, prin analiza fină, prin concluziile lui, și important de asemenea prin cea ce sugerează, prin ideile pe care le stîrnește și prin perspectivele pe care le deschide. Acest capitol nu face decît să găsească « un punct de la care să putem începe a măsura progresele formării unei conștiințe universale a literaturii ». Punctul acesta este, după Vianu, epoca în care începe să fie cîștigată « în mai multe locuri ale lumii și la mai mulți autori, bătălia shakespeariană, » adică asimilarea operei lui Shakespeare de diverse literaturi europene. În 1827, cînd Goethe dictează lui Eckermann celebrele sale vorbe despre literatura universală, această asimilare s-a produs deja în Germania, iar în Franța este pe cale de-a se săvîrși. Vianu consideră, și cu drept cuvînt, receptarea lui Shakespeare de către principalele literaturi europene, aproximativ între 1780 și 1830, drept fenomenul literar cel mai important al literaturii ultimelor două secole. Ceea ce el nu spune în chip explicit, dar iese la iveală ca o constatare inevitabilă, este că « bătălia shakespeariană » coincide cu bătălia romantismului, cu apariția și dezvoltarea romantismului în literatura mondială.

Termenul de literatură universală rostit întîia oară de Goethe, poate da loc la interpretări care nu sînt întotdeauna cele juste. E un termen care are nevoie de o definiție. Textul lui Goethe nu o dă. « Literatura națională, spune Goethe în textul din Eckermann, nu mai înseamnă astăzi mare lucru ; a sosit timpul literaturii universale și fiecare trebuie să contribuie a grăbi instaurarea ei ». Un comentator grăbit ar putea trage concluzia că această literatură universală ar fi un soi de supraliteratură, deasupra literaturilor naționale, un fel de literatură volapük. Ar fi o greșeală, desigur. Comentînd textul lui Goethe, Vianu îl explică spunînd că termenul de literatură universală trebuie înțeles ca « o extindere a conștiinței literare moderne », o participare a individului « la întreaga mișcare literară a lumii », așadar o lărgire a cunoașterii literaturilor dincolo de granițele literaturilor naționale, dar cu păstrarea și cu cultivarea acestora. Comparatismul ca disciplină științifică izvorăște din acest principiu expus de Goethe. Și tot ca o consecință a acestui principiu comparația între diversele literaturi naționale trebuie să fie făcută pe baza studierii și adîncirii acestora, ținînd seama în primul rînd de specificul fiecăruia, de firea particulară a fiecăruia și abia pe urmă de influențe, acestea trebuind să fie studiate, cum bine spune Vianu, nu sub aspectul unor înrîuriri de la individ la individ, de la un scriitor anumit la un scriitor anumit, ci sub aspectul de curente literare, de ambianță și de « alianțe ideologice, active acolo unde împrejurările interne ale societății fac necesare aceste alianțe ».

Grija de echilibru și de armonie străbate și susține construcția vastă și variată a operei lui Vianu, de la versurile lui clasic concepute și sculptural cizelate pînă la studiile sale de estetică literară și de istorie literară. Această grijă de adevărat umanist este la Vianu mereu prezentă fie că vorbește de « funcția unificatoare a metaforei » fie că, înlocuind conceptul de literatură comparată cu acela, goethean, de literatură universală, el dă acestei discipline un orizont larg și cuprinzător și o metodă mai sigură de cercetare, tot astfel cum cercetările sale privind mecanismul metaforei aduc date noi și hotărîtoare în definirea fenomenului literar. Pe calea deschisă de el se poate merge cu încredere și departe.

Scanned with OKEN Scanner

ȘERBAN CIOCULESCU

Omul kalokagathiei

S-a spus despre clasici că ei n-ar fi decît niște romantici care s-au stăpînit. Se știe cu cîtă neplăcere își amintea Goethe că scrisese în tinerețe *Werther*, cartea care pusese tineretului pistolul sinuciderii în mînă. Aceluiași i se spunea olimpianul, pentru că își compusese masca seninătății și acea răceală a crestelor de munți cu zăpezi eterne. Un alt epitet cu care era gratificat sfetnicul de taină al ducelui de Weimar — acela de aulic — părea a viza aspectul de solemnitate protocolară a genialului bărbat, care nu fusese ocolit în viață de onorurile de altfel cuvenite. La oameni de acest aluat, înzestrați cu o bogată viață interioară, dar și cu rara putere a stăpînirii de sine, masca aderă atît de strîns, încît zmulgerea ei le-ar sfîșia cută cu cută, întreaga gingașă fizionomie morală. Așa a fost și Tudor Vianu : un sensibil, un frenetic, un entuziast, prevăzut cu o aparatură promptă de frîne, ca să-și asigure aparența celui mai desăvîrșit echilibru sufletesc. A iubit viața și toată gama ei de plăceri, dar punea o surdină indiscreției cu care se manifestă juisorii de rînd. Rămăsese tînăr, iubindu-și tinerețea în fiecare tînăr autentic, din lungul șir de studenți pe care i-a format în decurs de aproape 40 de ani, însă știa și să se facă respectat, fără a pune distanță. Cultiva amiciția păstrîndu-și prieteni de pe băncile școlii și de-a lungul tuturor vîrstelor, bucuros că printre cei mai vechi se putea deschide la inimă, cu cîte un cuvînt relevant, de frate și de poet. Dacă poezia nu este numai o tehnică literară, ci și expresia intimă a unei emoții, intens resimțită și delicat exprimată, ne putem explica faptul că Vianu a început a scrie poezii și că a sfîrșit cu versuri originale, închinate celor mai apropiați, precum și cu remarcabile tălmăciri din clasicii Renașterii. Om de un larg orizont intelectual dotat cu comprehensiune universală, Tudor Vianu nu s-a putut închide într-o specializare strictă, practicînd cu egală măestrie eseistica, critica și istoria literară, critica de artă, estetica și stilistica, filozofia culturii și literatura comparată. Avea o egală putere de analiză și de sinteză, știind ca nimeni altul să treacă de la concretul viu la generalizările abstracte, reușind, în calitate de conferențiar, să expună în mai puțin de un ceas, sistemul unui mare gînditor și să-i și surprindă personalitatea umană în notele cele mai caracteristice. Rareori mi s-a întîmplat să descopăr în același om un egal farmec între patru ochi, între mai mulți prieteni sau în scris ori înaintea unui public larg. Farmecul este ceea ce el însuși numea, cu un vechi cuvînt al criticii intuiționiste, acel « je ne sais quoi » al personalității, însă nu al oricăreia, întrucît există oameni cu totul

Scanned with OKEN Scanner

remarcabili, însă uneori decepționant de anodini, pînă la nulitate, în contactele lor. Îmi este așadar nespus de greu gîndul de a încerca să-i definesc farmecul, de fiecare dată împrospătat, farmec pe care l-am verificat timp de peste patruzeci de ani de cunoștință și de prietenie. La frumusețea sa fizică, de brunet meridional, neîmpăstată la maturitate, cu toată ponderea timpuriu cîștigată, se adăuga un acord secret între privire, cuvînt și gest, prin care transmitea nu știu ce fluid de căldură și de simpatie. Măsura, calitatea principală a alcătuirii sale morale, tempera ceea ce la altul ar fi putut luneca într-un semiton de cabotinism, ca la orice om public care știe că are darul de a plăcea. Tudor Vianu știa că place, dar nu abuza de acest rar privilegiu. Sînt semnificative rîndurile pe care le recitesc, pentru a nu știu cîta oară, pentru justețea normelor de comportare ale profesorului: «.. ferește-te de tonul și mijloacele captațiunii. Ai nevoie de consensul unor spirite critice, de acordul cu ei și cu tine al unor oameni întregi. Fii serios și modest, nu-ți ascunde limitele și chiar ignorațele, evită orice poză, orice impostură. Nu căuta să fii admirat, ci crezut. Tinerii aceștia s-au adunat pentru a învăța ceva și tu ești dator să le oferi atîta cît știi și poți afirma, dezvăluindu-ți izvoarele, însumînd toate rezultatele tale, cu cea mai perfectă bună-credință. Nu fi posac, măreț sau nestatornic, sîcîitor și pedant, dar nici nu încerca să complaci, oferind un spectacol, măgulind vreo prejudecată, vrînd popularitatea, minținд pe jumătate sau în întregime. În unele cazuri este mai bine să-ți bruschezi sala, decît să încerci a o cuceri ca un curtezan sau un bufon. Acești tineri s-au adunat nu numai pentru a asculta un profesor, dar și pentru a primi exemplul unui om. Dacă te gîndești ce însemnătate au avut maeștri tăi pentru tot ce-ai devenit mai tîrziu, simte-ți întreaga răspundere atunci cînd ai devenit tu însuți profesor. În toată activitatea ta vei fi neliniștit de o întrebare și purtat de un dor. Printre tinerii adunați în jurul catedrei, cîte lumini se vor aprinde, ce vocații își vor lua avîntul, dar mai cu seamă fi-va printre ei un spirit mai bun ca al tău, o inimă mai încinsă, capabilă să facă ceea ce ai dorit și n-ai putut duce la capăt? Ai dori ca omul acesta să existe și tu să-i poți fi de ajutor» (*Jurnal*, 1961, Editura pentru Literatură pp. 319—20). Am transcris cu emoție această splendidă pagină, de o rară înălțime morală. Și mi-am dat mai bine seama de cîte priviri umede am întîlnit la înmormîntarea lui Tudor Vianu: multe erau acelea ale discipolilor săi, dintre care unii încărunțiți la catedră, părînd mai curînd a-i fi fost colegi sau înaintași pe băncile universității. Rîndurile îmi apar nu numai de o rară exemplaritate etică, dar și de un adevăr necontestabil, cînd îmi amintesc că am și asistat la o prelegere a lui, mai acum zece ani, subliniată la un moment dat de aplauze pe care le-a retezat scurt, cu observația că le socotește necuvenite la o lecție de literatură. Am audiat și cursuri de profesori care cultivau barocul asiatic, cu digresiuni și arabescuri, cu paradoxe enorme, cu stridențe, cu clipiri

Scanned with OKEN Scanner

Scanned with OKEN Scanner

şirete din ochi, bucuroşi să epateze, şi să culeagă aplauze « la scenă deschisă », nesinchisîndu-se dacă sînt înţeleşi, interesaţi numai de succes. Tudor Vianu a făcut şcoală: a lăsat urmaşi distinşi în estetica generală, în critica de artă, în stilistică şi în studiul comparatist al literaturilor. Îi recunoşti discipolii nu prin ticuri stilistice sau singularităţi de atitudine, ci prin seriozitate, întindere a culturii, pasiune de idei şi pentru frumos.

În citatul de mai sus, s-a putut remarca evitarea persoanei întîi în mărturisirea de sine şi întrebuinţarea monologului interior, la persoana a doua. Cartea cu titlul *Jurnal* a fost poate cea mai gustată dintre ultimele publicaţii ale lui Tudor Vianu. Partea propriu-zisă de jurnal, acele *Fragmente autobiografice* de la sfîrşit, n-au decît 12—13 pagini, ce e drept, deosebit de dense. Alte pagini de acelaşi fel, diseminate în interiorul cărţii, afectează mărturia unui prieten (*Citire şi privire* pp. 107—110). Amintirile la persoana întîia nu lipsesc şi sînt încîntătoare, ca acele două idile de adolescenţă şi tinereţe din bucata *Carusel* (pp. 67—72) sau acel portret uimitor de « tapeur » în stil mare, *Heinrich Rotbart* (pp. 73—77). Asemenea pagini îmi zmulg regretul că Tudor Vianu s-a tot ferit să-şi scrie memoriile integral, în modul direct, fără substitut, sau că n-a încercat să-şi concretizeze bogata experienţă de viaţă şi cunoaşterea de oameni într-un roman. Se devotase tălmăcirii marii confesiuni goetheene din *Dichtung und Wahrheit*. De ce nu şi-a luat inima în dinţi să îşi dea în vileag romanul formaţiei sale intelectuale, atît de autentică şi de multilaterală? Ca şi înotătorul de rasă, care din nu ştiu ce complex se ţine mereu aproape de mal şi nu se încumetă să ia largul pieptiş, Tudor Vianu a preferat să se ţină în marginea genului al cărui secret totuşi îl stăpînea ca puţini alţii: memorialistica. Ce a scris despre întîii săi dascăli de poezie, ca Macedonski şi Ovid Densusianu, este deosebit de viu şi de interesant, dar ghicim un prisos rezervat, din discreţie, reticenţă, pudoare. Acelaşi lucru l-aş spune despre paginile închinate camarazilor săi de generaţie cum a fost Camil Petrescu; articolele din acelaşi volum, intitulate *Despărţirea de Camil* şi *Tinereţea lui Camil* ne lasă însetaţi de tot ce făgăduia intimitatea prenumelui. Nu-mi trece prin gînd ideea că Tudor Vianu vedea în articolul necrolog obligativitatea neapărată a convenţiilor, începînd cu aceea a preacunoscutului dicton latinesc despre morţi, dar sînt surprins că la observaţia pe care a făcut-o autorului romanului *Un om între oameni*: « Bălcescu eşti tu ! » Camil i-a răspuns prea frumos: « Nu, nu, Bălcescu ar trebui să fie fiecare dintre noi ». Mi-amintesc că la aceeaşi întîmpinare pe care i-o adresasem, romancierul încuviinţase, ridicînd dezarmat din braţe: « Ce puteam face? » Prin alte cuvinte, se dăruise atît de mult eroului său încît îi împrumutase toată fervoarea şi tot neastîmpărul său; iar pe de altă parte, a ieşi din pielea noastră şi a intra în pielea altuia este cea mai grea îndatorire a romancierului nestructurat obiectiv, ca Balzac, Dickens şi Dostoievski. Oricum, întreaga serie

de portrete din *Jurnal*, ca învierea figurilor lui G. Ibrăileanu, Liviu Rebreanu, Vasile Pîrvan, Artur Enășescu, Ion Sava și Const. I. Nottara, mi se pare de o excepțională valoare. Adăugîndu-se ce a mai scris și despre alți dispăruți, ca Macedonski, Matei I. Caragiale, E. Lovinescu, etc. s-ar putea alcătui un volum omogen, dintre cele mai evocatoare.

Tudor Vianu a fost un mare moralist, în toate accepțiile cuvîntului: un cunoscător al omului și un iubitor al eticei, care asigură înțelegerea dintre oameni și respectul de sine al omului, simțul răspunderii și cu vocația exemplarității. Mulți ani, el a mîngîiat interior proiectul unei cărți care ar fi o antologie de maxime și, pe alocuri, comentariul acelora, ocolind riscul echivocului sau al amfibologiei. Din această intenție a ieșit în 1962, la Editura științifică, acel *Dicționar de maxime comentat*, carte atît de binevenită, încît s-a epuizat din prima zi, în absența din țară a alcătuitorului ei. Mărturisesc că fără a fi cîtuși de puțin subiectivist m-am surprins uneori reflectînd mai îndelung asupra reflecțiilor lui Tudor Vianu, decît asupra apoftegmelor dinainte cunoscute. Și de cîte ori, după dispariția lui (prevăzută, dar și neașteptată), răsfoiesc cartea, încerc emoția unei prezențe tulburătoare, care-mi reprimă plăcerea dialogului, ca atunci cînd era în viață. Să încercăm a reface împreună mersul gîndirii comentatorului, cu două sau trei exemple. La cuvîntul DEOSEBIT, după ce autorul dicționarului reproduce maxima surprinzătoare prin intuiția mobilismului psihologic: « Uneori ești tot atît de deosebit de tine însuți ca și de alții (On est quelquefois aussi différent de soi-même que des autres. La Rochefoucauld, M, 135) », adaugă, în paranteză, glosa: « Menținerea unității caracterului este, pentru fiecare, problema cea mai mare ». Moralistul din Tudor Vianu apare aci mai puțin înclinat să descifreze sensul direct al maximei — de altfel pentru cei moderni, de-a dreptul transparent — decît învățătura cu care s-a simțit dator să aducă un corectiv mobilismului respectiv. Această trăsătură îl caracterizează. Iată și o reflexie a lui Caragiale, rubricată la cuvîntul EXPRESIV: « Toți sîntem iritabili: expresivi sînt numai unii (I.L. Caragiale, C) ». Și comentariul: « În expresie se manifestă nu numai reacțiunea unei organizări nervoase, dar și adîncimea unei ființe morale ». Nu vreau să minimalizez observația marelui nostru clasic, observînd că el vedea secretul expresivității în *talent*. Tudor Vianu merge mai adînc, la « adîncimea ființei morale ». Să încheiem cu un ultim citat, de la articolul FERICIRE: « Fericirea răilor se scurge ca un torent (Le bonheur des méchants comme un torrent s'ecoule. J. Racine, A, IV, 3).» Și comentariul: *Clădește-ți fericirea pe dreptate* ! Marele autor tragic francez, dublat de un moralist de educație jansenistă, observa labilitatea fericirii la cei răi. . . Așa să fie în realitate? Oare condiția *sine qua non* a duratei fericirii consistă într-adevăr în calitatea morală a beneficiarului? Tudor Vianu nu s-a oprit la această întrebare pe care mi-o pun, dintr-o inveterată deprin-

Scanned with OKEN Scanner

dere a dubiului cartezian, ci a trecut direct la o recomandare morală indiscutabilă. Încă o dată, el și-a dat seama că datoria cărturarului, — mai ales în construirea socialismului, — nu se poate reduce numai la tălmăcirea sensului imediat al unei reflecții morale. Depășind așadar rolul pasiv și mecanic al comentatorului cu vedere scurtă, omul *kalokagathiei* [1] și-a propus să îndrumeze pașii cititorilor săi tineri către bine și mai ales către binele obștesc.

FLORIAN POTRA

Tudor Vianu şi «actualitatea» culturii romîneşti

Cu zece zile înainte de-a ne părăsi pentru totdeauna, Tudor Vianu a participat la o ședință a comitetului de redacție al *Secolului 20*. A vorbit cel dintîi. Cu tonul lui știut, cu rigurosul echilibru între gînd și vorbă, calm, de o gravitate senină, doar aparent « profesoral », în fond într-o continuă tensiune intelectuală, propunînd neobosit ipoteze de studiu, teme de discuție. Vorbea despre revista noastră, care era și a lui, scuzîndu-se că n-a putut să se ocupe sistematic de activitatea redacțională, dar subliniindu-și în același timp condiția permanentă de cititor credincios și atent al fiecărui caet apărut. Pentru el, *Secolul 20* era « ca o fereastră deschisă » spre universul literaturii de pretutindeni. Al literaturii și al artei, pentru că — spunea el — încă din veacul al 19-lea s-a impus și statornicit ideea unității manifestărilor de artă, și e bine că *Secolul 20* fructifică această idee a comunității literaturii cu alte arte.

Adîncind sau numai enunțînd o propoziție sau o idee, exemplificînd esențial, Tudor Vianu lărgea, sub ochii noștri, aria de preocupări și de manifestare a revistei, ne multiplica la nesfîrșit zonele de interes cultural și literar, insistînd îndeosebi asupra dezvoltării cercetărilor comparatiste. La baza revistei *Secolul 20* — acesta e sensul cuvintelor sale — stă un raport de bilateralitate, iar factorii lui sînt, pe de o parte, străinătatea literară și artistică, pe de altă parte, noi înșine, cultura noastră. În stabilirea acestui raport de bilateralitate avem datoria de-a fi cît mai riguroși și mai completi, atît în privința informației, cît și a studiului propriu zis. Fenomenul literar universal trebuie oglindit

[1] Așa numeau elinii îmbinarea frumosului cu binele, ca ideal de viață.

Scanned with OKEN Scanner

în toată amploarea și semnificația lui. Dar să nu cădem niciodată, împlinind această operație, în unilateralitate, în uitarea sau în disprețul contribuțiilor noastre de critică sau teorie literară. A fost un timp, pe la începutul secolului — ne-a atras atenția Tudor Vianu — cînd uitarea și disprețul față de propriul nostru scris au fost chiar teoretizate în conceptul de « inactualitate » a culturii românești, preferîndu-se de fiecare dată citarea exclusivă a surselor străine și ignorîndu-se astfel studii și cercetări prețioase. importante. Să luăm în considerare contribuțiile românești — ne-a îndemnat Tudor Vianu — pentru că literatura română a făcut și face parte din literatura europeană, spunîndu-și totdeauna cuvîntul în legătură cu cele mai diverse probleme. . .

Acestea sînt cîteva din ideile împărtășite de academicianul Tudor Vianu la ultima sa ședință de comitet redacțional, și cerem iertare cititorului că nu i le-am înfățișat în toată eleganța și noblețea spontană cu care au fost rostite : autorul lor n-a mai avut răgazul să revadă, cum e obiceiul, stenograma. Dar și-așa, într-o redactare răsfrîntă, credem, ele își păstrează însemnătatea și valoarea. O valoare, printre altele, de îndreptar și legat spiritual de o mereu proaspătă eficacitate.

Intelectual desăvîrșit, Tudor Vianu s-a caracterizat și printr-un autentic simț al modestiei : nu s-a gîndit niciodată să facă mostră de sine și s-ar fi împotrivit oricărui gest nefuncțional de recurs la izvorul operelor sale. Acum însă, cînd din învățăcei am devenit legatarii săi, avem datoria să înlăturăm cu degete delicate vălul imaculat al acestei modestii și să arătăm cu toată rigoarea la care ne obligă lecția Profesorului, că — în domeniul studiilor de literatură universală și comparată — contribuțiile românești înseamnă, în mare măsură, însăși contribuția lui Tudor Vianu.

Actualitatea culturii românești în acest sens, este și va rămîne mult timp, cu precădere, *actualitatea lui Tudor Vianu !*

Scanned with OKEN Scanner

Caligula

roman de ALBERT CAMUS

Scanned with OKEN Scanner

Nu este totuşi în intenţia povestitorului de a acorda acestor formaţii sanitare o importanţă mai mare decît o avură. Este adevărat că, astăzi, mulţi dintre concetăţenii noştri ar ceda tentaţiei de a le exagera rolul. Dar naratorul este mai curînd ispitit să creadă că dînd prea multă importanţă acţiunilor frumoase, ar aduce în cele din urmă un omagiu indirect şi puternic răului. Pentru că se poate presupune că aceste acţiuni frumoase n-au atîta preţ decît pentru că sînt rare şi că răutatea şi indiferenţa ar fi motoare mult mai frecvente în acţiunile oamenilor. Or, aceasta este o idee pe care naratorul n-o împărtăşeşte. Răul care este în lume provine aproape întotdeauna din ignoranţă, şi bunele intenţii, dacă nu sînt luminate de conştiinţă, pot să facă tot atîtea stricăciuni ca şi răutatea. Oamenii sînt mai curînd buni decît răi şi, desigur, nu asta e problema. Într-un fel sau altul ei sînt în neştiinţă şi asta e ceea ce se cheamă virtute sau viciu, viciul cel mai dezesperant fiind cel al ignoranţei care crede că ştie tot şi îşi permite atunci să omoare. Sufletul ucigaşului este orb şi nu există bunătate adevărată nici iubire frumoasă fără toată clarviziunea posibilă.

Iată de ce formaţiile noastre sanitare care se realizară datorită lui Tarrou trebuie să fie judecate cu o satisfacţie obiectivă, iată de ce naratorul nu va deveni cîntăreţul prea elocvent al voinţei şi al unui eroism cărora el nu le acordă decît o importanţă potrivită. Dar el va continua să fie istoricul inimilor sfîşiate şi exigente ale concetăţenilor noştri pe care ciuma le aduse atunci în această stare.

Cei care se dedicară constituirii formaţiilor sanitare nu avură, într-adevăr, un merit atît de mare, căci ştiau că era singurul lucru de făcut şi de necrezut ar fi fost să nu se fi hotărît. Aceste formaţii îi ajutară pe concetăţenii noştri să pătrundă mai adînc în ciumă şi îi convinseră în parte că, deoarece boala exista, trebuia făcut tot ce era necesar pentru a lupta împotriva ei. Şi, pentru că ciuma devenea astfel datoria unora, ea apăru ceea ce era în realitate, adică problema tuturor.

Asta e bine. Dar nu felicităm un învăţător pentru că ne învaţă că doi cu doi fac patru. Va fi poate felicitat pentru că şi-a ales această meserie frumoasă. Să spunem deci că este mai curînd lăudabil faptul că Tarrou şi alţii ca el au ales să demonstreze că doi cu doi fac patru decît contrariul şi să mai considerăm de asemenea că această acţiune a lor de bunăvoinţă era comună cu a învăţătorului, cu a tuturor celor care au aceeaşi inimă ca şi a învăţătorului şi care, spre onoarea omului, sînt mai numeroşi decît se crede; e, cel puţin, convingerea naratorului. El vede dealtfel foarte bine obiecţia care i s-ar putea aduce şi anume că aceşti oameni îşi riscau viaţa. Dar soseşte întotdeauna un ceas în istorie cînd cel care îndrăzneşte să spună că doi şi cu doi fac patru este pedepsit cu moartea. Învăţătorul ştia asta. Şi întrebarea nu este să ştii care este răsplata sau pedeapsa care urmează acestei judecăţi. Întrebarea este să ştii dacă doi şi cu doi, da sau nu, fac patru. Pentru acei dintre concetăţenii noştri care îşi riscau atunci viaţa, ei trebuiau să hotărască dacă, da sau nu, ciuma dăduse peste ei şi dacă, da sau nu, trebuia luptat împotriva ei.

Mulţi noi moralişti umblau atunci prin oraşul nostru, spunînd că nimic nu folosea la nimic şi că trebuia să ne punem în genunchi. Iar Tarrou şi Rieux şi prietenii lor puteau răspunde una sau alta, dar concluzia rămînea mereu cea pe care o ştiau: trebuia luptat într-un fel sau altul şi nu îngenunchiat. Toată problema era de a împiedica un număr cît mai mare de oameni de a muri şi de a cunoaşte despărţirea definitivă. Nu exista pentru asta decît

Scanned with OKEN Scanner

un singur mijloc, care consta în a combate ciuma. Acest adevăr nu era admirabil, era doar o consecință.

Iată de ce era firesc ca bătrînul Castel să-și depună întreaga încredere și energie în fabricarea pe loc a unor seruri din substanțe improvizate. Rieux și cu el sperau că un ser fabricat din culturi ale însuși microbului care infesta orașul ar avea o eficacitate mai directă decît serurile venite din afară, deoarece microbul se deosebea întrucîtva de bacilul ciumei așa cum era el definit în mod clasic. Castel spera să aibă destul de curînd primul său ser.

Iată de ce era de asemenea firesc ca Grand, care nu avea în el nici o trăsătură de erou, să devină acum un fel de secretar al formațiilor sanitare. O parte din echipele alcătuite de Tarrou se consacrau într-adevăr unei munci de asistență preventivă în cartierele suprapopulate. Încercau să introducă acolo igiena necesară, țineau evidența podurilor și pivnițelor prin care desinfectarea nu trecuse. O altă parte a echipelor însoțea medicii în vizitele la domiciliul bolnavilor, asigurau transportul ciumaților și mai tîrziu, în lipsa personalului de specialitate, deveniră chiar șoferi ai mașinilor cu bolnavi și cu morți. Toate acestea cereau o muncă de înregistrare și de statistică și Grand acceptă s-o facă.

Din acest punct de vedere, povestitorul consideră că Grand, în mai mare măsură decît Rieux sau Tarrou, era reprezentantul real al acelei virtuți liniștite care anima formațiile sanitare. El spusese da fără ezitare, cu bunăvoința care îi era proprie. Ceruse doar să fie folosit la treburi mai mici. Era prea bătrîn pentru rest. Între orele optsprezece și douăzeci le stătea la dispoziție. Și cînd Rieux îi mulțumi călduros, el se miră: « Nu asta e cel mai greu. E ciumă, trebuie să ne apărăm, e un lucru clar ! Ah, dacă și altele ar fi tot atît de simple ! »

Și se întoarse la fraza lui. Uneori, seara, cînd terminau cu fișele, Rieux stătea de vorbă cu el. Sfîrșiseră prin a-l include și pe Tarrou în conversația lor și Grand se destăinuia cu o plăcere din ce în ce mai evidentă celor doi amici ai săi. Aceștia urmăreau cu interes munca plină de răbdare pe care Grand o continua în mijlocul ciumei. Găseau și ei în asta, în cele din urmă, un soi de relaxare.

« Ce mai face amazoana? » întreba adesea Tarrou. Iar Grand răspundea invariabil, cu un zîmbet silit: « Galopează, galopează ». Într-o seară, Grand spuse că renunțase definitiv la adjectivul « elegantă » pentru amazoana lui și că o va caracteriza de-acum încolo ca « zveltă ». « E mai concret », adăugase el. Altădată le citi celor doi auditori ai săi prima frază astfel modificată: « Într-o frumoasă dimineață de mai, o zveltă amazoană parcurgea călare pe o superbă iapă alezană, aleile înflorite ale pădurii Boulogne ».

— Nu-i așa, spuse Grand, că o vezi mai bine? Și am preferat: « Într-o dimineață de mai », pentru că « din luna mai » lungea puțin cadența.

Se arătă apoi foarte preocupat de adjectivul « superbă ». I se părea inexpresiv și el căuta termenul care ar fotografia dintr-o dată fastuoasa iapă pe care o imagina. « Grasă » nu mergea, era concret, dar puțin peiorativ. « Strălucitoare » îl ispitise o clipă, dar ritmul nu se potrivea. Într-o seară anunță triumfător că găsise cuvîntul: « O neagră iapă alezană ». Negrul indica, după părerea lui, la un mod discret, eleganța.

— Nu se poate, zise Rieux.

— Dar de ce?

— Alezană nu indică rasa, ci culoarea.

— Ce culoare?

Scanned with OKEN Scanner

— Ei bine, o culoare care nu este negrul, în orice caz.
Grand păru foarte afectat.
— Mulțumesc, zise el, noroc că mi-ați spus. Dar vedeți cît e de greu.
— Ce părere ai avea de « somptuoasă »? zise Tarrou.
Grand îl privi. Se gîndea:
— Da, zise el, da!

Și, treptat, un zîmbet se desena pe chipul lui. Cîtva timp după aceea, mărturisi că adjectivul « înflorite » îl stînjenea. Cum nu văzuse niciodată decît Oran și Montélimar, le cerea uneori prietenilor săi indicații asupra modului în care înfloreau aleile pădurii Boulogne. Lui Rieux și lui Tarrou, aceste alei nu le făcuseră, la drept vorbind, niciodată impresia că ar fi înflorite, dar convingerea funcționarului îi făcea să șovăie. El se mira de incertitudinea lor. « Numai artiștii știu să observe ». Dar doctorul îl găsi o dată într-o stare de mare excitație. Înlocuise « înflorite » cu « pline de flori ». Își freca mîinile. « În sfîrșit, le vezi, le simți. Jos pălăria, domnilor! » Citi, într-un fel triumfător, fraza: « Într-o frumoasă dimineață de mai, o zveltă amazoană parcurgea, călare pe o somptuoasă iapă alezană, aleile pline de flori ale pădurii Boulogne. » Dar, citite cu voce tare, cuvintele « aleile pline » sunară într-un mod supărător și Grand se bîlbîi puțin. Se așeză cu un aer copleșit. Apoi îi ceru doctorului să-i îngăduie să plece. Avea nevoie să se gîndească.

Tocmai în această epocă, după cum se află mai tîrziu, dădu la birou semne de neatenție care fură considerate regretabile într-un astfel de moment în care primăria trebuia să facă față cu un personal redus, unor obligații strivitoare. Serviciul lui Grand avu de suferit și șeful de birou îi făcu reproșuri severe reamintindu-i că era plătit pentru a efectua o muncă pe care el tocmai n-o efectua. « Se pare, spusese șeful de birou, că în afara muncii dumneavoastră, faceți și serviciu voluntar în formațiile sanitare. Asta nu mă privește. Ceea ce mă privește este munca dumneavoastră aci. Și prima modalitate de a fi folositor în aceste teribile împrejurări este s-o îndepliniți bine. Altfel, restul nu folosește la nimic ».

— Are dreptate, îi spuse Grand lui Rieux.
— Da, are dreptate, aprobă doctorul.
— Dar sînt distrat și nu știu cum să mă descurc cu sfîrșitul frazei mele.

Se gîndise să suprime cuvîntul « Boulogne », socotind că toată lumea va înțelege despre ce pădure e vorba. Dar atunci fraza părea să lege de « flori » ceea ce, de fapt, se raporta la « alei ». Se gîndise și la posibilitatea de a scrie: « Aleile pădurii pline de flori ». Dar așezarea cuvîntului « pădurii » între un substantiv și un calificativ, pe care le despărțea în mod arbitrar era pentru el ca un ghimpe în picior. În unele seri, într-adevăr părea mai obosit chiar decît Rieux.

Da, era obosit de această căutare care îl absorbea în întregime, dar nu se străduia cu toate acestea, mai puțin ca înainte, să continue să facă adunările și statisticile de care aveau nevoie formațiile sanitare. Cu răbdare, în fiecare seară, punea fișele la punct, le însoțea de graficele respective și se silea să prezinte tabele cît se poate de precise. Destul de des se ducea să-l caute pe Rieux într-unul din spitale și îi cerea o masă în vreun birou sau infirmerie. Se instala acolo cu hîrtiile lui exact la fel cum se instala la masa lui de lucru de la primărie și în aerul dens, încărcat de mirosul dezinfectantelor și a bolii însăși, își vîntura foile de hîrtie ca să usuce cerneala

Scanned with OKEN Scanner

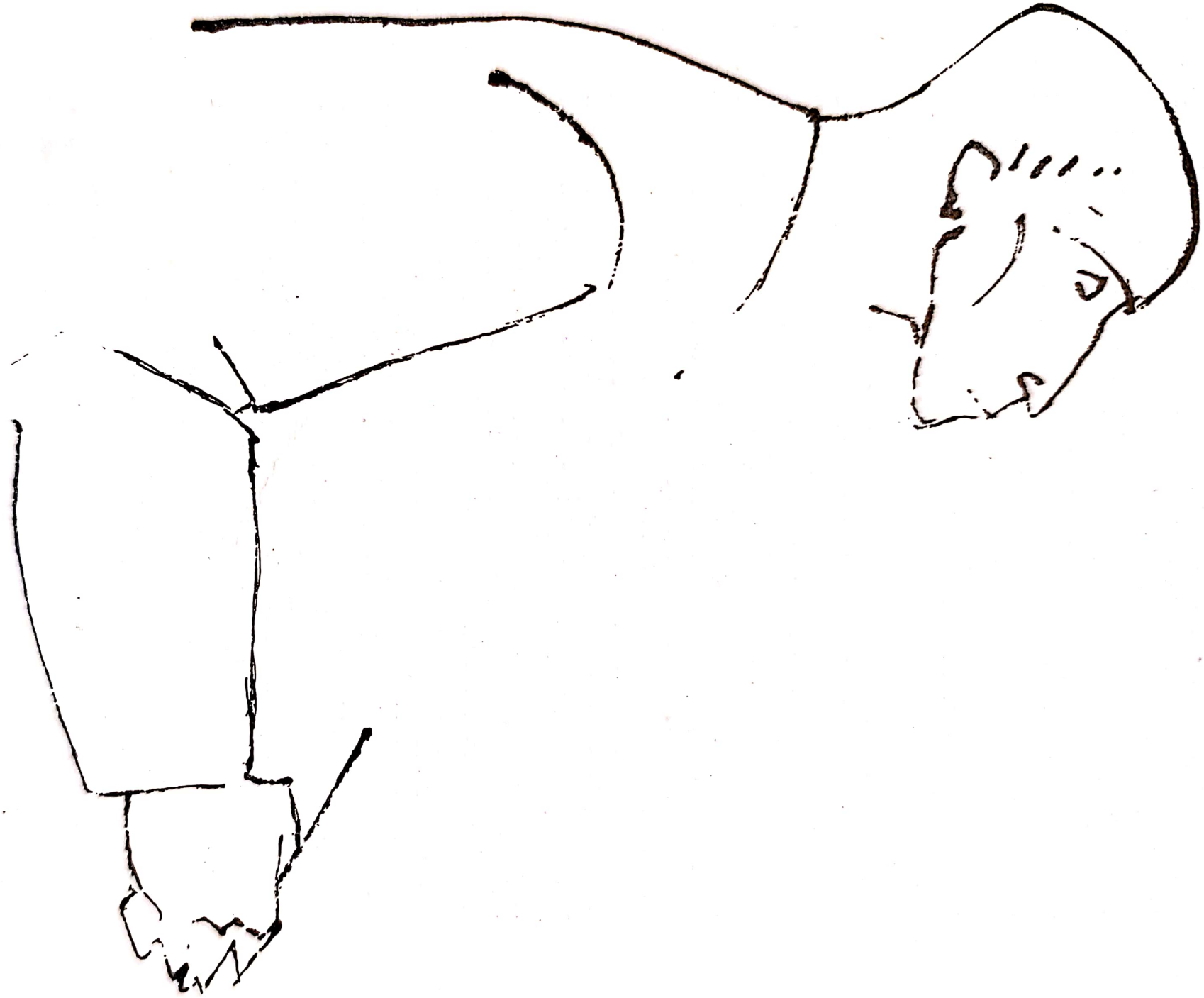

Scanned with OKEN Scanner

de pe ele. Încerca atunci în mod cinstit să nu se mai gîndească la amazoana lui şi să facă numai ceea ce trebuia.

Da, dacă este adevărat că oamenii ţin să-şi propună exemple şi modele pe care le numesc eroi, şi dacă trebuie neapărat să existe unul în această povestire, atunci naratorul propune tocmai acest erou şters şi insignifiant, care n-avea în firea lui drept calităţi decît puţină bunătate de inimă şi un ideal aparent ridicol. Asta ar da adevărului partea care îi revine, adunării de doi cu doi totalul ei de patru, şi eroismului locul lui secundar care i se cuvine, exact după, şi niciodată înaintea exigenţei generoase a fericirii. Asta ar da de asemenea şi acestei cronici caracterul ei care trebuie să fie acela al unei relatări făcute cu sentimente bune, adică sentimente care nu sînt nici vizibil rele, nici exaltate la maniera urîtă a unui spectacol.

Aceasta era cel puţin părerea doctorului Rieux atunci cînd citea în ziare sau asculta la radio chemările şi încurajările pe care lumea exterioară le trimitea oraşului ciumat. Odată cu ajutoarele trimise pe calea aerului sau pe uscat, în fiecare seară, pe calea undelor sau prin presă, comentarii înduioşate sau admirative se abăteau asupra oraşului de-aici înainte singuratic. Şi de fiecare dată tonul de epopee sau de discurs festiv irita răbdarea medicului. Desigur, el ştia că această solicitudine nu era prefăcută. Dar ea nu putea fi exprimată decît în limbajul convenţional prin care oamenii încearcă să exprime ceea ce îi leagă de umanitate. Şi acest limbaj nu se potrivea cu micile eforturi zilnice ale lui Grand, de pildă, rămînînd străin de ceea ce însemna Grand în mijlocul ciumei.

Cîteodată, la miezul nopţii, în marea linişte a oraşului pustiu la ora aceea, înainte de a se băga în pat pentru un somn care nu dura mult, doctorul răsucea butonul aparatului. Şi din toate părţile lumii, străbătînd mii de kilometri, voci necunoscute dar frăţeşti încercau cu neîndemînare să-şi arate solidaritatea şi şi-o arătau într-adevăr, dar le scăpa în acelaşi timp şi îngrozitoarea neputinţă în care se află orice om de a împărtăşi cu adevărat o durere pe care n-o poate vedea: « Oran ! Oran ! » Zadarnic chemarea traversa mările, zadarnic stătea doctorul Rieux la pîndă, curînd elocvenţa chemărilor sporea şi scotea şi mai mult la iveală ruptura esenţială care făcea din Grand şi din orator doi străini: « Oran ! da, Oran ! Dar nu, gîndea medicul, a iubi sau a muri împreună, nu există pentru noi alt ajutor; ei sînt prea departe ».

Şi tocmai ceea ce mai rămîne de evocat înainte de a ajunge la punctul maxim al ciumei, în timp ce flagelul îşi aduna toate puterile pentru a le arunca asupra oraşului şi a pune definitiv stăpînire pe el sînt lungile sforţări disperate şi monotone pe care ultimii inşi, ca de pildă Rambert, le făceau pentru a-şi regăsi fericirea şi pentru a sustrage ciumei această parte a eului lor pe care o apărau împotriva oricărei lovituri. Acesta era modul lor de a refuza aservirea care îi ameninţa şi cu toate că aparent acest refuz nu dădea aceleaşi rezultate în comparaţie cu cel al lui Tarrou, părerea naratorului este că avea totuşi o semnificaţie, că mărturisea şi el prin însăşi vanitatea şi contrazicerile lui, tot ce era atunci mîndrie în fiecare dintre noi.

Rambert lupta pentru a împiedica ciuma să-l înăbuşe. Ajungînd la convingerea că nu putea părăsi oraşul prin mijloace legale, era hotărît — îi spusese el lui Rieux — să uzeze de celelalte, ilegale. Ziaristul începu cu chelnerii de cafenea. Un chelner de cafenea este întotdeauna la curent cu toate. Dar primii cărora se adresă erau mai ales la curent cu pedepsele foarte grave care sancţionau acest gen de acţiuni. Într-unul din cazuri fu luat chiar drept

Scanned with OKEN Scanner

un provocator. Trebui să-l întîlnească pe Cottard la Rieux ca să facă ceva. În ziua aceea, Rieux şi cu el vorbiseră din nou despre demersurile zadarnice pe care ziaristul le făcuse prin birourile administraţiei. Cîteva zile mai tîrziu, Cottard se întîlni cu Rambert pe stradă şi îl întîmpină cu francheţea pe care o punea acum în toate relaţiile sale:

— Tot nimic? spusese el.

— Nu, nimic.

— Nu te poţi baza pe birouri. Nu sînt făcute să înţeleagă.

— Este adevărat. Dar caut altă cale. Şi asta e greu.

— Ah! zise Cottard, văd.

El cunoştea o filieră şi îi explică lui Rambert care se miră, că de multă vreme frecventa el toate cafenelele din Oran în care avea prieteni, şi că era informat de existenţa unei organizaţii care se ocupa de operaţii de acest gen. Adevărul era că Cottard, ale cărui cheltuieli depăşeau acum veniturile, se amestecase în afaceri de contrabandă asupra produselor raţionalizate. El revindea astfel alcool de proastă calitate şi ţigări ale căror preţuri urcau fără încetare şi care erau pe cale să-i aducă o mică avere.

— Sînteţi foarte sigur? întrebă Rambert.

— Da, fiindcă mi s-a propus şi mie.

— Şi n-aţi profitat?

— Nu fiţi neîncrezător, zise Cottard, cu un aer cumsecade, n-am profitat pentru că, eu, n-am chef să plec. Am motivele mele.

Şi adăugă după o tăcere:

— Nu mă întrebaţi care sînt aceste motive?

— Presupun că nu mă privesc, zise Rambert.

— Într-un sens, asta nu vă priveşte, într-adevăr. Dar în altul... În sfîrşit, singurul lucru evident este că mă simt mult mai bine aici de cînd avem ciuma printre noi.

Celălalt îi scurtă vorbăria:

— Cum se poate ajunge la această organizaţie?

— Ah! zise Cottard, nu e uşor, veniţi cu mine.

Erau orele patru după-amiază. Sub un cer greu, oraşul se cocea încet. Toate magazinele aveau storurile lăsate. Şoselele erau pustii. Cottard şi Rambert o luară pe nişte străzi cu arcade şi merseră îndelung fără să vorbească. Era unul din acele ceasuri în care ciuma se făcea nevăzută. Această tăcere, această moarte a culorilor şi a mişcărilor putea fi tot atît de bine a verii ca şi a flagelului. Nu ştiai dacă aerul era greu de ameninţări sau de pulbere şi de arşiţă. Trebuia să observi şi să reflectezi ca să dai de ciumă. Căci ea nu se trăda decît prin semne negative. Cottard, care avea afinităţi cu ea, îl făcu pe Rambert să observe de pildă lipsa cîinilor care, în mod normal, ar fi trebuit să fie culcaţi pe o parte, gîfîind, în pragul culoarelor, în căutarea unei răcori de negăsit.

O luară pe bulevardul Palmierilor, traversară Piaţa Armelor şi coborîră înspre cartierul Marinei. La stînga, o cafenea vopsită în verde se adăpostea sub un stor oblic din pînză galbenă şi groasă. Intrînd, Cottard şi Rambert îşi şterseră frunţile. Se aşezară pe scaune pliante de grădină în faţa unor mese de tablă verde. Sala era cu desăvîrşire pustie. Muşte bîzîiau în aer. Într-o colivie galbenă care se afla pe tejgheaua cu picioare strîmbe, un papagal căruia îi atîrnau penele, stătea pleoştit pe stinghie. Pe pereţi atîrnau tablouri vechi, reprezentînd scene militare, acoperite de murdărie şi de pînze din fire groase de păianjen. Pe toate mesele de tablă şi în faţa lui

Rambert însuși se uscau găinați a căror origine și-o explica cu greu pînă ce dintr-un colț întunecos, după un pic de forfotă, ieși cu mici sărituri un splendid cocoș.

Căldura, în acest moment, păru să crească și mai mult. Cottard își scoase haina și bătu pe masa de tablă. Un omuleț, pierdut într-un șorț lung, albastru, ieși din fund, îl salută pe Cottard de îndată ce îl văzu de departe, înaintă dînd cocoșul la o parte cu o lovitură zdravănă de picior și întrebă, în mijlocul cotcodăcelilor, cu ce doreau să fie serviți acești domni. Cottard vroia vin alb și întrebă de un anume Garcia. După cum îi răspunse piticul, erau cîteva zile de cînd acest Garcia nu mai fusese văzut în cafenea.

— Credeți că are să vină diseară?

— Ei ! zise celălalt, nu sînt în pielea lui. Dar cunoașteți ora lui obișnuită?

— Da, dar nu este ceva important. Vreau doar să-i prezint un prieten.

Chelnerul își ștergea mîinile jilave de partea dinainte a șorțului.

— A ! Domnul se ocupă și el de afaceri?

— Da, zise Cottard.

Piticul sforăi pe nas :

— Atunci veniți iar diseară. Am să trimit un băiat pînă la el.

Ieșind, Rambert întrebă despre ce fel de afaceri era vorba.

— De contrabandă, firește. Sînt aduse mărfuri peste porțile orașului. Se vînd la prețuri mari.

— Bine, zise Rambert. Au complici?

— Întocmai.

Seara, storul era ridicat, papagalul trăncănea în colivia lui iar mesele de tablă erau înconjurate de oameni în cămăși, fără haină. Unul dintre ei, cu pălăria de paie dată pe ceafă, cu o cămașă albă descheiată peste pieptul de culoarea pămîntului ars, se ridică la intrarea lui Cottard. Un obraz bronzat, cu trăsături regulate, ochii negri și mici, dinții albi, două sau trei inele în degete, părea să aibă în jurul a treizeci de ani.

— Salut, spuse el, să bem ceva la botul calului.

Luară trei rînduri în tăcere.

— Ce-ar fi să ieșim? zise apoi Garcia.

Coborîră spre port și Garcia îi întrebă pe cei doi ce vroiau de la el. Cottard îi spuse că nu tocmai pentru afaceri vroia să i-l prezinte pe Rambert, ci numai pentru ceea ce s-ar numi « o ieșire ». Garcia mergea drept înainte fumînd. Puse întrebări, spunînd « el » cînd vorbea despre Rambert, fără să pară a observa prezența acestuia.

— Cu ce scop? spunea el.

— Soția lui e în Franța.

— Aha !

Și după un timp :

— Ce meserie are?

— Ziarist.

— Este o meserie în care se vorbește mult.

Rambert tăcea.

— Mi-e prieten, zise Cottard.

Înaintau în tăcere. Ajunseseră la chei, ale cărui gratii înalte arătau că accesul era interzis. Dar se îndreptară spre un mic bar în care se vindeau sardele prăjite, mirosul venea pînă la ei.

— Oricum, încheie Garcia, asta nu mă privește pe mine, ci pe Raoul. Și trebuie să-l găsesc. Și o să fie cam greu.

Scanned with OKEN Scanner

— Ah ! întrebă Cottard cu voiciune, se ascunde?

Garcia nu răspunse. Lîngă bar se opri şi pentru întîia oară se întoarse spre Rambert.

— Poimîine la ora unsprezece, în colţ la cazarma vămii, sus pe deal.

Avu aerul că pleacă, dar se întoarse spre cei doi bărbaţi.

— Vor fi cheltuieli, zise el.

Era o constatare.

— Bineînţeles, aprobă Rambert.

Puţin mai tîrziu, ziaristul îi mulţumi lui Cottard.

— O, nu, zise celălalt, jovial. Este o plăcere pentru mine să vă fac un serviciu. Şi apoi, sînteţi ziarist, o să vă revanşaţi cîndva.

A treia zi, Rambert şi Cottard urcau marile străzi neumbrite care duceau spre înălţimea aceea a oraşului nostru. O parte a cazărmii vămilor fusese transformată în infirmerie şi în faţa intrării staţionau oameni veniţi în speranţa unei vizite ce nu putea fi autorizată sau în căutarea unor informaţii care se perimau de la o oră la alta. În orice caz, această adunare dădea naştere unui du-te vino neîncetat şi era de presupus că acest considerent nu fusese străin de felul în care Garcia se gîndise să stabilească întîlnirea lui cu Rambert.

— Este curioasă, zise Cottard, această încăpăţînare de a pleca. De fapt ceea ce se întîmplă aici e foarte interesant.

— Nu pentru mine, răspunse Rambert.

— Ei ! sigur că a rămîne e un risc. Dar, la urma urmei, riscai tot atît de mult înainte de ciumă, traversînd o intersecţie foarte aglomerată.

În acest moment, maşina lui Rieux se opri în dreptul lor. Tarrou conducea şi Rieux părea să doarmă pe jumătate. Se trezi pentru a face prezentările.

— Ne cunoaştem, zise Tarrou, locuim în acelaşi hotel.

Îi oferi lui Rambert să-l conducă în oraş.

— Nu, noi avem o întîlnire aici.

Rieux îl privi pe Rambert.

— Da, făcu acesta.

— Ah ! se miră Cottard, doctorul e la curent?

— Iată-l pe judecătorul de instrucţie, avertiză Tarrou uitîndu-se la Cottard.

Acesta se schimbă la faţă. Domnul Othon cobora într-adevăr strada şi înainta spre ei cu paşi energici dar măsuraţi. Trecînd prin faţa micului grup, îşi scoase pălăria.

— Bună ziua, domnule judecător, zise Tarrou.

Judecătorul răspunse la salutul celor doi ocupanţi ai maşinii şi, uitîndu-se la Cottard şi la Rambert care rămăseseră deoparte, îi salută din cap cu un aer grav. Tarrou îi prezentă pe rentier şi pe ziarist. Domnul Othon privi o secundă cerul şi oftă, spunînd că treceau printr-o perioadă foarte tristă.

— Mi se spune, domnule Tarrou, că vă ocupaţi cu aplicarea măsurilor profilactice. Nici nu ştiţi cît de mult vă aprob. Credeţi că maladia se va extinde, doctore?

Rieux zise că trebuia sperat că nu, iar judecătorul repetă că trebuie totdeauna să sperăm, intenţiile Providenţei sînt de nepătruns. Tarrou îl întrebă dacă evenimentele îi aduseseră un spor de activitate judiciară.

— Dimpotrivă, numărul cazurilor pe care le numim de drept comun, scade. Nu mai am de cercetat decît procese pentru abateri grave de la noile dispoziţii. Niciînd vechile legi n-au fost atît de respectate.

— Asta pentru că prin comparaţie, spuse Tarrou, par bune, forţamente.

Scanned with OKEN Scanner

Judecătorul părăsi aerul visător pe care şi-l luase, cu privirea parcă atîrnată de cer. Şi îl măsură pe Tarrou cu răceală.

— Ce importanţăare asta ? zise el. Nu legea e cea care contează, ci condamnarea. Şi în chestia asta n-avem nici o putere.

— Asta, zise Cottard după plecarea judecătorului, este inamicul numărul unu.

Maşina porni.

Ceva mai tîrziu, Rambert şi Cottard îl văzură sosind pe Garcia. Înaintă spre ei fără să le facă vreun semn şi spuse în chip de salut: « Trebuie să aşteptăm ».

În jurul lor, mulţimea, în care predominau femeile, aştepta într-o linişte totală. Aproape toate duceau coşuri în speranţa zadarnică că vor putea să le strecoare rudelor bolnave şi cu ideea şi mai smintită că aceştia ar putea mînca alimentele lor. Intrarea era păzită de sentinele înarmate şi, din cînd în cînd, un strigăt bizar străbătea curtea care despărţea cazarma de uşă. Chipuri neliniştite se întorceau atunci spre infirmerie.

Cei trei bărbaţi priveau acest spectacol cînd în spatele lor un « bună ziua » clar şi grav îi făcu să se răsucească. În ciuda căldurii, Raoul era îmbrăcat foarte corect. Înalt şi voinic, purta un costum petrecut, de culoare închisă şi o pălărie de fetru cu marginile răsucite. Obrazul lui era destul de palid. Ochii cafenii, gura strînsă Raoul vorbea într-un fel rapid şi precis:

— Să coborîm spre centru, zise el. Garcia, poţi să ne laşi singuri.

Garcia îşi aprinse o ţigară şi îi lăsă să se îndepărteze. Mergeau repede, potrivindu-şi mersul cu al lui Raoul care trecuse între ei.

— Garcia mi-a explicat, zise el. Se poate face. În orice caz, are să vă coste zece mii de franci.

Rambert răspunse că acceptă.

— Luaţi masa cu mine, mîine la prînz, la restaurantul spaniol al Marinei.

Rambert spuse că erau înţeleşi şi Raoul îi strînse mîna, zîmbind pentru întîia oară. După plecarea lui, Cottard se scuză. Nu era liber a doua zi şi de-altfel Rambert nu mai avea nevoie de el.

Cînd ziaristul intră, în ziua următoare, în restaurantul spaniol, toate capetele se întoarseră la trecerea lui. Această pivniţă întunecoasă, situată pe panta unei străduţe galbene şi uscate de soare, nu era frecventată decît de bărbaţi, de neam spaniol în cea mai mare parte. Dar de îndată ce Raoul, aşezat la o masă în fund, îi făcu ziaristului un semn şi Rambert se îndreptă într-acolo, curiozitatea dispăru de pe chipurile celorlalţi şi se întoarseră la farfuriile lor. La masa lui Raoul mai şedea un ins înalt şi slab, prost bărbierit, cu umerii excesiv de laţi, cu o faţă cabalină şi părul rar. Purta o cămaşă cu mîneci suflecate din care îi ieşeau braţele lungi şi subţiri acoperite de păr negru. Cînd îi fu prezentat Rambert, el dădu de trei ori din cap. Numele lui nu fusese pronunţat şi Raoul nu vorbea de el decît spunînd « prietenul nostru ».

— Prietenul nostru crede că are posibilitatea să vă ajute. El are să vă. . .

Raoul se opri deoarece chelneriţa sosi să ia comanda lui Rambert.

— El are să vă pună în legătură cu doi dintre prietenii noştri care or să vă facă cunoştinţă cu nişte paznici care sînt de partea noastră. Cu asta n-aţi terminat. Trebuie ca paznicii să hotărască ei înşişi momentul potrivit. Cel mai simplu ar fi să staţi cîteva nopţi la unul dintre ei, care locuieşte în apropierea porţilor. Dar înainte de asta, prietenul nostru trebuie să vă înles-

Scanned with OKEN Scanner

nească niște luări de contact necesare. Cînd totul o să fie în regulă lui o să-i achitați cheltuielile.

Prietenul mai dădu o dată din capul lui de cal, fără să înceteze să mestece în același timp salata de roșii cu ardei iuți pe care o înfuleca. Apoi el vorbi cu un ușor accent spaniol. Îi propunea lui Rambert o întîlnire pentru poimîine, la ora opt dimineața, sub porticul de la intrarea în catedrală.

— Încă două zile, observă Rambert.

— Păi nu e așa ușor, zise Raoul. Trebuie umblat după oameni.

Calul mai cădelniță o dată din capul lui și Rambert aprobă fără entuziasm. Restul prînzului se petrecu în căutarea unui subiect de conversație. Și totul deveni foarte simplu atunci cînd Rambert descoperi că meseria calului era fotbalul. El însuși practicase mult acest sport. Discutară deci despre campionatul Franței, despre valoarea echipelor profesioniste engleze și despre tactica în W. La sfîrșitul mesei, calul se însufleți foarte tare și îl tutuia pe Rambert încercînd să-l convingă că nu exista loc mai bun în echipă decît acela de half-centru. « Înțelegi tu? spunea el. Half-centrul, el este acela care primește și trimite mingile. Jocul halfilor, ăsta e fotbalul. » Rambert era de aceeași părere, deși jucase întotdeauna centru înaintaș. Discuția fu întreruptă numai de un post de radio, care după ce isprăvi de bîzîit în surdină niște melodii sentimentale, anunță că în ziua precedentă ciuma făcuse o sută treizeci și șapte de victime. Nimeni din asistență nu reacționară. Omul cu cap de cal dădu din umeri și se ridică. Raoul și Rambert îl imitară.

La plecare, half-centrul îi strînse mîna cu energie lui Rambert:

— Mă cheamă Gonzalès, spuse el.

Aceste două zile i se părură fără sfîrșit lui Rambert. Se duse la Rieux și-i povesti amănunțit toate demersurile pe care le făcuse. Apoi îl însoți pe doctor într-una din vizitele acestuia. Îi spuse la revedere la ușa casei în care se afla un bolnav suspect. Pe culoar un zgomot de alergături și de voci: se înștiința familia de sosirea doctorului.

— Sper că Tarrou n-are să întîrzie, murmură Rieux.

Părea obosit.

— Se întinde prea repede epidemia? întrebă Rambert.

Rieux spuse că nu despre asta era vorba, ba chiar curba statisticii urca mai încet. Pur și simplu, mijloacele de-a lupta împotriva ciumei nu erau suficiente.

— Ducem lipsă de material, zise el. În toate armatele din lume se suplinește în general lipsa de material prin oameni. Dar noi ducem lipsă și de oameni.

— Au venit din afară medici și personal sanitar.

— Da, zise Rieux. Zece medici și vreo sută de oameni. Aparent, este mult. Pentru stadiul actual al molimei este de-abia suficient. Dacă epidemia se extinde, va fi insuficient.

Rieux își ascuți atenția spre zgomotele din interiorul casei, apoi îi surîse u i Rambert.

— Da, zise el, ar trebui să vă grăbiți să reușiți.

O umbră trecu peste fața lui Rambert.

— Știți, zise el cu o voce înăbușită, nu asta mă face să plec.

Rieux răspunse că știa, dar Rambert continuă:

— Cred că nu sînt laș, cel puțin în cea mai mare parte a timpului. Am avut ocazia să mă conving de asta. Numai că există idei pe care nu le pot suporta.

Scanned with OKEN Scanner

Doctorul îl privi în față.

— O s-o regăsiți, zise el.

— Posibil, dar nu pot suporta ideea că o să fie mult pînă atunci și că ea va îmbătrîni în tot acest timp. La treizeci de ani începi să îmbătrînești și trebuie să profiți de orice clipă. Nu știu dacă mă puteți înțelege.

În timp ce Rieux murmura că i se pare că înțelege, Tarrou sosi, foarte însuflețit.

— Tocmai i-am cerut lui Paneloux să ni se alăture.

— Și? întrebă doctorul.

— S-a gîndit și a spus da.

— Asta mă bucură, zise doctorul. Sînt mulțumit să știu că e mai bun decît predica pe care a ținut-o.

— Toată lumea e așa, spuse Tarrou. Trebuie doar să le creezi ocazia.

Zîmbi și-i făcu cu ochiul medicului.

— Asta e treaba mea în viață, să aranjez ocaziile.

— Iertați-mă, zise Rambert, dar trebuie să plec.

În joia întîlnirii, Rambert se duse în fața catedralei cu cinci minute înainte de ora opt. Aerul era încă destul de răcoros. Pe cer înaintau nori mici, albi și rotunzi pe care, puțin mai tîrziu, căldura crescîndă avea să-i înghită dintr-o dată. Un vag miros de umezeală mai urca încă de pe pajiștile totuși uscate Soarele, în spatele caselor dinspre răsărit, încălzea doar casca Ioanei d'Arc. statuie în întregime aurită care împodobea piața. Un ceas bătu de opt ori. Rambert făcu cîțiva pași sub porticul pustiu. Dinăuntru ajungeau pînă la el psalmodieri nedeslușite însoțite de vechi parfumuri de pivniță și tămîie. Deodată cîntecele se opriră. Vreo zece mogîldețe negre ieșiră din biserică și porniră cu pași mici și repezi spre oraș. Rambert începu să-și piardă răbdarea. Alte mogîldețe urcau scările mari și se îndreptau spre portic. Își aprinse o țigare, apoi îi trecu prin minte că locul unde se afla nu permitea poate acest lucru.

La opt și un sfert orgile catedralei începură să cînte în surdină. Rambert intră sub bolta întunecoasă. După o clipă, putu să zărească, în naos, umbrele. negre care trecuseră prin fața lui. Erau toate adunate într-un colț, în fața unui fel de altar improvizat pe care fusese așezată o statuetă a sfîntului Roch, executată în grabă într-unul din atelierele orașului nostru. În genunchi, ele păreau că se chirciseră și mai mult, pierdute în cenușiul din jur ca niște bucăți de umbră coagulată, puțin mai negre ici, colo, decît ceața în care pluteau. Deasupra lor, orgile executau variațiuni fără sfîrșit.

Cînd Rambert ieși, Gonzalès tocmai cobora scările și se îndrepta spre oraș.

— Credeam că ai plecat, îi spuse el ziaristului. Era normal.

Lămuri că își așteptase la rîndul lui prietenii la o altă întîlnire pe care le-o dăduse nu departe de locul de-aici, la opt fără zece. Dar îi așteptase degeaba timp de douăzeci de minute.

— S-a ivit o piedică, asta e sigur. Nu ne mișcăm totdeauna în voie în treaba pe care o facem noi.

Îi propunea lui Rambert o nouă întîlnire, a doua zi la aceeași oră, în fața monumentului eroilor. Rambert oftă și-și dădu pălăria pe ceafă.

— Nu e nimic, încheie Gonzalès rîzînd. Gîndește-te puțin la toate combinațiile, întoarcerile și pasele pe care trebuie să le faci ca să marchezi un gol.

— Desigur, mai zise Rambert. Dar meciul nu durează decît o oră și jumătate.

Scanned with OKEN Scanner

Monumentul eroilor din Oran se află pe singurul loc de unde poate fi zărită marea, un fel de alee care merge pe o distanță destul de mică de-a lungul falezelor care domină portul. În ziua următoare, Rambert, ajuns primul la întîlnire, citea cu atenție lista celor morți pe cîmpul de onoare. Cîteva minute mai tîrziu, doi bărbați se apropiară, îl priviră cu indiferență, apoi se duseră să se sprijine în coate de parapetul aleii și părură în întregime absorbiți de contemplarea cheiurilor goale și pustii. Aveau amîndoi aceeași statură, erau îmbrăcați la fel, într-un pantalon albastru și un tricou marinăresc cu mîneci scurte. Ziaristul se îndreptă puțin, apoi se așeză pe o bancă și putu să se uite la ei în voie. Își dădu atunci seama că fără îndoială nu aveau mai mult de douăzeci de ani. În acest moment îl văzu pe Gonzalès care venea spre el, scuzîndu-se.

— Iată-i pe prietenii noștri, zise el și îl conduse spre cei doi tineri pe care-i prezentă sub numele de Marcel și Louis. Văzuți din față, semănau mult între ei și Rambert socoti că erau frați.

— Iată, zise Gonzalès. Acum vă cunoașteți. Trebuie aranjată afacerea însăși.

Marcel sau Louis spuse atunci că rîndul lor de gardă începea peste două zile, ținea o săptămînă și va trebui repetată ziua cea mai potrivită. Erau patru, care păzeau poarta de vest, iar ceilalți doi erau militari de carieră. Nu putea fi vorba să fie băgați în afacere. Nu erau oameni siguri și, dealtfel, asta ar mări cheltuielile. Dar se întîmpla ca în unele seri, cei doi colegi ai lor să se ducă să petrească o parte din noapte în sala dosnică a unui bar pe care-l cunoșteau. Marcel sau Louis îi propunea deci lui Rambert să vină să se instaleze la ei, în apropierea porților și să aștepte ca ei să vină să-l ia. Trecerea va fi atunci foarte ușoară. Dar trebuiau să se grăbească pentru că se vorbea, de cîtva timp încoace, să se instaleze posturi duble în afara orașului.

Rambert aprobă și oferi cîteva din ultimele sale țigări. Acela dintre cei doi frați care încă nu vorbise îl întrebă atunci pe Gonzalès dacă problema cheltuielilor era aranjată și dacă se putea primi un avans.

— Nu, zise Gonzalès, nu e nevoie, e un prieten. Banii vor fi achitați la plecare.

Se înțeleseră să se întîlnească din nou. Gonzalès propuse pentru a treia zi o cină la restaurantul spaniol. De acolo, se poate ajunge acasă la paznici

— În prima noapte, îi spuse el lui Rambert, am să-ți țin tovărășie.

În ziua următoare, urcînd spre odaia sa, Rambert se încrucișă pe scara hotelului cu Tarrou.

— Merg să mă întîlnesc cu Rieux, spuse acesta din urmă, vreți să veniți și dumneavoastră?

— Nu sînt niciodată sigur că nu-l deranjez, zise Rambert după o ezitare.

— Nu cred, mi-a vorbit mult despre dumneavoastră.

Ziaristul reflecta:

— Ascultați, zise el. Dacă aveți un moment liber după cină, chiar mai tîrziu, veniți amîndoi la barul hotelului.

— Asta depinde de el și de ciumă, zise Tarrou.

Cu toate astea, la ora unsprezece seara, Rieux și Tarrou intrară în barul mic și îngust. Vreo treizeci de persoane stăteau înghesuite și vorbeau foarte tare. Veniți din liniștea orașului ciumat, cei doi se opriră, puțin zăpăciți. Înțeleseră această gălăgie văzînd că se mai serveau încă alcooluri. Rambert stătea la una din marginile tejghelei și le făcea semn de pe taburetul lui înalt. Îl înconjurară, Tarrou respingînd liniștit un vecin zgomotos.

Scanned with OKEN Scanner

— Alcoolul nu vă sperie?

— Nu, zise Tarrou, dimpotrivă.

Rieux aspiră mirosul de ierburi amare din paharul său. Era greu de vorbit în acest tumult, dar Rambert părea ocupat mai ales să bea. Doctorul nu putea încă să judece dacă era beat. La una dintre cele două mese care ocupau restul localului înghesuit în care stăteau, un ofiţer de marină, cu cîte o femeie pe fiecare picior, îi povestea unui interlocutor gras şi congestionat, despre o epidemie de tifos la Cairo: « Taberele militare, spunea el, fuseseră transformate în tabere pentru indigeni, cu corturi pentru bolnavi şi, de jur-împrejur, un cordon de sentinele care trăgeau asupra familiilor cînd acestea încercau să aducă prin fraudă leacuri băbeşti. Era o măsură aspră, dar dreaptă. » La cealaltă masă, ocupată de nişte tineri eleganţi, conversaţia era de neînţeles şi se pierdea în ritmul şlagărului *Saint James Infirmary*, care se revărsa dintr-un pick-up cocoţat undeva.

— Sînteţi mulţumit? zise Rieux ridicînd glasul.

— Se apropie, spuse Rambert. Poate în cursul săptămînii.

— Păcat, strigă Tarrou.

— De ce?

Tarrou îl privi pe Rieux.

— O ! zise medicul, Tarrou spune asta pentru că se gîndeşte că ne-aţi fi putut fi de folos aci. Dar eu înţeleg prea bine dorinţa dumneavoastră de a pleca.

Tarrou mai oferi un rînd. Rambert coborî de pe taburet şi îl privi în faţă pentru întîia oară:

— La ce v-aş fi de folos?

— Păi, zise Tarrou, întinzînd mîna spre pahar fără să se grăbească, la formaţiile noastre sanitare.

Rambert recapătă acel aer de reflecţie încăpăţînată care îi era obişnuit şi se căţără la loc pe taburet.

— Nu vi se par folositoare aceste formaţii? zise Tarrou care tocmai băuse şi îl privea cu atenţie pe Rambert.

— Foarte folositoare, zise ziaristul, şi bău din nou.

Rieux observă că-i tremura mîna. Gîndi că da, hotărît, era complet beat.

În ziua următoare, cînd Rambert intră pentru a doua oară în restaurantul spaniol, el trecu prin mijlocul unui mic grup de bărbaţi care scoseseră scaune în faţa intrării şi se bucurau de seara verde şi aurie în care căldura de-abia începea să slăbească. Fumau un tutun cu miros înţepător. Înăuntru, restaurantul era aproape pustiu. Rambert se duse să se aşeze la masa din fund la care îl găsise prima oară pe Gonzalès. Îi spuse chelneriţei că are să aştepte. Erau orele nouăsprezece treizeci. Încetul cu încetul oamenii intrară înăuntru şi se instalară la mese. Începură să fie serviţi şi bolta teşită se umplu de zgomote de tacîmuri şi de conversaţii înăbuşite. La orele douăzeci, Rambert tot mai aştepta. Fu aprinsă lumina. Nişte clienţi noi veniţi se instalară la masa lui. Îşi comandă cina. La orele douăzeci şi treizeci, isprăvise de mîncat, fără să-l fi văzut pe Gonzalès sau pe cei doi tineri. Fumă cîteva ţigări. Restaurantul se golea pe nesimţite. Afară, noaptea cădea foarte repede. Un suflu călduţ care venea dinspre mare mişca uşor perdelele uşilor cu geam. Cînd se făcură orele douăzeci şi unu, Rambert băgă de seamă că la mese nu mai era nimeni şi chelneriţa se uita la el cu uimire. Plăti şi ieşi afară. În faţa restaurantului, o cafenea era deschisă. Rambert se instală lîngă tejghea şi supraveghie intrarea restaurantului. La orele douăzeci şi unu şi treizeci se îndreptă spre hotel,

Scanned with OKEN Scanner

căutînd zadarnic în minte un mijloc de a ajunge la Gonzalès a cărui adresă n-o avea și simțind un gol în inimă la gîndul tuturor demersurilor care trebuiau reîncepute.

Acesta fu momentul, în noaptea spintecată de ambulanțe fugitive, în care își dădu seama, cum avea să-i spună doctorului Rieux, că în tot acest timp își uitase într-un fel soția pentru a se concentra în întregime în căutarea unei spărturi în zidurile care îl despărțeau de ea. Dar acesta fu și momentul în care întîlnind o dată mai mult toate căile barate, o regăsi în centrul dorinței sale cu o asemenea izbucnire de durere, încît începu să alerge spre hotel pentru ca să se îndepărteze de această arsură sălbatecă pe care o ducea însă cu el și care îi sfredelea tîmplele.

A doua zi veni foarte devreme la Rieux ca să-l întrebe cum l-ar putea găsi pe Cottard.

— Tot ceea ce-mi rămîne de făcut, zise el, este să urmez din nou aceeași filieră.

— Veniți mîine seară, zise Rieux. Tarrou, nu știu de ce, mi-a cerut să-l invit pe Cottard. L-am chemat la ora zece. Veniți la zece și jumătate.

Cînd Cottard sosi în seara următoare, Tarrou și doctorul Rieux vorbeau despre o vindecare neașteptată care avusese loc în serviciul acestuia din urmă.

— Unul la zece. A avut noroc, spunea Tarrou.

— A ! bun, zise Cottard, nu era ciumă.

Îl asigurară că era vorba chiar de această maladie.

— Imposibil, din moment ce s-a făcut bine. Știți la fel de bine ca mine, ciuma nu iartă.

— În general, nu, zise Rieux. Dar cu un pic de încăpățînare, ai surprize.

Cottard rîdea.

— Nu s-ar zice. Ați auzit cifrele în seara asta?

Tarrou, care se uita la rentier cu bunăvoință, zise că cifrele îi erau cunoscute, că situația era gravă, dar ce dovedeau toate astea? Dovedeau că trebuiau luate măsuri și mai drastice.

— Ei ! păi le-ați și luat.

— Da, dar trebuie fiecare să le ia pe cont propriu.

Cottard se uita la Tarrou fără să înțeleagă. Acesta spuse că prea mulți oameni rămîneau inactivi, că epidemia era problema fiecăruia și că fiecare trebuia să-și facă datoria. Formațiunile voluntare erau deschise tuturor.

— Asta e o idee, zise Cottard, dar nu va folosi la nimic. Ciuma e prea puternică.

— O să știm asta, spuse Tarrou pe un ton răbdător, cînd vom fi încercat tot ce e posibil.

În acest timp, Rieux, la biroul lui, recopia niște fișe. Tarrou tot îl mai privea pe rentier care se frămînta pe scaun.

— De ce n-ați veni cu noi, domnule Cottard?

Celălalt se ridică cu un aer ofensat și își luă pălăria lui rotundă în mînă:

— Nu e meseria mea.

Apoi pe un ton de bravadă:

— De altfel eu mă simt bine în mijlocul ciumei și nu văd de ce m-aș amesteca s-o fac să înceteze.

Tarrou se lovi peste frunte, parcă iluminat de un adevăr neașteptat:

— Ah ! e adevărat, uitam că de n-ar fi asta, v-ar aresta.

Cottard avu o tresărire și se agăță de scaun ca și cum s-ar fi sprijinit să nu cadă. Rieux încetase să mai scrie și îl privea cu un aer serios și interesat.

Scanned with OKEN Scanner

— Cine v-a spus asta? strigă rentierul.

Tarrou păru surprins și zise:

— Păi dumneata. Sau cel puțin asta e ceea ce ni s-a părut, doctorului și mie, că înțelegem.

— Și cum Cottard, apucat deodată de o furie mai puternică decît el, bolborosea cuvinte de neînțeles, Tarrou adăugă:

— Nu vă enervați. Nici doctorul și nici eu n-o să vă denunțăm. Istoria dumneavoastră nu ne privește. Și apoi, nu ne-a plăcut niciodată poliția. Hai, stați jos.

Rentierul se uită la scaun, și apoi, după o ezitare, se așează. Un moment mai tîrziu, oftă:

— E o istorie veche, recunoscu el, pe care au scos-o din nou la lumină. Credeam că a fost uitată. Dar e unul care a vorbit. M-au chemat și mi-au spus să le stau la dispoziție pînă la închiderea anchetei. Am înțeles că vor sfîrși prin a mă aresta.

— E ceva grav? întrebă Tarrou.

— Depinde ce înțelegeți prin grav. În orice caz, nu e un omor.

— Închisoare sau muncă silnică?

Cottard părea foarte abătut.

— Închisoare, dacă am noroc...

Dar peste o clipă, reluă cu vehemență:

— Este o eroare. Orișicine face erori. Și nu pot suporta ideea de-a fi ridicat pentru asta, de a fi despărțit de casa mea, de obiceiurile mele, de toți cei pe care îi cunosc.

— Ah! întrebă Tarrou, și de aceea v-a venit ideea să vă spînzurați?

— Da, o prostie, desigur.

Rieux vorbi pentru prima dată și-i spuse lui Cottard că înțelege neliniștea acestuia, dar că, poate, totul avea să se aranjeze.

— Oh! pentru moment știu că n-am de ce să mă tem.

— Văd, zise Tarrou, n-o să intrați în formațiile noastre.

Celălalt care își învîrtea în mîini pălăria, ridică spre Tarrou o privire nesigură:

— Nu trebuie să vă supărați pe mine.

— Sigur că nu. Dar încercați cel puțin, spuse Tarrou, să nu răspîndiți microbul în mod voit.

Cottard protestă că el nu dorise ciuma, aceasta venise așa, și nu era vina lui dacă ea îi aranja, pentru moment, treburile. Iar cînd Rambert sosi la ușă, rentierul adăugă cu multă energie în glas:

— Dealtfel, părerea mea e că n-o să ajungeți la nici un rezultat.

Rambert află că nici Cottard nu cunoștea adresa lui Gonzalès, dar că, oricum, puteau să se ducă din nou la cafeneaua aceea mică. Își dădură întîlnire pentru a doua zi. Și cum Rieux își manifestă dorința de-a fi ținut la curent, Rambert îl invită să vină împreună cu Tarrou la sfîrșitul săptămînii în odaia lui, noaptea, la orice oră.

Dimineața, Rambert merse cu Cottard la cafenea și-i transmiseră lui Garcia o întîlnire pentru aceeași seară sau, dacă nu va putea, atunci să vină seara următoare. În seara aceea îl așteptară zadarnic. A doua zi, Garcia era acolo. Ascultă în tăcere povestirea lui Rambert. El nu era la curent, dar știa că fuseseră consemnate cartiere întregi timp de douăzeci și patru de ore pentru ca să se procedeze la verificări de domiciliu. Era posibil ca Gonzalès și cei doi tineri să nu fi putut trece peste cordoane. Dar tot ceea ce el, Garcia, putea

Scanned with OKEN Scanner

face, era să-i pună din nou în legătură cu Raoul. Firește, asta nu va fi decît poimîine.

—Văd, zise Rambert, trebuie luat totul de la început.

A treia zi, la un colț de strdă, Raoul confirmă ipoteza lui Garcia ; cartierele cu pricina fuseseră consemnate. Trebuia luat din nou contact cu Gonzalès. Două zile mai tîrziu, Rambert lua prînzul împreună cu jucătorul de fotbal.

— E idiot, spunea acesta. Ar fi trebuit să convenim asupra unui mijloc de a ne reîntîlni.

Aceasta era și părerea lui Rambert.

— Mîine dimineață, ne vom duce la băieți și vom încerca să aranjăm totul.

În ziua următoare, băieții nu erau acasă. Le lăsară vorbă pentru o întîlnire a doua zi la amiază, în piața Liceului. Și Rambert se întoarse acasă cu o expresie care-l uimi pe Tarrou, atunci cînd îl întîlni după-amiază.

— Nu merge? îl întrebă Tarrou.

— Tot luînd-o de la cap... zise Rambert.

Și reînnoi invitația:

— Veniți în seara asta.

Seara, cînd cei doi bărbați intrară în odaia lui Rambert, acesta stătea culcat. Se ridică și umplu paharele pe care le pregătise. Rieux, luîndu-l pe al lui, întrebă dacă lucrurile erau pe calea cea bună. Ziaristul răspunsel că făcuse din nou un ocol complet, că ajunsese la același punct și că va avea curînd ultima întîlnire cu ei. Bău și adăugă.

— Firește, nu vor veni.

— Nu trebuie făcut din asta un principiu, zise Tarrou.

— Încă n-ați înțeles, răspunse Rambert dînd din umeri.

— Ce anume?

— Ciuma.

— A ! făcu Rieux.

— Nu, n-ați înțeles că totul constă în a o lua de la capăt.

Rambert se duse într-un colț al odăii și deschise un mic fonograf.

— Ce disc e ăsta? întrebă Tarrou. Îl cunosc.

Rambert răspunse că era *Saint James Infirmary*.

La mijlocul discului, se auziră pocnind în depărtare două împușcături.

— Un cîine sau o evaziune, spuse Tarrou.

Un moment mai tîrziu placa se isprăvi și apelul unei ambulanțe deveni limpede, crescu, trecu pe sub geamurile odăii de hotel, scăzu și în fine se stinse.

— Placa asta nu e veselă, zise Rambert. Nu mai spun că e cel puțin a zecea oară c-o aud astăzi.

— Vă place atît demult?

— Nu, dar e singura pe care o am.

Și după o clipă:

— Vă spun că totul constă în a o lua de la capăt.

Îl întrebă pe Rieux cum mergeau formațiile. Erau cinci echipe care lucrau. Sperau să mai formeze și altele. Ziaristul ședea pe pat și părea preocupat de unghiile lui. Rieux îi cerceta silueta scundă și puternică, ghemuită pe marginea patului. Băgă deodată de seamă că Rambert se uita la el.

— Știți, doctore, zise el, m-am gîndit mult la organizația dumneavoastră. Dacă nu sînt alături de dumneavoastră este pentru că am motivele mele. În rest, cred că aș mai ști să plătesc cu pielea, am făcut războiul din Spania.

Scanned with OKEN Scanner

— De ce parte? întrebă Tarrou.
— De partea celor învinși. Dar de atunci am reflectat puțin.
— La ce? făcu Tarrou.
— La curaj. Acuma știu că omul este capabil de fapte mari. Dar dacă nu este capabil de un sentiment mare, atunci nu mă interesează.
— S-ar părea că este capabil de orice, zise Tarrou.
— Ba nu, este incapabil să sufere sau să fie fericit multă vreme. Nu este prin urmare capabil de nimic de seamă.
Se uită la ei ; apoi zise :
— Iată, dumneata, Tarrou, ești capabil să mori pentru o iubire?
— Nu știu, dar cred că acuma nu.
— Poftim. Și ești capabil să mori pentru o idee, se vede de la o poștă. Ei bine, eu m-am săturat de oamenii care mor pentru o idee. Nu cred în eroism, știu că e lesne practicabil și mi-am dat seama că e destructiv. Ceea ce mă interesează este dacă cineva poate să trăiască și să moară pentru ceea ce iubește.

Rieux îl ascultase cu atenție pe ziarist. Fără să înceteze să-l privească, îi spuse cu blîndețe :
— Omul nu este o idee, Rambert.
Celălalt sări de pe pat cu obrazul aprins de pasiune.
— Este o idee, și încă o idee scurtă începînd din momentul în care renunță la iubire. Și tocmai asta e, că nu mai sîntem capabili de iubire. Să ne resemnăm, doctore ! Să așteptăm pînă ce devenim în stare să iubim și dacă este într-adevăr imposibil, să așteptăm izbăvirea generală fără a face pe eroii. Eu nu merg mai departe.
Rieux se ridică, cu o expresie subită de oboseală.
— Dumneata ai dreptate, Rambert, ai întru totul dreptate, și pentru nimic în lume n-aș vrea să te fac să renunți la ceea ce ai de gînd să faci și care mi se pare ceva drept și bun. Dar trebuie totuși să-ți spun următoarele : nu este vorba de eroism în toate astea. E vorba de cinste, Este o idee care poate să te facă să rîzi, dar singurul mod de a lupta împotriva ciumei este cinstea.
— Ce este cinstea? zise Rambert, cu un aer deodată serios.
— Nu știu ce e în general. Dar în cazul meu știu că ea constă în a-mi face meseria.
— A ! zise Rambert furios, eu nu știu care e meseria mea. Poate că într-adevăr greșesc alegînd iubirea.
Rieux îi făcu față :
— Nu, zise el cu putere, nu greșești.
Rambert îi privea gînditor.
— Dumneavoastră doi, zise el, mi-nchipui că n-aveți nimic de pierdut în toate astea. E mai ușor să alegi calea cea bună?
Rieux își goli paharul.
— Să mergem, zise el, aveam treabă.
Ieșil
Tarrou îl urmă, dar păru să se răzgîndească; în ultimul moment, se întoarse spre ziarist și îi spuse :
— Știți că soția lui Rieux se află într-un sanatoriu la cîteva sute de kilometri de aici?
Rambert avu un gest de surpriză, dar Tarrou și plecase.
A doua zi, la prima oră, Rambert îi telefonă doctorului :

Scanned with OKEN Scanner

— Aţi primi să lucrez cu dumneavoastră pînă ce găsesc mijlocul de a părăsi oraşul?

Urmă o tăcere la celălalt capăt al firului, şi apoi:

— Da, Rambert. Îţi mulţumesc.

III

De-a lungul săptămînilor, prizonierii ciumei se zbătură astfel cum putură. Şi unii dintre ei, ca de pildă Rambert, reuşeau chiar să-şi închipuie, după cum s-a văzut, că mai acţionau ca nişte oameni liberi, că mai puteau încă alege. Dar de fapt, se putea spune în acel moment, în mijlocul lunii august, că ciuma domnea. Nu mai existau atunci destine individuale, ci o istorie colectivă care era ciuma şi sentimente unice împărtăşite de toţi. Cel mai dominant dintre ele era acel al despărţirii şi al exilului, cu tot ceea ce comporta el ca frică şi revoltă. Iată de ce naratorul găseşte cuvenit să descrie, în acest moment de vîrf al căldurii şi al bolii, situaţia noastră generală şi, cu titlu de exemplu, violenţele concetăţenilor rămaşi în viaţă, înmormîntările celor morţi şi suferinţele îndrăgostiţilor despărţiţi.

Tocmai în mijlocul acestui an se porni şi suflă vîntul, timp de cîteva zile, peste oraşul ciumat. Vîntul este temut în mod deosebit de locuitorii Oranului, deoarece nu întîlneşte nici un obstacol natural pe podişul pe care este construit oraşul şi se năpusteşte astfel cu toată violenţa pe străzi. După aceste nesfîrşite luni în care nici un strop de apă nu răcorise oraşul, Oranul se acoperise cu un soi de pastă cenuşie care se scoroji şi căzu la suflarea vîntului. Vîntul ridica astfel valuri de praf şi de hîrtii care loveau picioarele trecătorilor deveniţi mai rari. Îi vedeai grăbindu-se pe străzi, aplecaţi înainte, cu o batistă sau cu mîna la gură. Seara, în locul adunărilor în care oamenii încercau să prelungească cît mai mult cu putinţă aceste zile dintre care fiecare putea fi ultima, întîlneai mici grupuri de inşi grăbiţi să ajungă acasă sau în cafenele, astfel că timp de cîteva zile, la ora amurgului care se lăsa mult mai repede în această perioadă, străzile erau pustii şi singur vîntul şuiera prin ele neîntrerupt. Dinspre marea învolburată şi mereu nevăzută urca un miros de alge şi de săruri. Acest oraş pustiu, albit de praf, saturat de mirosuri marine, răsunînd de la un capăt la altul de strigătele vîntului, gemea atunci ca o insulă nenorocită.

Pînă acum ciuma făcuse mult mai multe victime în cartierele mărginaşe, mai populate şi mai puţin confortabile, decît în centrul oraşului. Dar ea păru să se apropie şi să se instaleze dintr-o dată şi în cartierele de afaceri. Locuitorii învinuiau vîntul că transportă germenii infecţiei. « Seamănă dezordinea vîntu-ăsta », spunea directorul hotelului. Dar oricum, cartierele din centru aflau că le venise rîndul auzind cum vibrează în noapte foarte aproape de ei şi din ce în ce mai des sirenele ambulanţelor care făceau să răsune sub geamurile lor chemarea posomărîtă şi fără pasiune a ciumei.

Se născu ideea ca în interiorul oraşului însuşi să fie izolate anumite cartiere deosebit de încercate şi să nu fie autorizaţi să le părăsească decît oamenii ale căror servicii erau indispensabile. Cei care locuiau pînă atunci acolo nu se putură împiedica să considere această măsură ca pe o vexaţiune îndreptată în mod special împotriva lor, şi în orice caz se gîndeau prin contrast la locuitorii celorlalte cartiere ca la nişte oameni liberi. În schimb, aceştia din urmă, în momentele lor grele, găseau o mîngîiere în a-şi imagina că alţii erau şi mai puţin liberi decît ei. « Altul e şi mai închis ca mine » era fraza care rezuma pe atunci singura speranţă posibilă.

Scanned with OKEN Scanner

Cam în această perioadă se înmulți și numărul incendiilor, mai ales în cartierele de petreceri, în partea de vest a orașului. Informațiile luate arătară că era vorba de persoane întoarse din carantină și care, înnebunite de doliu și de nenorocire, își dădeau foc caselor în iluzia că făceau astfel să ardă ciuma din ele. Aceste inițiative, a căror frecvență punea cartiere întregi într-un pericol continuu din pricina vîntului puternic, fură greu de combătut. După ce se demonstră zadarnic că desinfectarea caselor efectuată de autorități era suficientă pentru a exclude orice risc de contaminare, trebui să se decreteze pedepse foarte severe pentru acești incendiatori nevinovați. Și, fără îndoială, nu ideea închisorii fu aceea care îi sili pe acești nefericiți să dea înapoi, ci convingerea generală a tuturor locuitorilor că o pedeapsă cu închisoarea era echivalentă cu o pedeapsă cu moartea, ca urmare a excesivei mortalități ce putea fi observată în temnița municipală. Bineînțeles, această credință nu era lipsită de temei. Din rațiuni lesne de înțeles, ciuma părea să se înverșuneze mai ales împotriva tuturor celor care aveau obiceiul să trăiască în grupuri, soldați, călugări sau prizonieri. În ciuda izolării unor deținuți, o închisoare este o comunitate și dovadă grăitoare este că în închisoarea noastră municipală paznicii plăteau tribut bolii în aceeași măsură cu prizonierii. Din punctul de vedere superior al ciumei, toată lumea, de la director și pînă la ultimul deținut, era condamnată și, pentru prima oară poate, domnea în închisoare o justiție absolută.

Zadarnic încearcă autoritățile să introducă o ierarhie în această nivelare, concepînd ideea de a decora paznicii de închisoare morți în exercițiul funcțiunii. Cum starea de asediu era decretată și cum dintr-un anumit punct de vedere se putea considera că paznicii închisorii erau mobilizați. Ii se dădu medalia militară cu titlu postum. Dar dacă deținuții nu lăsară să se audă nici un protest, cercurile militare nu văzură lucrul cu ochi buni și atraseră pe bună dreptate atenția că o confuzie regretabilă s-ar putea produce în spiritul publicului. Se dădu dreptate acestei plîngeri și se gîndiră că mai simplu era să se atribuie paznicilor care mureau medalia epidemiei. Dar pentru cei care o luaseră pe cea militară greșeala se comisese, nu era de conceput să li se retragă decorațiile, iar cercurile militare continuau să-și mențină punctul lor de vedere. Pe de altă parte, în ceea ce privește medalia epidemiilor, ea avea inconvenientul de a nu produce efectul moral care fusese obținut prin atribuirea unei decorații militare, deoarece pe timp de epidemie era banal să obții o decorație de acest gen. Toată lumea fu nemulțumită.

Mai mult administrația penitenciară nu putu să procedeze ca autoritățile religioase sau cum procedară, în mai mică măsură, cele militare. Călugării singurelor două mănăstiri ale orașului fuseseră, într-adevăr, dispersați și găzduiți provizoriu în familii cucernice. La fel, de cîte ori lucrul fu posibil, mici companii fuseseră scoase din cazărmi și puse în garnizoană, în școli sau în imobile publice. Astfel boala care, aparent, îi silise pe locuitori la o solidaritate de asediați, spărgea în același timp asociațiile tradiționale și retrimitea pe indivizi în singurătatea lor. Asta crea confuzie.

Se poate închipui că toate aceste circumstanțe, adăugate la vînt, transmiseră incendiul și în unele spirite. Porțile orașului fură din nou atacate în timpul nopții, de mai multe ori, dar de astă dată de mici grupuri înarmate. Avură loc schimburi de focuri, răniți și cîteva evaziuni. Posturile de pază fură întărite și aceste tentative încetară destul de repede. Ele fură totuși suficiente pentru a stîrni în oraș un suflu de revoltă care provocă cîteva

Scanned with OKEN Scanner

scene de violență, Case, incendiate sau încuiate din motive sanitare, fură jefuite. La drept vorbind, este greu de presupus că aceste acte ar fi fost premeditate. Cel mai adesea o ocazie neașteptată ducea oameni, pînă atunci onorabili, la acțiuni blamabile care fură imitate imediat. Se găsiră astfel smintiți care să se năpustească într-o casă încă în flăcări în prezența proprietarului însuși, năucit de durere. În fața nepăsării acestuia, exemplul celor dintîi fu urmat de mulți dintre spectatori și, pe această stradă obscură, la lumina incendiului, se văzură fugind în toate părțile umbre deformate de flăcările care mai pîlpîiau și de obiectele sau mobilele pe care le duceau pe umeri. Tocmai aceste incidente siliră autoritățile să asimileze starea de ciumă stării de asediu și să aplice legile care decurseră din ele. Fură împușcați doi hoți, dar e îndoielnic că asta făcu vreo impresie asupra celorlalți, căci în mijlocul atîtor morți aceste două execuții trecură neobservate : era o picătură într-un ocean. Și, într-adevăr, scene asemănătoare se repetară destul de des, fără ca autoritățile să schițeze gestul de a interveni. Singura măsură care păru să-i impresioneze pe toți locuitorii fu interzicerea circulației și stingerea luminilor pe străzi.. Începînd de la orele unsprezece, cufundat într-un întuneric complet, orașul era împietrit.

Sub nopțile cu lună, el își alinia zidurile albicioase și străzile drepte, nepătate vreodată de masa neagră a unui arbore, neturburate vreodată de pasul unui trecător sau de lătratul unui cîine. Marele oraș tăcut nu mai era atunci decît o adunare de cuburi masive și inerte, în mijlocul cărora numai efigiile încremenite ale binefăcătorilor uitați sau ale oamenilor mari din vechime, înăbușiți pentru totdeauna în bronz, încercau, cu falsele lor obrazuri de piatră sau de fier, să evoce imagine degradată a ceea ce fusese omul. Acești idoli mediocri tronau sub un cer dens, la încrucișările străzilor fără viață, brute insensibile care întruchipau destul de bine domnia nemișcării în care intrasem, sau cel puțin ordinul ei ultim, acela al unui cimitir în care ciuma, piatra și întunericul ar fi făcut să tacă în cele din urmă orice voce.

Dar întunericul era și în inimi și atît lucrurile adevărate cît și legendele. care se povesteau în legătură cu înmormîntările nu erau menite să-i liniștească pe concetățenii noștrii. Naratorul se scuză, dar trebuie totuși să vorbească despre înmormîntări. El înțelege reproșul care i s-ar putea face în această privință, dar singura lui justificare este că înmormîntări au fost în tot timpul acestei perioade și că, într-un anume fel, a fost obligat, la fel cum au fost obligați toți concetățenii noștri, să se preocupe de înmormîntări. Nu e vorba în orice caz, de faptul că ar avea gust pentru acest gen de ceremonii, el preferînd dimpotrivă societatea celor vii și, pentru a da un exemplu, băile în mare. Dar, de fapt, băile, în mare fuseseră suprimate și societatea celor vii se temea tot timpul să nu fie obligată să cedeze pasul societății morților. Asta era un lucru evident. Bineînțeles, tot mai puteai să te forțezi să nu vezi această evidență, să-ți acoperi ochii și s-o refuzi, dar evidența are o putere teribilă care sfîrșește prin a învinge orice. Există, de pildă, vreun mijloc, de a refuza înmormîntările în ziua în care cei pe care îi iubești au nevoie de înmormîntări?

Ei bine, ceea ce caracteriza la început ceremoniile noastre era rapiditatea ! Toate formalitățile fuseseră simplificate și, la un mod general, pompa funebră fusese suprimată. Bolnavii mureau departe de familiile lor, iar veghile rituale fuseseră interzise, în așa fel încît cel care murise seara petrecea noaptea singur, iar cel care murea în timpul zilei era înmormîntat fără

Scanned with OKEN Scanner

amînare. Familia era, bineînțeles, înștiințată, dar în majoritatea cazurilor nu se putea deplasa, fiind în carantină dacă locuise laolaltă cu bolnavul. În cazul în care familia nu trăise împreună cu cel mort, ea se prezenta la ora indicată, adică aceea a plecării spre cimitir, trupul fiind de mai înainte spălat și pus în sicriu.

Să presupunem că această formalitate ar fi avut loc la spitalul auxiliar de care se ocupa doctorul Rieux. Școala avea o ieșire plasată în spatele clădirii principale. Într-o mare magazie care dădea pe culoar se aflau sicriele. Pe culoar chiar, familia găsea un singur sicriu gata închis. Se trecea de îndată la ceea ce era mai important, adică i se dădeau capului familiei hîrtiile la semnat. Trupul era apoi încărcat într-o mașină care era ori un adevărat furgon, ori o ambulanță mare transformată. Rudele se urcau într-unul din taxiurile încă neinterzise, și cu toată viteza mașinile ajungeau prin străzi laterale la cimitir. La poartă jandarmii opreau convoiul, puneau o ștampilă pe permisul oficial, fără de care nu era cu putință să ai ceea ce concetățenii noștri numesc un ultim lăcaș, se dădeau la o parte, iar mașinile se opreau lîngă un loc pătrat în care numeroase gropi așteptau să fie umplute. Un preot întîmpina trupul, căci serviciile religioase la biserică fuseseră suprimate. Sicriul era coborît din mașină sub rugăciuni; legat cu frînghii, tras, aluneca, se lovea de fundul gropii, preotul îl binecuvînta iar primii bulgări de pămînt se și prăvăleau peste capac. Ambulanța plecase puțin mai devreme ca să fie supusă unei stropiri cu dezinfectant, și în timp ce lutul aruncat cu lopata răsuna din ce în ce mai înăbușit, familia dispărea în taxi. Un sfert de oră mai tîrziu era din nou acasă.

Astfel, totul se petrecea într-adevăr cu maximum de rapiditate și cu un minimum de riscuri. Și, fără îndoială, cel puțin la început, este evident că sentimentul legitim al familiilor fu jignit. Dar astea sînt considerații de care nu se poate ține seama pe vreme de ciumă: totul fusese sacrificat eficacității. De altfel dacă la început moralul populației suferise din pricina acestor practici, căci dorința de a fi înmormîntat în mod decent este mai răspîndită decît se crede, ceva mai tîrziu, din fericire, problema aprovizionării deveni mai delicată și interesul locuitorilor se îndreptă spre alte preocupări mai imediate. Absorbiți de faptul că trebuiau să stea la cozi, să efectueze demersuri, să îndeplinească formalități — dacă voiau să mănînce, oamenii nu mai avură timp să se gîndească la felul în care se murea în jurul lor sau în care vor muri ei înșiși într-o zi. Astfel aceste greutăți materiale care trebuiau să fie ceva rău, se arătară mai pe urmă a fi o binefacere. Și totul ar fi fost cum nu se poate mai bine, dacă epidemia, așa cum s-a văzut, nu s-ar fi extins.

Căci sicriele deveniră atunci mai rare, lipsea pînza pentru giulgii și locul în cimitir. Trebuia făcut ceva ! Cel mai simplu și tot din motive de eficacitate păru să fie gruparea ceremoniilor și cînd lucrul era necesar sporirea numărului de drumuri făcute între spital și cimitir. Astfel în ceea ce privește secția lui Rieux, spitalul dispunea în acel moment de cinci sicrie. Odată ocupate, ambulanța le încărca. La cimitir cutiile erau golite, și trupurile de culoarea fierului depuse pe tărgi, așteptau într-un hangar amenajat în acest scop. Coșciugele se stropeau cu o soluție antiseptică, după care erau duse înapoi la spital și operația reîncepea de cîte ori era necesar. Organizarea era prin urmare foarte bună și prefectul se arăta satisfăcut. El îi spuse chiar lui Rieux că la urma urmei acest sistem era mai bun decît căruțele cu morți conduse de negri, așa cum erau descrise în cronicile vechilor ciume.

Scanned with OKEN Scanner

— Da, zise Rieux, este aceeaşi înmormîntare, dar noi facem şi fişe. Progresul este incontestabil.

În ciuda acestor succese ale administraţiei, caracterul neplăcut pe care îl luau acum formalităţile obligă prefectura să îndepărteze rudele de la ceremonie. Li se tolera doar să vină la poarta cimitirului şi încă nici asta nu era aprobat oficial. Pentru că, în ceea ce priveşte ultima ceremonie, lucrurile se schimbaseră puţin. La marginea cimitirului, pe un spaţiu liber acoperit cu arbuşti de fistic, fuseseră săpate două imense gropi. Exista groapa bărbaţilor şi groapa femeilor. Din acest punct de vedere, administraţia respecta convenienţele şi abia mult mai tîrziu, prin forţa lucrurilor, dispăru şi această ultimă pudoare şi fură îngropaţi în dezordine, unii peste alţii, bărbaţi şi femei, fără vreo grijă pentru decenţă. Din fericire, această ultimă ruşine marcă numai ultimele momente ale flagelului. În perioada de care ne ocupăm, despărţirea gropilor exista şi prefectura ţinea foarte mult la acest lucru. În fundul fiecăreia dintre ele un strat gros de var nestins fumega şi clocotea. Pe marginile gropii dintr-un morman din acelaşi var ieşeau clăbuci în aer liber. Cînd drumurile ambulanţei se terminau, tărgile erau aduse în cortegiu şi de pe ele alunecau pe fundul gropii, aproximativ unele lîngă altele, trupurile despuiate şi uşor strîmbe care în aceeaşi clipă erau acoperite de var nestins, apoi de pămînt, dar numai pînă la o anumită înălţime, spre a păstra loc oaspeţilor care mai urmau să vină. A doua zi rudele erau invitate să semneze într-un registru, ceea ce scotea la iveală diferenţa care poate să existe între oameni şi, de exemplu, cîini: la oameni este totdeauna posibil controlul.

Pentru toate aceste operaţii era nevoie de personal şi autorităţile erau mereu pe pragul de a-i duce lipsa. Mulţi dintre aceşti infirmieri şi gropari mai întîi oficiali, apoi improvizaţi, muriră de ciumă. Oricîte precauţii se luau, într-o zi tot se producea contagiunea. Dar dacă te gîndeşti bine, lucrul cel mai uimitor fu acela că pentru această meserie nu lipsiră niciodată oamenii în tot timpul epidemiei. Perioada critică apăru cu puţin înainte ca ciuma să fi atins punctul maxim şi îngrijorarea doctorului Rieux era atunci întemeiată. Nici pentru cadrele sanitare, nici pentru ceea ce el numea muncile grele, mîna de lucru nu era suficientă. Dar începînd din momentul în care ciuma puse într-adevăr stăpînire pe tot oraşul, însuşi excesul bolii atrase după sine consecinţe foarte comode deoarece dezorganiză întrega viaţă economică şi suscită un număr considerabil de şomeri. În majoritatea cazurilor aceştia nu puteau fi recrutaţi pentru cadrele medicale, dar uşurară muncile penibile. Într-adevăr, începînd din acest moment fu văzută mizeria dovedindu-se mai puternică decît frica, cu atît mai mult cu cît munca era plătită proporţional cu riscul. Secţiile sanitare putură să dispună de o listă de solicitanţi şi de îndată ce se producea un loc vacant, erau înştiinţaţi primii de pe listă care, dacă nu lăsaseră şi ei locul vacant în urma lor între timp, se prezentau de îndată. Astfel, prefectul care ezitase multă vreme să folosească pe cei condamnaţi temporar sau pe viaţă la acest gen de munci, putu să evite să facă uz de această măsură extremă. El era de părere că atîta vreme cît vor exista şomeri se putea aştepta.

De bine de rău, pînă la sfîrşitul lunii august, concetăţenii noştri putură deci să fie duşi la ultimul lor lăcaş dacă nu în mod decent, cel puţin în suficientă ordine pentru ca administraţia să aibă conştiinţa că-şi îndeplinea datoria. Dar trebuie anticipat puţin asupra urmării evenimentelor pentru a povesti ultimele procedee la care furăm nevoiţi să recurgem. La nivelul

Scanned with OKEN Scanner

la care ciuma se menţinu într-adevăr începînd din luna august, îngrămădirea victimelor depăşi cu mult posibilităţile pe care le putea oferi micul nostru cimitir. Zadarnic fură dărîmate bucăţi de zid şi se făcură pentru cei morţi o întredeschidere în terenurile înconjurătoare, trebui curînd să se găsească altceva. Se hotărî mai întîi ca înmormîntările să fie făcute noaptea, ceea ce dintr-o dată permise autorităţilor să procedeze fără anumite menajamente. Putură fi îngrămădite în ambulanţe trupuri din ce în ce mai numeroase. Şi cei cîţiva trecători întîrziaţi care, împotriva oricărei reguli, se mai aflau prin cartierele mărginaşe după oprirea circulaţiei (sau cei pe care munca lor îi aducea acolo) întîlneau uneori lungi ambulanţe albe care goneau cu toată viteza, făcînd să răsune cu sirenele lor stinse străzile goale ale nopţii. Cu grabă, trupurile erau aruncate în gropi. Nici nu se rostogoleau bine că lopeţile de var se şi sfărîmau pe feţele lor iar pămîntul îi acoperea într-un fel anonim în gropi săpate din ce în ce mai adînc.

Ceva mai tîrziu totuşi fură obligaţi să caute loc în altă parte şi să mai lărgească spaţiul. O hotărîre prefectorală exproprie pe cei ce ocupau unele locuri de veci şi resturile exhumate luară drumul spre crematoriu. Curînd trebuiră încineraţi înşişi morţii de ciumă. Dar fu folosit atunci vechiul cuptor de incinerare care se afla în estul oraşului, în afara porţilor. Pichetul de pază fu mutat ceva mai departe şi un funcţionar al primăriei uşură mult sarcina autorităţilor cu sfatul lui de a se folosi tramvaiele care, altădată, deserveau cornişa maritimă şi care stăteau acum neîntrebuinţate. În acest scop se amenajară vagoanele cu motor şi remorcile, scoţîndu-se din ele scaunele, iar şina fu întoarsă în dreptul cuptorului, care deveni astfel un cap de linie.

Şi în tot timpul acestui sfîrşit de vară ca şi în toiul ploilor de toamnă, puteai să vezi trecînd de-a lungul cornişei, în inima nopţii, convoaie stranii de tramvaie fără călători, hurducîndu-se deasupra mării. Locuitorii sfîrşiră prin a afla despre ce era vorba. Şi în ciuda patrulelor care interziceau accesul cornişei, grupuri de oameni reuşeau destul de des să se strecoare pe stîncile care se înălţau deasupra mării, şi să arunce flori în remorci la trecerea tramvaielor. Şi se auzeau atunci vehicolele zdrăngănind mai departe în noaptea de vară, cu încărcătura lor de flori şi de morţi.

Către dimineaţă, în orice caz, în primele zile, un abur gros şi greţos plutea deasupra cartierelor răsăritene ale oraşului. După părerea tuturor medicilor, aceste duhori, deşi neplăcute, nu puteau dăuna nimănui. Dar locuitorii din aceste cartiere ameninţară să le părăsească de îndată, convinşi că altfel ciuma se va abate peste ei din înaltul cerului, încît autorităţile fură obligate să îndepărteze fumul printr-un sistem de canalizare complicat şi locuitorii se potoliră. Numai în zilele cu vînt puternic, un vag miros venit dinspre răsărit le amintea că trăiau într-o nouă ordine şi că flăcările ciumei mistuiau în fiecare seară tributul lor.

Acestea fură urmările extreme ale epidemiei. Dar din fericire ea nu se mai extinse ulterior, fiindcă se poate imagina că în acest caz ingeniozitatea funcţionarilor noştri, dispoziţiile prefecturii şi chiar capacitatea de absorbţie a cuptorului ar fi fost poate depăşite. Rieux ştia că fuseseră prevăzute atunci soluţii disperate, ca de pildă zvîrlirea cadavrelor în mare, şi îşi închipuia lesne spuma lor monstruoasă pe apa albastră. El ştia de asemenea că dacă statisticile ar fi continuat să urce, orice organizare, oricît de excelentă ar fi fost, n-ar fi rezistat, că oamenii ar fi ajuns să moară grămadă şi să putrezească pe străzi, în ciuda prefecturii, şi că oraşul ar fi avut parte în pieţele

Scanned with OKEN Scanner

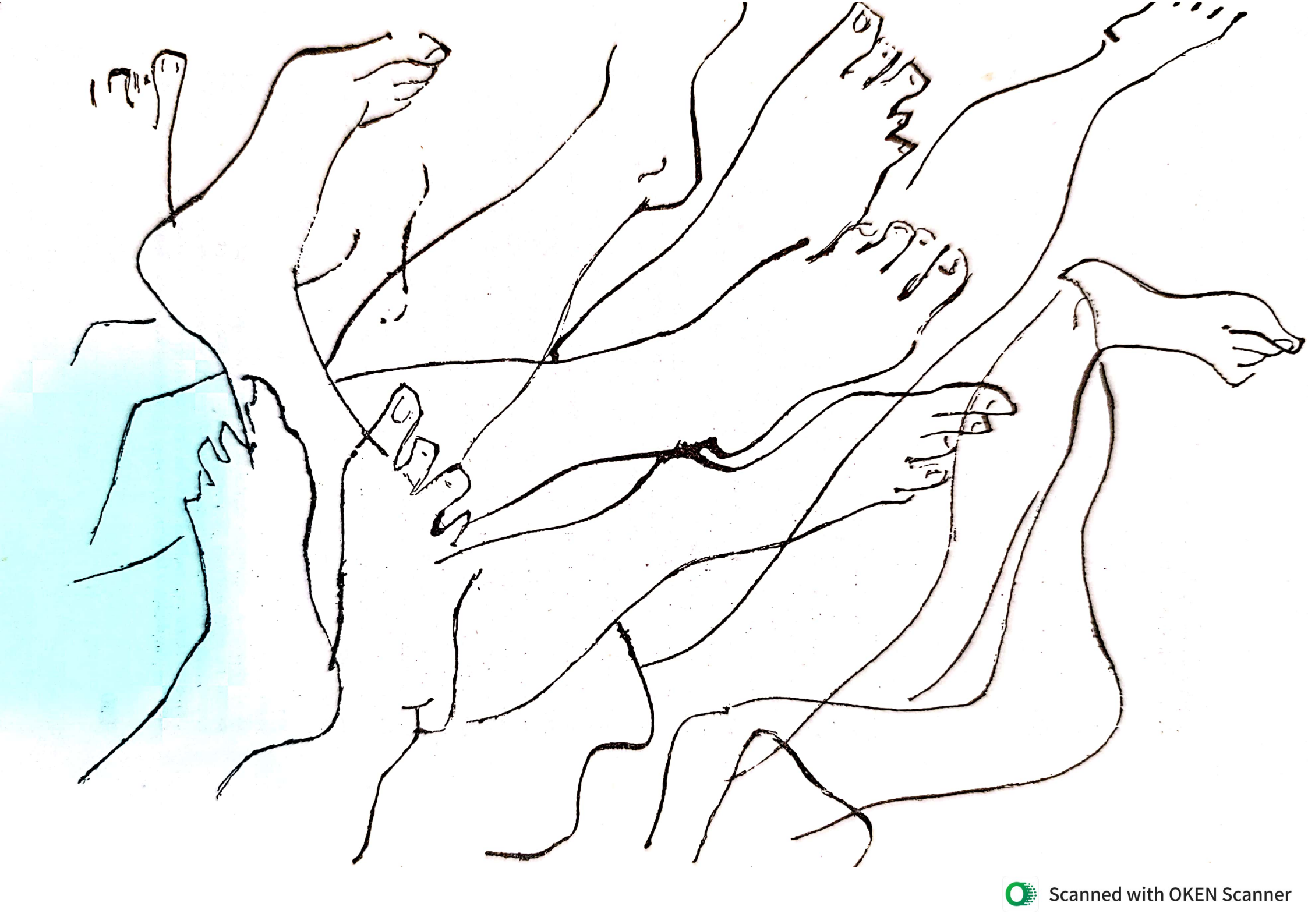

Scanned with OKEN Scanner

publice de scene în care muribunzii s-ar fi agățat de cei vii cu un amestec de ură legitimă și de speranță stupidă.

Acesta era, în orice caz, genul de evidență sau de aprehensiune care întreținea în cetățenii noștri sentimentul exilului și al despărțirii. În această privință naratorul știe foarte bine cît de regretabil este faptul că nu poate reda aci nimic care să fie într-adevăr spectaculos, ca de pildă vreun erou model sau vreo acțiune strălucită, asemănătoare celor pe care le găsești în povestirile vechi. Fiindcă nimic nu e mai puțin spectaculos decît un flagel. Prin însăși durata lor, marile nenorociri sînt monotone. În amintirea celor care le-au trăit, îngrozitoarele zile de ciumă nu apar ca niște mari flăcări somptuoase și pline de cruzime, ci mai curînd asemeni unui interminabil tropăit care strivește totul în calea lui.

Nu, ciuma nu avea nici o legătură cu marile imagini exaltante care îl urmăriseră pe doctorul Rieux la începutul epidemiei. Ea era mai întîi o administrație prudentă și impecabilă, cu o bună funcționare. Și tocmai astfel, în paranteză fie spus, pentru a nu trăda nimic și mai ales pentru a nu se trăda pe sine, naratorul a tins spre obiectivitate. El n-a vrut să modifice aproape nimic prin efectele artei, în afară de acele lucruri care privesc nevoile elementare ale unor relatări cît de cît coerente. Și însăși obiectivitatea este aceea care îi poruncește acum să spună că dacă marea suferință a acelei perioade, cea mai generală ca și cea mai adîncă, era despărțirea, dacă într-adevăr este absolut necesar s-o descrie din nou în acest stadiu al ciumei, nu este mai puțin adevărat că însăși această suferință își pierdea atunci din patetismul ei.

Concetățenii noștri, acei dintre ei cel puțin care suferiseră mai mult din pricina acestei despărțiri, se obișnuiau ei oare cu situația? N-ar fi cu totul exact dacă am afirma acest lucru. Mai potrivit ar fi să spunem că sufereau atît fizic cît și moral de o senzație de inconsistență. La începutul ciumei, își aminteau foarte bine ființa pe care o pierduseră și o regretau. Dar dacă își aminteau limpede chipul iubit, rîsul acestuia, cutare zi despre care își dădeau seama prea tîrziu că fusese o zi fericită, cu greu își închipuiau ce putea să facă celălalt la o asemenea depărtare în clipa în care îl evocau. Pe scurt, aveau în acel moment memorie, dar insuficientă imaginație. În cel de-al doilea stadiu al ciumei pierdură și memoria. Nu că ar fi uitat cum arăta acel chip dar, ceea ce e același lucru, acest chip își pierduse consistența, nu-l mai zăreau în ei înșiși. Și în timp ce în primele săptămîni aveau tendința să se plîngă că nu mai aveau de-a face decît cu umbre în obiectul dragostei lor, își dădură mai tîrziu seama că aceste umbre puteau deveni și mai inconsistente, pierzînd pînă și cele mai neînsemnate culori pe care amintirea lor le păstra. La capătul acestui lung timp de despărțire, ei nu-și mai reprezentau această intimitate care fusese a lor, nici cum putuse trăi lîngă ei o ființă pe care în orice clipă puteau pune mîna.

Din acest punct de vedere ei intraseră în însăși ordinea ciumei, cu atît mai eficace cu cît era mai mediocră. Nimeni, la noi, nu mai avea sentimente mari. Dar toată lumea trecea prin sentimente monotone. « E timpul ca asta să sfîrșească », spuneau concetățenii noștri, pentru că într-o perioadă de epidemie este normal să dorești sfîrșitul suferințelor colective și pentru că într-adevăr doreau ca asta să ia sfîrșit. Dar toate acestea erau spuse fără pasiunea sau sentimentul acru de la început, ci numai cu cele cîteva argumente care ne rămîneau clare în minte și care erau bicisnice. Marelui avînt sălbatec

Scanned with OKEN Scanner

al primelor săptămîni îi urmase o descurajare pe care ar fi fost greşit s-o iei drept resemnare, dar care nu era mai puţin un fel de consimţămînt provizoriu.

Concetăţenii noştri o lăsaseră mai încet, se adaptaseră cum s-ar zice, pentru că nu aveau altceva de făcut. Le mai rămînea, firește, atitudinea de nefericire şi suferinţă, dar nu-i mai resimţeau ascuţişul. Dealtfel, doctorul Rieux, de pildă, considera că tocmai în asta consta nenorocirea şi că obişnuinţa disperării este mai rea decît disperarea însăşi. Înainte, cei despărţiţi nu erau cu adevărat nefericiţi, exista în suferinţa lor o lumină care acum se stinsese. Îi vedeai la colţuri de străzi, prin cafenele sau pe la prieteni, placizi şi distraţi, şi privirea lor era atît de plictisită încît datorită lor întregul oraş semăna cu o sală de aşteptare. Cei care aveau o meserie o practicau în ritmul ciumei, meticulos şi fără strălucire. Toată lumea era modestă. Pentru prima oară cei despărţiţi nu se mai simţeau stingheriţi să vorbească despre cel care era plecat, să folosească limbajul tuturor, să-şi cerceteze despărţirea sub acelaşi unghi ca şi statisticile epidemiei. Dacă pînă atunci ei îşi sustrăseseră cu un soi de mizantropie suferinţa lor din nefericirea colectivă, ei acceptau acum să le amestece. Fără memorie şi fără speranţă, se instalau în prezent. Într-adevăr totul devenea pentru ei prezent. Trebuie s-o spunem răspicat, ciuma răpise tuturor puterea iubirii şi chiar a prieteniei. Căci iubirea cere puţin viitor iar pentru noi nu mai existau decît clipe.

Bineînţeles, nimic din toate acestea nu era absolut. Pentru că dacă este adevărat că toţi cei despărţiţi ajunseră în această stare, este drept să adăugăm că nu ajunseră toţi în acelaşi timp şi de asemenea, că odată fixaţi în această nouă atitudine, străfulgerări, întoarceri, luciditâţi bruşte îi readuceau pe cei răbdători la o sensibilitate mai tînără şi mai dureroasă. Erau necesare pentru asta acele momente de uitare în care făureau cîte un plan care presupunea ca flagelul să fi luat sfîrşit. Era necesar să fi resimţit deodată şi ca un efect al vreunui dar ceresc, muşcătura unei gelozii fără obiect. Altora li se întîmpla să aibă reînvieri bruşte ; ieşeau din toropeala lor în anumite zile ale săptămînii, firește duminica şi sîmbăta după-amiază, deoarece aceste zile erau consacrate unor anumite rituri de pe vremea cînd cel plecat era acasă. Sau îi apuca o oarecare melancolie către sfîrşitul zilei care le dădea avertismentul, dealtfel nu întotdeauna confirmat, că memoria avea să le revină. Acest ceas al serii care pentru credincioşi este cel al examenului de conştiinţă, acest ceas este greu pentru prizonier sau pentru exilat, care nu are de examinat decît golul. Îi ţinea un moment suspendaţi, după care recădeau în sfîrşeală, se închideau în ciumă.

S-a şi înţeles de către cititor că asta însemna a renunţa la ceea ce aveau ei mai personal. Dacă în primele timpuri ale ciumei, aceşti oameni erau surprinşi de multitudinea de nimicuri care contau mult pentru ei fără să aibă vreo realitate pentru ceilalţi şi făceau astfel experienţa vieţii lor personale, acum, dimpotrivă, nu aveau interes decît pentru ceea ce îi interesa pe ceilalţi, nu mai aveau decît idei generale şi însăşi iubirea lor căpătase pentru ei chipul cel mai abstract. Erau în asemenea măsură abandonaţi ciumei încît li se întîmpla uneori să nu mai spere decît în somnul ei şi să se trezească gîndind : « Să mi se umfle ganglionii şi să încheiem ! » Dar în realitate ei dormeau de mult şi toată această perioadă nu fu decît un somn lung. Oraşul era populat de somnambuli treji care nu scăpau într-adevăr destinului lor decît rareori cînd, noaptea, rana lor aparent închisă se redeschidea fără veste. Şi treziţi brusc, ei îşi pipăiau atunci, cu un fel de distracţie, buzele arse,

Scanned with OKEN Scanner

regăsind într-o străfulgerare suferința lor deodată întinerită și, împreună cu ea, obrazul răvășit al iubirii lor. Dimineața reveneau la flagel, adică la rutină.

Dar cu cine, se va spune, semănau acești despărțiți? Ei bine, simplu, nu semănau cu nimeni. Sau, dacă preferați, semănau cu toată lumea, o asemănare cu totul generală. Împărtășeau placiditatea și agitația puerilă a cetății. Pierdeau aparențele simțului critic, căpătînd în același timp aparențele stăpînirii de sine. Puteai să-i vezi, de pildă, pe cei mai inteligenți dintre ei luîndu-și aerul de a căuta ca toată lumea în ziare, sau în emisiunile de radio, motive să creadă într-un sfîrșit rapid al ciumei, și concepînd, aparent, speranțe himerice sau resimțind temeri neîntemeiate la citirea unor considerații pe care un ziarist le scrisese cam la întîmplare, căscînd de plictiseală. În rest, consumau bere sau îngrijeau bolnavii din familia lor, leneveau sau se istoveau, clasau fișe sau puneau discuri să se învîrtească, fără a se deosebi în vreun fel unii de alții. Cu alte cuvinte, ei nu mai alegeau nimic. Ciuma suprimase judecățile de valoare. Și asta se vedea după felul în care nimeni nu se mai ocupa de calitatea hainelor sau a alimentelor pe care le cumpărau. Totul era acceptat în bloc.

Se poate spune în încheiere că despărțiții nu mai aveau acel privilegiu ciudat care îi ocrotise la început. Pierduseră egoismul iubirii și folosul pe care-l trăgeau din el. Cel puțin, acum situația era clară, flagelul privea pe toată lumea. Noi toți, în mijlocul detunăturilor care se auzeau la porțile orașului, a stampilelor care ne pecetluiau viața sau decesul, în mijlocul incendiilor și al fișelor, al teroarei și al formalităților, promiși unei morți infame dar trecută într-un registru, printre valurile de fum înspăimîntătoare și sunetele liniștite ale ambulanțelor, ne hrăneam cu aceeași pîine de exil, așteptînd fără să știm aceeași revedere și aceeași pace răscolitoare. Iubirea noastră era fără îndoială mereu prezentă, dar era pur și simplu inutilizabilă, greu de dus, inertă în noi, sterilă ca și crima sau condamnarea. Nu mai era decît o răbdare lipsită de viitor și o așteptare încăpățînată. Și din acest punct de vedere, atitudinea unora dintre concetățenii noștri te făcea să te gîndești la acele lungi cozi în cele patru colțuri ale orașului în fața prăvăliilor cu alimente. Era aceeași resemnare și aceeași răbdare trudnică, fără limite și în același timp fără iluzii. În ceea ce privește despărțirea, ar trebui numai înălțat acest sentiment la o scară de o mie de ori mai mare, căci era vorba atunci de o altă foame și care putea să devoreze totul.

În orice caz, presupunînd că ai vrea să ai o idee exactă a stării de spirit în care se găseau cei despărțiți din orașul nostru, ar trebui evocate din nou acele eterne seri aurite și încărcate de pulbere care cădeau peste cetatea fără arbori, în timp ce bărbați și femei se revărsau peste toate străzile. Căci, lucru straniu, ceea ce urca atunci spre terasele încă însorite, în lipsa zgomotelor vehiculelor și mașinilor care constituie de obicei tot specificul sonor al orașelor, nu era decît o enormă rumoare surdă de pași și de voci, dureroasa alunecare a miilor de tălpi, ritmată de șuieratul flagelului în cerul îngreuiat, în fine un tîrșîit de picioare interminabil și înăbușitor care umplea încetul cu încetul tot orașul și care, seară după seară, împrumuta glasul său cel mai adevărat și cel mai posomorît încăpățînării oarbe care în inimile noastre ținea loc atunci de dragoste.

IV

În timpul lunilor septembrie și octombrie, ciuma ținu orașul încolăcit sub ea. Fiindcă am pomenit de tîrșîitul picioarelor, mai multe sute de mii

Scanned with OKEN Scanner

de oameni făcură încă acest lucru timp de săptămîni care nu se mai sfîrşeau. Ceaţa, căldura şi ploaia se succedară pe cer. Stoluri tăcute de sticleţi şi mierle, venind din sud, trecură la mare înălţime, dar ocoliră oraşul, ca şi cînd flagelul lui Paneloux, strania ţepuşă roşie care se învîrtea şuierînd pe deasupra caselor, le ţinea la distanţă. La începutul lui octombrie mari averse de ploaie măturară străzile. Şi în tot acest timp nimic mai de seamă nu se produse în afară de acest enorm tîrşit de picioare.

Rieux şi prietenii lui descoperiră atunci cît erau ei de obosiţi. De fapt, oamenii formaţiilor sanitare nu mai ajungeau să lichideze această oboseală. Doctorul Rieux îşi dădea seama de acest lucru observînd la prietenii lui şi asupra lui însuşi progresele unei ciudate indiferenţe. De pildă, aceşti oameni care pînă acum arătaseră un atît de viu interes pentru toate ştirile care priveau ciuma, nu se mai preocupau deloc de aşa ceva. Rambert, care fusese însărcinat provizoriu să conducă una din casele de carantină, instalată de curînd în hotelul unde locuia el, cunoştea perfect numărul celor pe care îi avea sub observaţie. El era la curent cu cele mai mici detalii ale sistemului de evacuare imediată pe care îl organizase pentru acei care dădeau în mod subit semne de îmbolnăvire. Statistica efectelor serului asupra celor din carantină era gravată în memoria sa. Dar el era incapabil să reţină cifra săptămînală a victimelor ciumei, el ignora realmente faptul dacă ea era în creştere sau scădere. Şi, împotriva a totul, păstra speranţa unei evaziuni apropiate.

Cît despre ceilalţi, absorbiţi zi şi noapte de munca lor, nu citeau ziarele şi nu ascultau radio. Şi dacă li se anunţa un rezultat, aveau aerul că îi interesează, dar în fapt primeau acest rezultat cu acea indiferenţă distrată pe care o găseşti la luptătorii marilor războaie, epuizaţi de eforturi, silindu-se numai să nu se abată de la îndeplinirea datoriei lor zilnice şi nemaisperînd nici în atacul decisiv, nici în ziua armistiţiului.

Grand, care continua să efectueze calculele cerute de ciumă ar fi fost, cu siguranţă, incapabil să spună care erau rezultatele generale. Spre deosebire de Tarrou, de Rambert şi de Rieux, în mod vizibil rezistenţi la oboseală, sănătatea sa nu fusese niciodată bună. Or, el cumula funcţia de auxiliar la primărie, de secretar la spitalul lui Rieux şi mai avea şi lucrarea lui nocturnă. Puteai să-l vezi astfel într-o continuă stare de epuizare, susţinut de două sau trei idei fixe, cum ar fi aceea de a-şi permite un concediu complet după ciumă, timp de o săptămînă cel puţin şi de a munci atunci într-un fel care să-i dea rezultate pozitive, « jos pălăria », la ceea ce deja lucra. Era de asemeni cuprins de bruşte înduioşări, şi în aceste momente îi vorbea bucuros lui Rieux despre Jeanne, se întreba unde putea fi ea chiar în acel moment şi dacă, citind ziarele, ea se gîndea la el. Şi tocmai cu el se pomeni Rieux vorbind într-o zi despre propria lui soţie pe tonul cel mai banal, ceea ce nu făcuse niciodată pînă atunci. Nesigur pe creditul pe care trebuia să-l acorde telegramelor totdeauna liniştitoare ale soţiei lui, se hotărîse să telegrafieze medicului şef al sanatoriului unde ea se îngrijea. În răspuns primise ştirea unei agravări a stării bolnavei şi asigurarea că vor face totul pentru a opri creşterea răului. Păstrase pentru sine vestea şi nu-şi explica altfel decît prin oboseală că putuse s-o spună lui Grand. Funcţionarul, după ce îi vorbise de Jeanne, îl întrebase de soţia lui şi Rieux răspunsese. « Ştiţi, zisese Grand, asta se vindecă foarte bine acum ». Şi Rieux convenise zicînd numai că despărţirea începea să fie lungă şi că el ar fi ajutat-o poate pe soţia lui să-şi învingă boala, în timp ce acuma ea trebuie că se simte foarte singură. Apoi tăcuse şi nu mai răspunsese decît evasiv la întrebările lui Grand.

Scanned with OKEN Scanner

Ceilalți erau în aceeași stare. Tarrou rezista mai bine, dar carnetele lui arată că dacă totuși curiozitatea sa nu scăzuse în adîncime, ea își pierduse din diversitate. În timpul acestei întregi perioade, într-adevăr el nu se interesa aparent decît de Cottard. Seara, la Rieux, unde el sfîrșise prin a se instala de cînd hotelul fusese transformat în casă de carantină, abia dacă îi asculta pe Grand sau pe doctor cînd aceștia anunțau rezultatele. El readucea imediat conversația asupra micilor mărunțișuri ale vieții oraneze care în general îl preocupau.

Cît despre Castel, în ziua în care el veni să-l anunțe pe doctor că serul era gata și după ce ei hotărîseră să facă prima încercare asupra băiețelului domnului Othon pe care tocmai îl aduseseră la spital și al cărui caz îi părea lui Rieux disperat, în timp ce acesta îi comunica bătrînului său prieten ultimele cifre statistice, își dădu seama că interlocutorul său adormise adînc în fundul fotoliului. Și înaintea acestui chip pe care de obicei un aer de blîndețe și ironie așternea o expresie de veșnică tinerețe și pe care, brusc relaxat, un firișor de salivă alunecînd printre buzele întredeschise lăsa să se vadă uzura și bătrînețea, Rieux simți cum i se urcă un nod în gît.

Numai resimțind asemenea slăbiciuni putea Rieux să-și dea seama că era obosit. Sensibilitatea lui îi scăpa de sub control. Încordată în cea mai mare parte a timpului, împietrită și uscată, ea plesnea din cînd în cînd și îl părăsea în prada unor emoții pe care el nu mai era stăpîn. Singura sa apărare era de a se refugia în această împietrire și de a strînge și mai mult acel nod încordat care se formase în el. Știa foarte bine că numai ăsta era felul potrivit de a continua. Pentru rest nu-și făcea multe iluzii și oboseala i le lua și pe acelea pe care încă le mai păstra. Fiindcă el știa că pentru o perioadă al cărei termen nu-l întrezărea rolul său nu mai era de a lecui. Rolul său era de a diagnostica. Să descopere, să vadă, să descrie, să înregistreze, apoi să condamne, asta era sarcina lui. Soțiile îl apucau de mînă și urlau: « Domnule doctor, redți-i viața ». Dar el nu venise acolo ca să dea viață! el venise ca să ordone izolarea. La ce folosea ura pe care o citea el atunci pe chipuri? « N-aveți inimă ! » i se spusese într-o zi. Ba da, avea o inimă. Îi folosea ca să suporte cele douăzeci de ore pe zi în care vedea murind oameni care erau făcuți să trăiască. Îi folosea s-o ia de la cap în fiecare zi. De-aici înainte el avea exact atîta inimă pentru atît. Cum i-ar fi ajuns să dea viață cu atîta inimă?

Nu, nu ajutoare distribuia el de-a lungul zilei, ci lămuriri. Asta nu putea să se numească o meserie de om, bineînțeles. Dar, la urma urmei, cine oare, din această mulțime terorizată și decimată, fusese lăsat în voia lui să-și exercite meseria de om? Tot era bine că avea parte de oboseală. Dacă Rieux ar fi fost mai odihnit, acest miros de moarte răspîndit peste tot ar fi putut să-l facă sentimental. Dar cînd n-ai dormit decît patru ore nu ești sentimental. Vezi lucrurile așa cum sînt, adică le vezi după dreptate, dreptatea hidoasă și derizorie. Iar ceilalți, cei condamnați, simțeau și ei același lucru. Înainte de ciumă îl primeau ca pe-un salvator. El aranja totul cu trei pilule și o seringă și îi strîngeau brațul conducîndu-l de-a lungul culuoarelor. Era măgulitor, dar primejdios. Acum, dimpotrivă, se prezenta cu soldați și trebuiau lovituri cu patul puștii ca familia să se hotărască să deschidă. Ei ar fi vrut să-l ia cu ei și să ia cu ei în mormînt întreaga umanitate. Și era, vai, foarte adevărat că oamenii nu se puteau lipsi unii de alții, că el era la fel de lipsit de apărare ca și acești nenorociți și că avea dreptul de la ei la aceeași cutremurare de milă pe care el o lăsa să crească în el însuși cînd îi părăsea.

Scanned with OKEN Scanner

Cel puțin, acestea erau gîndurile care îl frămîntau pe doctorul Rieux și odată cu ele cele care priveau starea lui de spirit de exilat, în timpul acestor interminabile săptămîni. Și acestea erau și gîndurile pe care el le putea citi pe fețele prietenilor lui. Dar cel mai primejdios efect al istovirii care îi cuprindea puțin cîte puțin pe toți cei care continuau această luptă împotriva flagelului, nu consta în această indiferență față de evenimentele exterioare și de emoțiile celorlalți, ci în neglijența în voia căreia se lăsau. Căci aveau atunci tendința de a evita toate gesturile care nu erau strict folositoare și care li se păreau întotdeauna mai presus de puterile lor. Și astfel ajunseră acești oameni să neglijeze din ce în ce mai des regulile de igienă pe care ei înșiși le instituiseră, să uite unele dintre numeroasele dezinfectări pe care trebuiau să le practice asupra lor înșiși, să alerge uneori, fără a fi apărați împotriva contagiunii, la bolnavi atinși de ciumă pulmonară, din pricină că, preveniți în ultimul moment că trebuie să se ducă în case infectate, li se păruse istovitor să se mai întoarcă în vreun punct sanitar unde să-și facă instilațiile necesare. Asta era adevărata primejdie, căci lupta însăși împotriva ciumei era aceea care îi făcea atunci cei mai vulnerabili în fața ciumei. Ei mizau, în cele din urmă pe hazard, și hazardul nu e al nimănui.

Exista totuși în oraș un om care nu părea nici istovit și nici descurajat, și care întruchipa imaginea vie a satisfacției. Era Cottard. El continua să stea deoparte, păstrînd în același timp relațiile cu ceilalți. Dar el se oprise asupra lui Tarrou pe care îl vedea pe cît de des îi permitea munca acestuia, pe de o parte, din pricină că Tarrou era bine informat asupra cazului lui și, pe de altă parte, pentru că acesta știa să-l primească pe micul rentier cu o cordialitate neschimbată. Era un veșnic miracol, dar Tarrou, în ciuda muncii grele pe care o depunea, rămînea întotdeauna binevoitor și atent. Chiar atunci cînd, în unele seri, era zdrobit de oboseală, el revenea a doua zi cu forțe proaspete. « Cu ăsta, îi spusese Cottard lui Rambert, se poate sta de vorbă, e un om. Te înțelege întotdeauna ».

Iată de ce notele lui Tarrou în această perioadă, converg încet-încet spre persoana lui Cottard. Tarrou a încercat să dea un tablou al reacțiilor și reflexiilor lui Cottard, așa cum îi erau încredințate de către acesta din urmă, sau așa cum le interpreta el. Sub rubrica « Raporturile lui Cottard cu ciuma », acest tablou ocupă cîteva pagini din carnet, și naratorul crede că este util să facă aci o expunere sumară asupra lor. Opinia generală a lui Tarrou asupra micului rentier se rezuma la această judecată: « Este un personaj care crește — capătă importanță ». Aparent dealtfel, îi creștea buna dispoziție. Cottard nu era nemulțumit de întorsătura pe care o luau evenimentele. El exprima uneori, față de Tarrou, fondul gîndirii sale, prin remarci de acest gen: « Desigur, nu e mai bine. Dar cel puțin toată lumea e vîrîtă în această istorie ».

« Bineînțeles, adăuga Tarrou, este amenințat ca și ceilalți, dar tocmai asta e, că e amenințat împreună cu ceilalți. Și apoi, sînt sigur că nu se gîndește în mod serios c-ar putea să fie atins de ciumă. Are aerul că trăiește cu această idee, nu atît de prostească dealtfel, că un om în prada unei boli grave sau a unei temeri adînci este, prin însuși acest fapt, scutit de toate celelalte boli sau temeri. « Ați observat, mi-a spus el, că bolile nu pot fi cumulate? Să presupunem că aveți o boală gravă sau nevindecabilă, un cancer serios sau o tuberculoză țeapănă, n-o să vă îmbolnăviți niciodată de ciumă sau de tifos, e imposibil. Dealtfel, asta e valabil și mai departe, deoarece n-am văzut niciodată un canceros murind într-un accident de automobil ».

Scanned with OKEN Scanner

Adevărată sau greșită, această idee îi creează lui Cottard o foarte bună dispoziție. Singurul lucru pe care nu-l dorește, este să fie despărțit de ceilalți. Preferă să fie asediat împreună cu ceilalți decît prizonier de unul singur. Odată cu ciuma nu mai poate fi vorba de anchete secrete, de dosare, de fișe, de instrucții juridice misterioase, de arestări iminente. Propriu-zis, nu mai există poliție, crime vechi sau noi, nu mai există vinovați ; nu mai există decît condamnați care așteaptă cea mai arbitrară dintre grațieri și printre ei polițiștii înșiși ». Astfel Cottard, și tot conform interpretării lui Tarrou, era îndreptățit să privească simptomele de angoasă și zăpăceală pe care le prezentau concetățenii noștri cu această satisfacție indulgentă și înțelegătoare care se putea exprima cam așa : « Puteți să tot vorbiți, eu am trecut prin asta înaintea voastră ».

« Degeaba i-am spus că singurul mod de a nu fi despărțit de ceilalți, este la urma urmei de a avea o conștiință curată, — m-a privit răutăcios și mi-a spus : « Atunci, după socoteala asta, nimeni nu este niciodată cu nimeni ». Și apoi : « Puteți să mă credeți, v-o spun eu. Singurul mod de a-i uni pe oameni rămîne tot acela de a le trimite ciuma. Uitați-vă deci în jur ». Și într-adevăr, înțeleg foarte bine ce vrea să spună și cît de confortabilă trebuie să i se pară lui viața pe care o ducem în aceste zile. Cum să nu recunoască el propriile lui reacții cînd trece pe lîngă ele ; tentativa pe care fiecare o face de a avea pe toată lumea de partea sa ; bunăvoința care se desfășoară uneori să se dea informațiile necesare unui trecător rătăcit și reaua dispoziție care i se arată alteori ; graba oamenilor spre restaurantele de lux, satisfacția lor de a se afla acolo și de a sta mai mult în ele, afluența dezordonată cu care fac coadă, în fiecare zi, la cinema, cu care umplu toate sălile de spectacol și chiar dancing-urile, care se întinde, această afluență ca o revărsare de apă dezlănțuită în toate locurile publice ; reculul dinaintea oricărei atingeri, pofta de căldură umană care împinge totuși oamenii unii spre alții, cot la cot și sex spre sex ? Cottard a cunoscut toate acestea înaintea lor, e evident. În afară de femei, fiindcă așa cum arăta el. . . Și eu presupun că atunci cînd se simțea pe punctul de a vizita anumite fete, el se abținea ca să nu-și facă un nume prost, care ar fi putut apoi să-i dăuneze.

Într-un cuvînt, ciuma îi prii. Dintr-un om singuratic și care nu vroia să fie singuratic, ea făcu un complice. Căci, în mod vizibil, el era un complice și încă un complice care se delecta. Era complice la tot ce vedea, la superstiții, la spaimele nemotivate, la susceptibilitățile acestor suflete în alarmă ; al maniei lor de a dori să discute cît mai puțin posibil despre ciumă și de a nu înceta totodată de a discuta ; al ieșirii lor din minți și al palorii lor la cea mai mică durere de cap de cînd știau că boala începe prin cefalee ; și al sensibilității lor iritate, susceptibile, schimbătoare în fine, care transformă în jignire o simplă scăpare și care se mîhnește de pierderea unui nasture de pantalon.

I se întîmpla adesea lui Tarrou să iasă seara cu Cottard. El povestea apoi în carnetele sale cum se pierdeau în mulțimea întunecată, asemeni crepusculelor sau nopților, umăr lîngă umăr, scufundîndu-se ca într-o masă albă și neagră în care, din loc în loc, o lampă arunca rare sclipiri și însoțind cîrdul uman spre plăcerile fierbinți care îl apărau împotriva frigului ciumei. Ceea ce Cottard, cu cîteva luni mai înainte, căuta în locurile publice, luxul și viața largă, acel ceva la care visa fără să poată să și-l satisfacă, adică plăcerea neînfrînată, se deda acum la ea un popor întreg. Atunci cînd prețul oricărui lucru urca fără încetare, niciodată nu se cheltuiseră atîția bani, și în vreme ce strictul

Scanned with OKEN Scanner

necesar lipsea celor mai mulți, nicicînd nu fusese mai bine risipit prisosul. Se vedeau înmulțindu-se toate formele vesele ale unei trîndăvii care nu era totuși decît șomaj. Tarrou și Cottard urmăreau cîteodată, timp de minute întregi, unul din aceste cupluri, care mai înainte se străduiau să ascundă ceea ce îi lega și care, în prezent, strînși unul în altul, mergeau cu încăpățînare prin oraș fără să vadă mulțimea care îi înconjura, cu lipsa de atenție puțin fixă pe care o dau marile pasiuni. Cottard se înduioșa: « Tinerii-ăștia » zicea el. Și vorbea tare, înflorea în mijlocul febrei colective, a bacșișurilor regești care răsunau în jur și a intrigilor care se înnodau înaintea ochilor lui.

Totodată, Tarrou socotea că intra și puțină răutate în atitudinea lui Cottard. Ideea lui: « am trecut prin asta înaintea lor », marca mai multă nefericire decît triumf. « Cred, zicea Tarrou, că el începe să țină la acești oameni închiși între cerul și zidurile orașului lor. De exemplu, el le-ar explica bucuros, dacă ar putea-o face, că lucrurile nu sînt atît de cumplite pe cît par: « Îi auziți cum își spun, zicea el, după ciumă o să fac aia, o să dreg ailaltă... Își otrăvesc existența în loc să stea liniștiți. Și nici măcar nu-și dau seama de avantajele pe care le au. Oare eu puteam să zic: după arestarea mea o să fac aia? Arestarea e un început și nu un sfîrșit. În timp ce ciuma... Vreți să știți părerea mea? Sînt nenorociți pentru că nu se destind, nu se lasă în voia flagelului. Și eu știu ce spun. »

« El știe într-adevăr ce spune, adăuga Tarrou. El judecă la adevărata lor valoare contradicțiile locuitorilor Oranului care, în timp ce resimt în mod adînc nevoia căldurii umane care îi apropie, ei nu pot totuși să i se lase în voe din pricina neîncrederii care îi îndepărtează unii de alții. Se știe prea bine că nu poți să ai încredere în vecin, că el e în stare să-ți dea ciuma fără să știi și să profite de delăsarea ta ca să te infecteze. Cînd ți-ai petrecut timpul în felul lui Cottard, să vezi denunțători posibili printre toți cei cărora totuși le căutai tovărășia, poți să înțelegi acest sentiment. Compătimești foarte bine cu oamenii care trăiesc cu ideea că flagelul poate, de la o zi la alta, să le puie mîna pe umăr și că se pregătește poate s-o și facă în momentul în care ei se bucură de a fi încă sănătoși și zdraveni. Atîta timp cît așa ceva e cu putință, Cottard se simte bine în mijlocul terorii. Dar pentru că a resimțit toate acestea înaintea lor, eu cred că el nu poate să resimtă în întregime, alături de ei cruzimea acestei incertitudini. Într-un cuvînt, cu noi care nu sîntem încă morți de ciumă, el simte foarte bine că libertatea și viața sa sînt în fiecare zi în ajunul de a fi distruse. Dar pentru că el însuși a trăit în teroare, el găsește normal ca și ceilalți s-o cunoască la rîndul lor. Mai exact, teroarea îi părea atunci mai puțin greu de dus în spate decît dacă el ar fi fost cu totul singur. Tocmai aici n-are el dreptate și e mai greu de înțeles decît alții. Dar, la urma urmii, tocmai pentru asta merită el mai mult decît alții să încerci să-l înțelegi. »

În sfîrșit, paginile lui Tarrou se termină cu o povestire care ilustrează această conștiință ciudată la care ajungeau în același timp Cottard și ciumații. Această povestire restituie pe-aproape atmosfera grea a acestei epoci și de aceea povestitorul îi acordă importanță.

Se duseseră la Opera Municipală unde se cînta *Orfeu și Euridice*. Cottard îl invitase pe Tarrou. Era vorba de o trupă care venise primăvara, la începutul ciumei, să dea reprezentații în orașul nostru. Blocată de epidemie, această trupă se văzuse constrînsă, după un acord cu Opera noastră, de a-și relua spectacolul o dată la o săptămînă. Astfel, după luni de zile, în fiecare vineri, teatrul nostru municipal răsuna de vaetele melodioase ale lui Orfeu și de

Scanned with OKEN Scanner

chemările neputincioase ale Euridicei. Totuşi, acest spectacol continua să se bucure de favoarea publicului nostru şi făcea mereu casă închisă. Instalaţi pe locurile cele mai scumpe, Cottard şi Tarrou dominau un parter aglomerat pînă la refuz de cei mai eleganţi dintre concetăţenii noştri. Cei care soseau se străduiau vizibil să nu-şi rateze efectul apariţiei lor în sală. La lumina orbitoare de dincoace de cortină, în timp ce orchestra îşi acorda discret instrumentele, siluetele se detaşau cu precizie, treceau dintr-un rînd în altul, se înclinau cu graţie. În murmurul de voci al unei conversaţii alese, oamenii îşi reluau siguranţa de sine care le lipsea cu cîteva ceasuri mai înainte pe străzile negre ale oraşului. Fracul alunga ciuma.

În timpul întregului prim act, Orfeu se văită cu uşurinţă, cîteva femei în tunici comentară cu graţie nefericirea lui şi iubirea fu cîntată în mici arii. Sala reacţionă cu însufleţire discretă. Abia dacă se observă că Orfeu introducea, în aria lui din actul al doilea, tremurături care nu figurau în text şi îi cerea cu un uşor exces de patetism stăpînului Infernului să se lase înduioşat de vaietele sale. Anume gesturi sacadate care îi scăpară apărură celor mai pricepuţi drept un efect de stilizare care se adăuga şi el la interpretarea cîntăreţului.

Trebui să vină marele duet al lui Orfeu şi Euridice din actul al treilea (era momentul în care Euridice scăpa amantului ei) pentru ca o anume surpriză să apară printre spectatori. Şi, ca şi cînd cîntăreţul n-ar fi aşteptat decît această mişcare în sală sau, şi mai exact încă, ca şi cînd rumoarea care venea de la parter ar fi confirmat ceea ce simţea el, el alese acest moment ca să înainteze spre rampă într-un fel grotesc, cu braţele şi picioarele îndepărtate în costumul său antic şi să se prăbuşească în mijlocul decorului păstoresc care nu încetase niciodată să fie anacronic, dar care, în ochii spectatorilor, deveni anacronic abia acum şi într-un fel cumplit. Căci în acelaşi timp orchestra se opri, cei de la parter se ridicară şi începură să părăsească încet sala, mai întîi în linişte, aşa cum se iese dintr-o biserică după slujbă sau dintr-o cameră mortuară după o vizită, femeile strîngîndu-şi rochiile şi ieşind cu capul plecat, bărbaţii conducîndu-le şi ţinîndu-le de cot, ferindu-le să se lovească de strapontine. Dar, încetul cu încetul mişcarea se precipită, şoaptele deveniră exclamaţii şi mulţimea începu să curgă spre ieşiri şi se grăbi, ca să sfîrşească, prin a se înghesui între uşi ţipînd. Cottard şi Tarrou, care doar se ridicaseră, stăteau singuri în faţa uneia dintre imaginile vieţii lor de atunci: ciuma pe scenă sub înfăţişarea unui bufon desarticulat şi în sală un întreg lux devenit inutil sub formă de evantaiuri uitate şi de dantele atîrnînd pe roşul fotoliilor.

În timpul primelor zile ale lunii septembrie, Rambert lucrase sîrguincios alături de Rieux. El ceruse numai o învoire de-o zi cînd trebuia să se întîlnească cu Gonzalès şi cu cei doi tineri în fafa liceului de băieţi.

În ziua aceea, la amiază, Gonzalès şi ziaristul îi văzură sosind pe cei doi foarte veseli. Ei ziseră că n-avuseseră noroc data trecută, dar că nu era de mirare, se aşteptaseră la asta. În orice caz, nu mai era săptămîna lor de gardă. Trebuiau să aibă răbdare pînă în săptămîna care vine. O vor lua atunci de la cap. Rambert zise că era exact cuvîntul. Gonzalès propuse deci o întîlnire pentru lunea viitoare. Dar de data asta Rambert va fi instalat la Marcel şi Louis. « O să ne fixăm o întîlnire, tu şi cu mine. Dacă eu nu viu, o să te duci direct la ei. O să-ţi explicăm unde stau. » Dar Marcel sau Louis zise în clipa aceea că cel mai simplu era să-l conducă pe om imediat. Dacă nu

Scanned with OKEN Scanner

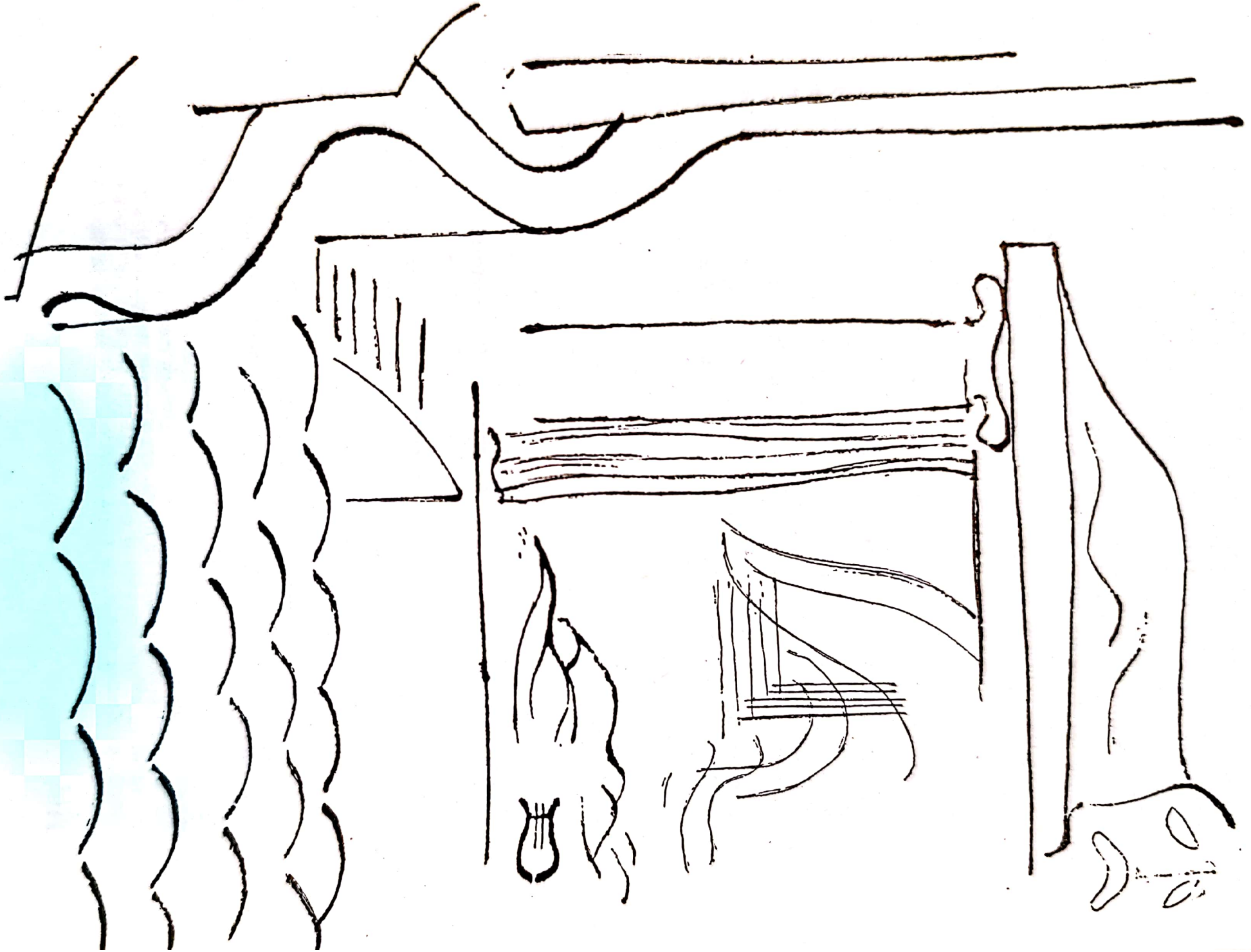

Scanned with OKEN Scanner

era pretenţios, era de mîncare pentru toţi patru. Şi în felul ăsta el o să-şi dea seama. Gonzalès zise că asta era o idee foarte bună şi coborîră spre port.

Marcel şi Louis locuiau la marginea cartierului Marinei aproape de porţile care se deschideau spre cornişă. Era o casă mică spaniolă cu ziduri groase, cu obloane de lemn colorate, cu odăi goale şi umbroase. Aveau orez pe care îl servi mama tinerilor, o bătrînă spaniolă surîzătoare şi plină de riduri. Gonzalès se miră, fiindcă orezul lipsea deja în oraş. « Faci rost la porţi », zise Marcel. Rambert mînca şi bea şi Gonzalès zise că era un bun prieten, în timp ce ziaristul se gîndea numai la săptămîna pe care trebuia s-o mai rabde.

De fapt avu două săptămîni de aşteptat, fiindcă numărul zilelor de gardă fu ridicat la cincisprezece, ca să se reducă efectivul echipelor. Şi, în timpul acestor cincisprezece zile, Rambert munci fără să se menajeze, într-un fel neîntrerupt, oarecum orbeşte, din zori pînă noaptea. Tîrziu, se culca şi dormea buştean. Trecerea bruscă de la lenevie la această muncă istovitoare îl lăsa aproape fără visuri şi fără puteri. Vorbea puţin de evaziunea lui apropiată. Un singur fapt de reţinut: la capătul unei săptămîni el mărturisi doctorului că pentru întîia oară, în noaptea precedentă, se îmbătase. Ieşind din bar avusese deodată impresia că vintrele lui se îngroşaseră şi că braţele i se mişcau greu la subsuori. Se gîndise că asta era ciuma. Şi singura reacţie pe care o avu atunci şi despre care conveni cu Rieux că nu era la locul ei, fu să alerge spre vîrful oraşului şi de acolo, de pe un mic loc de unde tot nu dădeai de mare, dar de unde se vedea ceva mai mult cer, el o chemă pe soţia lui cu un strigăt mare pe deasupra zidurilor oraşului. Întors acasă şi nedescoperind pe corpul lui nici un semn de infecţie, el nu fusese foarte mîndru de această criză bruscă. Rieux zise că înţelegea foarte bine că poţi reacţiona aşa: « În orice caz, zise el, ţi se poate întîmpla să doreşti. »

— Domnul Othon mi-a vorbit de dumneata azi dimineaţă, adăugă Rieux numaidecît, în clipa în care Rambert îl părăsea. M-a întrebat dacă te cunosc: « Sfătuiţi-l, mi-a zis el, să nu frecventeze mediile de contrabandişti. Bate la ochi. »

— Asta ce vrea să însemne?

— Asta vrea să însemne că trebuie să te grăbeşti.

— Mulţumesc, zise Rambert strîngîndu-i mîna doctorului.

La uşă, deodată se întoarse. Rieux băgă de seamă că, pentru prima oară de la începutul ciumei, el surîdea.

— Dece oare nu mă împiedicaţi dumneavoastră să plec? Aveţi cum.

Rieux dădu din cap cu o mişcare a sa obişnuită şi zise că asta era treaba lui Rambert, că acesta din urmă alesese fericirea şi că el, Rieux, n-avea argumente pe care să i le opună. Se simţea incapabil să judece ce era bine sau ce era rău în această istorie.

— Atunci de ce îmi spuneţi să mă grăbesc, în aceste condiţii?

Rieux surîse la rîndul său.

— Poate pentru că doresc şi eu să fac ceva pentru fericire.

A doua zi nu mai vorbiră despre nimic, dar lucrară împreună. Săptămîna următoare Rambert se instalase în sfîrşit în mica locuinţă spaniolă. Îi făcuseră un pat în odaia comună. Cum tinerii nu se întorceau la masă şi cum îl rugaseră să iasă cît mai puţin posibil, trăia acolo singur cea mai mare parte a timpului sau făcea conversaţie cu bătrîna mamă. Era o femeie uscată şi activă, îmbrăcată în negru, cu chipul maroniu şi plin de creţuri şi părul alb şi foarte curat. Tăcută, ea zîmbea numai, cu toată privirea, cînd se uita la Rambert.

Scanned with OKEN Scanner

Alteori îl întreba dacă nu-i era frică să nu-i aducă ciuma soției lui. El convenea că șansa asta exista, dar că, într-un cuvînt, această șansă era minimă, în timp ce rămînînd în oraș ei riscau să fie despărțiți pentru totdeauna.

— E drăguță? zicea bătrîna zîmbind.

— Foarte drăguță.

— Frumoasă?

— Cred.

— A, zicea bătrîna, de-aia!

Rambert se gîndea. Fără îndoială că pentru asta era, dar era imposibil să fie numai pentru asta.

— Nu credeți în dumnezeu? zise bătrîna care se ducea în fiecare dimineață la liturghie.

Rambert recunoscu că nu, iar bătrîna spuse din nou că asta era prin urmare pricina.

— Trebuie s-o revedeți, aveți dreptate. Dacă nu, ce v-ar rămîne?

Restul timpului Rambert se învîrtea între cele patru ziduri goale și nevăruite, mîngîind evantaiurile agățate pe pereți sau numărînd ciucurii de lînă care împodobeau fața de masă. Seara tinerii se întorceau acasă. Nu vorbeau mult, sau dacă vorbeau o făceau numai ca să spună că nu era încă momentul. După masă Marcel cînta din chitară și bea un lichior mirosind a anason. Rambert avea aerul că reflectează.

Miercuri, Marcel se întoarse spunînd: «E pentru mîine la miezul nopții. Fii gata.» Din cei doi oameni cu care păzeau postul, unul era atins de ciumă și celălalt, care împărțea de obicei camera cu primul, era pus sub observație. Astfel, timp de două sau trei zile Marcel și Louis vor fi singuri. În cursul nopții ei or să aranjeze ultimele amănunte. A doua zi lucrul va fi posibil. Rambert mulțumi. «Sînteți mulțumit»? întrebă bătrîna. El zise da, dar se gîndea la altceva.

A doua zi, pe un cer încărcat, căldura era umedă și înăbușitoare. Știrile despre ciumă erau rele. Bătrîna spaniolă își păstră totuși seninătatea. «Există păcate pe pămînt, zicea ea. Și atunci, pedeapsa!» Ca și Marcel și Louis, Rambert era gol pînă la brîu. Dar așa gol cum era, sudoarea îi curgea pe umeri și pe piept. În penumbra casei cu obloanele trase asta le dădea o culoare brună și lucioasă. Rambert se plimba în jurul camerei fără să spună nimic. Într-un fel neașteptat, la orele patru după-amiază, el se îmbrăcă și anunță că ieșea.

— Fii atent, zise Marcel, e pentru miezul nopții. Totul e aranjat.

Rambert se duse acasă la doctor. Mama lui Rieux îi spuse lui Rambert că îl poate găsi la spitalul din partea înaltă a orașului. Înaintea postului de pază, aceeași mulțime se învîrtea mereu în jurul ei înseși. «Circulați», zicea un sergent cu ochii globuloși. Circulau, dar învîrtindu-se. «N-aveți ce să așteptați», zicea sergentul, căruia sudoarea îi pătrunsese prin vestă. Asta era și părerea lor, dar ei rămîneau totuși, în ciuda căldurii ucigătoare. Rambert arătă permisul său sergentului, care îi indică biroul lui Tarrou. Ușa dădea în curte. Se încrucișă cu părintele Paneloux, care ieșea din birou.

Într-o mică încăpere albă și murdară care mirosea a farmacie și a cearceaf umed, Tarrou, așezat în spatele unui birou de lemn negru, cu mînecile cămășii suflecate, își tampona cu o batistă sudoarea care îi curgea pe încheieturile brațelor.

— Tot aici? zise el.

— Da, aș vrea să vorbesc cu Rieux.

Scanned with OKEN Scanner

— E în sală. Dar dacă ai putea să te descurci fără el, ar fi mai bine.
— De ce?
— E surmenat. Îl feresc cum pot.

Rambert se uita la Tarrou. Acesta slăbise. Oboseala îi tulbura ochii și trăsăturile feței. Umerii săi puternici se cocoșaseră. Cineva bătu în ușă și un infirmier mascat în alb intră. El depuse pe biroul lui Tarrou un pachet de fișe și cu o voce pe care tifonul o înăbușea, zise doar atît: « șase », apoi ieși. Tarrou îl privi pe ziarist și îi arătă fișele pe care el le desfăcu în evantai.

— Frumoase fișe, ai? Ei bine? nu, sînt morți. Morții de peste noapte.

Fruntea lui se scobise. Strînse la loc pachetul de fișe.

— Singurul lucru care ne rămîne de făcut este contabilitatea.

Tarrou se ridică sprijinindu-se de masă.

— O să plecați curînd?
— În astă seară, la miezul nopții.

Tarrou zise că asta îi făcea plăcere și că Rambert trebuia să aibă grijă de sine.

— Spuneți asta în mod sincer?

Tarrou dădu din umeri:

— La vîrsta mea ești sincer vrînd-nevrînd. Să minți e prea obositor.
— Tarrou, zise ziaristul, aș vrea să-l văd pe doctor. Scuză-mă.
— Știu. El e mai uman ca mine. Să mergem.
— Nu e asta, zise Rambert cu greutate.

Și se opri. Tarrou îl privi și deodată îi zîmbi.

Merseră pe un mic culuoar ai cărui pereți erau zugrăviți în verde deschis și unde plutea o lumină de acvarium. Înainte să ajungă la dubla ușă cu geam, în spatele căreia se vedea o ciudată mișcare de umbre, Tarrou îl conduse pe Rambert într-o sală mică tapisată în întregime cu dulapuri. El deschise unul din ele, trase dintr-un sterilizator două măști hidrofile, întinse una lui Rambert și îl invită să și-o pună. Ziaristul întrebă dacă asta folosea la ceva și Tarrou răspunse că nu, dar că dădea încredere celorlalți.

Împinseră glasvandul. Era o sală imensă, cu ferestrele ermetic închise, în ciuda anotimpului. În partea de sus a pereților bîzîiau aparate care împrospătau aerul și elicele lor curbe răscoleau aerul închegat și supraîncălzit pe deasupra a două rînduri de paturi cenușii. Din toate părțile se ridicau gemete înăbușite sau subțiri care se amestecau într-un vaier monoton. Oameni îmbrăcați în alb se mișcau cu încetineală în lumina crudă care se revărsa din deschizăturile de sus ale ferestrelor. Lui Rambert i se făcu rău în căldura cumplită a acestei săli și îl recunoscu cu greutate pe Rieux cînd îl văzu aplecat deasupra unui corp care gemea. Doctorul făcea incizia vintrelor unui bolnav pe care două infirmiere, din două părți ale patului, îl țineau răstignit. Cînd se ridică, doctorul depuse instrumentul pe platoul pe care un ajutor i-l întinse și rămase o clipă nemișcat uitîndu-se la omul pe care tocmai îl pansau.

— Ce mai nou? îi zise el lui Tarrou care se apropia.

— Paneloux acceptă să-l înlocuiască pe Rambert la casa-carantină. Ne-a mai ajutat el mult și pînă acum. Rămîne ca echipa a treia de teren să se completeze fără Rambert.

Rieux aprobă din cap.

— Castel a terminat primele preparate. Propune o încercare.
— A ! zise Rieux, asta e bine.
— În fine, e aici Rambert.

Rieux se răsuci. Pe deasupra măștii ochii săi se micșorară zărindu-l pe gazetar.

Scanned with OKEN Scanner

— Ce faci dunneata aici? zise el. Trebuia să fii în altă parte.

Tarrou zise că asta avea să se întîmple pe la miezul nopții și Rambert adăugă: « În principiu ».

De fiecare dată cînd unul din ei vorbea, masca de gaze se umfla și se umezea în dreptul gurii. Asta dădea conversației ceva ireal, ca un dialog între statui.

— Aș vrea să vă vorbesc, zise Rambert.

— O să ieșim împreună, dacă vrei. Așteaptă-mă în biroul lui Tarrou.

Cîtva timp după, Rambert și Rieux se instalau pe banca din spate a mașinii doctorului, Tarrou conducea.

— Nu se mai găsește benzină, zise acesta demarînd. Mîine mergem pe jos.

— Doctore, zise Rambert, nu plec și vreau să rămîn cu dumneavoastră.

Tarrou nu se clinti. Continua să conducă. Rieux părea incapabil să se smulgă din oboseala lui.

— Și ea? zise el cu o voce înăbușită.

Rambert zise că se gîndise și la asta, că el continua să creadă ceea ce credea, dar dacă ar pleca, i-ar fi rușine. Asta l-ar stingheri în iubirea lui pentru aceea pe care o lăsase. Dar Rieux se îndreptă și zise cu o voce fermă că asta era o tîmpenie și că nu există rușine în a prefera fericirea.

— Da, zise Rambert, dar poate să-ți fie rușine să fii fericit singur.

Tarrou, care tăcuse pînă atunci, fără să se întoarcă spre ei, zise că dacă Rambert vroia să împărtășească nenorocirea oamenilor, n-o să mai aibă niciodată timp pentru fericire. Trebuia să aleagă.

— Nu e asta, zise Rambert. Am crezut totdeauna că sînt străin de acest oraș și că n-am nici o legătură cu dumneavoastră. Dar acum cînd am văzut ce-am văzut, știu că sînt de-aici, indiferent dacă vreau sau nu. Povestea asta ne privește pe toți.

Nimeni nu răspunse și Rambert păru să-și piardă răbdarea.

— O știți dealtfel foarte bine. Altfel ce faceți dumneavoastră în acest spital? Prin urmare, dumneavoastră ați ales și ați renunțat la fericire?

Tarrou și Rieux tot nu răspunseră. Tăcerea dură multă vreme, pînă se apropiară de casa doctorului. Și din nou Rambert puse întrebarea sa ultimă, cu și mai mare tărie. Și, singur, Rieux se răsuci spre el. Se ridică făcînd un efort:

— Iartă-mă, Rambert, zise el, dar nu știu. Rămîi cu noi din moment ce o dorești.

O deviere bruscă a mașinii îl făcu să tacă. Apoi reluă uitîndu-se drept înaintea lui:

— Nimic de pe lume nu merită să te facă să renunți la ceea ce iubești. Și totuși am renunțat și eu, fără să știu pentru ce.

Recăzu încet pe perna sa.

— E un fapt, atîta tot, zise el cu oboseală. Să-l înregistrăm și să tragem consecințele.

— Ce consecințe? întrebă Rambert.

— A, zise Rieux, nu se poate în același timp să vindeci și să știi. Deci să vindecăm cît mai repede posibil. E cel mai grabnic.

La miezul nopții Tarrou și Rieux îi trasau lui Rambert planul cartierului pe care îl însărcinau să-l cerceteze, cînd Tarrou se uită la ceas. Ridicînd fruntea întîlni privirea lui Rambert.

— I-ați prevenit?

Ziaristul își feri privirea.

— Îi anunțasem, zise el cu trudă, înainte să vin să vă văd.

Scanned with OKEN Scanner

În ultimele zile ale lui octombrie fu încercat serul lui Castel. Practic, acest ser era ultima speranță a lui Rieux. În cazul unui nou eșec doctorul era convins că orașul va cădea pradă capriciilor maladiei, fie că epidemia și-ar prelungi încă acțiunea timp de luni întregi, fie că s-ar hotărî să se oprească fără pricină.

În chiar ajunul zilei în care Castel veni să-l viziteze pe Rieux, fiul domnului Othon se îmbolnăvise și toată familia trebuise să intre în carantină. Mama, care ieșise cu puțin înainte, se văzu izolată pentru a doua oară. Respectînd interdicțiile date, judecătorul îl chemă pe doctorul Rieux îndată ce recunoscu pe corpul copilului semnele bolii. Cînd Rieux sosi, tatăl și mama stăteau în picioare la marginea patului. Fetița fusese îndepărtată. Copilul era în perioada de slăbire și se lăsă examinat fără să se plîngă. Cînd doctorul ridică fruntea întîlni privirea judecătorului și în spatele lui fața palidă a mamei care își pusese o batistă la gură și urmărea gesturile doctorului cu privirea lărgită.

— Este, nu-i așa? zise judecătorul cu un glas rece.

— Da, răspunse Rieux, privind din nou copilul.

Ochii mamei crescură, dar ea continua să nu zică nimic. Judecătorul tăcea și el, apoi el zise, pe un ton mai coborît:

— Ei, bine, doctore, trebuie să facem ceea ce e prescris.

Rieux se ferea s-o privească pe mamă, care își ținea mereu batista la gură.

— Asta s-ar face repede, zise el ezitînd, dacă aș putea să telefonez.

Domnul Othon zise că o să-i arate unde e telefonul. Dar doctorul se întoarse spre femeie:

— Sînt dezolat. Trebuie să vă pregătiți cîteva lucruri. Știți despre ce e vorba.

Doamna Othon păru zăpăcită. Se uita în pămînt.

— Da, zise ea dînd din cap, o să fac.

Înainte de a-i părăsi, Rieux nu se putu împiedica să-i întrebe dacă n-au nevoie de ceva. Femeia îl privea mereu în tăcere. Dar judecătorul își feri de astădată privirea.

— Nu, zise el, apoi înghiți, dar salvați-mi copilul.

Carantina, care la început nu era decît o simplă formalitate, fusese organizată de Rieux și Rambert într-un mod foarte strict. În special ei ceruseră ca membrii unei aceleiași familii să fie mereu izolați unii de alții. Dacă unul din membrii familiei fusese infectat fără s-o știe, el nu trebuia să multiplice ocaziile favorabile ale maladiei. Rieux explică aceste considerente judecătorului, care le găsi bune. Cu toate acestea, soția lui și el se priviră într-un astfel de mod că doctorul simți pînă la ce punct această despărțire îi lăsa descumpăniți. Doamna Othon și mica ei fată putură să fie trimise la hotelul de carantină condus de Rambert. Dar pentru judecătorul de instrucție nu mai era loc, în afară de tabăra de izolare pe care prefectura era pe punctul de a o organiza pe stadionul municipal cu ajutorul corturilor împrumutate de serviciul drumurilor publice. Rieux se scuză, dar domnul Othon zise că exista o regulă pentru toată lumea și că era drept să se supună.

În ceea ce privește copilul, el fu transportat la spitalul auxiliar într-o veche sală de clasă în care fuseseră instalate zece paturi. Cam după douăzeci de ceasuri, Rieux consideră cazul său disperat. Micul corp se lăsa devorat de infecție fără nici o reacție. Foarte mici ganglioni dureroși, dar abia formați, blocau articulațiile membrelor sale fragile. Era învins dinainte. De aceea avu Rieux ideea să încerce pe el serul lui Castel. În aceeași seară, după masă, îi făcură lunga inoculare, fără să obțină o singură reacție din partea copilului.

Scanned with OKEN Scanner

Scanned with OKEN Scanner

A doua zi în zori, toţi se adunară lîngă băiat ca să-şi dea seama de această experienţă hotărîtoare.

Copilul, ieşit din toropeala sa, se răsucea convulsiv în cearceafuri. Doctorul, Castel şi Tarrou stăteau lîngă el de la orele patru dimineaţa urmărind pas cu pas progresele sau opririle bolii. La capul patului se vedea puţin curbată silueta masivă a lui Tarrou. La picioarele patului, şezînd lîngă Rieux care sta în picioare, Castel citea o veche lucrare, arătînd după toate aparenţele, liniştit. Încetul cu încetul, pe măsură ce ziua se făcea simţită în vechea sală de şcoală, soseau ceilalţi. Paneloux mai întîi, care îşi găsi loc în partea cealaltă a patului, opus lui Tarrou şi sprijinit de perete. O expresie dureroasă se citea pe chipul său şi oboseala tuturor acestor zile în care se expusese direct primejdiei săpau riduri pe fruntea sa congestionată. Sosi apoi Joseph Grand. Era ora şapte şi funcţionarul se scuză că era cu sufletul la gură. N-avea să rămînă decît o clipă, poate se ştia deja ceva precis. Fără să scoată un cuvînt, Rieux îi arătă copilul care, cu ochii închişi şi cu chipul descompus, cu dinţii strînşi, la limita puterilor, cu trupul nemişcat, îşi întorcea mereu capul la dreapta şi la stînga pe sulul de pernă fără cearceaf. Cînd se făcu destulă lumină, cînd în fundul sălii, pe tabla şcolărească rămasă acolo se putură distinge urmele vechilor formule algebrice, sosi Rambert. El se rezemă cu spatele de patul vecin şi scoase un pachet de ţigări. Dar după ce văzu copilul băgă la loc pachetul în buzunar.

Castel, mereu aşezat, se uita la Rieux pe deasupra ochelarilor.

— Aveţi ştiri despre tată?

— Nu, zise Rieux, este în tabăra de izolare.

Doctorul strîngea cu putere bara patului în care gemea copilul. Nu părăsea din priviri micul bolnav care se înţepeni brusc şi cu dinţii din nou strînşi se scobi puţin la nivelul taliei, îndepărtîndu-şi încet braţele şi picioarele. Dinspre micul corp, gol sub cuvertura militară, urca un miros de lînă şi de sudoare acră. Copilul se destinse încetul cu încetul, îşi readuse braţele şi picioarele spre centrul patului, şi mereu orb şi mut, păru să respire mai iute. Rieux întîlni privirea lui Tarrou, care întoarse ochii.

Văzuseră deja copii murind, fiindcă teroarea de luni de zile nu alegea, dar niciodată nu urmăriseră suferinţa lor minut cu minut, cum o făceau de azi dimineaţă. Şi, bineînţeles, chinul pe care îl îndurau aceşti inocenţi nu încetase niciodată să li se pară ceea ce era el în realitate, adică un lucru scandalos. Dar pînă atunci cel puţin, ei se scandalizau oarecum la un mod abstract, pentru că ei nu priviseră niciodată în faţă, atît de îndelungat, agonia unui inocent.

Ca şi cînd ar fi fost muşcat de burtă, copilul tocmai se încovoia din nou cu un geamăt subţire. El rămase astfel încolăcit timp de lungi clipe, zgîlţîit de frisoane şi de tremurături convulsive, ca şi cînd plăpîndele lui mădulare se încovoiau sub vîntul furios al ciumei şi pîrîiau sub suflul repetat al febrei. Scurta vijelie trecută, el se destinse puţin, febra păru să se retragă şi, gîfîind, să-l părăsească pe un ţărm umed şi otrăvit unde odihna semăna deja cu moartea. Cînd valul arzător îl atinse din nou pentru a treia oară şi îl ridică puţin, copilul se chirci, se retrase în fundul patului, cuprins de spaima flăcării care îl ardea şi îşi agită înnebunit capul azvîrlind pătura. Lacrimi mari ţîşnind de sub pleoapele inflamate începură să curgă pe chipul său plumburiu, şi la capătul crizei, epuizat, înţepenindu-şi picioarele sale osoase şi braţele a căror carne se topise în patruzeci şi opt de ore, copilul luă în patul pustiit o poză grotescă de crucificat.

Scanned with OKEN Scanner

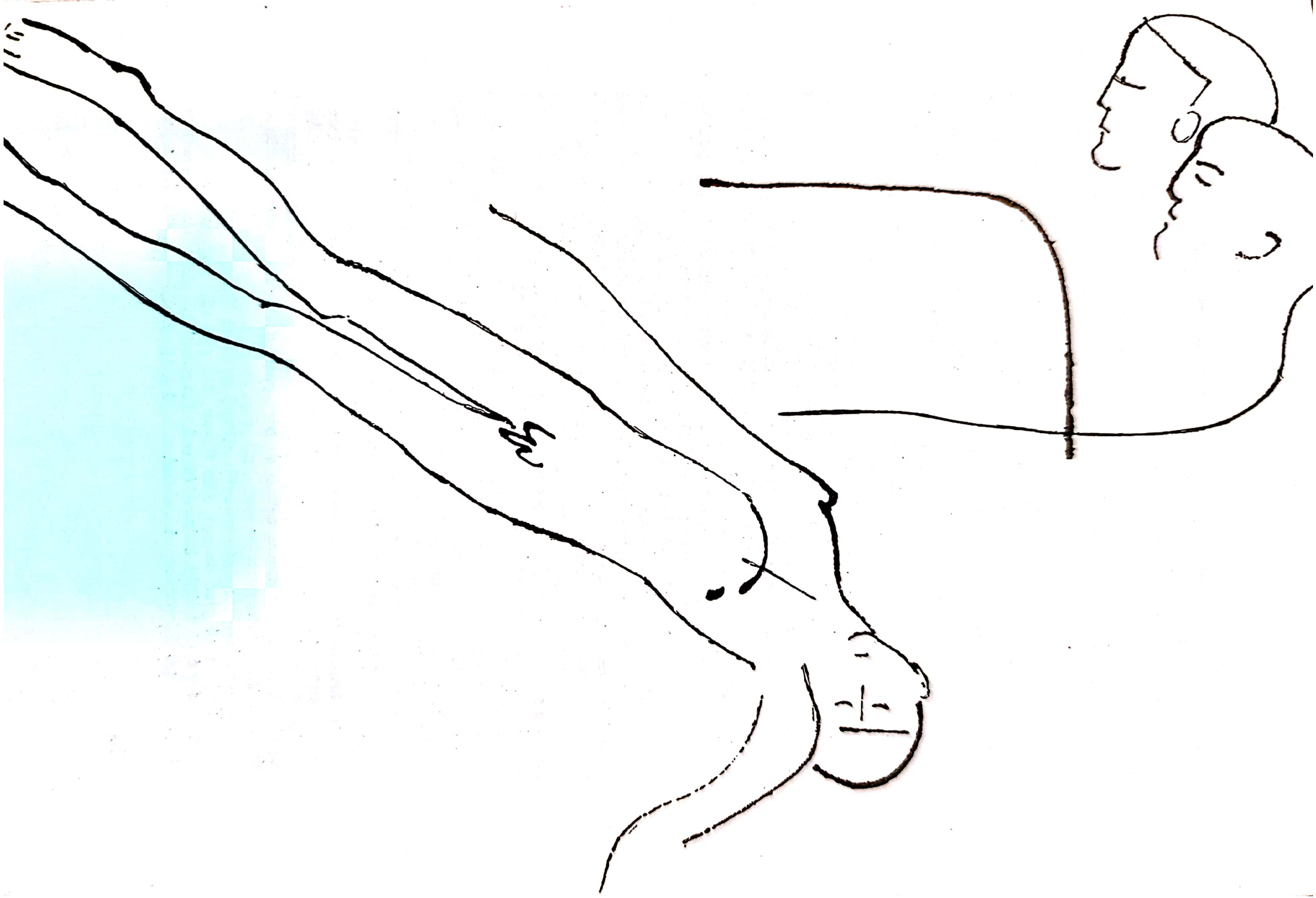

Scanned with OKEN Scanner

Tarrou se aplecă și cu mîna sa grea șterse mica față înmuiată de lacrimi și de sudoare. De cîtva timp Castel își închisese cartea și se uita la bolnav. El începu o frază, dar ca să poată s-o termine fu obligat să tușească, pentru că vocea sa detună brusc:

— N-a avut o diminuare de dimineață, nu-i așa, doctore?

Rieux zise că nu, dar că copilul rezista de mai mult timp decît era normal. Paneloux, care părea puțin prăbușit de zid, zise atunci cu un glas înăbușit:

— Dacă trebuie să moară atunci a suferit mai mult.

Rieux se întoarse brusc spre el și deschise gura să vorbească, dar tăcu, făcu un efort vizibil să se stăpînească și reveni cu privirea asupra copilului.

Lumina se mărea în sală. În celelalte cinci paturi forme de corpuri se mișcau și gemeau, dar cu o discreție care părea convenită. Singurul care striga, la celălalt capăt al sălii, scotea, la intervale regulate mici exclamații care păreau să traducă mai degrabă uimire decît durere. Se părea că, chiar pentru bolnavi, nu mai era spaima de la început. Era, acum, un soi de consimțire în felul lor de a întîmpina boala. Singur copilul se zbătea din toate puterile. Rieux, care din timp în timp îi lua pulsul, fără necesitate dealtfel și mai degrabă ca să iasă din nemișcarea neputincioasă în care se afla, simțea, închizînd ochii, cum această mișcare discontinuă se amesteca cu tumultul propriului său sînge. El se confunda atunci cu copilul condamanat la supliciu și încerca să-l susțină cu toată puterea sa încă intactă. Dar numai un minut reunite, pulsațiile inimilor lor se desacordau, copilul îi scăpa și efortul său se prăbușea în vid. El dădea atunci drumul încheieturii subțiri a mîinii copilului și se întorcea la locul lui.

De-a lungul pereților vopsiți cu var lumina devenea din trandafirie galbenă. O dimineață călduroasă începea să se facă simțită în spatele geamurilor. Grand abia fu auzit cînd plecă, zicînd că o să revină. Toți așteptau. Copilul, cu ochii mereu închiși, părea că s-a liniștit puțin. Mîinile, devenite ghiare, rîcîiau încet marginile patului. Urcară apoi, zgîriară pătura aproape de genunchi și deodată copilul își îndoi picioarele, își vîrî genunchii în burtă și rămase nemișcat. El deschise atunci ochii pentru întîia oară și se uită la Rieux care stătea înaintea lui. În scobiturile feței lui împietrită acum ca într-un pămînt ars, gura i se deschise și aproape imediat scoase din ea un strigăt continuu pe care respirația abia îl nuanța și care umplu numaidecît sala cu un protest monoton, învrăjbit și atît de puțin omenesc că părea să vină de la toți oamenii în același timp. Rieux strînse din dinți și Tarrou se întoarse cu spatele. Rambert se apropie de pat lîngă Castel care închise cartea rămasă deschisă pe genunchi. Paneloux se uită la această gură de copil, mînjită de boală, plină de acest țipăt al tuturor vîrstelor. Și el se lăsă să alunece în genunchi și toți cei de-acolo găsiră firesc să-l audă zicînd cu o voce puțin înăbușită, dar distinctă în mijlocul vaierului fără nume care nu se oprea: « Doamne, scapă acest copil. »

Dar copilul continua să strige și jur-împrejurul lui bolnavii se agitară. Cel ale cărui exclamații nu încetaseră la celălalt capăt al încăperii, își înteți ritmul vaietului său pînă ce scoase și el un țipăt asemănător în timp ce ceilalți gemeau din ce în ce mai tare. Un val de hohote se revărsă în sală, acoperind ruga lui Paneloux, iar Rieux, agățat de bara patului, închise ochii, amețit de oboseală și de dezgust.

Cînd îi redeschise dădu cu ochii alături de el de Tarrou.

— Trebuie să plec de-aici, zise Rieux, Nu pot să-i mai suport.

Dar deodată ceilalți bolnavi tăcură. Doctorul își dădu atunci seama că strigătul copilului slăbise, că mai slăbea încă și că tocmai se oprea. Împrejurul

Scanned with OKEN Scanner

lui vaitele reîncepeau, dar înăbușite ca zi un ecou îndepărtat al acestei lupte care tocmai se termina. Căci ea se terminase. Castel trecuse de cealaltă parte a patului și zise că se sfîrșise. Cu gura deschisă, dar mută, cu urme de lacrimi pe obraz, copilul se odihnea în mijlocul păturilor în dezordine, devenit deodată mai mic. Paneloux se apropie de pat și făcu gesturile binecuvîntării. Apoi își adună poalele și ieși prin coridorul principal.

— Va trebui să luăm totul de la început? îl întrebă Tarrou pe Castel.

Bătrînul doctor dădu din cap.

— Poate, zise el cu un surîs crispat. La urma urmii a rezistat destul de mult.

Dar Rieux părăsea deja sala cu un pas atît de grăbit și cu un astfel de aer, că atunci cînd trecu pe lîngă Paneloux acesta întinse mîna să-l rețină.

— Doctore, îi zise el.

Rieux se întoarse fără să se oprească și îi aruncă cu violență:

— Cel puțin ăsta era nevinovat, o știți bine;

Apoi se întoarse și trecînd prin ușile sălii înaintea lui Paneloux ajunse la capătul curții școlii. Se așeză pe o bancă între niște mici arbori prăfuiți și își șterse sudoarea care îi curgea în ochi. Îi venea încă să strige ca să desfacă în sfîrșit nodul violent care îi strîngea inima. Căldura cădea încet printre ramurile ficușilor. Cerul albastru al dimineții se acoperea repede de o albeață care făcea aerul și mai înăbușitor. Rieux se lăsă în voie pe o bancă. Contempla, ramurile, cerul, regăsindu-și încet respirația, înghițindu-și încetul cu încetul oboseala.

— De ce mi-ați vorbit cu atîta mînie? zise o voce în spatele lui. Spectacolul era și pentru mine insuportabil.

Rieux se în întoarse spre Paneloux:

— E adevărat, zise el. Iertați-mă. Dar oboseala te scoate din minți. Și sînt ore în acest oraș cînd nu mai simt decît revoltă.

— Înțeleg, murmură Paneloux. E revoltător pentru că asta întrece puterile noastre. Dar poate că trebuie să iubim ceea ce nu putem să înțelegem.

Rieux se îndreptă într-o singură clipă. Se uită la Paneloux cu toată puterea și pasiunea de care era în stare și dădu din cap.

— Nu, părinte, zise el. Am altă părere despre iubire. Și voi refuza pînă la moarte să iubesc această creațiune în care copiii sînt torturați.

Pe fața lui Paneloux trecu o umbră răvășită.

— A ! doctore, făcu el cu tristețe, acum am înțeles ce înseamnă iertarea.

Dar Rieux se lăsase din nou pe bancă. Din adîncul oboselii sale care îi reveni răspunse și mai încet:

— Este ceea ce eu nu am, știu. Dar nu vreau să discut asta cu dumneavoastră. Lucrăm împreună pentru ceva care ne reunește dincolo de blesteme și de rugăciuni. Numai asta e important.

Paneloux se așeză lîngă Rieux. Avea un aer mișcat.

— Da, zise el, da, dumneavoastră de asemenea acționați pentru salvarea omului.

Rieux încercă să zîmbească.

— Salvarea omului e un cuvînt prea mare pentru mine. Nu merg atît de departe. Sănătatea lui este aceea care mă interesează, sănătatea lui mai întîi.

Paneloux ezită.

— Doctore, zise el.

Dar se opri. Pe fruntea lui de asemeni începeau să curgă șiroaie de sudoare. Murmură: « la revedere » și ochii lui străluceau cînd se ridică. Era gata să

Scanned with OKEN Scanner

plece cînd Rieux, care se gîndea, se ridică de asemenea şi făcu un pas spre el.

— Încă o dată, iartă-mă, zise el. Această ieşire n-o să se mai repete.

Paneloux îi întinse mîna şi zise cu tristeţe:

— Şi totuşi nu v-am convins.

— Ce importanţă are asta? zise Rieux. Ce urăsc eu este moartea şi durerea, ştiţi bine. Şi vrînd nevrînd le suferim şi luptăm contra lor împreună.

Rieux reţinea mîna preotului.

— Vedeţi, zise el, evitînd să-l privească, nici măcar dumnezeu nu poate acum să ne despartă.

De cînd intrase în formaţiile sanitare, Paneloux nu părăsise spitalele şi locurile unde ciuma putea fi întîlnită. El îşi alesese, printre salvatori, locul care i se părea de datoria lui să fie al său, adică cel dintîi. Spectacolele morţii nu-i lipsiseră. Şi cu toate că în principiu era protejat de vaccin, grija de propria lui moarte nu-i rămăsese mai puţin străină. În aparenţă îşi păstrase totdeauna calmul. Dar începînd din ziua aceasta în care văzuse îndeaproape un copil murind, el păru schimbat. O tensiune în creştere se citea pe chipul său. Şi în ziua în care, zîmbind el îi spuse lui Rieux că pregătea un scurt tratat cu subiectul: « Poate un preot să consulte un medic? » doctorul avu impresia că era vorba de ceva mult mai serios decît părea s-o spună Paneloux. Cum doctorul îşi exprimă dorinţa să cunoască această lucrare, Paneloux îl anunţă că avea să ţină o predică după liturghie şi că îşi va expune, cu această ocazie, cel puţin cîteva din punctele sale de vedere.

— Aş vrea să veniţi, doctore, subiectul o să vă intereseze.

Părintele îşi ţinu a doua sa predică pe o zi cu vînt mare. La drept vorbind rîndurile asistenţei erau mai rărite decît în timpul primei predici. Acest gen de spectacol nu mai avea atracţia noutăţii pentru concetăţenii noştri. În împrejurările grele prin care trecea oraşul, însuşi cuvîntul « noutate » îşi pierduse sensul. Dealtfel cea mai mare parte a oamenilor, atunci cînd nu fugeau cu totul de la datoriile lor religioase sau cînd nu le făceau să coincidă cu o viaţă personală profund imorală, înlocuiau practicile obişnuite prin superstiţii lipsite de sens. Purtau mai bucuroşi medalii protectoare sau amulete de ale sfîntului Roch, decît să se ducă la liturghie.

Se poate da aici ca exemplu lipsa de moderaţie cu care concetăţenii noştri făceau uz de profeţii. În primăvară, într-adevăr aşteptaseră de la un moment la altul sfîrşitul maladiei şi nimeni nu se gîndise să ceară altuia precizări asupra duratei epidemiei dat fiind că toată lumea era convinsă că n-o să mai dureze. Dar pe măsură ce zilele treceau începură să se teamă că această nenorocire n-o să aibă într-adevăr un sfîrşit şi odată cu asta încetarea epidemiei deveni obiectul tuturor speranţelor. Se răspîndeau astfel din om în om diverse profeţii care se datorau unor magi sau unor sfinţi ai bisericii catolice. Unii tipografi din oraş văzură foarte repede folosul pe care îl puteau trage de pe urma acestei mode şi difuzară în numeroase exemplare textele care circulau. Dîndu-şi seama că publicul era stăpînit de o curiozitate nesăţioasă ei întreprinseră cercetări în bibliotecile municipale asupra tuturor mărturiilor de acest gen pe care mica istorie le putea aduce şi le răspîndiră în oraş. Cînd istoria însăşi fu epuizată de profeţii, ele fură comandate ziariştilor, care cel puţin asupra acestui punct se arătară la fel de competenţi ca şi confraţii lor din veacurile trecute.

Unele din aceste profeţii apăreau chiar în foileton în ziare şi nu erau citite cu mai puţină lăcomie decît istoriile sentimentale pe care le puteai găsi în

Scanned with OKEN Scanner

locul lor pe timp de sănătate. Unele din aceste previziuni se sprijineau pe calcule bizare în care interveneau cifrele anului, numărul morților și socoteala lunilor petrecute deja sub regimul ciumei. Altele stabileau comparații cu marile ciume ale istoriei scoțînd la iveală asemănări (pe care profețiile le numeau constante) și pe bază de calcule nu mai puțin bizare pretindeau să tragă din ele învățăminte cu privire la încercarea prezentă. Dar cele mai apreciate de public erau, fără discuție, acelea care, într-un limbaj apocaliptic, anunțau serii de evenimente dintre care fiecare putea fi acela prin care trecea orașul și a căror complexitate lăsa liberă orice interpretare. Nostradamus și sfînta Odile fură astfel consultați zilnic și în mod fructuos. Ceea ce dealtfel rămînea comun tuturor profețiilor era faptul că în cele din urmă erau liniștitoare. Numai ciuma nu era.

Aceste superstiții țineau deci pentru concetățenii noștri loc de religie și iată de ce predica lui Paneloux avu loc într-o biserică plină numai pe trei sferturi. În seara predicii, cînd sosi Rieux, vîntul care se strecura în filoane de aer prin ușile cu resort de la intrare, circula liber printre auditori. Și într-o biserică friguroasă și tăcută, în mijlocul unei asistențe compuse exclusiv din bărbați, el se așeză și-l văzu pe părinte urcînd la amvon. Acesta din urmă vorbi pe un ton mai blînd și mai chibzuit decît prima oară și, în mai multe rînduri, cei de față observară o oarecare ezitare în cuvîntul lui. Și încă un lucru curios, nu mai spunea « voi », ci « noi ».

Totuși vocea sa se întări încetul cu încetul. El începu prin a reaminti că de luni întregi ciuma era printre noi și că acum, că o cunoaștem mai bine după ce-am văzut-o de atîtea ori așezîndu-se la masa noastră sau la căpătîiul celor pe care-i iubeam, mergînd alături de noi și așteptînd sosirea noastră la locul de muncă, acum deci, am putea să înțelegem poate mai bine ceea ce ea ne spunea fără încetare și ceea ce, prea surprinși la început, este posibil să nu fi ascultat bine. Ceea ce părintele Paneloux mai predicase în același loc rămînea adevărat — sau cel puțin asta era convingerea lui. Dar mai este posibil, așa cum ni se întîmplă tuturor, — și se învinuia de a i se fi întîmplat lui însuși — el gîndise și ne spusese acel lucru fără milă. Ceea ce rămînea totuși adevărat era că în orice lucru era totdeauna ceva de reținut. Pentru un creștin chiar și cea mai crudă încercare este în folosul lui. Și ceea ce acest creștin trebuia să caute era tocmai folosul său și în ce consta acest folos, și cum putea fi găsit.

În acest moment în jurul lui Rieux oamenii părură să se aranjeze mai bine între brațele băncilor lor și se instalară pe cît puteau de confortabil. Una din ușile capitonate de la intrare se mișcă ușor. Cineva se deranjă ca s-o țină. Și Rieux, distras de această mișcare abia îl auzi pe Paneloux care își relua predica. El spunea cam așa, că nu trebuie să încerci să-ți explici spectacolul ciumei, ci să încerci să înveți din el ceea ce se poate învăța. Rieux înțelese în mod confuz că după părerea părintelui, nu era nimic de explicat. Interesul său se fixă cînd Paneloux zise cu putere că existau lucruri care puteau fi explicate în fața lui dumnezeu și altele care nu puteau fi. Exista, în mod sigur, binele și răul, și în general îți explicai cu ușurință ceeace îi despărțea. Dar în sînul răului greutatea de a-l explica abia începea. Exista de exemplu răul aparent necesar și răul aparent inutil. Exista Don Juan în infern și moartea unui copil. Căci dacă e drept ca libertinul să fie fulgerat, este de neînțeles suferința copilului. Și, într-adevăr, nu era nimic mai important pe pămînt decît suferința unui copil și oroarea pe care această suferință o tîrește după ea și rațiunile pe care trebuie să i le găsești. În restul vieții dumnezeu ne

Scanned with OKEN Scanner

ușura totul și pînă acum a fi fost credincios nu era nici un merit. Acum dimpotrivă, dumnezeu ne punea la zid. Eram astfel sub zidurile groase ale ciumei și tocmai sub umbra lor ucigătoare trebuia să găsim folosul nostru. Părintele Paneloux refuza chiar să-și acorde avantaje ușoare care i-ar fi permis să sară peste zid. I-ar fi fost ușor să spună că eternitatea marilor bucurii care îl așteptau pe copil puteau să-i compenseze suferința, dar, într-adevăr, nu știa despre asta nimic. Cine putea să afirme, realmente, că eternitatea unei bucurii putea să compenseze o clipă a durerii umane? Acela n-ar fi desigur, un creștin, al cărui Învățător a cunoscut durerea în carnea și în sufletul lui. Nu, părintele va rămîne la zid, credincios acestei răstigniri al cărei simbol este crucea, față în față cu suferința unui copil. Și el spunea fără teamă celor care îl ascultau în ziua aceea: « Frații mei, a sosit clipa. Trebuie să crezi totul sau să negi totul. Și cine, oare, dintre voi, ar îndrăzni să nege totul? »

Rieux abia avu timp să-și dea seama că părintele era pe marginea unei erezii, că acesta relua deja cu putere, ca să afirme că acest ordin categoric, această pură cerință, era folosul creștinului. Era de asemeni virtutea lui. Părintele știa că ceea ce era excesiv în virtutea despre care avea să vorbească o să șocheze multe spirite, obișnuite cu o morală mai indulgentă și mai clasică. Dar religia din timpul ciumei nu putea fi religia din toate zilele și dacă dumnezeu putea să admită și să dorească chiar ca sufletul să se odihnească și să se bucure în timpurile de fericire, el îl vroia excesiv în excesele nenorocirii. Dumnezeu făcea astăzi ființelor sale favoarea de a le vîrî într-o asemenea nenorocire încît ele trebuiau să regăsească și să-și asume cea mai mare dintre virtuți, care consta în Totul sau Nimic.

Un autor profan, în ultimul secol, pretinsese că dă la iveală secretul Bisericii afirmînd că nu exista Purgatoriu. El subînțelegea prin asta că nu existau jumătăți de măsură, că nu exista decît Paradisul și Infernul și că nu puteai fi decît salvat sau osîndit, după cum ai făcut alegerea. Era, dacă ar fi să-l crezi pe Paneloux, o erezie care nu se putea naște decît în sufletul unui libertin. Căci exista un Purgatoriu. Dar existau, fără îndoială, vremuri cînd în acest Purgatoriu nu prea trebuia să se spere, vremuri cînd nu se putea vorbi de păcate ușoare. Orice păcat era mortal și orice indiferență criminală. Era totul sau nu era nimic.

Paneloux se opri și Rieux auzi mai bine în acest moment, pe sub uși, vaietele vîntului care păreau să se întețească afară. Părintele spunea în aceeași clipă că virtutea acceptării totale despre care vorbea nu putea fi înțeleasă în sensul restrîns care i se dădea de obicei, că nu era vorba de banala resemnare, nici măcar de dificila umilință. Era vorba de umilire, dar de o umilire la care umilitul consimțea. Cert, suferința unui copil era umilitoare pentru spirit și inimă. Dar tocmai de aceea trebuia să intri în ea. Și de aceea, și Paneloux asigură auditoriul că ceea ce avea să spună nu era ușor de spus, trebuia s-o vrei fiindcă dumnezeu o vroia. Numai astfel creștinul rămîne fără nimic și cu toate ieșirile închise, merge spre adîncul alegerii esențiale. El va alege să creadă în tot ca să nu fie redus la a nega tot. Și precum femeile cinstite care fiind în biserici în acest moment, aflînd că ganglionii care se inflamează sînt calea firească prin care corpul își aruncă infecția, ar zice: « Doamne, inflamează-ne ganglionii », tot așa și creștinul va ști să se lase în voia divinității, chiar neînțeleasă. Nu se poate spune: « Asta înțeleg, dar asta e inacceptabil », trebuie să ne aruncăm în inima acestui inacceptabil care ne este oferit tocmai pentru ca să facem alegerea noastră. Suferința

Scanned with OKEN Scanner

copiilor este pîinea noastră amară, dar fără această pîine sufletul nostru ar pieri de foame spirituală.

Aici zgomotele și mișcările înăbușite care însoțeau în general pauzele părintelui Paneloux începeau să se facă auzite cînd, fără veste, predicatorul reluă cu putere avînd aerul de-a întreba în locul auditorilor săi, care era, într-un cuvînt, conduita necesară. Tare îi era teamă dar avea să pronunțe cuvîntul de spaimă numit fatalism. Ei bine, n-o să se dea îndărăt dinaintea termenului, dacă i se va permite numai să adauge la el adjectivul « activ ». Desigur, și încă o dată, nu trebuiau imitați creștinii din Abisinia despre care el vorbise. Nu trebuia nici să ne gîndim să ne întoarcem la acești ciumați persani care zvîrleau zdrențele lor asupra pichetelor sanitare creștine invocînd cu glas tare cerul pentru a-l ruga să dea ciuma acestor necredincioși care vroiau să combată răul trimis de dumnezeu. Și nici dimpotrivă, să fie imitați călugării din Cairo care în timpul epidemiilor din secolul trecut dădeau împărtășania ținînd azima cu un clește spre a evita contactul cu aceste guri umede și calde în care putea să doarmă infecția. Ciumații persani și călugării păcătuiau în mod egal. Căci, pentru cei dintîi suferința unui copil nu valora nimic, și pentru cei din urmă, dimpotrivă teama foarte omenească de suferință năpădise totul. În ambele cazuri problema era escamotată. Toți rămîneau surzi la glasul lui dumnezeu. Dar existau alte exemple pe care Paneloux vroia să le reamintească. Dacă ne luăm după cronicarul marei ciume din Marsilia, dintre cei optzeci și unu de călugări ai mănăstirii din Mercy, numai patru supraviețuiseră febrei. Și din acești patru, trei fugiră. Astfel vorbeau cronicarii și nu era de meseria lor să spună mai mult. Dar citind acestea, toate gîndurile părintelui Paneloux se îndreptau spre acel care rămăsese singur în ciuda celor șaptezeci și șapte de cadavre și mai ales în ciuda exemplului celor trei frați ai săi. Și părintele, lovind cu pumnul marginea amvonului, strigă: « Frații mei, trebuie să fim acela care rămîne ! »

Nu era vorba de a renunța la precauții, la ordinea inteligentă pe care o societate o introduce în dezordinea unui flagel. Nu trebuiau ascultați acești moraliști care spuneau că trebuie să îngenunchem și să abandonăm totul. Trebuia doar să începem să înaintăm în beznă, puțin orbecăind și să încercăm să facem bine. Cît despre rest, trebuie să ne mărginim la atît și să acceptăm să ne lăsăm în seama lui dumnezeu chiar în ce privește moartea copiilor și fără să căutăm o scăpare personală.

Aci, părintele Paneloux evocă înalta figură a episcopului Belzunce în timpul ciumei din Marsilia. El reaminti că spre sfîrșitul epidemiei, episcopul după ce făcuse tot ceea ce trebuia să facă, crezînd că nu mai exista nici un remediu, se încuie cu provizii în casa lui pe care o înconjură cu ziduri ; că locuitorii, al căror idol era, printr-o răsturnare a sentimentelor, așa cum se întîmplă în excesele suferinții, se supărară pe el, îi înconjurară casa de cadavre ca să-l infecteze și zvîrliră chiar trupuri peste ziduri ca să fie și mai siguri c-o să piară. Astfel episcopul într-o slăbiciune de ultimă clipă crezuse că se poate izola în mijlocul unei lumi a morții și morții îi cădeau în cap din cer. Tot așa și noi trebuie să ne convingem că nu există insulă în mijlocul ciumei. Nu, nu există cale de mijloc. Trebuia să admitem lucrul scandalos pentru că trebuia să alegem între a-l urî pe dumnezeu sau a-l iubi. Și cine ar îndrăzni să aleagă ura împotriva lui dumnezeu ?

« Frații mei, zise în sfîrșit Paneloux anunțînd că încheia, dragostea pentru dumnezeu este o dragoste grea. Ea presupune părăsire totală de sine și disprețul de persoana ta. Dar numai el singur poate să șteargă suferința

Scanned with OKEN Scanner

morții copiilor, numai el singur, în orice caz, poate s-o facă necesară, fiindcă e cu neputință s-o înțelegem și nu putem decît s-o voim. Iată greaua lecție pe care vroiam s-o împărtășesc cu voi. Iată credința, crudă în ochii oamenilor hotărîtoare în ochii lui dumnezeu, de care trebuie să ne apropiem. Față de această imagine teribilă trebuie să fim egali. Pe această culme totul se va amesteca și se va egaliza, adevărul va țîșni din aparenta nedreptate. Astfel s-a întîmplat că în multe biserici din sudul Franței ciumații dorm de secole sub lespezile corului și preoții vorbesc pe deasupra mormintelor lor și spiritul pe care ei îl propagă izvorește din această cenușă în care copiii și-au depus totuși partea lor. »

Cînd Rieux ieși, un vînt violent năvăli cu putere prin ușa întredeschisă și îi izbi în plină față pe credincioși. Aducea în biserică un miros de ploaie, o mireasmă de trotuar muiat care îi lăsa să ghicească înfățișarea orașului înainte ca ei să fi ieșit. În fața doctorului Rieux, un bătrîn preot și un tînăr diacon care ieșeau în acest moment avură de furcă să-și țină pălăria pe cap. Asta nu-l împiedica pe cel mai în vîrstă să continue să comenteze predica. El lăuda elocvența lui Paneloux dar se neliniștea de îndrăznelile de gîndire pe care părintele le arătase. El socotea că această predică arăta mai mult neliniște decît putere și că, la vîrsta lui Paneloux, un preot n-avea dreptul să fie neliniștit. Tînărul diacon, cu capul în jos ca să se apere de vînt, îl asigură că venea des pe la Paneloux, că era la curent cu evoluția lui și că tratatul său o să fie mult mai îndrăzneț încă și n-o să aibă, fără îndoială, permisia de a-l tipări.

— Care e, prin urmare, ideea lui? zise bătrînul preot.

Ajunseseră în piața din fața bisericii și vîntul îi înconjura urlînd, împiedicîndu-l pe cel mai tînăr să deschidă gura. Cînd putu să vorbească el zise doar:

— Dacă un preot consultă un medic se produce o contradicție.

Lui Rieux, care îi expunea cuvintele lui Paneloux, Tarrou îi zise că el cunoștea un preot care își pierduse credința în timpul războiului descoperind un chip de tînăr cu ochii plesniți.

— Paneloux are dreptate, zise Tarrou. Cînd inocența are ochii plesniți, un creștin trebuie să-și piardă credința sau să accepte să-i plesnească ochii. Paneloux nu vrea să-și piardă credința, el o să meargă pînă la cap. E tocmai ceea ce a vrut să zică.

Această observație a lui Tarrou, permite ea oare a lumina puțin evenimentele nefericite care urmară și în care comportarea lui Paneloux păru de neînțeles celor care îl înconjurau? Se va vedea.

Cîteva zile după predică, Paneloux, într-adevăr, se ocupă cu mutatul. Era mommentul cînd evoluția bolii provoca mutări continui în oraș. Și tot așa cum Tarrou trebuise să părăsească hotelul său ca să locuiască la Rieux, tot așa părintele trebui să lase apartamentul pe care ordinul său bisericesc i-l dăduse, ca să vie să stea la o persoană bătrînă, obișnuită a bisericii, și încă neatinsă de ciumă. În timpul mutării părintele simțise cum îi crește oboseala și neliniștea. Și așa se face că pierdu considerația proprietăresei. Căci aceasta lăudînd călduros în fața lui meritele sfintei Odile în materie de profeții, preotul îi arătase o foarte ușoară nerăbdare, datorită fără îndoială, oboselii lui. Nici-o încercare pe care o făcu apoi ca să obțină de la bătrîna doamnă cel puțin o neutralitate binevoitoare, nu-i reuși. Făcuse o impresie rea. Și în fiecare seară înainte de a intra în camera lui plină de valuri de dantele croșetate, el trebuia să contemple spatele gazdei cum stătea în salonul ei, în timp ce era silit să ducă cu el amintirea unui « bună-seara, părinte » pe care

Scanned with OKEN Scanner

ea i-l adresa într-un fel sec și fără să se întoarcă. Pe o seară ca asta i se întîmplă ca în momentul culcării, cu capul vuind să simtă eliberîndu-i-se în încheieturile mîinilor și în tîmple valurile dezlănțuite ale unei febre care clocea în el de mai multe zile.

Ceea ce urmă nu se află apoi decît din povestirile gazdei. Dimineața, ea se sculase devreme, conform obiceiului ei. După oarecare timp, mirată că nu-l vede pe părinte ieșind din odaie, ea se hotărîse, după multe ezitări, să-i bată în ușă. Îl găsise încă în pat, după o noapte de insomnie. Suferea de opresiune și părea mai congestionat ca de obicei. Conform propriilor ei cuvinte, ea îi propusese cu amabilitate să cheme un medic, dar propunerea ei fusese respinsă cu o violență pe care o considera regretabilă. N-avusese decît să se retragă. Puțin mai tîrziu părintele sunase și o chemase. El se scuzase pentru ieșirea avută și îi declarase că nu putea fi vorba de ciumă, că el nu prezenta nici unul din simptomele bolii și că trebuie să fie o oboseală trecătoare. Bătrîna doamnă îi răspunsese cu demnitate că propunerea ei nu izvorîse dintr-o neliniște de acest ordin, ea nu avusese în vedere propria ei securitate care era în mîinile lui dumnezeu, ci se gîndise numai la sănătatea părintelui de care se considera în parte răspunzătoare. Dar cum părintele nu zicea nimic, gazda, după cît se pare, dornică să-și facă datoria în întregime îi propusese din nou să cheme doctorul. Părintele refuzase din nou, dar adăugînd niște explicații pe care bătrîna doamnă le socotise foarte confuze. Ea credea numai că a înțeles, și tocmai asta i se părea de neînțeles, că părintele refuza consultația pentru că această consultație nu era în acord cu principiile lui. Ea trăsese de aci concluzia că febra tulbura ideile locatarului ei, și se mărginise să-i aducă ceai.

Mereu hotărîtă să îndeplinească foarte exact obligațiile pe care situația i le crea, îl vizitase regulat pe bolnav la fiecare două ore. Ceea ce o impresionase cel mai mult era agitația continuă în care părintele își petrecuse ziua. Arunca cearceafurile de pe el și le trăgea apoi îndărăt, ștergîndu-și fără încetare cu palmele fruntea umedă și ridicîndu-se adesea ca să poată tuși cu o tuse sugrumată, răgușită și umedă, asemănătoare unei smulgeri. Se găsea parcă atunci în situația de a nu putea să dea afară din fundul gîtului tampoane de vată care îl înăbușeau. La sfîrșitul acestor crize cădea pe spate avînd toate semnele unei istoviri. Ca să se mai ridice apoi din nou și timp de cîteva clipe să privească înaintea lui cu o fixitate mai vehementă decît toată zbaterea dinainte. Dar bătrîna doamnă tot mai ezita dacă să cheme un medic și să-și supere astfel bolnavul. Putea fi vorba de-un simplu acces de febră, oricît părea el de spectaculos.

Totuși, în timpul după-amiezii, ea încercă să-i vorbească, dar drept răspuns nu primi din partea preotului decît cîteva cuvinte confuze. Își reînnoi propunerea. Dar atunci părintele se ridică și, pe jumătate sufocîndu-se îi răspunse clar că nu vroia nici un doctor. În acest moment gazda hotărî că va aștepta pînă a doua zi dimineața și că dacă starea părintelui nu se va fi ameliorat, ea va telefona la numărul pe care agenția Ransdoc îl repeta în fiecare zi de vreo zece ori la radio. Mereu atentă la îndatoririle ei, ea se gîndea să-și viziteze locatarul în timpul nopții și să vegheze asupra lui. Dar seara, după ce îi dădu ceai proaspăt, ea vru să se întindă puțin și nu se trezi decît a doua zi în zori. Alergă în odaie. Părintele stătea întins fără mișcare. Congestiei extreme din ziua precedentă îi urmase un fel de lividitate cu atît mai pronunțată cu cît trăsăturile feței lui erau încă pline. Părintele fixa micul lustru de

Scanned with OKEN Scanner

ea i-l adresa într-un fel sec și fără să se întoarcă. Pe o seară ca asta i se întîmplă ca în momentul culcării, cu capul vuind să simtă eliberîndu-i-se în încheieturile mîinilor și în tîmple valurile dezlănțuite ale unei febre care clocea în el de mai multe zile.

Ceea ce urmă nu se află apoi decît din povestirile gazdei. Dimineața, ea se sculase devreme, conform obiceiului ei. După oarecare timp, mirată că nu-l vede pe părinte ieșind din odaie, ea se hotărîse, după multe ezitări, să-i bată în ușă. Îl găsise încă în pat, după o noapte de insomnie. Suferea de opresiune și părea mai congestionat ca de obicei. Conform propriilor ei cuvinte, ea îi propusese cu amabilitate să cheme un medic, dar propunerea ei fusese respinsă cu o violență pe care o considera regretabilă. N-avusese decît să se retragă. Puțin mai tîrziu părintele sunase și o chemase. El se scuzase pentru ieșirea avută și îi declarase că nu putea fi vorba de ciumă, că el nu prezenta nici unul din simptomele bolii și că trebuie să fie o oboseală trecătoare. Bătrîna doamnă îi răspunsese cu demnitate că propunerea ei nu izvorîse dintr-o neliniște de acest ordin, ea nu avusese în vedere propria ei securitate care era în mîinile lui dumnezeu, ci se gîndise numai la sănătatea părintelui de care se considera în parte răspunzătoare. Dar cum părintele nu zicea nimic, gazda, după cît se pare, dornică să-și facă datoria în întregime îi propusese din nou să cheme doctorul. Părintele refuzase din nou, dar adăugînd niște explicații pe care bătrîna doamnă le socotise foarte confuze. Ea credea numai că a înțeles, și tocmai asta i se părea de neînțeles, că părintele refuza consultația pentru că această consultație nu era în acord cu principiile lui. Ea trăsese de aci concluzia că febra tulbura ideile locatarului ei, și se mărginise să-i aducă ceai.

Mereu hotărîtă să îndeplinească foarte exact obligațiile pe care situația i le crea, îl vizitase regulat pe bolnav la fiecare două ore. Ceea ce o impresionase cel mai mult era agitația continuă în care părintele își petrecuse ziua. Arunca cearceafurile de pe el și le trăgea apoi îndărăt, ștergîndu-și fără încetare cu palmele fruntea umedă și ridicîndu-se adesea ca să poată tuși cu o tuse sugrumată, răgușită și umedă, asemănătoare unei smulgeri. Se găsea parcă atunci în situația de a nu putea să dea afară din fundul gîtului tampoane de vată care îl înăbușeau. La sfîrșitul acestor crize cădea pe spate avînd toate semnele unei istoviri. Ca să se mai ridice apoi din nou și timp de cîteva clipe să privească înaintea lui cu o fixitate mai vehementă decît toată zbaterea dinainte. Dar bătrîna doamnă tot mai ezita dacă să cheme un medic și să-și supere astfel bolnavul. Putea fi vorba de-un simplu acces de febră, oricît părea el de spectaculos.

Totuși, în timpul după-amiezii, ea încercă să-i vorbească, dar drept răspuns nu primi din partea preotului decît cîteva cuvinte confuze. Își reînnoi propunerea. Dar atunci părintele se ridică și, pe jumătate sufocîndu-se îi răspunse clar că nu vroia nici un doctor. În acest moment gazda hotărî că va aștepta pînă a doua zi dimineața și că dacă starea părintelui nu se va fi ameliorat, ea va telefona la numărul pe care agenția Ransdoc îl repeta în fiecare zi de vreo zece ori la radio. Mereu atentă la îndatoririle ei, ea se gîndea să-și viziteze locatarul în timpul nopții și să vegheze asupra lui. Dar seara, după ce îi dădu ceai proaspăt, ea vru să se întindă puțin și nu se trezi decît a doua zi în zori. Alergă în odaie. Părintele stătea întins fără mișcare. Congestiei extreme din ziua precedentă îi urmase un fel de lividitate cu atît mai pronunțată cu cît trăsăturile feței lui erau încă pline. Părintele fixa micul lustru de

Scanned with OKEN Scanner

mărgele multicolore care atîrna deasupra patului. La intrarea bătrînei doamne el întoarse capul spre ea. După spusele gazdei în acel moment arăta ca şi cînd ar fi fost bătut toată noaptea şi ar fi pierdut orice putere de a mai reacţiona. Ea îl întrebă cum se simte. Şi cu o voce al cărei sunet ciudat de indiferent nu-i scăpă femeii, părintele zise că se simţea prost, că nu avea nevoie de medic şi că va fi suficient să fie transportat la spital pentru ca totul să fie conform regulilor. Îngrozită, bătrîna doamnă alergă la telefon.

Rieux sosi la amiază. La povestirea gazdei, el răspunse numai că Paneloux avea dreptate şi că era probabil prea tîrziu. Părintele îl primi cu acelaşi aer indiferent. Rieux îl examină şi fu surprins să nu descopere nici unul din simptomele principale ale ciumei bubonice sau pulmonare, în afară de înfundarea şi apăsarea din plămîni. Oricum, pulsul era atît de slab şi starea generală atît de alarmantă că erau puţine speranţe.

— Nu aveţi nici unul din simptomele principale ale maladiei, îi spuse el lui Paneloux, Dar, e adevărat, există îndoiala şi trebuie să vă izolez.

Părintele surîse bizar, parcă cu politeţe, dar tăcu. Rieux ieşi pentru a telefona şi se întoarse.

— Am să rămîn lîngă dumneavoastră, îi spuse el cu blîndeţe, privindu-l.

Celălalt păru să se învioreze şi întoarse către doctor nişte priviri în care părea să revină un fel de căldură. Apoi articulă cu greu, în aşa fel încît era cu neputinţă să ştii dacă spunea acest lucru cu tristeţe sau nu:

— Mulţumesc, zise el. Dar credincioşii n-au prieteni. Ei au dăruit totul lui dumnezeu.

El ceru crucifixul care era aşezat la capătul patului şi cînd îl primi, se întoarse ca să-l privească.

La spital, Paneloux nu descleştă dinţii. El se supuse ca un obiect tuturor tratamentelor care i se impuseră, dar nu mai dădu din mînă crucifixul. Cazul preotului continua în acest timp să fie echivoc. Îndoiala persista în mintea lui Rieux. Era ciuma şi totuşi nu era ea. De cîtva timp dealtfel părea să-i facă plăcere să deruteze diagnosticicele. Dar, în cazul lui Paneloux, ceea ce urmă arătă că această incertitudine era lipsită de importanţă.

Febra urcă. Tusea deveni din ce în ce mai răguşită şi îl tortură pe bolnav toată ziua. Seara, în sfîrşit, părintele expectoră această vată care îl sufoca. Era roşie. În plin tumult al febrei, Paneloux îşi păstră privirea indiferentă şi a doua zi dimineaţa cînd fu găsit mort, pe jumătate răsturnat din pat, privirea lui nu exprima nimic. Se scrise pe fişa lui: « Caz îndoielnic. »

Sărbătoarea tuturor sfinţilor din anul ăsta nu fu ceea ce era de obicei. Desigur, vremea era cea care trebuia să fie. Se schimbase brusc şi căldurile tîrzii făcuseră dintr-o dată loc frigului. Ca şi în ceilalţi ani, un vînt rece sufla acum incontinuu. Nori groşi alergau dintr-o parte în alta a orizontului, acopereau cu umbră casele asupra cărora, după trecerea lor, recădea lumina rece şi aurie a cerului de noiembrie. Îşi făcuseră apariţia primele impermeabile. Dar se observa un număr surprinzător de stofe cauciucate şi lucioase. Ziarele povestiseră într-adevăr că, cu două sute de ani în urmă, în timpul marilor ciume din ţările meridionale, medicii purtau, pentru a se feri, stofe trecute prin ulei. Magazinele profitaseră de asta pentru a desface un stoc de haine demodate datorită cărora fiecare spera să devină imun.

Dar toate aceste semne ale anotimpului nu te puteau face să uiţi că cimitirele erau părăsite. În ceilalţi ani tramvaiele erau pline de mirosul fad al crizantemelor şi grupuri de femei se duceau pe locurile unde rudele lor erau îngropate, să depună flori pe mormîntul lor. Era ziua în care încercau să

Scanned with OKEN Scanner

Scanned with OKEN Scanner

compenseze pe lîngă defunct izolarea şi uitarea în care fusese ţinut timp de luni întregi. Dar anul ăsta, nimeni nu mai vru să se gîndească la cei morţi. Se gîndeau şi aşa prea mult la ei. Şi nu mai era vorba să revii la mormîntul lor cu puţin regret şi multă melancolie. Nu mai erau părăsiţii pe lîngă care vii să te justifici o zi pe an. Erau intruşii pe care doreai să-i uiţi. Iată de ce anul acesta Ziua Morţilor fu întrucîtva suprimată. După cum spunea Cottard, la care Tarrou observa un limbaj din ce în ce mai ironic, în fiecare zi era Ziua, Morţilor.

Şi realmente focurile sărbătoreşti ale ciumei ardeau în crematoriu cu o veselie mereu mai mare. Este adevărat că numărul morţilor, de la o zi la alta, nu mai creştea. Dar se părea că flagelul se instalase confortabil la forma lui paroxistică şi dovedea, în omorurile lui zilnice, precizia şi regularitatea unui bun funcţionar. În principiu, şi după părerea personalităţilor competente, acesta era un semn bun. Graficul progreselor ciumei, cu creşterea lui neîncetată, urmată apoi de un lung podiş i se părea de pildă doctorului Richard foarte reconfortant. « Este un bun, un excelent grafic », spunea el. El socotea că maladia atinsese ceea ce el numea o treaptă. De acum încolo ea nu mai putea decît să descrească. Richard atribuia acest merit noului ser al lui Castel care, într-adevăr, tocmai cunoscuse cîteva succese neaşteptate. Bătrînul Castel nu-l contrazicea, dar considera că de fapt nu se putea prevede nimic, istoria epidemiilor comportînd salturi neprevăzute. Prefectura, care dorea de multă vreme să potolească spiritul public şi căreia ciuma nu-i dădea posibilitatea s-o facă, îşi propunea să întrunească medicii pentru a le cere un raport pe această temă, cînd doctorul Richard fu răpus şi el de ciumă, şi tocmai pe terenul plan al maladiei.

Administraţia, în faţa acestui exemplu impresionant fără îndoială, dar care la urma urmei nu dovedea nimic, redeveni pesimistă cu aceeaşi inconsecvenţă cu care devenise mai întîi optimistă. Castel, în ceea ce îl privea, se mărginea să-şi prepare serul lui cît putea cu mai mare grijă. În orice caz nu mai exista un singur loc public care să nu fi fost transformat în spital sau în carantină şi dacă se mai respecta încă prefectura, era pentru că trebuia totuşi păstrat un loc de întrunire. Dar în general, şi ca urmare a stabilităţii relative a ciumei în această epocă, organizarea prevăzută de Rieux nu fu de loc depăşită. Medicii şi ajutoarele care depuneau un efort istovitor, nu erau obligaţi să născocească eforturi încă şi mai mari. Ei trebuiau numai să continue cu regularitate, dacă se poate spune aşa, această muncă supraomenească. Formele pulmonare ale infecţiei, care se şi manifestaseră, se înmulţeau acum în cele patru colţuri ale oraşului ca şi cum vîntul aprindea şi întreţinea incendii în piepturi. În toiul vărsăturilor de sînge, bolnavii erau răpuşi mult mai repede. Contagiunea risca acum să fie mai mare, în această nouă formă a epidemiei. E adevărat, părerile specialiştilor fuseseră întotdeauna contradictorii asupra acestui punct. Pentru mai multă siguranţă totuşi, personalul sanitar continua să respire sub măşti de tifon dezinfectante. La prima vedere, în orice caz, maladia ar fi trebuit să se extindă. Dar cum cazurile de ciumă bubonică se împuţinau, balanţa era în echilibru.

Se mai puteau avea totuşi alte subiecte de neliniştе ca urmare a greutăţilor de alimentare care creşteau cu timpul. Specula îşi scoase capul şi se ofereau la preţuri fabuloase alimente de primă necesitate care lipseau pe piaţa zilnică. Familiile sărace se aflau astfel într-o situaţie foarte neplăcută în timp ce familiile bogate nu duceau lipsă de aproape nimic. Deşi ciuma, prin imparţialitatea eficace pe care o aducea în funcţiunea ei ar fi trebuit să întărească ideea de

Scanned with OKEN Scanner

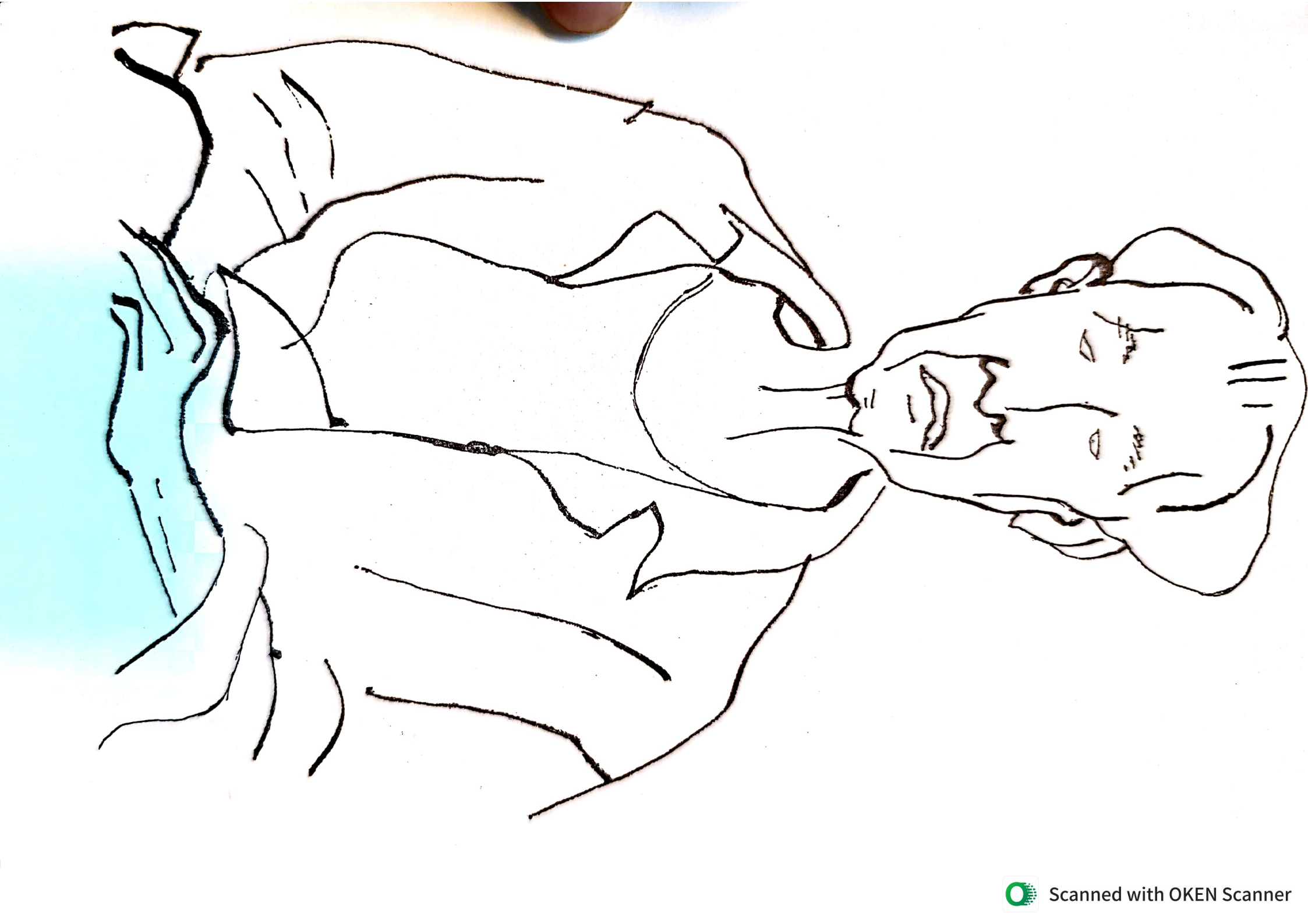

Scanned with OKEN Scanner

egalitate la concetățenii noștri, prin jocul normal al egoismului, dimpotrivă ea ascuțea și mai mult în inima oamenilor sentimentul nedreptății. Rămînea, bineînțeles, egalitatea ireproșabilă a morții, dar de asta nimeni n-avea nevoie. Săracii care sufereau astfel de foame se gîndeau cu și mai multă nostalgie încă la orașele și la satele vecine, unde viața era liberă și unde pîinea era ieftină. Din moment ce nu li se putea da suficientă hrană, ei aveau sentimentul, dealtfel puțin justificat, că ar fi trebuit să li se permită să plece. De așa manieră încît sfîrșiseră prin a face să circule o lozincă pe care o puteai citi uneori pe pereți sau case, alteori era strigată la trecerea prefectului : « Pîine sau aer ». Această formulă ironică dădu semnalul unor manifestații repede reprimate, dar al căror caracter grav nu scăpă nimănui.

Ziarele, firește, se supuneau consemnului de optimism cu orice preț pe care îi primiseră. Citindu-le găseai în ele că ceea ce caracteriza situația era exemplul emoționant de calm și sînge rece pe care îl dădea populația. Dar într-un oraș închis în el însuși unde nimic nu putea să rămînă secret, nimeni nu se înșela asupra « exemplului » dat de comunitate. Și pentru a avea o idee exactă a calmului și a sîngelui rece despre care era vorba, era destul să intri într-un loc de carantină sau într-una din taberele de izolare care fuseseră organizate de administrație. S-a întîmplat că povestitorul, chemat în altă parte, nu le-a cunoscut. Și de aceea el nu putea cita aici decît mărturia lui Tarrou.

Tarrou redă, într-adevăr, în carnetele sale, descrierea unei vizite pe care o făcu împreună cu Rambert la tabăra instalată pe stadionul municipal. Stadionul este așezat cam la porțile orașului și o parte din el dă în strada pe care trec tramvaiele iar cealaltă spre locuri virane care se întind pînă la marginea podișului pe care e clădit orașul. Este înconjurat, cum se obișnuiește, de pereți înalți din ciment și fusese suficient să se așeze sentinele la cele patru porți de intrare pentru a face evaziunea dificilă. De asemenea, zidurile împiedicau oamenii din afară să-i stinghereasc prin curiozitatea lor pe nefericiții care erau puși în carantină. În schimb, aceștia auzeau cît era ziua de mare, fără să le vadă, trecînd tramvaiele și ghiceau după rumoarea mai mare pe care o tîrau cu ele, orele de începere și de ieșire din birouri. Ei știau astfel că viața de la care erau excluși continua la cîțiva metri de ei și că zidurile de ciment despărțeau două universuri mai străine unul de altul decît dacă s-ar fi aflat pe planete diferite.

Era într-o duminică după-amiază cînd Tarrou și Rambert se hotărîră să se îndrepte spre stadion. Erau însoțiți de Gonzalès, jucătorul de fotbal pe care Rambert îl regăsise și care sfîrșise prin a accepta să conducă cu schimbul supravegherea stadionului. Rambert trebuia să-l prezinte administratorului lagărului. Gonzalès spusese celor doi, în momentul în care se regăsiseră, că era ora în care, înainte de ciumă, el își schimba costumul ca să înceapă meciul. Acum că stadioanele erau rechiziționate asta nu mai era posibil și Gonzalès se simțea și avea aerul unui pierde-vară. Era unul din motivele pentru care acceptase această supraveghere, cu condiția să n-o exercite decît în timpul sfîrșiturilor de săptămînă. Cerul era pe jumătate acoperit și Gonzalès, cu nasul în aer, observa cu regret că acest timp, nici ploios, nici cald, era cel mai potrivit pentru o partidă bună. Vorbea și el cum se pricepea de mirosul compreselor calde cu substanțe uleioase din vestiare, de tribunele înțesate pînă la refuz, de maiourile de culoare aprinsă pe terenul roșcat, de lămîile dintre reprize sau de limonada care înțeapă cu mii de ace răcoritoare gîtlejurile uscate. Tarrou notează dealtfel că în tot timpul drumului prin străzile

Scanned with OKEN Scanner

Scanned with OKEN Scanner

desfundate ale mahalalei, jucătorul nu înceta să dea cu piciorul în pietrele pe care le întîlnea. El încerca să le trimită direct în canale şi cînd reuşea, spunea « unu la zero ». Cînd îşi isprăvea ţigara, scuipa mucul înaintea lui şi încerca să-l prindă din zbor cu piciorul. Lîngă stadion, nişte copii care se jucau trimiseră o minge spre grupul care trecea şi Gonzalès se deranjă ca să le-o întoarcă cu precizie.

Intrară în sfîrşit pe stadion. Tribunele erau pline de lume. Dar terenul era acoperit cu sute de corturi roşii înăuntrul cărora se zăreau de departe aşternuturi de pat şi baloturi. Se păstraseră tribunele pentru ca internaţii să se poată adăposti pe timp de căldură sau de ploaie. Trebuiau, foarte simplu, ca la apusul soarelui să bage corturile înăuntru. Sub tribune se aflau duşurile care fuseseră amenajate înainte şi vechile vestiare ale jucătorilor care fuseseră transformate în birouri şi infirmerii. Cea mai mare parte dintre internaţi stăteau prin tribune. Alţii rătăceau pe tuşe. Unii stăteau pe vine la intrarea corturilor lor şi lăsau să alunece asupra a tot ce întîlneau o privire nedeslu-şită. În tribune mulţi arătau încovoiaţi şi păreau să aştepte.

— Ce fac ei toată ziua? îl întrebă Tarrou pe Rambert.

— Nimic.

Aproape toţi, într-adevăr stăteau cu braţele spînzurînd şi mîinile goale. Această uriaşă adunare de oameni era curios de tăcută.

— În primele zile nu te puteai înţelege, aici, zise Rambert. Dar pe măsură ce au trecut zilele au început să vorbească din ce în ce mai puţin.

Dacă ar fi să dăm crezare notelor sale, Tarrou îi înţelegea şi îi vedea chiar de la început cum stăteau înghesuiţi în corturile lor, ocupaţi să asculte bîzîitul muştelor sau să se scarpine, vărsîndu-şi mînia sau mărturisindu-şi spaima cînd găseau o ureche binevoitoare să-i asculte. Dar începînd din momentul în care tabăra fusese suprapopulată, se găsiseră din ce în ce mai puţine urechi bine-voitoare. Nu le mai rămînea deci decît tăcerea şi neîncrederea. Exista într-adevăr un fel de neîncredere care cădea din cerul cenuşiu, luminos totuşi, peste tabăra roşie.

Da, toţi aveau un aer de neîncredere. Din moment ce fuseseră despărţiţi de ceilalţi, asta nu era fără justificare şi înfăţişarea pe care ei o arătau era a celor care îşi caută justificările şi care se tem. Fiecare dintre cei la care Tarrou se uita avea privirea lipsită de preocupări, toţi aveau aerul că suferă de o despărţire foarte generală de ceea ce constituise viaţa lor. Şi cum nu se puteau gîndi mereu la moarte, nu se gîndeau la nimic. Erau în vacanţă. « Dar cel mai rău, scria Tarrou, este că ei erau nişte uitaţi şi că o ştiau şi ei. Cei care îi cunoşteau îi uitaseră pentru că se gîndeau la altceva şi era şi de înţeles. Cît despre cei care îi iubeau, îi uitaseră şi aceştia pentru că trebuiau să se epuizeze în demersuri şi în încercări de a-i scoate de-acolo. Şi tot gîndindu-se la ceea ce întreprindeau ei nu se mai gîndeau la cei despre care era vorba să-i scoată. Asta era, de asemenea, normal. Şi în cele din urmă îţi dai seama că nimeni nu este cu adevărat capabil să se gîndească la cineva, fie chiar şi în cea mai rea dintre nenorociri. Căci a gîndi cu adevărat la cineva, înseamnă a gîndi la el minut cu minut, fără să fii distras de nimic, nici de grijile gospo-dăriei, nici de bîzîitul unei muşte, nici de mese, nici de scărpinat. Dar există întotdeauna muşte şi scărpinături. De aceea viaţa este greu de trăit. Şi cei de aici o ştiu bine.

Administratorul care revenea spre ei, le spuse că un domn Othon cerea să-i vadă. Îl conduse pe Gonzalès în biroul său, apoi îi duse pe Tarrou şi Rambert spre un colţ al tribunelor de unde domnul Othon, care se aşezase

Scanned with OKEN Scanner

mai la o parte, se ridică să-i întîmpine. Era îmbrăcat tot în acelaşi fel şi purta acelaşi guler tare. Tarrou observă numai că smocurile lui de la tîmple erau mult mai zbîrlite şi unul din şireturile lui era desfăcut. Judecătorul avea un aer obosit şi nici o singură dată el nu-şi privi interlocutorii în faţă. El spuse că era fericit că-i vedea şi că-i însărcina să-i mulţumească doctorului Rieux pentru tot ceea ce făcuse.

Ceilalţi tăcură.

— Sper, zise judecătorul după un anume timp, că Philippe n-a suferit prea mult.

Era prima oară cînd Tarrou îl auzea pronunţînd numele fiului său şi înţelese că ceva se schimbase. Soarele cobora la orizont şi, între doi nori, razele lui intrau lateral în tribune, aurind chipurile celor trei.

— Nu, zise Tarrou, nu, într-adevăr n-a suferit.

Cînd se retraseră, judecătorul continua să privească în partea din care venea soarele.

Se duseră să-i spună la revedere lui Gonzalès, care studia un tabel de supraveghere prin schimburi. Jucătorul rîse strîngîndu-le mîinile.

— Am regăsit cel puţin vestiarele, spunea el, e şi asta ceva.

Puţin după aceea, administratorul îi reconducea pe Tarrou şi pe Rambert, cînd un sfîrîit enorm se auzi din tribune. Apoi difuzoarele care, în vremuri mai bune, erau folosite să anunţe rezultatul meciurilor sau să prezinte echipele, declarară cu o voce nazală că internaţii trebuiau să se întoarcă la corturile lor pentru ca să poată fi distribuită masa de seară. Agale, oamenii părăsiră tribunele şi intrară în corturi tîrîndu-şi paşii. Cînd se instalară cu toţii, două cărucioare electrice dintre cele care se văd în gări trecură printre corturi transportînd cratiţe mari. Oamenii întindeau braţele, două polonice se scufundau în două cratiţe şi ieşeau de acolo pentru a ateriza în două gamele. Cărucior pornea din nou. Reîncepea la cortul următor.

— E ştiinţific, îi zise Tarrou administratorului.

— Da, zise acesta cu satisfacţie, strîngîndu-le mîna, e ştiinţific.

Amurgul era aproape şi cerul se limpezise. O lumină dulce şi proaspătă scălda tabăra. În pacea serii, zgomote de linguri şi farfurii urcau din toate părţile. Lilieci zburară pe deasupra corturilor şi dispărură pe neaşteptate. De cealaltă parte a zidurilor un tramvai scîrţia pe un macaz.

— Bietul judecător, murmură Tarrou trecînd porţile. Ar trebui făcut ceva pentru el. Dar cum să ajuţi un judecător?

Existau astfel în oraş, multe din aceste tabere despre care naratorul, din scrupul şi din lipsă de informaţii directe, nu poate spune mai mult. Dar ceea ce poate să spună este că existenţa acestor tabere, mirosul de oameni care venea de acolo, vocile enorme ale difuzoarelor în amurg, misterul zidurilor şi teama de aceste locuri condamnate, apăsa greu asupra moralului concetăţenilor noştri şi se adăuga încă la zăpăceala şi suferinţa tuturor. Incidentele şi conflictele cu administraţia se înmulţiră.

Între timp, pe la sfîrşitul lui noiembrie dimineţile deveniră foarte reci. Ploi torenţiale spălară asfaltul cu revărsări de ape, curăţară cerul şi îl lăsară limpezit de nori deasupra străzilor lucioase. Un soare lipsit de putere răspîndi în fiecare dimineaţă deasupra oraşului o lumină scînteietoare şi îngheţată. Spre seară, dimpotrivă, aerul devenea din nou călduţ. Acesta fu momentul pe care îl alese Tarrou pentru a se dezvălui puţin faţă de doctorul Rieux.

Scanned with OKEN Scanner

Într-o zi pe la orele zece, după o zi lungă și istovitoare, Tarrou îl însoți pe Rieux care se ducea să-i facă bătrînului astmatic vizita de seară. Cerul lucea blînd deasupra caselor vechiului cartier. Un vînt ușor sufla fără zgomot prin răspîntiile întunecoase. Veniți din liniștea de afară a străzilor, cei doi bărbați căzură peste vorbăria bătrînului. Acesta le spuse că erau unii care nu se înțelegeau între ei, că mereu pîinea și cuțitul era în mîna acelorași, că urciorul nu merge de multe ori la apă și că probabil, și aci își frecă mîinile, o să iasă cu ceartă. Doctorul îl îngriji fără ca bătrînul să înceteze să comenteze evenimentele.

Auzeau pe cineva mergînd deasupra lor. Bătrîna, observînd aerul întrebător al lui Tarrou, le spuse că erau vecini care stăteau pe terasă. Aflară în același timp că de-acolo de sus aveau o vedere frumoasă și că terasele caselor se atingeau adesea dintr-o parte, femeile din cartier avînd posibilitatea de a-și face vizite fără să iasă în mod obișnuit din casele lor.

— Da, zise bătrînul, urcați. E aer bun sus.

Găsiră terasa goală, erau acolo trei scaune. Dintr-o parte, atît cît putea să se întindă privirea, nu se vedeau decît terase care sfîrșeau prin a se sprijini de o formă întunecoasă și pietroasă în care recunoscură prima colină a orașului. De cealaltă parte, pe deasupra cîtorva străzi și a portului invizibil, privirea se pierdea într-un orizont în care cerul și marea se amestecau într-o tremurare nedeslușită. Dincolo de ceea ce ei știau că sînt falazele, o licărire a cărei sursă n-o zăreau, reapărea în mod regulat: farul strîmtorii continua, din primăvară, să lumineze pentru nave care îi întorceau spatele spre alte porturi. În cerul măturat și lăcuit de vînt, străluceau stele limpezi și licărirea îndepărtată a farului amesteca în ele, din timp în timp, o pîlpîire cenușie trecătoare. Briza aducea efluvii de mirodenii și de piatră. Tăcerea era absolută.

— E bine, zise Rieux așezîndu-se. E ca și cînd ciuma n-ar fi urcat niciodată aici.

Tarrou îi întoarse spatele și privi marea.

— Da, zise el după un timp, e bine.

Veni să se așeze lîngă doctor și se uită la el cu atenție. De trei ori licărirea reapăru pe cer. Un zgomot de veselă lovită urcă pînă la ei din adîncimile străzii. O ușă fu auzită izbindu-se în casă.

— Rieux, zise Tarrou cu un ton foarte firesc, n-ai căutat niciodată să știi cine sînt? Ai prietenie pentru mine?

— Da, răspunse doctorul, simt că am pentru dumenata prietenie, Dar pînă acuma ne-a lipsit timpul.

— Bine, asta mă liniștește. Vrei ca ora asta să fie ora prieteniei?

Drept orice răspuns, Rieux îi zîmbi.

— Ei bine, poftim. . .

Cîteva străzi mai încolo, o mașină alunecă parcă într-un fel lung pe pavajul muiat. Se îndreptă și în urma ei exclamații confuze, venind de departe, rupseră iarăși tăcerea. Apoi aceeași tăcere recăzu asupra celor doi oameni cu toată greutatea ei venind din cer și din stele. Tarrou se ridicase ca să se cațere pe parapetul terasei, cu fața spre Rieux care stătea mereu înfundat în scaunul lui. Nu se vedea din Tarrou decît o formă masivă, care se profila pe cer. El vorbi multă vreme și iată aproximativ discursul lui reconstituit:

« Pentru a simplifica să spunem, Rieux, că eu sufeream deja de ciumă cu mult înainte de a cunoaște acest oraș și această epidemie. Asta spune suficient că sînt la fel ca toată lumea. Dar sînt oameni care nu știu lucrul acesta, sau

care se simt bine în această stare, și oameni care știu și ar vrea să scape de ea. Eu am vrut întotdeauna să scap.

« Cînd eram tînăr trăiam cu ideea inocenței mele, adică fără vreo idee. Nu sînt genul de om frămîntat, am început așa cum se cuvine. Totul îmi reușea, eram inteligent fără efort, cu femeile în bune relații și dacă aveam unele neliniști, treceau așa cum veniseră. Într-o zi am început să reflectez. Acum. . .

« Trebuie să-ți spun că nu eram sărac ca dumneata. Tatăl meu era avocat general, ceea ce era ceva. Cu toate astea nu-și dădea aere fiind din fire un om cumsecade. Mama mea era simplă și stearsă și n-am încetat vreodată s-o iubesc, dar prefer să nu vorbesc despre ea. El se ocupa de mine cu afecțiune și cred chiar că încerca să mă înțeleagă. Avea aventuri în afara casei, sînt sigur acum de asta și sînt de asemenea departe de a mă indigna. Se purta în toate astea așa cum era de așteptat să se poarte, fără să șocheze pe nimeni. Pentru a vorbi pe scurt, nu era foarte original și astăzi că a murit, îmi dau seama că dacă n-a trăit ca un sfînt, nici un om rău n-a fost. Ținea o linie de mijloc, iată tot ; și este tipul de om pentru care simți o afecțiune rezonabilă, cea care te face să continui.

« Avea totuși o particularitate : marele ghid Chaix era cartea lui de căpătîi. Nu c-ar fi călătorit, cu excepția vacanței, cînd se ducea în Bretania unde avea o mică proprietate. Dar era în stare să-ți spună exact orele de plecare și de sosire a trenului Paris-Berlin, combinațiile de orar pe care trebuiai să le faci ca să te duci de la Lyon la Varșovia, kilometrajul exact între orice capitale vroiai. Ești dumneata capabil să spui cum se merge de la Briançon la Chamonix? Chiar și un șef de gară s-ar încurca. Tatăl meu nu se încurca. El învăța aproape în fiecare seară pentru a-și îmbogăți cunoștințele în această materie și era mai degrabă mîndru. Asta mă amuza mult și îl ascultam adesea, încîntat să verific răspunsurile lui în Chaix și să recunosc că nu greșise. Aceste mici repetiri ne-au legat mult unul de altul, căci îi ofeream un auditoriu a cărui bunăvoință o aprecia. Cît despre mine, găseam că această superioritate în legătură cu căile ferate era la fel de bună ca orice alta.

Dar mă las furat de povestire și risc să-i dau prea multă importanță acestui om cinstit. Căci, pentru a încheia, el n-a avut decît o influență indirectă asupra hotărîrii cu ele. Cel mult, el mi-a furnizat un prilej. Într-adevăr, cînd am împlinit șaptesprezece ani tatăl meu m-a invitat să vin să-l ascult. Era vorba de o afacere importantă la curtea cu juri și desigur, el crezuse că va apărea în lumina sa cea mai bună. Cred de asemenea că el contase pe această ceremonie proprie a impresiona imaginațiile tinere, pentru a mă împinge să intru în cariera pe care el însuși o alesese. Acceptasem pentru că asta îi făcea plăcere tatălui meu și de asemenea pentru că eram curios să-l văd și să-l aud în alt rol decît cel pe care îl juca printre noi. Nu mă gîndeam la nimic mai mult. Ceea ce se petrecea într-un tribunal mi se păruse întotdeauna la fel de firesc și de inevitabil ca o trecere în revistă de 14 Iulie sau o distribuire de premii. Aveam despre asta o idee foarte abstractă și care nu mă jena.

« N-am păstrat totuși din această zi decît o singură imagine, aceea a vinovatului. Cred că era într-adevăr vinovat, puțin importă de ce. Dar acest omuleț de vreo treizeci de ani, cu păr roșcat și rar părea atît de hotărît să recunoască totul, atît de sincer speriat de ceea ce făcuse și de ceea ce avea să i se facă, încît după cîteva minute n-am mai avut ochi decît pentru el. Avea aerul unei bufnițe speriate de o lumină prea puternică. Nodul cravatei lui

Scanned with OKEN Scanner

nu se adapta exact în unghiul gulerului. Își rodea unghiile de la o singură mînă, dreapta. . . Pe scurt, nu insist, ai înțeles că era un om viu.

« Dar eu îmi dădeam seama de asta brusc, în timp ce pînă acum nu mă gîndisem la el decît prin categoria comodă de „inculpat". Nu pot să spun că l-am uitat atunci pe tata, dar ceva mă strîngea la burtă, îmi fura orice altă atenție în afară de cea pe care o acordam acuzatului. Nu ascultam aproape nimic, simțeam că vroiau să-l omoare pe acest om viu și un instinct formidabil mă purta alături de el ca un val, ca un fel de încăpățînare oarbă. Nu m-am trezit cu adevărat decît odată cu rechizitoriul tatălui meu.

« Transformat de roba lui roșie, nici cumsecade și nici afectuos, gura lui viermuia de fraze enorme care ieșeau fără încetare din ea ca niște șerpi. Și am înțeles că el cerea moartea acestui om în numele societății și că cerea chiar să i se taie gîtul. E adevărat, el nu spunea decît : „Acest cap trebuie să cadă". Dar în cele din urmă deosebirea nu era prea mare. Și fu același lucru, într-adevăr, din moment ce el obținu acest cap. Simplu vorbind, nu el fu acela care făcu atunci treaba. Iar eu care am urmărit după aceea afacerea pînă la concluzia ei, exclusiv, am avut cu acest nenorocit o intimitate mult mai vertiginoasă decît a avut-o vreodată tatăl meu. El trebuia totuși, conform obiceiului, să asiste la ceea ce se chema într-un mod politicos ultimele momente și care trebuie însă numit cea mai abjectă dintre uciderí.

« Începînd din această zi n-am mai putut să mă uit la indicatorul Chaix decît cu un dezgust oribil. Începînd din această zi m-am interesat, cu oroare, de justiție, de condamnările la moarte, de execuții și m-a apucat amețeala cînd am constatat că tatăl meu trebuise să asiste de mai multe ori la uciderí și că asta se întîmpla în zilele în care tocmai se scula foarte devreme. Da, el întorcea deșteptătorul în aceste cazuri. N-am îndrăznit să vorbesc cu mama despre asta, dar am observat-o atunci mai bine și am înțeles că nu mai era nimic între ei și că ea ducea o viață de renunțare. Asta m-a ajutat s-o iert, cum spuneam atunci. Mai tîrziu am aflat că nu aveam pentru ce s-o iert, pentru că ea fusese săracă toată viața ei pînă la căsătorie și sărăcia o învățase să se resemneze.

« Te aștepți fără îndoială să-ți spun că am plecat imediat. Nu, am mai rămas mai multe luni, aproape un an. Dar mi-era inima bolnavă. Într-o seară, tatăl meu ceru deșteptătorul pentru că trebuia să se scoale devreme. N-am dormit toată noaptea. A doua zi cînd se întoarse, plecasem. Trebuie spus numaidecît că tatăl meu mă căută, că m-am dus să-l văd, că fără să explic ceva i-am spus liniștit că m-aș sinucide dacă m-ar sili să mă întorc. El sfîrși prin a accepta căci avea o fire mai curînd blîndă, îmi ținu un discurs asupra prostiei de a vroi să-ți trăiești viața (astfel își explica gestul meu și nu i-am schimbat părerea), îmi făcu o mie de recomandări și își reprimă lacrimile sincere care îi veneau în ochi. Mai apoi, destul de multă vreme după aceea, am revenit totuși cu regularitate să-mi văd mama și atunci l-am întîlnit. Aceste legături îi erau cred suficiente. Cît despre mine, nu eram pornit împotriva lui, aveam doar puțină tristețe la inimă. Cînd a murit, am luat-o pe mama la mine și ar mai fi și acum cu mine, dacă n-ar fi murit la rîndul ei.

« Am insistat îndelung asupra acestui început pentru că el fu într-adevăr începutul a tot ce a urmat. Acum are să meargă mai repede. Am cunoscut sărăcia la optsprezece ani, ieșind din îndestulare. Am făcut o mie de meserii pentru ca să-mi cîștig existența. Nu mi-a reușit prea rău. Dar ceea ce mă interesa era condamnarea la moarte. Vroiam să mă achit față de bufnița roșcată. Ca urmare, am făcut politică, cum se spune. Nu vroiam să fiu un ciumat, iată totul. Am crezut că societatea în care trăiam era cea care se

Scanned with OKEN Scanner

sprijinea pe condamnarea la moarte și combătînd-o, aș combate uciderea. Am crezut-o, alții mi-au spus-o și pentru a sfîrși, era adevărat în mare parte. Am intrat deci în rînd cu ceilalți pe care îi iubeam și pe care n-am încetat să-i iubesc nici acum. Am rămas multă vreme cu ei și nu este țară în Europa la ale cărei lupte că nu fi luat parte. Să trecem.

« Bineînțeles, știam că și noi, pronunțam, în unele cazuri, condamnări. Dar mi se spunea că aceste cîteva morți erau necesare pentru ca să vină o lume în care nimeni nu va mai fi ucis. Era adevărat într-un anume fel și la urma urmelor poate că nu sînt eu capabil să mă mențin în acest gen de adevăruri. Ceea ce e sigur, este că ezitam. Dar mă gîndeam la bufniță și puteam să continui. Pînă în ziua în care am văzut o execuție (era în Ungaria) și aceeași amețeală care cuprinsese copilul care eram atunci, mi-a întunecat privirea de bărbat.

« N-ai văzut niciodată cum se împușcă un om? Nu, bineînțeles, asta se face în general pe bază de invitație și publicul e ales dinainte. Rezultatul este că ați rămas la ceea ce știți din stampe și din cărți. O legătură la ochi, un stîlp și mai încolo cîțiva soldați. Ei bine, nu ! Știți că, dimpotrivă, plutonul de execuție se așează la un metru jumătate de condamnat? Știți că dacă condamnatul ar face doi pași înainte ar atinge puștile cu pieptul? Știți că la această scurtă distanță soldații își concentrează tirul asupra regiunii inimii și că ei toți, cu gloanțele lor mari, fac acolo o gaură în care ai putea să bagi pumnul? Nu, nu știți, pentru că astea sînt amănunte despre care nu se vorbește. Pentru ciumați somnul oamenilor este mai sfînt decît viața. Nu trebuiesc împiedicați oamenii cumsecade să doarmă. Ar însemna să dai dovadă de prost gust, și bunul gust constă în a nu insista, toată lumea știe asta. Dar eu, de-atunci, n-am mai dormit bine. Am dat dovadă de prost gust și n-am încetat să insist, adică să gîndesc asupra acestui lucru.

« Am înțeles atunci că eu, — cel puțin — în tot timpul acestor lungi ani nu încetasem să fiu un ciumat, ani în care credeam totuși că lupt, din tot sufletul, tocmai împotriva ciumei. Am aflat că subscrisem indirect la moartea a mii de oameni, că chiar provocasem această moarte găsind bune acțiunile și principiile care în mod fatal o antrenaseră. Ceilalți nu păreau jenați de asta sau cel puțin nu vorbeau niciodată despre asta în mod spontan. Iar eu, aveam un nod în gît. Eram cu ei și mă simțeam totuși singur. Cînd mi se întîmpla să-mi exprim scrupulele, îmi spuneau că trebuia să reflectez la ceea ce era în joc și îmi dădeau argumente adesea impresionante ca să mă facă să înghit ceea ce nu puteam să diger. Dar eu le răspundem că marii ciumați, cei care își pun robe roșii, au și ei argumente excelente în aceste cazuri și că dacă admiteam argumentele de forță majoră și necesitățile invocate de micii ciumați, nu puteam respinge pe cele ale celor mari. Ei mă făceau să observ că felul cel potrivit de a da dreptate robelor roșii era de a le lăsa exclusivitatea condamnării. Dar eu îmi spuneam atunci că dacă cedezi o dată în această problemă nu mai există rațiuni să te oprești. Se pare că istoria mi-a dat dreptate; astăzi se întrec cine să omoare mai mult. Sînt toți cuprinși de furia uciderii și nu pot să facă altfel.

« Treaba mea, în orice caz, nu era argumentarea. Era bufnița roșcată, această murdară aventură în care murdare guri ciumate anunțau un om în lanțuri că o să moară și aranjau tot ce trebuia ca el să moară cu adevărat după nopți și nopți de agonie în timpul cărora el aștepta cu ochii deschiși să fie asasinat. Treaba mea erau puștile cu tirul concentrat asupra inimii. Și îmi spuneam că așteptînd cel puțin în ceea ce mă privește, voi refuza să-i

Scanned with OKEN Scanner

găsesc vreodată vreo raţiune, una singură, înţelegeţi, acestei dezgustătoare măcelăriri. Da, am ales această orbire încăpăţînată aşteptînd să văd mai clar.

« De-atunci nu m-am schimbat. E multă vreme de cînd mi-e ruşine, ruşine de moarte de a fi fost, chiar dacă de departe, chiar dacă de bună credinţă, la rîndul meu, un ucigaş. Cu timpul, în mod simplu, mi-am dat seama că chiar cei care sînt mai buni decît alţii nu se pot împiedica astăzi de a omorî sau de a lăsa să se omoare, pentru că e în logica vieţii în care ei trăiesc şi că nu putem să facem un gest în această lume fără să riscăm de a face să se moară. Da, am continuat să-mi fie ruşine, am învăţat asta, că sîntem cu toţi implicaţi în ciumă şi mi-am pierdut liniştea. O caut încă şi astăzi încercînd să-i înţeleg pe toţi şi să nu fiu duşmanul de moarte al nimănui. Ştiu numai că trebuie făcut ceea ce trebuie pentru a nu mai fi un ciumat şi că numai asta poate să ne facă să sperăm să ne regăsim pacea interioară, sau o moarte bună în lipsa ei. Numai asta poate să uşureze oamenii şi dacă nu să-i salveze, baremi să le facă cît mai puţin rău posibil şi cîteodată chiar puţin bine. Şi de aceea m-am hotărît să refuz tot ceea ce, de aproape sau de departe, din raţiuni bune sau rele, determină uciderile sau le justifică.

« De aceea şi această epidemie nu mă învaţă nimic, în afară de faptul că trebuie să lupt alături de voi. Eu ştiu în mod sigur (da, Rieux, ştiu totul despre viaţă, vezi bine) că fiecare poartă în el ciuma, fiindcă nimeni, da, nimeni pe lume nu este neatins. Şi că trebuie să te supraveghezi fără încetare ca să nu fii adus într-o clipă de neatenţie în situaţia de a sufla în chipul altuia şi de a-i transmite infecţia. Ceea ce e firesc, e microbul. Restul, sănătatea, integritatea, puritatea, dacă vrei, este un efect al voinţei şi al unei voinţi care nu trebuie să se oprească niciodată. Omul cinstit, acela care nu infectează aproape pe nimeni, este acela a cărui neatenţie este cea mai mică posibil. Şi trebuie voinţă şi încordare pentru a nu fi niciodată neatent ! Da, Rieux, este foarte obositor să fii ciumat. Dar este încă şi mai obositor de a nu vroi să fii. Din pricina asta arată toată lumea obosită fiindcă toată lumea, astăzi, e puţin ciumată. Dar de aceea unii, care vor să înceteze să fie, încearcă o oboseală extremă de care nimic nu-i va mai mîntui în afară de moarte.

« Începînd de-aici eu ştiu că nu mai valorez nimic — chiar pentru lumea însăşi, şi că din clipa cînd am renunţat să omor m-am condamnat la un exil definitiv. Ceilalţi vor face istoria. Ştiu de asemenea că, pe cît se pare, nu pot să-i judec pe aceşti ceilalţi. Îmi lipseşte o calitate ca să fiu un omorîtor raţional. Nu e deci o superioritate. Dar acum consimt să fiu ceea ce sînt, am învăţat ce e modestia. Spun numai că există pe acest pămînt flageluri şi victime şi că trebuie, atît cît e posibil, să refuzi să fii de partea flagelului. Asta ţi se va părea poate puţin cam simplu şi eu nu ştiu dacă e simplu dar ştiu că e adevărat. Am auzit atîtea raţionamente care au fost cît pe-aci să mă zăpăcească la cap, şi care au zăpăcit suficient alte capete pentru a le face să consimtă la asasinat, încît am înţeles că toată nenorocirea oamenilor venea de-acolo că ei nu foloseau un limbaj clar. M-am hotărît atunci să vorbesc şi să acţionez în mod clar, ca s-o apuc pe drumul cel bun. În consecinţă, spun că există flageluri şi victime şi nimic mai mult. Dacă, spunînd asta, devin flagel eu însumi, cel puţin eu nu consimt la asta. Încerc să fiu un omorîtor nevinovat. Vezi că nu e o ambiţie mare.

« Ar trebui, bineînţeles, să existe o a treia categorie, aceea a adevăraţilor medici, dar fapt e că nu-i întîlneşti prea des şi că trebuie să fie greu să-i întîlneşti. De aceea m-am hotărît să trec de partea victimelor în orice ocazie,

Scanned with OKEN Scanner

pentru a limita pagubele. În mijlocul lor pot cel puțin să caut cum se ajunge la a treia categorie, adică la pacea interioară. »

Terminînd, Tarrou își legăna piciorul și lovea încet cu călcîiul în terasă. După o tăcere doctorul se ridică puțin și îl întrebă pe Tarrou dacă avea o idee despre drumul pe care trebuia apucat ca să ajungi la acea pace.

— Da, simpatia.

Două clopote de ambulanță răsunară în depărtare. Exclamațiile, confuze adineauri, se concentrară la marginea orașului aproape de colina pietroasă. Se auzi în același timp ceva care semăna cu o detunătură. Apoi tăcerea reveni. Rieux numără două clipiri de far. Briza părea să capete mai multă putere și în același timp un suflu venind dinspre mare aduse un miros sărat. Se auzi acum într-un mod distinct respirația surdă a valurilor lovindu-se de faleză.

— Pe scurt, zise Tarrou cu simplicitate, ceea ce mă interesează este să știu cum ajungi să devii un sfînt.

— Dar dumneata nu crezi în dumnezeu.

— Tocmai. Poți să fii un sfînt fără dumnezeu, este singura problemă concretă pe care o cunosc astăzi.

Într-un fel brusc, o licărire mare țîșni din partea de unde veniseră strigătele și urcînd pe fluviul vîntului o clamoare obscură ajunse pînă la cei doi bărbați. Licărirea se stinse numaidecît și departe, la marginea teraselor nu rămase decît ceva roșiatic. Pe o felie de vînt se auziră distinct strigăte de oameni, apoi zgomotul unei descărcături de armă și urletele de protest ale unei mulțimi. Tarrou se ridicase și asculta. Nu se mai auzea nimic.

— S-au bătut iar la porți.

— S-a sfîrșit acuma, zise Rieux.

Tarrou murmură că nu s-a sfîrșit deloc și că existau încă victime pentru că era în ordinea lucrurilor.

— Posibil, răspunse doctorul, dar știi dumneata, eu mă simt mult mai solidar cu învinșii decît cu sfinții. N-am preferință, cred, pentru eroism și sfințenie. Ceea ce mă interesează este să fiu un om.

— Da, căutăm același lucru, dar eu sînt mai puțin ambițios.

Rieux își spuse că Tarrou glumea și se uită la el. Dar în vaga lumină care venea din cer el văzu o față tristă și serioasă. Vîntul creștea din nou și Rieux simți că era călduț în atingere cu pielea. Tarrou se scutură.

— Știi, zise el, ce-ar trebui să facem pentru prietenie?

— Ceea ce dorești, zise Rieux.

— Să facem o baie în mare. Chiar pentru un viitor sfînt, e o plăcere demnă.

Rieux zîmbea.

— Cu permisurile noastre putem să mergem pe dig. În cele din urmă e prea tîmpit să nu trăiești decît în mijlocul ciumei. Bineînțeles, un om trebuie să se bată în apărarea victimelor. Dar dacă lui încetează să-i mai placă orice altceva, la ce-i servește să se bată?

— Da, zise Rieux, să mergem.

Puțin după, mașina se oprea aproape de grilajul portului. Luna răsărise. Un cer lăptos proiecta peste tot umbre palide. În spatele lor se ridica orașul și de-acolo venea un suflu cald și bolnav care îi împingea spre mare. Arătară hîrtiile unui paznic care le examină destul de îndelung. Trecură și printre

Scanned with OKEN Scanner

poienele acoperite de butoaie, printre mirosurile de vin și de pește, o luară în direcția digului. Cu puțin timp înainte de a ajunge acolo, mirosul de iod și de alge le anunță marea. Apoi o auziră.

Foșnea încet la picioarele marilor blocuri de piatră ale digului și cum ei urcară pe ele, ea le apăru groasă ca din catifea, suplă și lucioasă ca un animal. Se instalară pe pietroaiele întoarse spre larg. Apele se umflau și se retrăgeau cu încetineală. Această respirație calmă a mării făcea să nască și să dispară reflectări uleioase la suprafața valurilor. Înaintea lor era noaptea fără margini. Rieux, care simțea sub degete suprafața zgrunțuroasă a pietroaielor era stăpînit de-o stranie fericire. Întors spre Tarrou el ghici pe chipul calm și grav al prietenului său aceeași fericire care nu uita nimic, nici chiar asasinatul.

Se dezbrăcară. Rieux se aruncă cel dintîi. Reci la început, valurile i se părură moi cînd ieși la suprafață. După cîteva mișcări de înot, știu că marea era caldă în seara aceea, avea acea moliciune călduță a mărilor de toamnă care iau din pămînt căldura înmagazinată timp de luni întregi. Înota regulat. Bătaia picioarelor sale lăsa în urmă o fierbere de spumă, apa îi fugea de-a lungul brațelor ca să se lipească de picioare. O clipocire grea îl anunță că se aruncase și Tarrou. Rieux se întoarse pe spate și rămase nemișcat, cu fața la cerul răsturnat, plin de lumina lunii și de stele. Răsuflă îndelung. Apoi percepu din ce în ce mai distinct un zgomot de apă lovită, straniu de clar în tăcerea și singurătatea nopții. Tarrou se apropia, i se auzi curînd respirația. Rieux se răsuci, se potrivi la același nivel cu prietenul său și înotă în același ritm. Tarrou înainta cu mai multă putere decît el și trebui să înoate într-o alură mai precipitată. Timp de cîteva minute înaintară cu aceeași cadență și cu aceeași vigoare, singuratici, departe de lume, eliberați în sfîrșit de oraș și de ciumă. Rieux se opri cel dintîi și reveniră cu încetineală, pînă într-un moment cînd intrară într-un curent înghețat. Fără să zică nimic își grăbiră amîndoi mișcările, biciuiți de această surpriză a mării.

Îmbrăcați din nou, se întoarseră fără să fi pronunțat un cuvînt. Dar inimile lor băteau la fel și amintirea acestei nopți le era plăcută. Cînd zăriră de departe sentinela ciumei, Rieux știa că Tarrou își spunea ca și el, că boala tocmai îi uitase, că asta era bine și că acum trebuie s-o ia de la cap.

Da, trebuia s-o ia de la cap și ciuma nu uita pe nimeni prea multă vreme. În timpul lunii decembrie ea arse în piepturile concetățenilor noștri, iluminâ cuptorul, populă taberele de umbre care nu făceau nimic, nu încetă în sfîrșit să înainteze cu mersul ei răbdător și sacadat. Autoritățile contaseră pe zilele friguroase pentru a opri această înaintare și totuși ciuma trecea prin cele dintîi asprimi ale anotimpului fără să se urnească din loc. Mai trebuia încă așteptat. Dar tot așteptînd sfîrșești prin a nu mai aștepta și întregul nostru oraș trăia fără viitor.

Cît despre doctor, momentul trecător de liniște și de prietenie care îi fusese dat nu se repetă. Fusese deschis încă un spital și Rieux nu mai stătea între patru ochi decît cu bolnavii. El observă totodată că în acest stadiu al epidemiei, deși ciuma lua din ce în ce mai des forma pulmonară, bolnavii păreau să ajute într-o oarecare măsură medicul. În loc să cadă în ghearele disperării sau apatiei de la început, ei păreau să-și facă o idee mai exactă despre interesele lor și reclamau ei înșiși cu insistență ceea ce le putea fi cel mai util. Ei cereau fără încetare să bea și toți doreau să fie cald în încăperi. Cu toate că efortul era același pentru doctor, el se simțea totuși mai puțin singur în aceste ocazii.

Scanned with OKEN Scanner

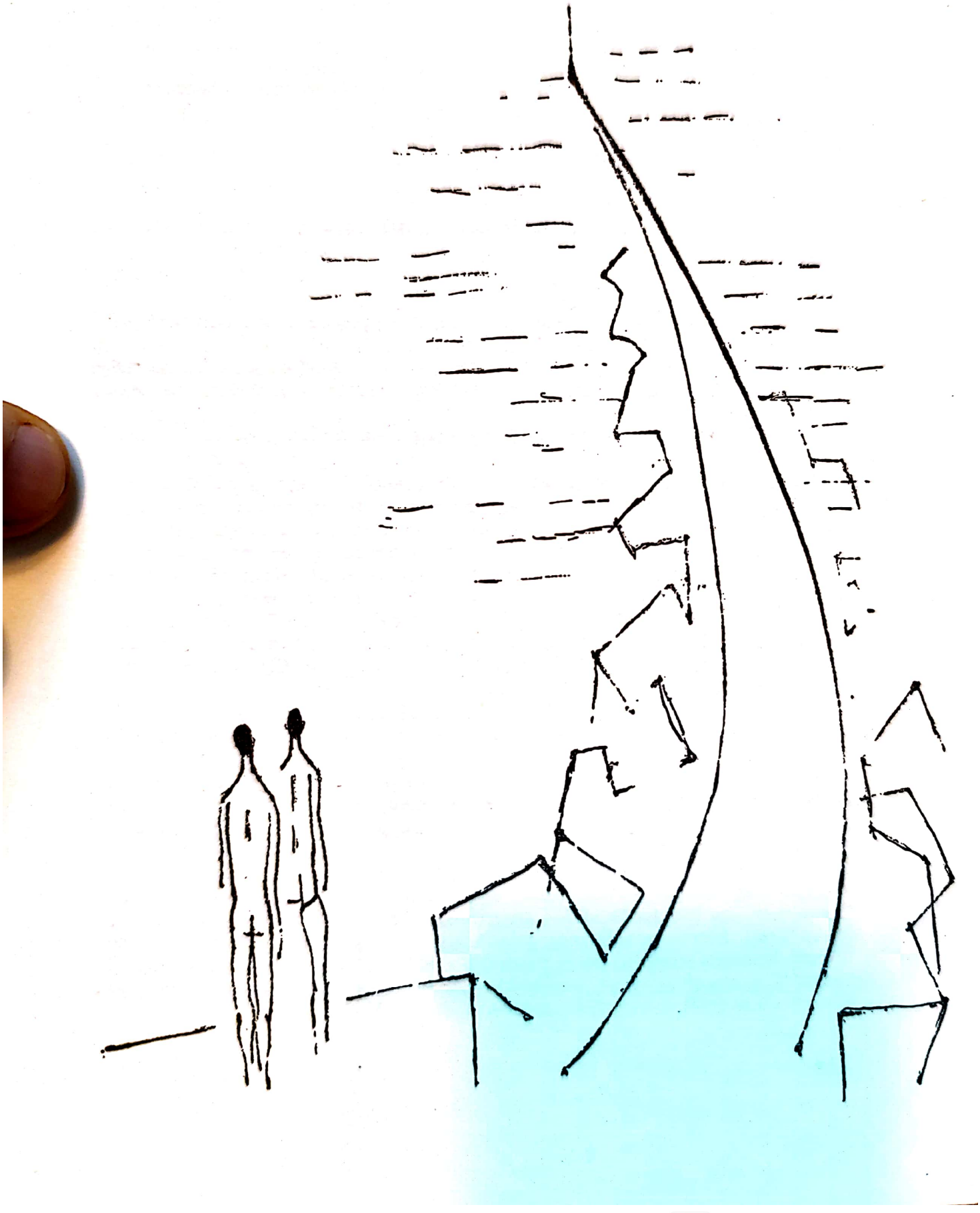

Scanned with OKEN Scanner

Spre sfîrșitul lui decembrie Rieux primi de la domnul Othon, judecătorul de instrucție, care se afla încă în tabără, o scrisoare în care îi spunea că timpul său de carantină trecuse, că administrația nu regăsea hîrtia cu data intrării lui acolo și că în mod sigur îl țineau încă în tabăra de internare din eroare. Soția lui, ieșită de cîtva timp, protestase la prefectură, unde fusese rău primită și unde i se spusese că nu există niciodată eroare. Rieux îi spuse lui Rambert să intervină și cîteva zile după, îl văzu pe domnul Othon sosind. Existase într-adevăr o eroare și Rieux se indignă puțin. Dar domnul Othon, care slăbise, ridică o mînă moale și zise, apăsînd pe cuvinte, că oricine se poate înșela. Doctorul gîndi doar că era la el ceva schimbat.

— Ce-o să faceți acuma, domnule judecător? Vă așteaptă dosarele.

— Ei bine, nu, zise judecătorul. Aș vrea să plec în concediu.

— Într-adevăr, trebuie să vă odihniți.

— Nu e asta, aș vrea să mă întorc în tabără.

Rieux se miră:

— Abia ați ieșit!

— M-ați înțeles greșit. Mi s-a spus că există voluntari în administrația de-acolo.

Judecătorul își rostogolea puțin ochii săi rotunzi și încerca să-și netezească unul din smocurile lui de păr.

— Înțelegeți, aș avea ce face! Și apoi, e stupid ce spun, dar o să mă simt mai puțin despărțit de băiețașul meu.

Rieux îl privea. Nu era cu putință ca în acești ochi duri și turtiți să răzbată așa repede ceva blînd. Dar deveniseră mai neguroși, pierduseră puritatea lor metalică.

— Bineînțeles, zise Rieux, o să mă ocup, din moment ce doriți acest lucru.

Doctorul se ocupă într-adevăr și viața cetății ciumate își reluă mersul pînă la Crăciun. Tarrou continua să se arate peste tot cu felul lui liniștit și eficace. Rambert îi mărturisi doctorului că stabilise, datorită ajutorului celor doi tineri paznici, un sistem de corespondență clandestină cu soția lui. Primea din cînd în cînd cîte o scrisoare. Îi propuse lui Rieux să profite și el de sistemul lui și acesta acceptă. Scrise pentru întîia oară după luni întregi, dar cu foarte mare greutate. Existase un limbaj pe care îl pierduse. Scrisoarea plecă. Răspunsul întîrzia să vină. În ceea ce privește pe Cottard, micile lui operații de speculă îl îmbogățeau și prospera. Cît despre Grand, perioada sărbătorilor n-avea să-i reușească.

Crăciunul din anul acesta fu mai degrabă sărbătoarea Infernului decît aceea a Evangheliei. Prăvăliile goale și lipsite de lumină, șocolățile artificiale sau cutiile goale din vitrine, tramvaiele încărcate de chipuri întunecate, nimic nu mai amintea de crăciunurile trecute. În această sărbătoare în care toată lumea, săracă sau bogată, se reunea odinioară, nu mai era loc decît pentru cîteva bucurii singuratice și rușinoase pe care cei privilegiați și le procurau, plătindu-le cu aur, în adîncul vreunei prăvălii jegoase. Bisericile erau pline mai degrabă de rugi decît de pomeni. În orașul posomorît și înghețat mai alergau cîțiva copii, încă neștiutori de ceea ce îi amenința. Dar nimeni nu îndrăznea să li-l anunțe pe dumnezeul de altădată, încărcat de bunătăți, bătrîn ca suferința umană, dar nou ca tînăra speranță. Nu mai era loc în inima nimănui decît pentru o foarte bătrînă și foarte posomorîtă speranță, aceea chiar care îi împiedică pe oamenii să se lase prinși de moarte și care nu e decît o simplă încăpățînare de a trăi.

Scanned with OKEN Scanner

În ajun Grand nu se prezentase la spital. Rieux, neliniștit, trecuse pe la el dis-de-dimineață fără să-l găsească. Toată lumea fusese pusă pe picioare. Spre prînz, Rambert veni la spital să-l avertizeze pe doctor că îl zărise pe Grand de departe rătăcind pe străzi cu o înfățișare descompusă. Apoi îl pierduse din vedere. Doctorul și Tarrou plecară cu mașina să-l caute.

La prînz, pe un frig accentuat, Rieux, ieșit din mașină se uita de la distanță la Grand, care stătea aproape lipit de o vitrină plină de jucării de lemn lucrate grosolan. Pe chipul bătrînului funcționar curgeau, fără întrerupere, lacrimi. Și aceste lacrimi îl răscoliră pe Rieux pentru că le înțelegea și le simțea și el în beregată. Își amintea și el de logodna nefericitului Grand care avusese loc înaintea unui magazin de Crăciun și de Jeanne sprijinită și întoarsă spre el ca să-i spună că era bucuroasă. Din adîncul anilor îndepărtați, în chiar inima acestui flagel, urca spre Grand — asta era sigur — glasul proaspăt al femeii. Rieux știa ceea ce gîndea în acest minut bătrînul om care plîngea, gîndea același lucru ca și el, că această lume fără dragoste era ca o lume moartă și că vine totdeauna un ceas cînd te obosesc închisorile, munca și curajul și implori chipul unei ființe și o inimă vrăjită de iubire.

Dar celălalt îl zări prin geam. Fără să înceteze să plîngă el se întoarse și se rezemă cu spatele de vitrină ca să-l vadă venind.

— Ah ! domnule doctor, ah ! Domnule doctor, făcea el.

Rieux dădu din cap, aprobîndu-l, incapabil să scoată un cuvînt. Această disperare era și a lui și ceea ce îi frîngea inima în clipa aceea era imensa mînie care îl cuprinde pe om înaintea durerii pe care o împărtășesc toți oamenii.

— Da, Grand, zise el.

— Aș vrea să am timp să-i scriu o scrisoare. Ca să știe. . . Și ca să poată să fie fericită fără remușcări.

Cu un soi de violență Rieux îl făcu pe Grand să se miște. Celălalt continua lăsîndu-se aproape tîrît, bolborosind frînturi de fraze.

— E prea multă vreme de cînd durează. . . Îți vine să-ți dai drumul, n-ai încotro. Ah ! domnule doctor ! Așa, par liniștit. Dar mi-a trebuit totdeauna un efort uriaș ca să fiu doar normal. Iar acum și asta e încă prea mult.

Se opri, tremurînd din tot corpul și cu privirea rătăcită. Rieux îi luă mîna. Ardea.

— Trebuie să ne întoarcem.

Dar Grand îi scăpă și alergă cîțiva pași, apoi el se opri, desfăcu brațele și începu să se legene dinainte îndărăt. Se învîrti în jurul lui însuși și căzu pe trotuarul înghețat, cu chipul pătat de lacrimile care continuau să-i curgă. Trecătorii priveau de departe, opriți brusc, neîndrăznind să mai înainteze. Trebui ca Rieux să-l ia pe bătrîn în brațe.

În patul său acum, Grand se înăbușea: plămînii îi erau prinși. Rieux se gîndea. Funcționarul n-avea familie. La ce bun să-l transporte? O să stea singur cu Tarrou, să-l îngrijească. . .

Grand se înfundase în pernă, cu pielea verzuie și cu privirea stinsă. Se uita nemișcat la focul slab pe care Tarrou îl aprindea în șemineu cu sfărîmăturile unei lăzi. « Merge rău », zise el. Și din adîncul plămînilor săi în flăcări ieșea un ciudat hîrîit care însoțea tot ceea ce zicea. Rieux îi recomandă să tacă și zise că o să se întoarcă. Bolnavul avu un surîs bizar și o dată cu el un soi de duioșie îi urcă pe chip. « Dacă scap, jos pălăria, domnule doctor ! », zise el făcînd cu ochiul cu greutate. Dar imediat după aceea căzu într-o stare de prostație.

Scanned with OKEN Scanner

Cîteva ore mai tîrziu Rieux și Tarrou îl regăsiră pe bolnav în capul oaselor și Rieux se sperie citind pe chipul său progresele răului care îl ardea. Dar Grand părea mai lucid, și imediat, cu o voce ciudat de groasă, îl rugă să-i aducă manuscrisul pe care îl pusese într-un sertar. Tarrou îi dădu foile pe care bolnavul le strînse la piept, fără să le privească, pentru ca să le întindă apoi doctorului, invitîndu-l printr-un gest să le citească. Era un manuscris scurt de vreo cincizeci de pagini. Doctorul îl răsfoi și înțelese că toate aceste foi nu conțineau decît aceeași frază recopiată la nesfîrșit, modificată, îmbogățită sau sărăcită. Fără încetare, luna mai, amazoana și aleile Boulogne se confruntau și se așezau în diferite feluri. Lucrarea avea și explicații, uneori nemăsurat de lungi, și variante. Dar la sfîrșitul ultimei pagini, o mînă silitoare scrisese numai, cu o cerneală încă proaspătă: « Draga mea Jeanne, astăzi e Crăciunul. . . » Deasupra, caligrafiată cu grijă, se găsea ultima versiune a frazei. « Citiți », spuse Grand. Și Rieux citi:

« Într-o frumoasă dimineață de mai, o zveltă amazoană, călare pe o somptuoasă iapă alezană, parcurgea, prin mijlocul florilor, aleile Boulogne... »

— O fi bine așa? zise bătrînul cu o voce de febră.

Rieux nu ridică ochii asupra lui.

— Ah! zise celălalt agitat, știu eu. Cuvîntul frumoasă, ăsta e cel care nu e potrivit.

Rieux îi luă mîna pe cuvertură.

— Lăsați, domnule doctor. N-o să mai am timpul. . .

Pieptul i se ridica trudnic și el strigă deodată:

— Ardeți-l!

Doctorul ezită, dar Grand repetă ordinul cu un accent atît de cumplit și o astfel de suferință în glas că Rieux aruncă foile în focul aproape stins. Odaia se lumină numaidecît și o scurtă căldură o reîncălzi. Cînd doctorul reveni lîngă bolnav acesta se întorsese cu spatele, aproape că atingea peretele cu fața. Tarrou se uita pe fereastră, străin parcă de scena care avusese loc. După ce îi injectă bolnavului serul, Rieux îi spuse prietenului său că Grand n-o să apuce dimineața și Tarrou se oferi să rămînă. Doctorul acceptă.

Ideea că Grand o să moară îl urmări toată noaptea. Dar a doua zi dimineața Rieux îl găsi pe Grand în capul oaselor stînd de vorbă cu Tarrou. Febra dispăruse. Nu-i mai rămăseseră decît semnele unei epuizări generale.

— Ah, domnule doctor, zise funcționarul, am greșit. Dar o s-o iau de la cap. Țin minte totul, o să vedeți.

— Să așteptăm, îi spuse Rieux lui Tarrou.

Dar la amiază nimic nu se schimbase. Seara, Grand putea fi considerat ca salvat. Rieux nu înțelegea nimic din această înviere.

Cam la aceeași epocă totuși i se aduse lui Rieux o bolnavă a cărei stare el o socoti disperată și pe care o izolă imediat la sosirea ei în spital. Fata era în plin delir și prezenta toate simptomele ciumei pulmonare. Dar a doua zi dimineața febra scăzuse. Doctorului i se păru că recunoaște, ca și în cazul lui Grand, diminuarea matinală pe care experiența îl obișnuise s-o considere ca un semn rău. La prînz, totuși, febra nu era urcată. Seara spori cu cîteva linii numai și a doua zi dimineața dispăruse. Fata, cu toate că era slăbită, respira nestînjenită în patul ei. Rieux îi spuse lui Tarrou că era salvată împotriva tuturor regulilor. Dar în cursul săptămînii patru cazuri asemănătoare se prezentară la secția doctorului.

La sfîrșitul aceleiași săptămîni bătrînul astmatic îl primi pe doctor și pe Tarrou cu toate semnele unei mari agitații.

Scanned with OKEN Scanner

— Gata, zicea el, ies iar.
— Cine?
— Ei bine ! şobolanii !
Din aprilie încoace nici un şobolan mort nu mai fusese descoperit.
— Oare o s-o ia de la cap? zise Tarrou lui Rieux.
Bătrînul îşi freca mîinile.
— Trebuie să-i vezi alergînd ! E o plăcere.
El văzuse doi şobolani vii intrînd la el prin uşa de la drum. Vecinii îi spuseseră că şi la ei îşi făcuseră apariţia guzganii. În anumite schelării se auzea din nou ronţăitul lor uitat de luni întregi. Rieux aşteptă publicarea statisticilor generale care avea loc la începutul fiecărei săptămîni. Ele revelau o dare înapoi a maladiei.

V

Cu toate că această bruscă retragere a maladiei fu nesperată, concetăţenii noştri nu se grăbiră să se bucure. Lunile care tocmai trecuseră, tot sporind dorinţa lor de eliberare îi învăţaseră să fie prudenţi şi îi obişnuiseră să conteze din ce în ce mai puţin pe un sfîrşit apropiat al epidemiei. Totuşi acest fapt nou era pe toate buzele, şi în adîncul inimilor se agita o mare speranţă nemărturisită. Tot ceea ce venea după, trecea pe planul doi. Noile victime ale ciumei cîntăreau foarte puţin pe lîngă acest fapt exorbitant: statisticile scăzuseră. Unul din semnele că era sănătăţii, fără a fi sperată în mod deschis, era totuşi aşteptată în secret, putea fi dedus din faptul că începînd din acest moment concetăţenii noştri vorbeau bucuroşi, deşi cu un aer de indiferenţă, de modul în care se va organiza viaţa după ciumă.
Toată lumea era de acord în a gîndi că părţile plăcute ale vieţii dinainte nu vor fi regăsite dintr-o dată şi că era mai uşor să distrugi decît să construieşti. Se aprecia în mod simplu că aprovizionarea ea însăşi putea să fie puţin ameliorată şi că în felul acesta am fi debarasaţi de grija cea mai presantă. Dar de fapt sub aceste remarci neînsemnate o speranţă nesăbuită îşi dădea în acelaşi timp drumul şi pînă la un astfel de punct încît concetăţenii noştri luau uneori cunoştinţă de ea şi afirmau atunci, cu precipitare, că oricum ar fi, izbăvirea nu era pentru a doua zi.
Şi într-adevăr ciuma nu se opri a doua zi, dar, pe cît se pare ea îşi pierdea puterile mai repede decît s-ar fi putut în mod raţional să se spere. În timpul primelor zile ale lui ianuarie lumina soarelui se instală cu o persistenţă neobişnuită şi păru să se limpezească deasupra oraşului. Şi cu toate acestea niciodată cerul nu fusese atît de albastru. Timp de zile întregi splendoarea lui imuabilă şi îngheţată inundă oraşul nostru cu o lumină neîntreruptă. În acest aer purificat, în trei săptămîni şi prin prăbuşiri succesive ciuma păru să se istovească în cadavrele din ce în ce mai puţin numeroase pe care le alinia. Ea pierdu într-un spaţiu scurt de timp aproape totalitatea forţelor ei în care pusese luni de zile ca să le acumuleze. Văzînd-o ratînd prăzi sigure ca Grand sau ca fata din spitalul lui Rieux, ajungînd timp de două-trei zile la paroxism în unele cartiere, în timp ce dispărea complet din altele, înmulţindu-şi victimele lunea, iar miercurea lăsîndu-le să scape aproape pe toate, văzînd-o astfel gîfîind sau năpustindu-se, ai fi zis că se dezorganiza de enervare şi de oboseală, că pierdea o dată cu autoritatea asupra ei-însăşi, eficacitatea matematică şi supremă care constituise forţa ei. Serul lui Castel cunoştea deodată o serie de reuşite care-i fuseseră refuzate pînă acum. Fiecare dintre

măsurile luate de medici și care înainte nu dădeau nici un rezultat, părea deodată să lovească în plin. Se părea că ciuma era, la rîndul ei, hăituită și că slăbiciunea ei bruscă dădea tărie armelor obosite care îi fuseseră opuse pînă atunci. Din vreme în vreme numai, boala ținea piept și într-un fel de țîșnire oarbă răpunea trei sau patru bolnavi în a căror vindecare se sperase. Ei erau ghinioniștii ciumei, cei pe care ea îi ucidea în plină speranță. Fu cazul judecătorului Othon care trebui evacuat din tabăra de carantină, și Tarrou spuse într-adevăr despre el că nu avusese noroc, fără să se poată ști însă dacă el se gîndea la moartea sau la viața judecătorului.

Dar în ansamblu, infecția dădea înapoi pe toată linia și comunicatele prefecturii care dăduseră mai întîi naștere unei timide și secrete speranțe, sfîrșiră prin a confirma în mintea publicului convingerea că victoria era cucerită și că boala părăsea pozițiile. În adevăr, era greu de decis că era vorba de o victorie. Erai numai obligat să constați că maladia părea să plece așa cum venise. Strategia care i se opunea nu se schimbase, ineficace ieri și astăzi aparent reușită. Aveai numai impresia că maladia se epuizase ea însăși sau poate că se retrăgea după ce își atinsese toate obiectivele. Într-un fel, rolul ei se terminase.

Ai fi spus cu toate astea că nimic nu era schimbat în oraș. Mereu tăcute în timpul zilei, străzile erau invadate seara de aceeași mulțime în care dominau numai pardesiurile și fularele. Cinematografele și cafenelele făceau aceleași afaceri. Dar, privind mai de aproape, puteai să observi că figurile erau mai destinse și că uneori zîmbeau. Și aveai atunci ocazia să constați că pînă atunci nimeni nu zîmbise pe străzi. În realitate, vălul opac care de luni de zile înconjura orașul, fusese sfîșiat și în fiecare luni, oricine putea să constate după știrile radioului că sfîșietura se mărea și că în sfîrșit o să poți să răsufli. Nu era încă decît o ușurare care se ferea, deci cu totul negativă. Dar în timp ce înainte nu s-ar fi aflat fără oarecare neîncredere că plecase un tren sau că sosise un vapor, sau că va fi din nou autorizată circulația automobilelor, anunțul acestor evenimente la mijlocul lui ianuarie n-ar fi provocat, dimpotrivă, nici o surpriză. Era puțin, fără îndoială. Dar această ușoară nuanță traducea de fapt uriașele progrese făcute de concetățenii noștri pe calea speranței. Se poate spune dealtfel că începînd din momentul în care cea mai infimă speranță deveni posibilă pentru populație, se sfîrși domnia efectivă a ciumei.

Nu rămîne mai puțin adevărat că în tot timpul lunii ianuarie, concetățenii noștri reacționară într-un fel contradictoriu. Și anume ei trecură rînd pe rînd de la excitare la depresiune. Astfel au fost înregistrate noi tentative de evaziune, chiar în momentul în care statisticile erau cele mai favorabile. Asta surprinse mult autoritățile și înseși posturile de gardă, deoarece cea mai mare parte a evaziunilor reușiră. De fapt oamenii care evadau în aceste momente dădeau ascultare unor sentimente firești. Datorită ciumei, la unii se înrădăcinase un scepticism adînc de care nu se puteau dezbăra. Speranța nu mai acționa asupra lor. Chiar atunci cînd vremea ciumei trecuse, ei continuau să trăiască conform normelor ei. Aceștia rămăseseră în urma evenimentelor. La alții dimpotrivă, și aceștia se recrutau mai ales dintre cei care trăiseră pînă atunci despărțiți de ființele pe care le iubeau, după acest lung timp de claustrare și de descurajare, vîntul speranței care se ridica aprinsese o febră și o nerăbdare care le răpise orice stăpînire de sine. Îi apuca un fel de panică la gîndul că puteau, atît de aproape de țintă, să moară, că nu vor revedea ființa pe care o iubeau și că nu vor fi răsplătiți pentru

Scanned with OKEN Scanner

aceste lungi suferinți. Deși luni întregi ei perseveraseră în așteptare cu o tenacitate obscură, în ciuda închisorii și a exilului, prima speranță fu suficientă ca să distrugă ceea ce teama și disperarea nu putuseră știrbi. Ei se năpustiră ca niște nebuni pentru a o lua înaintea ciumei, incapabili să-i urmeze calea pînă în ultimul moment.

În același timp dealtfel, se manifestară semne spontane de optimism. Astfel fu înregistrată o scădere sensibilă a prețurilor. Din punctul de vedere al economiei pure această mișcare era inexplicabilă. Greutățile rămîneau aceleași, formalitățile de carantină fuseseră menținute la porți și aprovizionarea era departe de a fi ameliorată. Se asista deci la un fenomen pur moral, ca și cum retragerea ciumei se răsfrîngea pretutindeni. În același timp optimismul se întindea asupra celor care trăiseră înainte în grup și pe care boala îi silise să se despartă. Cele două mănăstiri ale orașului începură să se reconstituie și viața comună din ele putu să fie reluată. Același lucru se întîmplă cu militarii, care fură din nou adunați în cazărmile rămase libere: ei reîncepură o viață normală de garnizoană. Aceste fapte mici erau semne mari.

Populația trăi în această agitație secretă pînă la 25 ianuarie. În săptămîna aceasta statisticile scăzură atît de mult încît după consultarea comisiei medicale, prefectura anunță că epidemia putea să fie considerată ca și jugulată. Este adevărat, comunicatul adăuga că dintr-un spirit de prudență pe care populația nu putea să nu-l aprobe, porțile orașului vor mai rămîne închise încă două săptămîni, și măsurile profilactice menținute timp de o lună. În timpul acestei perioade, la cel mai mic semn că pericolul ar putea să revină, « *statu-quo*-ul trebuia să fie menținut și măsurile precedente reluate ». Toată lumea fu însă de acord să considere aceste adăugiri ca pe niște clauze de stil și în seara de 25 ianuarie o frămîntare veselă umplu orașul. Pentru a se asocia bucuriei generale, prefectul dădu ordin să se dea drumul la lumina dinaintea ciumei. Sub un cer rece și pur, concetățenii noștri se revărsară atunci în grupuri zgomotoase și vesele pe străzile pline de lumină.

Desigur, în multe case obloanele rămăseseră trase și unele familii petrecură în tăcere această seară pe care alții o umpleau de strigăte. Cu toate astea pentru mulți dintre acești oameni în doliu sentimentul de ușurare era totuși adînc, fie pentru că teama de a vedea răpuse alte rude era în sfîrșit potolită, fie pentru că sentimentul conservării lor personale nu mai era sub stare de alarmă. Dar familiile care trebuiau să rămîne cele mai străine de bucuria generală fură, indiscutabil, acelea care chiar în acest moment aveau un bolnav în luptă cu ciuma într-un spital și care în casele de carantină sau acasă, așteptau ca flagelul să încheie într-adevăr cu ele așa cum încheiase cu ceilalți. Aceste familii trăgeau desigur nădejde, dar făceau din ea o provizie pe care o țineau în rezervă, și din care își interziceau să consume înainte de a avea cu adevărat dreptul s-o facă. Și această așteptare, această veghe tăcută la jumătate de drum între agonie și bucurie, li se părea mai crudă încă în mijlocul jubilațiunii generale.

Dar aceste excepții nu scădeau cu nimic satisfacția celorlalți. Fără îndoială ciuma încă nu se sfîrșise și ea avea s-o dovedească. Totuși, în toate mințile trenurile plecau deja cu săptămîni înainte, șuierînd pe șine fără sfîrșit și vapoarele brăzdau mări luminoase. A doua zi spiritele aveau să fie mai liniștite și îndoielile aveau să renască. Dar pentru moment întregul oraș se urnea, părăsea aceste locuri închise, întunecate și nemișcate în care își înfipsese rădăcinile de piatră și se punea în sfîrșit în mișcare cu încărcătura lui de supra-

vieţuitori. În seara aceea, Tarrou şi Rieux, Rambert şi ceilalţi mergeau în mijlocul mulţimii şi simţeau şi ei cum le fuge pămîntul de sub picioare. Multă vreme după ce părăsiseră bulevardele, Tarrou şi Rieux auzeau încă acest zgomot al bucuriei urmărindu-i chiar în ceasul în care treceau pe străzi pustii, de-a lungul ferestrelor cu obloanele trase. Şi tocmai din pricina oboselii lor, ei nu puteau să despartă această suferinţă care se prelungea dincolo de obloane de bucuria care umplea străzile puţin mai încolo. Izbăvirea care se apropia avea un obraz făcut din rîs amestecat cu lacrimi.

Într-un moment în care rumoarea deveni mai puternică şi mai veselă, Tarrou se opri. Pe asfaltul întunecat, o formă alerga cu uşurinţă. Era o pisică, prima care fu revăzută din primăvară pînă acum. Ea rămase o clipă nemişcată în mijlocul şoselei, ezită, îşi linse laba, o trecu iute peste urechea dreaptă, îşi reluă cursa ei tăcută şi pieri în noapte. Tarrou surîse. Bătrînelul o să fie şi el mulţumit.

Dar în momentul în care ciuma părea să se îndepărteze pentru a se întoarce în vizuina necunoscută din care ieşise în tăcere, era cel puţin unul în oraş pe care această plecare îl arunca într-o stare de consternare, şi acesta era Cottard, dacă e să ne luăm după carnetele lui Tarrou.

La drept vorbind, aceste carnete devin destul de bizare începînd din momentul în care statisticile începură să scadă. Poate să fie din pricina oboselii, dar scrisul devine greu de citit şi se trece prea des de la un subiect la altul. În plus, şi pentru întîia oară, aceste carnete sînt lipsite de obiectivitate şi fac loc unor consideraţii personale. Găseşti astfel, în mijlocul unor pasaje destul de lungi privitoare la cazul Cottard, un mic raport asupra bătrînului cu pisicile. Dacă e să-l credem pe Tarrou, ciuma nu micşorase niciodată cu nimic consideraţia lui pentru acest personaj care îl interesa după epidemie aşa cum îl interesase şi înainte şi cum, din nefericire, n-o să mai poată să-l intereseze în viitor, deşi cauza nu va consta în lipsa lui de bunăvoinţă, a lui Tarrou. Căci el încercase să-l revadă. Cîteva zile după această seară din 25 ianuarie, se postase în colţul străduţei. Pisicile erau aci, exacte la întîlnire, încălzindu-se la soarele de ianuarie. Dar la ora obişnuită, obloanele rămaseră închise cu încăpăţînare. În cursul zilelor următoare, Tarrou nu le mai văzu niciodată deschise. El conchise în mod curios că bătrînelul era jignit sau mort, că dacă era jignit, era pentru că gîndea că are dreptate şi că ciuma îi făcuse o nedreptate, — dar dacă era mort, trebuia să te întrebi în legătură cu el ca şi cu bătrînul astmatic, dacă nu fusese un sfînt. Tarrou nu credea acest lucru dar considera că exista în cazul bătrînului o « indicaţie ». « Poate nu este cu putinţă să ajungi decît la nişte aproximaţii de sfinţenie, se spunea în carnete. În acest caz ar trebui să te mulţumeşti cu un satanism modest şi caritabil. »

Amestecate tot cu observaţiile privitoare la Cottard, pot fi găsite în carnete şi numeroase însemnări, adesea risipite, dintre care unele îl privesc pe Grand, acum convalescent şi care se apucase din nou de lucru ca şi cum nimic nu s-ar fi întîmplat, iar altele o evocă pe mama doctorului Rieux. Cele cîteva conversaţiuni care se datorau faptului că Tarrou locuia în acelaşi apartament cu fiul ei, unele atitudini ale bătrînei femei, zîmbetul ei, observaţiile ei asupra ciumei sînt notate cu scrupulozitate. Tarrou insista mai ales

Scanned with OKEN Scanner

asupra modestiei doamnei Rieux ; asupra modului pe care-l avea de-a exprima totul în fraze simple ; asupra preferinței deosebite pe care o arăta pentru o anumită fereastră care dădea în strada calmă și îndărătul căreia, puțin dreaptă, ea se așeza în fiecare seară, cu mîinile liniștite și privirea atentă pînă ce amurgul cuprindea odaia făcînd din ea o umbră neagră în lumina cenușie care se întuneca puțin cîte puțin și topea atunci silueta ei nemișcată ; asupra sprintenelii cu care ea se deplasa dintr-o odaie în alta ; asupra bunătății ei de care nu-i dăduse niciodată lui Tarrou dovezi precise, dar a cărei licărire el o recunoștea în tot ceea ce ea făcea sau spunea ; asupra faptului, în sfîrșit, că după părerea lui ea știa totul fără a se gîndi vreodată în mod deosebit și că, cu atîta tăcere și umbră, ea putea să rămînă la înălțimea oricărei lumini, fie ea și aceea a ciumei. Aci dealtfel, scrisul lui Tarrou dădea semne ciudate de înmuiere. Rîndurile care urmau erau greu de citit și, parcă pentru a da o nouă dovadă a acestei înmuieri, ultimele cuvinte erau cele dintîi cuvinte personale : « Mama mea era astfel, iubeam în ea aceeași modestie și ea este aceea pe care întotdeauna am vrut s-o regăsesc. Nu pot spune că a murit acum opt ani. S-a tras doar puțin mai mult de-o parte, ca de obicei, și cînd m-am răsucit ea nu mai era acolo. »

Dar trebuie să ne ocupăm de Cottard. De cînd statisticile erau în scădere, acesta îi făcuse mai multe vizite doctorului Rieux, invocînd diverse pretexte. Dar în realitate, de fiecare dată îi cerea lui Rieux pronosticuri asupra mersului epidemiei. « Credeți că poate să înceteze așa deodată, fără să ne prevină? » Cottard era sceptic asupra acestui punct, sau cel puțin așa spunea. Întrebările lui repetate păreau însă să indice o convingere mai slabă. Pe la mijlocul lui ianuarie Rieux îi răspunsese la un mod destul de optimist. Și de fiecare dată aceste răspunsuri, în loc să-l bucure pe Cottard, scoseseră din el la iveală reacții variabile în funcție de zile, dar care mergeau de la proastă dispoziție pînă la descurajare. Datorită acestui fapt, doctorul ajunsese să-i spună că în ciuda indicațiilor favorabile date de statistici, era mai bine să nu se proclame încă victoria.

— Altfel zis, observase Cottard, nu se știe nimic, poate să reînceapă de la o zi la alta?

— Da, după cum e posibil ca și mișcarea de vindecare să se accelereze.

Această incertitudine care neliniștea pe toată lumea, îl ușurase vizibil pe Cottard și în prezența lui Tarrou el se angaja cu negustorii din cartierul lui în conversații în care încerca să răspîndească opinia lui Rieux. E adevărat că nu-i era greu s-o facă. Fiindcă după înfrigurarea primelor victorii, în multe spirite revenise o îndoială care trebuia să supraviețuiască excitării provocate de declarația prefecturii. Cottard se simțea liniștit în fața spectacolului acestei îngrijorări. Așa cum alteori se și descuraja. « Da, îi spunea el lui Tarrou, vor sfîrși prin a deschide porțile. Și o să vedeți, mă vor părăsi cu toții ! »

Pînă la 25 ianuarie toată lumea observă nestatornicia caracterului său. Timp de zile întregi, după ce încercase atît de multă vreme să se împace cu cartierul și cu toți pe care îi cunoștea, le spunea deodată lucruri neplăcute. În aparență, cel puțin, el se retrăgea atunci din lume și de pe o zi pe alta începea să trăiască asemeni unui sălbatic. Nu-l mai vedeai la restaurant, nici la teatru, nici în cafenelele care-i plăceau. Și cu toate astea el nu părea să regăsească viața măsurată și obscură pe care o ducea înainte de epidemie. Trăia complet retras în apartamentul lui și i se aducea masa de la un restaurant vecin. Seara numai, ieșea pe furiș, cumpărîndu-și cele necesare, ieșind apoi din magazine pentru a se repezi pe străzi singuratice. Dacă Tarrou îl întîlnea

Scanned with OKEN Scanner

atunci, nu putea scoate de la el decît monosilabe. Apoi, fără trecere, îl regăseai sociabil, vorbind fără măsură despre ciumă, solicitînd părerea fiecăruia și pierzîndu-se din nou în fiecare seară, jovial în valul mulțimii.

În ziua declarației prefectorale, Cottard dispăru cu totul din circulație. Două zile mai tîrziu, Tarrou îl întîlni rătăcind pe străzi. Cottard îi ceru să-l însoțească pînă la marginea orașului. Tarrou, care se simțea deosebit de obosit de ziua pe care o petrecuse, șovăi. Dar celălalt insistă. Părea foarte agitat, gesticula în mod dezordonat, vorbind repede și tare. Îl întrebă pe Tarrou dacă acesta credea că într-adevăr declarația prefecturii punea capăt ciumei, Bineînțeles, Tarrou considera că o declarație administrativă nu era suficientă prin ea însăși, pentru a opri un flagel, dar se putea gîndi în mod rațional că epidemia, cu excepția neprevăzutului, avea să înceteze.

— Da, zise Cottard, cu excepția neprevăzutului. Și există întotdeauna neprevăzutul.

Tarrou îl făcu să observe că dealtfel prefectura prevăzuse întrucîtva neprevăzutul, prin faptul că instituise un termen de două săptămîni pînă la deschiderea porților.

— Și bine a făcut, zise Cottard, mereu sumbru și agitat, pentru că după felul în care merg lucrurile s-ar putea foarte bine să fi vorbit în vînt.

Tarrou găsea lucrul posibil, dar gîndea că era mai bine totuși să fie luată în considerație viitoarea deschidere a porților și întoarcerea la o viață normală.

— Să admitem, îi spuse Cottard, să admitem, dar ce numiți dumneavoastră întoarcerea la o viață normală?

— Filme noi la cinematograf, zise Tarrou zîmbind.

Dar Cottard nu zîmbea. El vroia să știe dacă se putea crede că ciuma n-o să schimbe nimic în oraș, adică dacă totul o să înceapă de la cap ca înainte, ca și cînd nimic nu s-ar fi întîmplat. Tarrou credea că ciuma o să schimbe și în același timp n-o să schimbe orașul, că bineînțeles cea mai puternică dorință a concetățenilor noștri era și va fi să se poarte ca și cînd nimic nu s-ar fi schimbat și că, de aci, nimic, într-un sens, nu se va schimba dar că în alt sens, nu se poate uita totul, chiar cu voința de rigoare și ciuma o să lase urme, cel puțin în inimi. Micul rentier declară deschis că pe el nu-l interesa inima și că ultima dintre grijile lui era chiar inima. Ceea ce îl interesa era să știe dacă administrația n-o să fie transformată, dacă, de pildă, toate serviciile or să funcționeze ca și în trecut. Și Tarrou trebui să admită că nu știa despre asta nimic. După el era de presupus că toate aceste servicii, perturbate în timpul epidemiei, or să aibă puțin de furcă pînă or să-și reia atribuțiile. S-ar putea de asemeni crede că se vor pune o groază de probleme care vor face necesară cel puțin o reorganizare a vechilor servicii.

— Ah ! zise Cottard, e posibil, într-adevăr, toată lumea va trebui să ia totul de la început.

Cei doi plimbăreți sosiseră aproape de casa lui Cottard. Acesta se însufleți se, se silea să pară optimist. El își închipuia orașul reîncepînd să trăiască din nou, ștergîndu-și trecutul și luînd-o de la zero.

— Așa e, zise Tarrou. La urma urmei, lucrurile or să se aranjeze poate și pentru dumneata. Într-un anume fel va fi vorba de o viață nouă aceea care o să înceapă.

Se aflau înaintea ușii și își strîngeau mîinile.

— Aveți dreptate, zicea Cottard, din ce în ce mai agitat. S-o luăm de la zero, ar fi bine.

Dar din umbra culoarului se iviseră doi oameni. Taroou abia avu timpul să-l audă pe însoțitorul său întrebîndu-se ce puteau să însemne tipii ăia. Tipii, care aveau înfățișarea unor funcționari dichisiți, îl întrebau într-adevăr pe Cottard dacă se numea chiar Cottard și acesta, scoțînd un soi de exclamație înăbușită se răsuci pe călcîie și se înfundă în noapte fără ca nici ceilalți nici Tarrou să fi avut timpul să schițeze vreun gest. Surpriza odată trecută, Tarrou îi întrebă pe cei doi oameni ce vroiau. Ei își luară un aer rezervat și politicos și ziseră că era vorba de niște informații și plecară fără grabă în direcția în care o luase Cottard.

Întors acasă Tarrou povesti această scenă și imediat (scrisul o dovedea îndeajuns) nota oboseala sa. El adăuga că avea încă multe de făcut, dar că asta nu era un motiv ca să nu fie pregătit și se întreba dacă, tocmai, era pregătit E, răspundea, încheind, și aici carnetele lui Tarrou se terminau, că există totdeauna un ceas al zilei și al nopții cînd un om se simte laș și că lui nu-i era frică decît de ceasul acela.

A treia zi, cîtva timp înaintea deschiderii porților, doctorul Rieux se întorcea acasă pe la prînz întrebîndu-se dacă o să găsească telegrama pe care o aștepta. Cu toate că zilele erau pentru el la fel de istovitoare ca și în cea mai grea perioadă a ciumei, așteptarea eliberării definitive îi risipise și lui orice oboseală. Spera acum și se bucura. Nu poți să-ți soliciți mereu voința și să fii mereu încordat și e o fericire să dai drumul în sfîrșit, într-o efuziune, acestui snop de energie, strîns pentru luptă. Dacă telegrama așteptată îi aducea și ea vești bune, Rieux putea s-o ia de la început. Și el era de părere că toată lumea trebuie s-o ia de la început.

Trecu pe dinaintea lojei de la intrare. Noul portar, cu fața lipită de gemuleț, îi zîmbi. Urcînd scările Rieux se gîndi la înfățișarea acestuia, gălbejită de oboseli și lipsuri.

Da, o s-o ia de la început cînd abstracțiunea se va fi încheiat și, cu puțin noroc. . . Dar chiar în același moment el deschidea ușa și maică-sa îi ieși în întîmpinare să-l anunțe că domnul Tarrou nu se simțea bine. Se sculase de dimineață, dar nu putuse să iasă și tocmai se culcase din nou. Doamna Rieux era îngrijorată.

— Poate că nu e nimic grav, zise fiul ei.

Tarrou era complet întins, capul lui greu apăsa perna, pieptul puternic i se desena sub grosimea păturilor. Avea febră, avea dureri de cap. Îi spuse lui Rieux că era vorba de simptome vagi care puteau să fie foarte bine cele ale ciumei.

— Nu, nimic precis încă, zise Rieux după ce îl examină.

Dar Tarrou era devorat de sete. În culoar doctorul îi spuse mamei sale că putea să fie începutul ciumei.

— Oh ! zise ea, nu se poate, tocmai acum !

Și apoi îndată:

— Să-l ținem aci, Bernard.

Rieux se gîndea:

— N-am dreptul, zise el. Dar porțile or să se deschidă. Cred că ar fi primul drept pe care mi l-aș lua, dacă n-ai fi tu aici.

— Bernard, zise ea, ține-ne pe amîndoi aici. Știi bine că tocmai m-a vaccinat din nou.

Docotrul zise că și Tarrou era vaccinat dar că, poate din pricina oboselii probabil că a omis să-și facă ultima injecție cu ser și a uitat să-și ia anumite precauții.

Scanned with OKEN Scanner

Rieux se și îndrepta spre cabinetul lui. Cînd reveni în odaie Tarrou văzu că ținea în mînă fiole mari de ser.

— A, asta e deci, zise el.

— Nu, dar e o precauție.

Drept orice răspuns, Tarrou își întinse brațul și îndură interminabila injecție pe care el însuși o făcuse deseori altor bolnavi.

— O să vedem diseră, zise Rieux și îl privi pe Tarrou în față.

— Și izolarea, Rieux?

— Nu e de loc sigur că dumneata ai avea ciumă.

Tarrou zîmbi cu greutate.

— E prima oară cînd văd injectîndu-se un ser fără să se ordone în același timp izolarea.

Rieux întoarse spatele.

— Mama și cu mine o să te îngrijim. O să-ți fie mai bine aici.

Tarrou tăcu și doctorul, care aranja fiolele, așteptă ca el să vorbească pentru a se întoarce cu fața. În cele din urmă se îndreptă spre pat. Bolnavul îl privea. Chipul lui era obosit, dar ochii lui cenușii erau calmi. Rieux îi zîmbi.

— Dormi dacă poți. O să revin curînd.

Ajuns la ușă el auzi glasul lui Tarrou care îl chema. Se întoarse spre el. Dar Tarrou părea să se împotrivească însuși gîndului care se vroia exprimat.

— Rieux, articulă el în sfîrșit, va trebui să-mi spui tot, simt nevoia.

— Îți promit.

Celălalt își strîmbă puțin chipul lui masiv într-un zîmbet.

— Mulțumesc. N-am chef să mor, o să lupt. Dar dacă partida e pierdută, vreau să sfîrșesc bine.

Rieux se aplecă și îi strînse brațul.

— Nu, zise el. Ca să ajungi sfînt trebuie să trăiești. Luptă !

În timpul zilei, frigul, care fusese viu, mai diminuă, dar ca să facă loc, după-amiază, averselor violente de ploaie și de grindină. La asfințit cerul se descoperi puțin și frigul se făcu mai pătrunzător. Rieux se întoarse acasă seara. Fără să-și scoată pardesiul el intră în odaia prietenului său. Maică-sa tricota. Tarrou părea să nu se fi mișcat din loc, dar buzele lui, albite de febră, vorbeau despre lupta pe care tocmai o dădea.

— Ei? zise doctorul.

Tarrou mișcă puțin, prin pături, umerii lui groși.

— Ei, zise el, pierd partida.

Doctorul se aplecă asupra lui. Sub pielea care frigea se formaseră ganglioni, pieptul lui părea să răsune de toate zgomotele unei forje subterane. În mod ciudat, Tarrou prezenta cele două serii de simptome. Ridicîndu-se, Rieux zise că serul n-avusese încă timp să-și facă tot efectul. Dar un val de febră care tocmai îi năvălise bolnavului în gît înecă cele cîteva cuvinte pe care acesta încercă să le pronunțe.

După cină Rieux și maică-sa veniră și se așezară lîngă bolnav. Noaptea începea cu luptă pentru el și Rieux știa că această grea bătălie cu îngerul ciumei avea să dureze pînă în zori. Umerii puternici și pieptul larg al lui Tarrou nu erau cele mai bune arme ale sale, ci mai degrabă acel sînge pe care Rieux îl făcuse să țîșnească adineauri sub acul seringii și, în acest sînge, ceea ce era mai tainic decît sufletul și pe care nici o știință nu-l putea lumina. Și el trebuia doar să se uite cum lupta prietenul său. Ceea ce avea de făcut, abcesele de care trebuia să aibă grijă, întăritoarele pe care avea să i le inocu-

leze, multele luni de eşecuri repetate îl învăţaseră să le aprecieze eficacitatea. Singura lui sarcină, într-adevăr, era să dea ocazii favorabile acestui hazard care prea adesea nu se deranjează decît provocat. Şi trebuia ca acest hazard să se deranjeze. Căci Rieux se găsea înaintea unei înfăţişări a ciumei care îl deconcerta. O dată mai mult, ea se silea să dejoace planurile de luptă folosite împotriva ei, apărea în locurile unde nu era aşteptată, ca să dispară din acelea unde părea deja instalată. O dată mai mult ea se străduia să uimească.

Tarrou lupta, nemişcat. Nici o singură dată în cursul nopţii el nu opuse zbaterea asalturilor febrei, dînd bătălia doar pe terenul tăcut şi gros al fiinţei lui. Şi de asemeni nici o singură dată, el nu vorbi, mărturisind astfel, în felul său, că nu-i mai stătea în putinţă să se sustragă bolii. Rieux urmărea fazele bătăliei doar după ochii prietenului său, rînd pe rînd deschişi sau închişi, cu pleoapele mai strînse pe globul ocular sau dimpotrivă, destinse, cu privirea fixată asupra unui obiect sau întoarsă asupra doctorului şi a mamei lui. De fiecare dată cînd doctorul întîlnea această privire Tarrou zîmbea, cu un mare efort.

Într-o vreme se auziră paşi precipitaţi pe stradă. Păreau să fugă dinaintea unui bubuit îndepărtat care se apropia încetul cu încetul şi care sfîrşi prin a umple strada cu şiroaiele lui: ploaia reîncepea, amestecată curînd cu o grindină care izbea pe trotuare. Marile draperii se ondulară înaintea ferestrei. În umbra odăii, Rieux, un moment distrat de zgomotul ploii, îl contempla din nou pe Tarrou, luminat de o lampă de pat. Mama lui tricota, ridicînd cînd şi cînd capul ca să se uite cu atenţie la bolnav. Doctorul făcuse acum tot ceea ce avea de făcut. După ploaie tăcerea se îngroşă în odaie, plină doar de tumultul fără glas al unui război invizibil. Crispat de nesomn doctorul îşi închipuia că aude în limitele tăcerii şuieratul încet şi regulat care îl însoţise în timpul întregii epidemii. Îi făcu mamei lui un semn ca s-o determine să se culce. Ea refuză cu o mişcare a capului şi privirile i se luminară, apoi examină cu grijă, în vîrfurile andrelelor, un ochi tricotat de care nu era sigură. Rieux se ridică ca să-i dea bolnavului de băut şi reveni şi se aşeză.

Profitînd de acalmie trecătorii mergeau repede pe trotuar. Paşii lor descreşteau şi se îndepărtau. Pentru întîia oară doctorul recunoscu că această noapte plină de oameni care se plimbau tîrziu şi scutiţi de sirenele ambulanţelor semăna cu cele de altădată. Era o noapte eliberată de ciumă. Şi se părea că maladia, gonită de frig, de lumini şi de mulţime ieşise din adîncimile întunecate ale oraşului şi se refugiase în această odaie caldă ca să dea ultimul ei asalt asupra corpului inert al lui Tarrou. Flagelul nu mai vînzolea cerul oraşului. Dar şuiera încet în aerul greu al încăperii. Pe el îl auzea Rieux de ore întregi. Trebuia aşteptat ca şi aici să se oprească, şi aici ciuma să se declare învinsă.

Puţin înaintea zorilor Rieux se aplecă asupra maică-si:

— Va trebui să te culci, ca să poţi să mă înlocuieşti la ora opt. Fă-ţi instilaţii înainte de culcare.

Doamna Rieux se ridică, îşi aranjă cîrligele şi înaintă spre pat. Tarrou ţinea deja, de cîtva timp, ochii închişi. Sudoarea îi încreţise părul pe fruntea osoasă. Doamna Rieux suspină şi bolnavul deschise ochii. El văzu chipul blînd aplecat asupra lui şi sub valurile mişcătoare ale febrei zîmbetul tenace reapăru încă. Dar ochii se închiseră numaidecît. Rămas singur Rieux se aşeză în fotoliul pe care tocmai îl părăsise mama lui. Strada amuţise şi tăcerea era acum totală. Frigul dimineţii începea să se facă simţit în odaie.

Scanned with OKEN Scanner

Doctorul aţipi, dar prima trăsură a zorilor îl trezi din somnolenţă, Se înfioră şi uitîndu-se la Tarrou înţelese că avusese loc o pauză şi că bolnavul dormea şi el. Roţile de lemn şi de fier ale trăsurii cu cal se auzeau încă îndepărtîndu-se. Fereastra era încă neluminată. Cînd doctorul se apropie de pat, Tarrou îl privea cu nişte ochi fără expresie, cînd şi cînd se găsea încă sub imperiul somnului.

— Ai dormit, nu-i aşa? întrebă Rieux.

— Da.

— Respiri mai bine?

— Puţin. Asta poate să însemne ceva?

Rieux tăcu şi după un timp:

— Nu, Tarrou, asta nu înseamnă nimic. Ştii ca şi mine că apare diminuarea matinală.

Tarrou confirmă.

— Mulţumesc, zise el. Răspunde-mi totdeauna exact.

Rieux se aşezase la picioarele patului. Simţea aproape de el pulpele bolnavului, lungi şi ţepene, asemănătoare membrelor unei statui culcate. Tarrou respira mai tare.

— Febra o să reînceapă, nu-i aşa, Rieux? zise el gîfîind.

— Da, dar la prînz o să ne dăm seama.

Tarrou închise ochii, părînd să-şi adune forţele. O expresie de oboseală se citea pe trăsăturile lui. Aştepta urcarea febrei, care se mişca deja, undeva în adîncul lui. Cînd deschise ochii privirea lui era ştearsă. Nu se lumină decît zărindu-l pe Rieux aplecat asupra lui.

— Bea, zicea acesta.

Celălalt bău şi-şi lăsă iar capul pe pernă.

— Ţine mult, zise el.

Rieux îi apucă braţul, dar Tarrou, cu privirea întoarsă, nu mai reacţiona. Numaidecît febra se revărsă vizibil pînă pe obraz ca şi cînd ar fi spart nu ştiu ce dig interior. Cînd privirea lui Tarrou reveni spre doctor acesta îl încurajă cu chipul său încordat. Zîmbetul pe care Tarrou încercă încă să-l arate nu putu să treacă dincolo de maxilarele strînse şi de buzele cimentate de o spumă albicioasă. Dar, pe chipul înţepenit, ochii se aprinseră încă cu toată strălucirea curajului.

La orele şapte doamna Rieux intră în odaie. Doctorul se întoarse în birou ca să telefoneze la spital să numească pe altcineva în locul său. El hotărî de asemenea să-şi amîne consultaţiile, se întinse o clipă pe divanul cabinetului său, dar se ridică aproape imediat şi reveni în odaie. Tarrou avea capul răsucit spre doamna Rieux. El privea mica umbră înghesuită lîngă el pe un scaun, cu mîinile împreunate pe genunchi. Şi o contempla cu atîta intensitate că doamna Rieux duse un deget la buze şi se ridică să stingă lampa de pat. Dar în spatele perdelelor ziua se strecura cu rapiditate şi puţin după aceea, cînd trăsăturile bolnavului deveniră vizibile în întunericul odăii, doamna Rieux putu să-şi dea seama că el o privea mereu. Se aplecă asupra lui, îi aranjă perna şi ridicîndu-se îi puse o clipă mîna pe părul lui umed şi răsucit. Ea auzi atunci o voce înăbuşită, venind de departe, spunîndu-i mulţumesc şi că acum totul era bine. Cînd ea se aşeză din nou Tarrou închisese ochii şi chipul său istovit, deşi avea gura pecetluită, părea din nou să zîmbească.

La prînz febra atinse culmea. Un soi de tuse viscerală scutura corpul bolnavului care începu să scuipe sînge. Ganglionii încetaseră să se mai umfle. Erau mereu la locul lor, tari ca nişte piuliţe înşurubate în scobitura articula-

Scanned with OKEN Scanner

Scanned with OKEN Scanner

ţiilor şi Rieux socoti imposibilă deschiderea lor. În intervalele febrei şi tusei Tarrou se uita încă din cînd în cînd la prietenii săi. Dar curînd ochii lui se deschiseră din ce în ce mai rar şi lumina lor care se reflecta atunci pe chipul său devastat deveni tot mai stinsă. Furtuna care zgîlţîia acest corp cu tresăriri bruşte şi convulsive îl ilumina cu licăriri din ce în ce mai rare şi Tarrou se lăsa tîrît încet în adîncul acestei furtuni. Rieux nu mai avea înaintea lui decît o mască de-acum încolo inertă din care zîmbetul dispăruse. Această formă umană care îi fusese atît de apropiată străpunsă acum de lovituri de ţepuşă, arsă de un rău supraomenesc, răsucită de toate vînturile duşmănoase ale cerului, se scufunda sub ochii săi în apele ciumei şi el nu putea să facă nimic contra acestui naufragiu. Trebuia, o dată mai mult, să rămînă pe ţărm cu mîinile goale şi inima frîntă, fără arme şi fără ajutor pe care să le opună acestui dezastru. Şi după toate acestea numai lacrimile de neputinţă îl împiedicară pe Rieux să-l vadă pe Tarrou întorcîndu-se brusc cu faţa la perete şi dîndu-şi sufletul într-un vaiet adînc, ca şi cînd undeva în fiinţa lui s-ar fi rupt o coardă esenţială.

Noaptea care urmă nu mai fu a luptei ci a tăcerii. În această odaie ferită de lume, deaspura acestui corp neînsufleţit, acum îmbrăcat, Rieux simţi plutind acel calm surprinzător care, cu multe nopţi în urmă, pe terasele de deasupra ciumei, urmase atacului porţilor. Deja, în acel timp, se gîndise la această tăcere care se ridica din paturile în care el lăsase să moară oameni. Pretutindeni era aceeaşi pauză, acelaşi interval solemn, mereu aceeaşi potolire de după bătălii, era tăcerea înfrîngerii. Dar aceea care îl învăluia acum pe prietenul lui, era atît de compactă, se potrivea atît de bine cu tăcerea străzilor şi a oraşului eliberat de ciumă, încît Rieux simţea clar că era vorba de astădată de înfrîngerea definitivă, aceea cu care se termină războaiele şi face din însăşi pacea care urmează o suferinţă fără vindecare. Doctorul nu ştia dacă în cele din urmă Tarrou îşi regăsise pacea sa interioară, dar în acest moment cel puţin el credea că ştie că pentru el însuşi această pace nu va mai fi niciînd posibilă, aşa cum nu există armistiţiu pentru mama ruptă de fiul ei sau pentru bărbatul care îşi înmormîntează prietenul.

Afară era aceeaşi noapte geroasă, cu stele reci pe un cer limpede şi îngheţat. În odaia semi-întunecoasă se simţea frigul apăsînd asupra ferestrelor, marea respiraţie vînătă a unei nopţi polare. Lîngă pat, doamna Rieux şedea în atitudinea care îi era familiară, luminată din dreapta de lampa de la căpătîi. În mijlocul odăii, departe de lumină, Rieux aştepta în fotoliul lui. Se gîndea la soţia lui, dar el respingea de fiecare dată acest gînd.

La începutul serii, tocurile trecătorilor răsunaseră limpede în noaptea rece.

— Ai avut grijă de tot? întrebase doamna Rieux.

— Da, am telefonat.

Îşi reluaseră apoi veghea tăcută. Doamna Rieux îşi privea fiul din vreme în vreme. Cînd surprindea una din aceste priviri, el îi surîdea. În stradă zgomotele familiare ale nopţii se schimbaseră rînd pe rînd. Cu toate că nu se dăduse încă autorizaţia, multe maşini circulau din nou. Aspirau repede asfaltul, dispăreau şi apoi reapăreau. Glasuri, chemări, din nou tăcerea, pasul unui cal, două tramvaie scîrţîind la o curbă, foşnete imprecise şi iarăşi respiraţia nopţii.

— Bernard?

— Da.

Scanned with OKEN Scanner

— Nu eşti obosit?

— Nu.

El ştia ce gîndea mama lui şi că în acel moment îl iubea. Dar el ştia de asemenea că nu e mare lucru să iubeşti pe cineva sau cel puţin că o iubire nu este niciodată de ajuns de puternică pentru ca să-şi găsească propria ei expresie. Astfel mama lui şi cu el se vor iubi întotdeauna în tăcere. Şi ea va muri la rîndul ei — sau el — fără ca de-a lungul întregii lor vieţi să fi putut să meargă mai departe în mărturisirea afecţiunii lor. În acelaşi fel, el trăise alături de Tarrou şi Tarrou murise în seara aceasta fără ca prietenia lor să fi avut timp să fie într-adevăr trăită. Tarrou pierduse partida, cum spunea el. Dar el, Rieux, cu ce se alesese? Se alesese doar cu aceea că putuse să cunoască ciuma şi să şi-o amintească, să cunoască prietenia şi să şi-o amintească, să cunoască duioşia şi într-o zi să şi-o amintească. Tot ceea ce putea omul să cîştige în focul ciumei şi al vieţii era cunoaşterea şi aducerea aminte. Poate că asta era ceea ce Tarrou numea a cîştiga partida.

Din nou trecu o maşină şi doamna Rieux se mişcă puţin pe scaunul ei. Rieux îi surîse. Ea îi spuse că nu era obosită şi adăugă îndată:

— Va trebui să te duci acolo la munte să te odihneşti.

— Desigur, mamă.

Da, se va odihni acolo. De ce nu? Va fi şi ăsta un pretext pentru aduceri aminte. Dar dacă asta însemna să cîştigi partida, cît de greu trebuie să fie să trăieşti numai cu ceea ce ştii şi cu ceea ce îţi aminteşti, lipsit fiind de ceea ce speri. Astfel trăise, fără îndoială, Tarrou şi Rieux era conştient de cît de sterilă e o viaţă fără iluzii. Nu există pace fără speranţă, iar Tarrou care nu dădea oamenilor dreptul de a condamna pe cineva, care ştia cu toate astea că nimeni nu se poate împiedica să condamne şi că se întîmplă uneori ca înseşi victimele să fie călăi, Tarrou trăise în sfîşiere şi în contradicţii şi nu cunoscuse niciodată speranţa. Oare de aceea vroise el să cunoască sfinţenia şi căutase pacea punîndu-se în serviciul oamenilor? De fapt Rieux nu ştia nimic, şi asta avea puţină importanţă. Singurele imagini pe care le va păstra despre Tarrou vor fi cele ale unui om care apuca bine cu ambele mîini volanul maşinii sale penru a o conduce sau cele ale acestui trup îndesat, întins acum în nemişcare. O scînteie de viaţă şi o imagine de moarte, aceasta era cunoaşterea.

Iată de ce, fără îndoială, primi doctorul Rieux, cu linişte, dimineaţa, vestea morţii soţiei lui. Era în birou. Mama lui venise aproape fugind să-i aducă o telegramă, apoi ea ieşise să dea un bacşiş aducătorului. Cînd se întoarse, fiul ei ţinea în mînă telegrama deschisă. Ea se uită la el, dar el contempla cu încăpăţînare prin fereastră o dimineaţa magnifică ridicîndu-se deasupra portului.

— Bernard, spuse doamna Rieux.

Doctorul o privi cu un aer distrat.

— Telegrama? întrebă ea.

— Da, asta e, recunoscu medicul. Acum opt zile.

Doamna Rieux răsuci capul spre fereastră. Doctorul tăcea. Apoi îi spuse mamei sale să nu plîngă, că el se aştepta la asta, dar că îi era totuşi greu. Şi doctorul ştia, pur şi simplu, spunînd asta că suferinţa lui era fără surpriză. De luni întregi şi de două zile, era aceeaşi durere care continua.

Porţile oraşului se deschiseră în sfîrşit în zorii unei dimineţi frumoase de februarie, salutate fiind de populaţie, de ziare, de radio, şi de comunicatele prefecturii. Îi rămîne deci povestitorului să se facă cronicarul ceasurilor

Scanned with OKEN Scanner

de bucurie care urmară acestei deschideri a porților, deși el însuși era unul dintre aceia cărora nu le era permis să se contopească cu ea în întregime.

Mari serbări erau organizate pentru tot restul zilei și pentru al nopții. În același timp trenurile începură să fumege în gară, în timp ce venite din mări îndepărtate vapoare ancorau deja în portul nostru, arătînd în felul lor că această zi era pentru toți cei care suferiseră de a fi fost despărțiți, ziua marei revederi.

E lesne de închipuit aci ce-a putut să devină sentimentul despărțirii care fusese trăit de atît de mulți dintre concetățenii noștri. Trenurile, care în timpul zilei intrară în orașul nostru nu erau mai puțin încărcate decît acelea care ieșiră. Fiecare își reținuse un loc pentru ziua aceea în cursul celor două săptămîni de răgaz, tremurînd ca nu cumva în ultima clipă hotărîrea prefectorală să fie anulată. Anumiți călători care se apropiau de oraș nu erau, dealtfel, cu totul părăsiți de teamă, căci dacă ei cunoșteau în general soarta celor pe care îi îmbrățișau, ei nu știau nimic despre ceilalți și despre orașul însuși, căruia îi atribuiau o înfățișare de temut. Dar asta nu era adevărat decît pentru cei pe care pasiunea nu-i arsese în timpul acestui întreg spațiu de timp.

Cei arși de pasiune, într-adevăr erau pradă ideii lor fixe. Un singur lucru se schimbase pentru ei : acest timp pe care de-a lungul lunilor de exil ar fi vrut să-l împingă pentru ca să treacă mai repede, pe care se mai încăpățînau încă să-l grăbească atunci cînd se și aflau în apropierea orașului nostru, ei doriră dimpotrivă să-l prelungească și să-l țină suspendat, de îndată ce trenul începu să frîneze înainte de oprire. Un sentiment vag și totodată ascuțit al tuturor acestor luni de viață pierdute pentru iubirea lor, îi făcea să pretindă în mod confuz un fel de compensație prin care timpul bucuriei s-ar fi scurs de două ori mai puțin repede decît cel al așteptării. Iar cei care îi așteptau într-o odaie sau pe peron, ca de pildă Rambert, a cărui soție prevenită de săptămîni întregi făcuse tot ce trebuia pentru a sosi, se aflau în aceeași stare de nerăbdare și de zăpăceală. Căci Rambert aștepta tremurînd să confrunte această iubire și această duioșie pe care lunile de ciumă le reduseseră la abstracție cu ființa vie care fusese suportul acestei iubiri și duioșii.

El ar fi voit să redevină același care la începutul epidemiei vroia să iasă alergînd într-un suflet din oraș și să se avînte în întîmpinarea celei pe care o iubea. Dar el știa că asta nu mai era posibil. Se schimbase, ciuma lăsase în el o neatenție pe care încerca din toate puterile s-o nege, și care totuși continua să existe în el ca o surdă neliniște. Într-un sens el avea sentimentul că ciuma încetase prea brutal, nu-și regăsea prezența de spirit. Fericirea sosea în goană, evenimentul alerga mai repede decît așteptarea. Rambert înțelegea că totul îi va fi redat dintr-o dată și că bucuria este o arsură care nu se savurează.

Dealtfel, toți erau într-un mod mai mult sau mai puțin conștient asemeni lui, și despre toți trebuie vorbit. Pe acest peron de gară unde își reîncepeau viața lor individuală, ei o mai simțeau încă pe cea din comun schimbînd între ei priviri și zîmbete. Dar de îndată ce văzură fumul trenului, sentimentul lor de exil se stinse brusc sub aversa unei bucurii confuze și năucitoare. Cînd trenul se opri, despărțiri nesfîrșite care începuseră în unele cazuri tot pe acest peron de gară, luară aci sfîrșit într-o secundă, în clipa în care brațele se închiseseră cu o avariție exultantă peste trupuri a căror formă vie o uitaseră. Rambert nici nu avu timp să privească această formă alergînd spre el, că ea se și abătea la pieptul lui. Și ținînd-o toată în brațe, strîngînd la inimă acest cap

Scanned with OKEN Scanner

din care nu vedea decît părul familiar, el lăsă să-i curgă lacrimile fără să ştie dacă ele proveneau din fericirea lui prezentă sau dintr-o durere prea multă vreme reprimată, liniştit cel puţin că-l vor împiedica să verifice dacă acest obraz ascuns la umărul lui era cel pe care-l visase atîta, sau dimpotrivă ce al unei străine. O să-şi dea seama mai tîrziu dacă bănuiala lui era adevărată. Pentru moment vroia să facă ceea ce făceau toţi cei din jurul lui şi care aveau aerul să creadă că ciuma poate veni şi pleca fără ca asta să schimbe inima oamenilor.

Strînşi unii în alţii, toţi se întoarseră atunci acasă, orbi faţă de restul lumii, triumfînd în aparenţă faţă de ciumă, uitînd toată mizeria şi de asemeni pe cei care, veniţi şi ei cu acelaşi tren, nu găsiseră pe nimeni şi care se pregăteau să primească acasă confirmarea unor temeri pe care o lungă tăcere le şi născuse în inima lor. Pentru aceştia din urmă, care nu aveau acum drept tovărăşie decît durerea lor foarte proaspătă, pentru alţii care se dăruiau în acest moment amintirii unei fiinţe dispărute, lucrurile stăteau cu totul altfel şi sentimentul despărţirii îşi atinse punctul culminant. Mame, soţi, amanţi, care pierduseră orice bucurie odată cu fiinţa acum rătăcită într-o groapă anonimă sau topită într-o grămadă de cenuşă, pentru toţi aceştia era mereu ciumă.

Dar cine se gîndea la aceşti singuratici? La amiază, soarele, învingînd adierile reci care luptau de dimineaţă să rămînă în aer, revărsa asupra oraşului valurile neîntrerupte ale unei lumini nemişcate. Ziua se oprise în loc. De pe vîrful colinelor tunurile fortăreţelor bubuiră fără întrerupere sub cerul imobil. Tot oraşul se năpusti afară pentru a sărbători acest minut chinuit în care timpul suferinţelor lua sfîrşit şi în care timpul uitării nu începuse încă.

Se dansa în toate pieţele. De la o zi la alta circulaţia se mărise considerabil şi maşinile, devenite mai numeroase, circulau cu greu pe străzile invadate. Întreaga după-amiază clopotele oraşului bătură cu toată puterea. Ele umpleau cu vibraţiile lor un cer albastru şi auriu. În biserici, într-adevăr, se recitau rugăciuni de mulţumire adîncă. Dar în acelaşi timp, localurile de petrecere erau pline pînă la refuz şi cafenelele, fără să le pese de viitor, serveau ultimele lor alcooluri. În faţa tejghelelor se înghesuia o mulţime de oameni la fel de excitaţi şi, printre ei, numeroase perechi înlănţuite care nu se temeau să se dea în spectacol. Toţi strigau sau rîdeau. Provizia de viaţă pe care o făcuseră în timpul acestor luni în care fiecare îşi micşorase cît mai mult arderea sufletului, ei o cheltuiau în această zi care era parcă ziua supravieţuirii lor. A doua zi va începe viaţa însăşi, cu precauţiile ei. Pentru moment, oameni de origini foarte diferite stăteau alături şi fraternizau. Egalitatea, pe care prezenţa morţii n-o realizase în fapt, o instaura bucuria eliberării, cel puţin pentru cîteva ore.

Dar această banală exuberanţă nu spunea totul şi cei care umpleau străzile la sfîrşitul după-amiezii, alături de Rambert, ascundeau adesea sub o atitudine placidă, fericiri mai delicate. Multe perechi şi multe familii, într-adevăr, nu aveau altă înfăţişare decît aceea a oamenilor care se plimbă în mod paşnic. În realitate, cei mai mulţi făceau pelerinajele delicate la locurile pe care suferiseră. Vroiau să le arate noilor veniţi semnele izbitoare sau ascunse ale ciumei, urmele istoriei ei. În unele cazuri se mulţumeau să facă pe călăuzele, pe cei care au văzut multe, pe contemporanii ciumei şi vorbeau de pericol fără să evoce frica. Aceste plăceri erau inofensive. Dar în alte cazuri era vorba de itinerarii fremătătoare în care un îndrăgostit pradă delicatei nelinişti a amintirii, putea să spună celei care îl însoţea: « În acest loc,

Scanned with OKEN Scanner

în acea vreme mi-a fost dor de tine, și tu nu erai aici. » Acești turiști ai pasiunii se puteau atunci recunoaște : ei formau mici insule de șoapte și de destăinuiri în mijlocul tumultului prin care mergeau. Mai bine decît orchestrele de la răscruci, ei erau cei care anunțau adevărata eliberare. Căci aceste perechi răpite, înlănțuite strîns și zgîrcite la vorbă afirmau în mijlocul tumultului, cu tot triumful și nedreptatea fericirii, că ciuma s-a terminat și că teroarea își trăise traiul. Ei negau liniștiți, împotriva oricărei evidențe, că am fi cunoscut vreodată această lume smintită în care uciderea unui om era la fel de cotidiană ca și uciderea muștelor, această sălbăticie bine definită, acest delir calculat, această întemnițare care aducea cu ea o groaznică libertate față de tot ce nu ținea de prezent, acest miros de moarte care-i amorțea pe toți cei pe care nu-i ucidea, ei negau, în sfîrșit, că am fi fost acest popor înmărmurit din care în fiecare zi o parte din noi, îngrămădiți la gura unui cuptor, ne evaporam în fumuri grase, în timp ce ceilalți, copleșiți de lanțurile neputinței si ale fricii, ne așteptam rîndul.

Asta era, în orice caz, ceea ce izbea privirea doctorului Rieux, care căutînd să ajungă în cartierele mărginașe, umbla singur la sfîrșitul după-amiezii în mijlocul clopotelor, al bubuiturilor tunului, al muzicii și al strigătelor asurzitoare. El își continua meseria, nu există concediu pentru bolnavi. În frumoasa lumină transparentă care se lăsa peste oraș se înălțau vechile mirosuri de carne friptă și de alcool cu anason. În jurul doctorului chipuri hilare se răsturnau de bucurie spre cer. Bărbați și femei se agățau unii de alții, cu obrazul aprins, cu toată enervarea și strigătul dorinței. Da, ciuma sfîrșise cu teroarea și aceste brațe care se înnodau mărturiseau într-adevăr că ea însemnase exil și despărțire în sensul adînc al cuvîntului.

Pentru întîia oară Rieux putea să dea un nume acestui aer de familie pe care îl văzuse timp de luni de zile pe toate fețele trecătorilor. Îi era deajuns acum să privească în jurul lui. Ajunși la sfîrșitul ciumei, cu mizeria și cu lipsurile, toți acești oameni sfîrșiseră prin a îmbrăca costumul rolului pe care îl jucau deja de multe vreme, cel al unor emigranți al căror chip mai întîi și acum și hainele, vorbeau despre absență și despre patria îndepărtată. Începînd din momentul în care ciuma închisese porțile orașului, ei nu mai trăiseră decît în despărțire, ei fuseseră izolați de această căldură umană care te face să uiți totul. Din toate colțurile orașului și la forme diferite, acești bărbați și aceste femei aspiraseră la o revedere care nu era pentru toți de aceeași natură, dar care pentru toți era la fel de imposibilă. Cea mai mare parte strigaseră din toate puterile spre cineva care lipsea, dorind căldura unui trup, duioșia sau obișnuința. Unii, adesea fără s-o știe, sufereau de-a fi puși în afara prieteniei oamenilor, de-a nu mai putea ajunge la ei prin mijloacele obișnuite ale prieteniei, cum sînt scrisorile, trenurile și vapoarele. Alții, mai puțini la număr, ca Tarrou poate, doriseră contopirea cu ceva pe care ei nu puteau să-l definească, dar care le apărea drept singurul bine care merită să fie dorit. Și în lipsa unui alt nume, ei îi spuneau uneori pace interioară.

Rieux mergea mereu. Pe măsură ce înainta, mulțimea se îngroșa în jurul lui, vacarmul se umfla și i se părea că periferia, unde vroia să ajungă, se îndepărta în aceeași măsură. Puțin cîte puțin el se topea în acest trup uriaș care urla, al cărui strigăt îl înțelegea din ce în ce mai bine, strigăt care în parte cel puțin era și al lui. Da, toți suferiseră împreună, atît în carnea cît și în sufletul lor de o vacanță grea, de un exil fără leac, de o sete nicicînd potolită. Printre aceste grămezi de morți, printre clopotele ambulanțelor, și avertismentele a ceea ce este convenit să fie numit destin, printre tîrșîitul încăpățînat al

Scanned with OKEN Scanner

fricii şi teribila revoltă a inimii lor, nu încetase să alerge un murmur menit să alarmeze aceste fiinţe îngrozite şi să le spună că trebuiau să-şi regăsească adevărata lor patrie. Pentru ei toţi, adevărata patrie se afla dincolo de zidurile acestui oraş sugrumat. Ea era în mărăcinişurile mirositoare de pe coline, în mare, în ţinuturile libere, în apăsarea iubirii. Şi spre ea, spre fericire, vroiau ei să revină, întorcînd spre rest, cu dezgust, spatele.

Cît despre sensul pe care putea să-l aibă acest exil şi această dorinţă de revedere, Rieux nu ştia nimic. Mergînd mereu, înghesuit din toate părţile, interpelat, el ajungea puţin cîte puţin pe străzi mai pustii şi se gîndea că nu este important ca aceste lucruri să aibă sau nu un sens, ci că trebuie să vezi numai ce răspuns primeşte speranţa oamenilor.

El ştia de-aci înainte răspunsul şi-l deslușea mai bine în primele străzi mărginaşe, aproape pustii. Cei care mulţumindu-se cu puţinul pe care-l însemnau, nu doriseră decît să se întoarcă în casa iubirii lor, erau uneori răsplătiţi. Desigur, unii dintre ei continuau să umble prin oraş singuratici, lipsiţi de fiinţa pe care o aşteptau. Fericiţi erau şi cei care nu fuseseră despărţiţi de două ori, asemeni unora care înainte de epidemie nu-şi putuseră realiza dintr-o dată iubirea şi care urmăriseră timp de ani de zile, orbeşte, o înţelegere greu de obţinut şi care sfîrşeşte prin a lega unul de altul amanţi care se duşmănesc. Aceştia avuseseră, ca şi Rieux însuşi, uşurinţa de a se baza pe timp: ei erau despărţiţi pe veci. Dar alţii, ca Rambert, pe care doctorul îl părăsise chiar în dimineaţa aceea spunîndu-i: « Curaj, acum a venit timpul să ai dreptate », regăsiseră fără să ezite pe cel absent pe care-l crezuseră pierdut. Pentru cîtva timp cel puţin, ei vor fi fericiţi. Ei ştiau acum că dacă există un lucru pe care-l poţi dori întotdeauna şi obţine uneori, acesta este afecţiunea umană.

Pentru toţi cei care, deopotrivă, se adresaseră pe deasupra omului unui ce pe care nici măcar nu şi-l puteau închipui, nu existase răspuns. Tarrou păruse să găsească această pace grea despre care vorbise, dar n-o găsise decît în moarte în ceasul în care nu-i putea folosi la nimic. Dimpotrivă, dacă alţii, pe care Rieux îi zărea în pragurile caselor în lumina care scădea, înlănţuiţi din toate puterile şi privindu-se pierduţi, obţinuseră ceea ce vroiau, se datorește faptului că ceruseră singurul lucru care depindea de ei. Şi Rieux, în momentul în care cotea pe strada lui Grand şi a lui Cottard, gîndea că era drept ca din cînd în cînd cel puţin, bucuria să vină să-i răsplătească pe cei cărora le ajunge omul cu sărmana şi teribila lui iubire.

Această cronică se apropie de sfîrşit. E timpul ca doctorul Bernard Rieux să declare că este autorul ei. Dar înainte de a evoca ultimele evenimente, el ar vrea cel puţin să-şi justifice intervenţia şi să facă să se înţeleagă că el a ţinut să adopte tonul martorului obiectiv. În tot timpul cît a durat ciuma meseria lui i-a permis să vadă pe cea mai mare parte dintre concetăţenii săi şi să adune şi să memoreze ceea ce ei simţeau. El era deci bine plasat pentru a reda ceea ce văzuse şi auzise. Dar a vrut să facă acest lucru cu reţinerea necesară. În mod general el s-a străduit să nu redea mai multe lucruri decît a putut să vadă, să nu atribuie tovarăşilor lui de ciumă gînduri pe care la urma urmei nu erau siliţi să le conceapă şi să folosească numai acele texte pe care întîmplarea sau nefericirea i le puseseră în mîini.

Fiind chemat să depună mărturie cu prilejul săvîrşirii unui gen de crimă, el a păstrat o anume rezervă aşa cum se cuvine din partea unui martor de bună credinţă. Dar în acelaşi timp, urmînd legea care guvernează o inimă

Scanned with OKEN Scanner

cinstită, el a luat în mod deliberat partea victimei și a vrut să fie împreună cu oamenii, concetățenii lui, alături de singurele certitudini pe care le posedă ei în comun, și care sînt iubirea, suferința și exilul. Și astfel se petrecu că nici una dintre neliniștile concetățenilor lui nu rămase neîmpărtășită de el, nici o situație care să nu fi fost și a lui.

Pentru a fi un martor obiectiv el trebuia să se refere mai ales la acte, documente și ceea ce se spunea. Dar ceea ce avea el de exprimat în mod personal, așteptarea sa, încercările la care a fost supus, trebuia să tacă asupra lor. Dacă s-a folosit totuși de ele a fost numai ca să înțeleagă sau să facă să fie înțeleși concetățenii săi și ca să dea o formă cît mai precisă posibil la ceea ce, în cea mai mare parte a timpului, ei resimțeau în mod confuz. La dreptul vorbind, acest efort al gîndirii nu l-a costat nimic. Cînd se simțea ispitit să amestece direct destăinuirea lui cu ale miilor de voci ale ciumaților, el era oprit de gîndul că dintre suferințele lui nu exista nici una care să nu fie aceeași cu a celorlalți și că într-o lume în care durerea este atît de adesea singuratecă, acesta este un avantaj. Hotărît, el trebuia să vorbească în numele tuturor.

Dar exista cel puțin unul dintre concetățenii noștri în numele căruia doctorul Rieux nu putea vorbi. E vorba într-adevăr de cel despre care Tarrou îi spusese într-o zi lui Rieux: « Singura lui crimă adevărată este aceea de a fi aprobat în inima lui ceea ce îi făcea să moară pe copii și pe oameni. Restul îl înțeleg, și acest lucru sînt obligat să i-l iert. » Este drept ca această cronică să sfîrșească cu el, care avea o inimă neștiutoare, adică singuratică.

După ce ieși din marile străzi zgomotoase ale sărbătorii și în clipa cînd vru s-o ia pe strada lui Grand și a lui Cottard, într-adevăr doctorul Rieux fu oprit de un cordon de polițiști. Nu se aștepta la așa ceva. Freamătul îndepărtat al sărbătorii făcea ca acest cartier să pară fără viață și el și-l închipuia la fel de pustiu cum era de tăcut. Își arătă carnetul de identitate.

— Imposibil domnule doctor, spuse agentul. E un nebun care trage asupra mulțimii. Dar rămîneți aici, o să fie nevoie de dumneavoastră.

În acest moment, Rieux îl văzu pe Grand care venea spre el. Grand nu știa nici el nimic. Nu-l lăsau să treacă și aflase că se trăgea din casa lui. De departe se vedea într-adevăr fațada aurită de ultimele raze de lumină ale unui soare fără căldură. În jurul fațadei se contura un spațiu mare și gol care se întindea pînă la trotuarul din față. În mijlocul șoselei, se zărea în mod distinct un steag și o bucată de stofă murdară. Rieux și Grand puteau să vadă foarte departe, de cealaltă parte a străzii, un cordon de agenți, paralel celui care îi împiedica să înainteze și în spatele căruia unii din locuitorii din cartier treceau repede încoace și încolo. Uitîndu-se bine ei deslușiră și niște agenți cu revolverele în mîini, pitiți în ușile imobilelor din fața casei. Toate obloanele acesteia erau închise. La etajul al doilea totuși, unul din obloane părea pe jumătate desprins. Tăcerea era totală pe stradă. Se auzeau numai frînturi de muzică răzbătînd din centrul orașului.

La un moment dat, dintr-unul din imobilele din fața casei răsunară două focuri de revolver și din oblonul scos din țîțîni săriră așchii. Apoi fu din nou tăcere. De departe și după tumultul zilei, asta i se părea lui Rieux cam ireal.

— E fereastra lui Cottard, spuse deodată Grand, foarte agitat. Dar Cottard a dispărut totuși.

— De ce se trage? îl întrebă Rieux pe agent.

— Ca să-l amuze pe-ăla din casă. Așteptăm o mașină cu cele necesare, pentru că trage asupra celor care încearcă, să intre pe ușa imobilului. A fost atins un agent.

Scanned with OKEN Scanner

— De ce a tras?

— Nu se știe. Oamenii se distrau pe stradă. La primul foc de revolver, n-au înțeles. La al doilea, au început să țipe, unul a fost rănit și toată lumea a luat-o la fugă. Un nebun, ce mai !

În tăcerea restabilită, minutele păreau că se tîrăsc. Deodată, de cealaltă parte a străzii ei văzură ivindu-se un cîine, primul pe care Rieux îl vedea după multă vreme, un ogar murdar pe care stăpînii probabil că-l ascunseseră pînă acum și care alerga de-a lungul zidurilor. Ajuns aproape de ușă el ezită, se așeză pe fund și se răsturnă să-și clănțăne purecii. Agenții fluierară de cîteva ori ca să-l cheme. El ridică botul, apoi se hotărî să traverseze încet șoseaua, ca să miroase bucata aceea de stofă. În aceeași clipă, un foc de revolver porni de la etajul al doilea și cîinele se răsuci ca un ghem dînd violent din labe pentru ca în cele din urmă să cadă pe-o parte, scuturat de tresăriri lungi. Drept răspuns, cinci-șase detunături venite dinspre ușile din față sfărîmară iar oblonul. Tăcerea se lăsă din nou. Soarele coborîse puțin și umbra lui începea să se apropie de fereastra lui Cottard. Frînele unei mașini gemură încet pe stradă în spatele doctorului.

— Uite-i, zise agentul.

Polițiștii apărură în spatele lor purtînd frînghii, o scară și două pachete lunguiețe învelite în pînză uleioasă. O luară pe-o stradă care înconjura grupul de case din fața imobilului lui Grand. Nu mult după, mai curînd se ghici decît se văzu un fel de agitație la ușile acestor case. Apoi se așteptă. Cîinele nu mai mișca, dar se scălda acum într-o baltă întunecată.

Deodată, de la ferestrele caselor ocupate de agenți, se dezlănțui un tir de mitralieră. În timpul tirului oblonul care tot mai era țintit se scutură literalmente și lăsă descoperită o suprafață neagră în care Rieux și Grand, de la locul lor, nu puteau distinge nimic. Cînd tirul se opri, o a doua mitralieră pîrîi din alt unghi, cu o casă mai încolo. Gloanțele intrau fără îndoială în pătratul ferestrei pentru că unul din ele făcu să sară o așchie de cărămidă. În aceeași secundă trei agenți traversară șoseaua fugind și năvăliră pe ușa de la intrare. Aproape îndată, încă trei se năpustiră într-acolo și tirul mitralierei încetă. Se așteptă din nou. Două detunături îndepărtate răsunară în imobil. Apoi se auzi un fel de freamăt și fu văzut ieșind din casă, mai curînd dus pe sus decît tîrît, un omuleț fără haină și care striga necontenit. Ca prin minune, toate obloanele închise de pe stradă se deschiseră și ferestrele se umplură de curioși, în timp ce o mulțime de oameni ieșeau de prin case și se înghesuiau în spatele cordoanelor. Un moment, omulețul fu văzut în mijlocul șoselei, cu picioarele în sfîrșit pe pămînt, cu brațele ținute la spate de agenți. Țipa. Un agent se apropie de el și îl lovi de două ori, cu toată puterea pumnilor, fără grabă, cu un fel de pricepere.

— E Cottard, bolborosi Grand. A înnebunit.

Cottard se prăbușise. Mai fu văzut agentul trimițînd cu toată puterea încă o lovitură de picior în cel care zăcea pe jos. Apoi un grup neclar se agită și porni în direcția doctorului și a bătrînului său prieten.

— Circulați, zise agentul.

Rieux își feri privirea cînd grupul trecu prin fața lui.

Grand și doctorul porniră în amurgul care se sfîrșea. Ca și cum evenimentul ar fi scuturat toropeala în care adormea cartierul, aceste străzi lăturalnice se umpleau din nou de zumzetul unei mulțimi în prada unei veselii fără margini. În pragul casei, Grand îi spuse doctorului la revedere. Se ducea să lucreze. Dar în clipa în care intra, îi spuse că-i scrisese lui Jeanne

Scanned with OKEN Scanner

și că acum era mulțumit. Și apoi, își reîncepu fraza: « Am suprimat, zise el, toate adjectivele. »

Și cu un surîs șmecher, își scoase pălăria într-un gest ceremonios. Dar Rieux se gîndea la Cottard și zgomotul înăbușit al pumnilor care striviseră obrazul acestuia din urmă îl urmărea în timp ce se îndrepta spre casa bătrînului astmatic. Poate că era mai greu să te gîndești la un om vinovat decît la un om mort.

Cînd Rieux ajunse la bătrînul lui bolnav, noaptea acaparase deja tot cerul. Din odaie se putea auzi rumoarea îndepărtată a libertății și bătrînul continua într-o dispoziție neschimbată să-și treacă boabele sale dintr-un vas în altul.

— Au dreptate să se distreze, spunea el, trebuie de toate pentru a face o lume. Și colegul dumneavoastră, domnule doctor, ce mai face?

Detunături puternice ajungeau pînă la ei, dar erau pașnice: copiii aruncau troznitori.

— A murit, spuse doctorul, ascultînd pieptul sforăitor.

— A ! făcu bătrînul, nemaiștiind ce să spună.

— De ciumă, adăugă Rieux.

— Da, recunoscu bătrînul după o clipă, cei mai buni se duc. Asta e viața. Dar era un om care știa ce vrea.

— De ce spuneți asta? zise doctorul care băga la loc stetoscopul.

— Așa. El nu vorbea ca să nu spună nimic. În sfîrșit, mie îmi plăcea. Dar așa se întîmplă. Alții spun: « Ciuma, a avut ciumă. » Puțin mai lipsește ca să ceară să fie decorați. Dar ce înseamnă asta, ciuma? Asta e viața și atîta tot.

— Făceți-vă inhalațiile în mod regulat.

— O ! Să nu vă fie frică. Mai am încă mult înainte și o să-i văd pe toți murind. Eu știu să trăiesc.

Urlete de bucurie îi răspunseră în depărtare. Doctorul se opri în mijlocul odăii.

— V-ar deranja dacă m-aș duce pe terasă?

— Nu, deloc ! Vreți să-i vedeți de sus, hai? Cum doriți. Dar ei sînt oricum mereu aceiași.

Rieux se îndreptă spre scară.

— Spuneți, domnule doctor, este adevărat că vor construi un monument destinat celor care au murit de ciumă?

— Ziarele spun asta. Un monument funerar sau o placă.

— Eram sigur. Și se vor ține discursuri.

Bătrînul rîdea cu un rîs sugrumat.

— Parcă îi aud: « Morții noștri. . . » și se vor duce să ia o gustare.

Rieux urca deja scara. Cerul înalt și rece scînteia pe deasupra caselor iar în apropierea dealurilor stelele se întăreau ca pietrele. Această noapte nu era atît de diferită de aceea în care el și Tarrou se urcaseră pe terasă ca să uite de ciumă. Numai marea, la picioarele falezelor, era mai zgomotoasă. Aerul era nemișcat și ușor, fără suflul sărat și greu pe care îl aducea atunci vîntul încălzit de toamnă. Rumoarea orașului răzbătea totuși mereu pînă la picioarele terasei cu un zgomot ca de valuri. Dar această noapte era a eliberării și nu a revoltei. În depărtare ceva negru și înroșit indica așezarea bulevardelor și a piețelor iluminate. În noaptea acum liberă, dorința nu mai avea piedici și tocmai tunetul ei era acela care ajungea pînă la Rieux.

Dinspre portul întunecat urcară primele jocuri de artificii ale serbărilor oficiale. Orașul le salută printr-o lungă și înăbușită exclamație. Cottard,

Scanned with OKEN Scanner

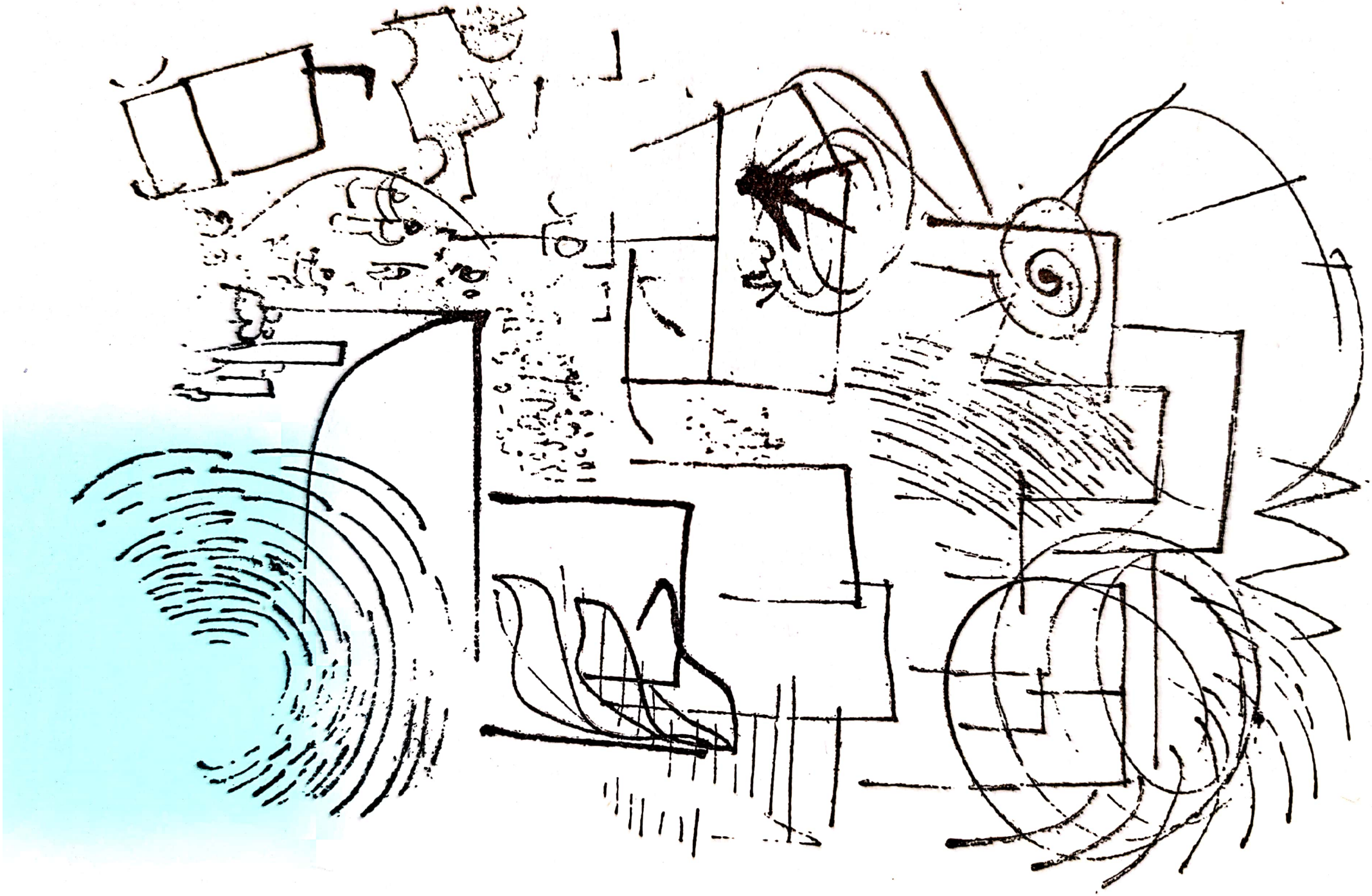

Scanned with OKEN Scanner

Tarrou, cei și aceea pe care Rieux îi iubise și pierduse, toți, morți sau vinovați, erau uitați. Bătrînul avea dreptate, oamenii erau mereu aceiași. Dar asta era puterea și nevinovăția lor și tocmai în acest punct, pe deasupra oricărei dureri, simțea Rieux că se unea cu ei. În mijlocul strigătelor care își întețeau puterea și durata, care se răsfrîngeau lung pînă în josul terasei. pe măsură ce jerbele multicolore se ridicau și mai numeroase pe cer, doctorul Rieux hotărî atunci să redacteze această povestire care se sfîrși este aci, ca să nu facă parte dintre cei care tac, pentru a depune mărturie de partea acestor ciumați, ca să lase cel puțin o amintire a nedreptății și a violenței care li s-a făcut, și ca să afirme într-un mod simplu acel lucru care se învață în timpul unui flagel, că există în oameni mai multe lucruri de admirat decît de disprețuit.

Dar el știa în același timp că această cronică nu putea să fie aceea a victoriei definitive. Ea nu putea să fie decît mărturia a ceea ce trebuise el să împlinească și a ceea ce, fără îndoială, trebuiau să mai împlinească încă împotriva terorii și a armei ei neobosite, în ciuda suferințelor personale, toți oamenii, care neputînd fi sfinți și refuzînd să admită flagelurile, se străduiesc totuși să fie medici.

Ascultînd într-adevăr strigătele de bucurie nestăpînită care urcau din oraș, Rieux își amintea că această veselie era mereu amenințată. Căci el știa un lucru pe care această mulțime în petrecere îl ignora și care poate fi citit în cărți: că bacilul ciumei nu moare și nici nu dispare vreodată, că el poate să stea timp de zeci de ani adormit în mobile și rufărie, că el așteaptă cu răbdare în odăi, în pivnițe, în lăzi, în batiste și în hîrțoage și că, poate să vină o zi cînd, spre nenorocirea și învățătura oamenilor, ciuma își va trezi șobolanii ei și-i va trimite să moară într-o cetate fericită.

În romînește de MARIN PREDA și ETA PREDA

Sfîrșit

Desene de GETA BRĂTESCU

Scanned with OKEN Scanner

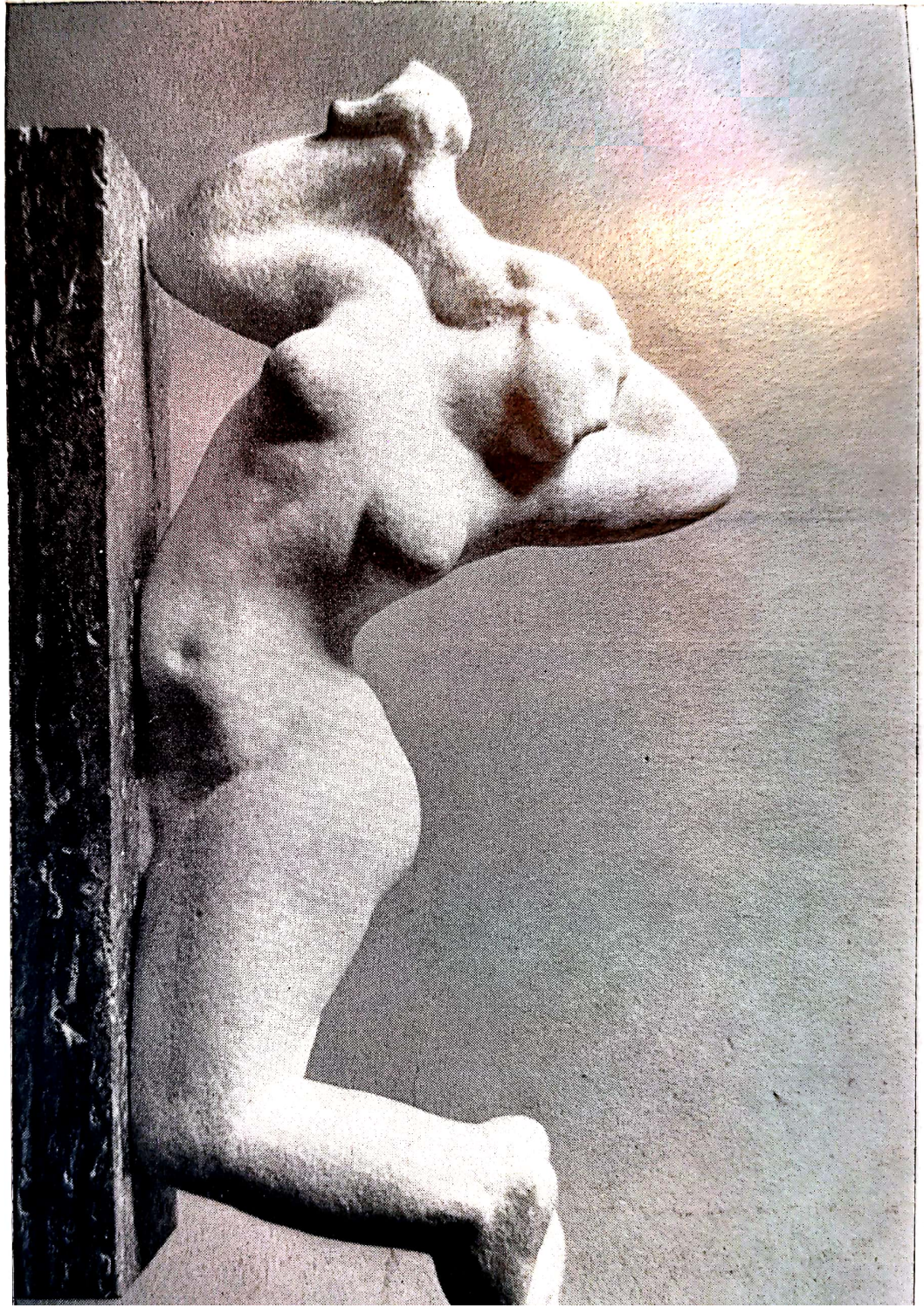

Scanned with OKEN Scanner

Scanned with OKEN Scanner

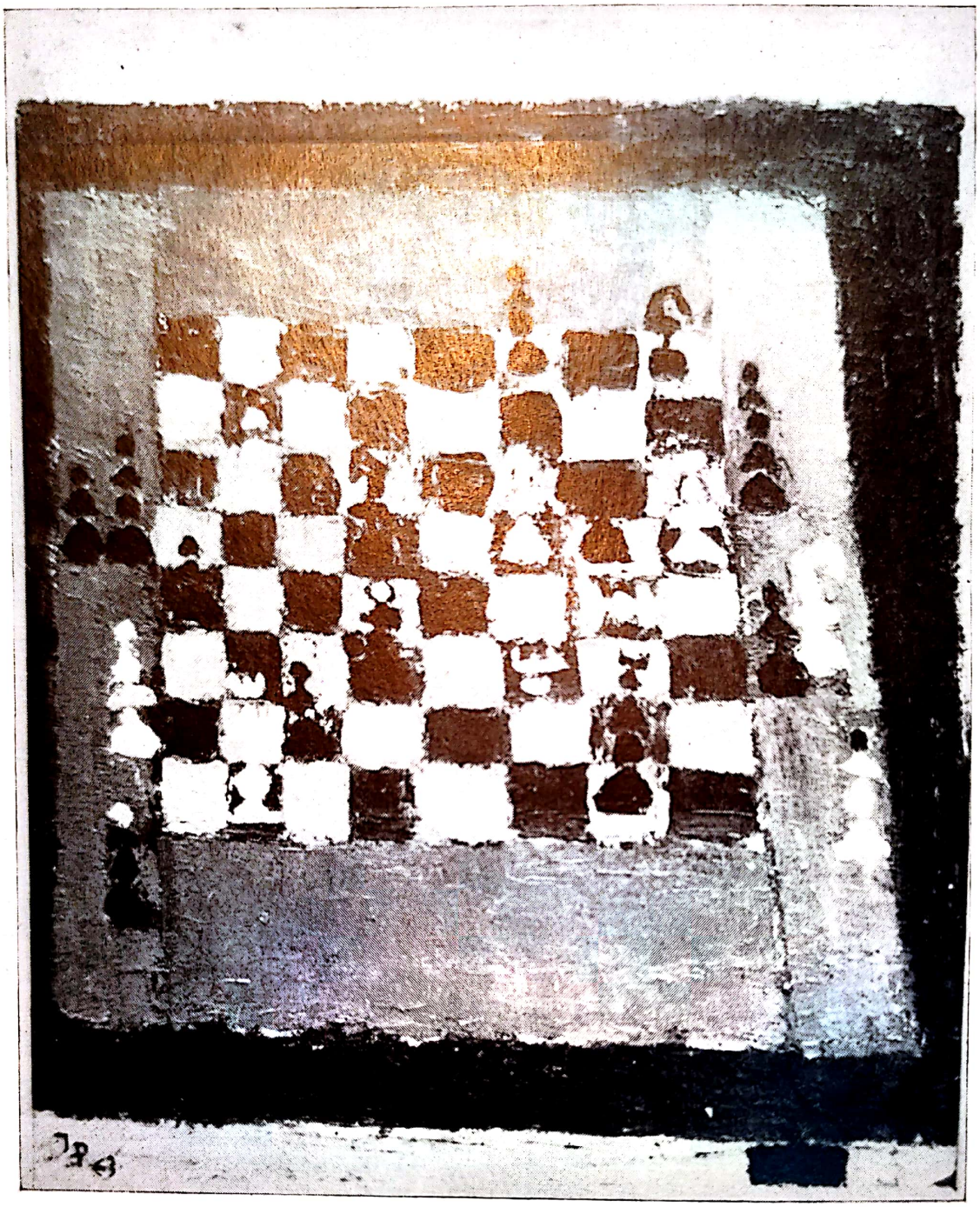

III

ION PACEA

I Natură moartă cu fructieră

II Țărănci

III Șahul

BORIS CARAGEA

IV Nud

Scanned with OKEN Scanner

D. MICU N. MANOLESCU

Viziuni inedite în romanul romînesc contemporan

Indiferent de aprecierea pe care i-o dau, istoricii romanului francez-contemporan consemnează toți tendința acestuia de a-și aboli structura romanescă prin suprimarea «convențiilor». Procesul de desliteraturizare a început de altminteri de mult, originile lui sînt în Gide, în Proust. Ducînd refuzul convenției la ultimele consecințe, reprezentanții «noului roman» opun creațiunilor de orice fel ale imaginației «obiectele», «gesturile» considerate în sine, fără nici o preocupare pentru «semnificație» (Alain Robbe-Grillet) sau «micul fapt adevărat», care «posedă asupra istoriei inventate avantaje incontestabile și înainte de toate pe acela de a fi adevărat» (Nathalie Sarraute). Însă, pe de altă parte, ei cred că lumea e un conglomerat de lucruri cărora le conferă un înțeles conștiința. «Pentru Nathalie Sarraute — scrie Pierre de Boisdeffre (*Où va le roman?* — 1962) — privirea umană face lucrurile să existe». Obișnuința de a înfățișa lumea ca o sumă de fenomene incoerente nu e proprie numai «noului roman». După Gaëtan Picon (*Panorama de la nouvelle littérature française*, 1960), tendința de a impune un stil unei realități esențial neordonate ar fi «caracteristică în genere romanului actual», care devine astfel «cosmosul unui haos». De aceeași părere, Pierre de Boisdeffre scrie în al său *Dictionnaire de littérature contemporaine:* «Romanul modern este o căutare, însă o căutare care își creează ea însăși propriile semnificații, treptat. Are oare realitatea un sens? Artistul contemporan nu poate răspunde la această întrebare: el nu știe nimic. Tot ce poate spune e că această realitate va avea, poate, un sens după trecerea sa, adică după ce opera va fi fost dusă la capăt». În consecință, romancierul renunță la «privilegiul naratorului»; el «nu-și mai scrie romanul, ci este călăuzit de romanul său»; ce ni se relatează e «o întîmplare pe cale de a se produce», «o povestire care se construiește sub ochii noștri», ca în *Ulysse* al lui James Joyce (P. de Boisdeffre: *Où va le roman?*). Asemenea experiențe sînt, după socotința unor istorici literari, «riscante» (cf. Gerda Zeltner-Neukomm: *Das wagnis des französischen Gegenwartroman*, *Hamburg*, 1960). Maurice Blanchot, romancier dublat de un activ critic literar, are sentimentul că, literatura în genere, inclusiv romanul, merge «spre ea însăși, spre propria ei esență, care e dispariția». Cu foarte puțină încredere în eficiența lor înregistrează tendințele de totală desliteraturizare (în *Où va le roman?*, ca și în *Une histoire vivante de la littérature française d'aujourd'hui*), Pierre de Boisdeffre. Îl neliniștește în special dispariția personajului, altădată «regele romanului». «Personajul — scrie criticul, cu mîhnire — va înceta deci de a fi centrul povestirii, elementul

ireductibil în jurul căruia se grupau evenimentele. Dacă mai există în romanul de tip naturalist, e aproape întotdeauna un asocial: *Ucenicul* obscen sau animalicul *Diogene* al lui Raymond Guérin, prizonierul obsedat, invertit și sodomasochist al povestirilor lui Jean Genêt, alcoolicul erotoman al lui Christiane Rochefort, cerșetorii lui Jean-Paul Clébert sau ai lui René Fallet, țiganii lui Albert Vidalie, copiii rătăciți ai lui Louis Calaferte sau ai lui François Boyer, . . . vagabondul care aspiră la condiția de om, zugrăvit de Jean Cayrol sau epava atroce a unui Samuel Beckett. Dar în călătoria sa la capătul nopții, pe care o săvîrșește, acest personaj se despoaie puțin cîte puțin de tot ce făcea din el o persoană, spre a nu fi decît ceva mai mult ca o fantomă anonimă ce-și face auzită doar vocea. « Văzătorul » invizibil al lui Alain Robbe-Grillet, acel « vous » intermediar între prima și a treia persoană prin care Michel Butor se adresează eroului din *Modification*. . . sînt moduri de distanțare adoptate de romancier față de un erou care nu mai are existență carnală. Suprimînd personajul, « noul roman » participă împreună cu « antiteatrul » și cu « poezia informă » la « elaborarea unei literaturi ridicate la un înalt grad de abstracție și care nu mai oferă sensibilității umane a viitorului nici o priză ».

Exagerată, poate, anxietatea lui Boisdeffre semnalează în tot cazul o stare de fapt pe temeiul căreia se pot trage, în privința raporturilor literaturii cu viața și mai ales cu psihologia socială, concluzii instructive. Criticul francez are, fără îndoială, dreptate, cînd susține că deprecierea « eroului de roman » e un semn că « societatea însăși este bolnavă »; cînd în literatură « moare chipul uman », « omul însuși e amenințat cu moartea ». Independent de valoarea unei opere sau a alteia, « antiromanul » și « antiteatrul » iau dezvoltare într-o societate în care omul privește împrejur și în el însuși cu neîncredere, se îndoiește de propriile lui forțe și valori. Căci, mărturisit sau nu, creația artistică este întotdeauna expresia unei viziuni a lumii, a umanității, o autoexprimare. Constituit în concordanță cu ansamblul manifestărilor sufletești, determinate istoric, modul specific de reprezentare în artă a omului traduce conștiința de sine a unei societăți și toate particularitățile operelor în care acest mod se realizează, decurg din el.

Cursul existenței sociale este la noi diametral opus aceluia din țările Europei occidentale, de unde și sentimentul diferit al istoriei. Prefacerile structurale produse în deceniile de după ultimul război mondial au determinat în chip firesc transformări în modul de a gîndi al oamenilor, le-au modificat acestora perspectiva, întregul sistem de reprezentări. În condițiile social-istorice în care trăim, concepem existența altfel, simțim și reacționăm altfel, intelectual și afectiv, decît acei locuitori din Occident care asistă cu scepticism sau cu deznădejde la mersul evenimentelor. Doborîrea dictaturii fasciste, izgonirea cotropitorilor, desăvîrșirea revoluției burghezo-democratice și înaintarea fermă în socialism sînt fapte ce demonstrează capacitatea poporului nostru de a-și făuri el însuși istoria, de a-și hotărî destinul. E natural ca, martori ai transformărilor epocale, colaboratori la marea creație istorică, scriitorii să-și concentreze eforturile spre a ridica la expresie literară inedită simțămintele noi, noua înțelegere a lumii, proprii omului contemporan din această parte a lumii. Romancierul romîn e un artist pentru care realitatea obiectivă există. Și există nu ca un haos, căruia scriitorul îi impune ordinea spiritului său, ci ca un univers guvernat de legi interioare ce se cer cunoscute, efortul creator avînd în consecință drept țel nu inventarea unor legături arbitrare, posibile în planul subiectivității,

Scanned with OKEN Scanner

între lucruri, ci descoperirea ordinei obiectiv existente în lume, sesizarea tendințelor adînci ale dezvoltării sociale, surprinderea marilor mișcări sufletești, a aspirațiilor care dau existenței un sens. De aici orientarea către omul social, preocuparea de a întocmi fresce istorice ample, care să încadreze fie cronica vie a actualității, fie spectacolul unor evenimente capitale din trecut. Caracterul epopeic nu implică, firește, calificația estetică. Animat de un talent mare « micul fapt adevărat » poate dobîndi mai multă expresivitate și putere emotivă decît un peisaj social oricît de vast, în reprezentație plată. Însă interesul susținut pentru o tematică majoră, tendință către construcții epice de mare anvergură, atestă negreșit potențialul creator, vigoarea unei literaturi. Continuînd preocupările de acest gen proprii epicii dinainte de eliberare (Sadoveanu, Rebreanu), o seamă de romane apărute în ultimele două decenii, în care claritatea înțelegerii mecanismului social se sprijină efectiv pe forța talentului, ne aduc înainte priveliști ale unor comunități umane, ale unor epoci și momente istorice ridicate la dimensiunile artei prin puterea viziunii epice originale. Iată romanul *Desculț*. Lumea acestei cărți pare a unui tărîm situat pe alte meridiane. Peisaj arid. Climă aspră. Trai auster, ascet. Denumirile așezărilor traduc în multe cazuri condiția unei existențe crîncene: Belitori, Omida, Rîioasa. Locuitorii poartă nume cu sonorități stranii, puțin frecvente în alte părți ale țării: Bubulete, Juvete, Uțupăr, Vancu Vene, Ulmaz, Cărăbuș, Tutanu, Diman, Pisică, Ududui, Zavera (reminiscență a răscoalei lui Tudor), Ovedenie, Tiță Uie, Trăcălie, Bicoi, Lișcu, Țîțu, Zgămîie, Năbădaie. Avînd pămînt puțin, cîte o biată *fișteică* de arătură, sau chiar de loc, cei mai mulți dintre ei își duc veacul în cocioabe betegoase, umblă desculți, poartă, după posibilități, căciulă iarna și vara sau umblă, pe ger și arșiță, cu capul descoperit. Hrana se compune din varietăți vegetale precum grăunțe fierte, păsat, lapte de capră sporit cu apă, pîine amestecată cu mălai — aceasta e condiția de. . . prosperitate; în vremuri de restriște, adică în mod obișnuit: ștevie, mujdei de usturoi, fiertură de urzici, de fasole, de praz, de susai, de rădăcini; la ananghie, flămînzii rontăie bucăți de pămînt ars. Un adevărat urlet al foamei cutremură romanul. Foame iarna, cînd prin horn vîntul șuieră sinistru, a pustiu, foame vara, cînd pîrjolul secetei preface drumurile, cîmpiile, în vetre de jăratec și vite costelive, cu boturi sîngerate, umplu văzduhul de mugete sfîșietoare. E de mirare că sumedenie de copii mor ca muștele și că mîinile multora din cei în viață, indiferent de etate, sînt jupuite de pelagră? În genere, înfățișarea oamenilor nu poate fi prea aspectuoasă, părînd din contră sumbră, sălbatică. Chipurile multora sînt uscate, sulegete, lingave, de culoare galben-pămîntie, numai ochii sînt cîteodată *zbanghii*, sfredelitori; de obicei persoanele de toate vîrstele au căutătura mohorîtă, *împoșocată*. Graiul acestor oameni mai mult încruntați, închiși în ei, e sobru, laconic, expresiv tocmai prin absența culorii, a pitorescului, pigmentat de regionalisme pietroase, nemeșteșugit. Exprimarea e totdeauna directă, nu rareori brutală, preocuparea stilistică fiind străină vorbitorilor și rostirea zecilor de personaje e uniformă, fără rafinament inventiv și totuși — tocmai prin aceasta — dăruită cu o forță comunicativă singulară.

Trecute prin simțirea copilului Darie, fapte, întîmplări, desfășurate în Omida și în alte așezăminte din Cîmpia Dunării, dobîndesc dimensiuni halucinante, intensități tragice. Iată-ne în anul faimoasei Expoziții jubiliare, 1906. An greu, de sărăcie groaznică. Posedați parcă de un suflu de nebunie, țăranii săraci bat drumul conacelor, își oferă necondiționat brațele de

Scanned with OKEN Scanner

muncă în schimbul unei măsuri de grăunțe și se întorc de obicei cu mîinile goale. Bătrînii așteaptă în convoaie lîngă linia ferată în speranța că vreun călător le va arunca, din milă, un codru de pîine. Gloate de oameni de toate vîrstele se revarsă zilnic în orașe în căutare de lucru, sfîrșind prin a cerși și a umple pușcăriile. Copiii suspină în zadar după un covrig. Rareori îi este dat cititorului să străbată cărți mai sumbre, de o mai apăsătoare atmosferă, decît acest roman al lui Zaharia Stancu. Totuși sentimentul pe care-l lasă lectura nu e unul depresiv, dimpotrivă. Oricît ar suferi, acei eroi ai cărții prin care vorbește mulțimea « desculților » nu se lasă învinși de disperare, de teamă sau decepție. În toate manifestările lor fundamentale transpare un optimism robust, expresie a unei mari vitalități. Un episod din *Desculț* evocă răscoala de la 1907 și reprimarea ei sîngeroasă. Privindu-și moartea cu ochii, țăranii nu cer îndurare, ci își sfidează călăii, iar cuvintele mamei povestitorului, rostite după săvîrșirea măcelului, conțin un îndemn la dîrzenie, un *memento* în care e rezumat mesajul cărții: « Să nu uiți, Darie. Nimic să nu uiți. Să spui copiilor tăi. Și copiilor pe care-i vor avea copiii tăi să le spui... Auzi, Darie? Să nu uiți... Să nu uiți, Darie !... »

Cu o tehnică esențial diferită de aceea a prozei lui Zaharia Stancu, Marin Preda realizează, în *Moromeții*, un roman țărănesc care, ca și *Desculț*, suportă comparația cu unele din cele mai rezistente creații ale epicii noastre de dinainte de eliberare. Întîmplarea face ca satul reflectat în *Moromeții* să aparțină aceleeași regiuni ca și satele a căror viață este evocată în *Desculț*, dar observat într-un alt stadiu al dezvoltării social-istorice. Satul din romanul lui Marin Preda, Siliștea-Gumești, e înfățișat cu cîțiva ani înaintea celui de-al doilea război mondial, mai precis în vara anului 1937, într-o perioadă de relativă sau mai curînd iluzorie stabilitate socială, perioadă în care se pare « că timpul era foarte răbdător cu oamenii » și viața se scurgea monoton, « fără conflicte mari ». Spre deosebire de cei mai mulți din autorii de dinaintea sa, care au văzut satul din Cîmpia Dunării zbuciumat, cuprins de convulsiuni, angajat adesea în acțiuni disperate, Marin Preda pictează un sat în care nu se petrec drame zguduitoare, formidabile răsturnări, nu clocotește răzvrătirea neînfrînată. Traiul populației din Siliștea-Gumești nu e de loc ușor, decît, poate, pentru cîteva familii înstărite, familiile unora ca alde Aristide, Crîșmac, Cotelici, Bălosu, Iocan, dar nici peste măsură de amărît. Îi apasă pe mulți impozitele, datoriile de la bănci, « fonciirea » și alte neajunsuri, dar... timpul este «foarte răbdător cu oamenii » și aceștia se adună cu multă plăcere, duminica, la taifas, în «poiana lui Iocan», unde citesc ziare, povestesc anecdote, glumesc, angajîndu-se în adevărate dueluri ale inteligenței.

Încorporate organic diverselor episoade ale romanului, elementele de monografie socială din *Moromeții* compun un tablou realist al satului romînesc muntean, ce ar putea oferi date pentru generalizări sociologice și etnografice. Siliștea-Gumești e o comună mare, cu două biserici, o școală cu patru sute cincizeci de elevi înscriși și vreo șapte învățători. Oamenii de la un capăt al satului nu-i cunosc prea bine pe cei de la celălalt capăt. Hotarul comunei cuprinde, alături de loturile mai vaste sau mai restrînse ale țăranilor, moșia Merica, vegheată strașnic de un paznic scelerat care trage cu pușca cu sare în cei ce se încumetă să pună piciorul pe pămîntul boieresc. Afară de bogătașii satului, care au case mari, unii chiar impunătoare, țăranii ceilalți viețuiesc în case cu două sau trei încăperi, sau chiar în bordeie, în care nu poți intra decît încovoiat. Înăuntru se găsesc, obișnuit, o masă, în jurul căreia se adună familia la sărbători mari, cîteva scăunele, paturi, o

Scanned with OKEN Scanner

găleată sau două, eventual o căldare și, în gospodăriile mai ridicate, cîte o ladă cu velințe, covoare și ceva bani la fund, închisă de regulă, cu un lacăt enorm, ruginit; se poate întîmpla însă ca tot mobilierul să se reducă la un pat rudimentar, pe care ești invitat să te așezi cu toată precauția, de vrei să nu se dărîme. Gospodarii cu oarecare stare, cum e Ilie Moromete, țin cai, oi, în număr de aproximativ douăzeci, păsări și, neapărat, un cîine care e asmuțit, la nevoie, asupra indezirabililor: jandarmi, agenți fiscali sau vreo rubedenie incomodă. Se poate vedea în ogradă: un plug, o căruță. Curtea nu este în mod obligatoriu împrejmuită cu gard și poarta poate lipsi, prilejuind evocarea anecdotei în care se povestește cum «Într-o zi, Nastratin Hogea lemne de foc neavînd...»

Într-un cuvînt, existența își urmează cursul fără învolburări și cotituri, uniform, previzibil. Cel puțin în aparență. Pînă la urmă vom afla că timpul nu e chiar atît de «răbdător cu oamenii» cum își închipuiseră aceștia. E de ajuns să scadă prețul cerealelor, pentru ca gospodăria Morometilor să sufere o zguduire ce duce la înjumătățirea pămîntului. Zguduirea aceasta e un semn, între altele, al anomaliilor unei societăți. Ea invederează instabilitatea micii gospodării rurale, starea de provizorat a țăranului mijlocaș și, în ultimă analiză, incapacitatea orînduirii burgheze de a soluționa «drama pămîntului».

Să menționăm și alte două romane, tot de inspirație rurală, dar înfățișînd satul romînesc în plin proces de restructurare revoluționară. Acțiunea amîndorura se petrece în Ardeal și autorii, originari din această regiune, datorează cîte ceva unor înaintași precum Slavici, Rebreanu, Agîrbiceanu.

În centrul romanului *Setea* al lui Titus Popovici se află mai mulți eroi (țăranii Mitru, Ana Moț, Gavrilă, Ursului, Picu, învățătorul George Teodorescu, profesorul Suslănescu, mecanicul Ardeleanu ș.a.), fiecare cu drama sa, cu romanul său, putem spune. Toți protagoniștii participă însă, în roluri diferite, la o aceeași acțiune declanșată nu de vreo întîmplare sau de voința unuia sau altuia dintre ei, ci de timpul istoric, concretizat în mișcarea de masă pentru pămînt. Eroul central devine astfel masa țăranilor: devenirea acesteia formează elementul coagulant al subiectului.

Sîntem în primăvara anului 1945. Întreaga țară e în fierbere. Pretutindeni, țărani săraci iau în stăpînire, pe cale revoluționară, pămîntul moșieresc. În Lunca, însă, au încremenit parcă rînduielile străvechi. Satul zace în amorțire. Boarea primăverii a adus la vetrele lor pe mulți din luncanii chemați cu ani înainte la război. În viforul de foc al bătăliilor, «toți nădăjduiseră că se vor întoarce acasă la bine, că se vor odihni puțin după război». Ce-i așteaptă însă? Jalea, sărăcie lucie: «garduri arse, geamuri sparte, staule goale, porumbul necules, pluguri, căruțe și sape prăpădite». În cîteva pagini de notații concise, romancierul crează un tablou vibrant al satului apăsat de o atmosferă sufocantă. E o așteptare, ca în *Răscoala*, dar mai nervoasă, mai înverșunată, mai nerăbdătoare. Rachiul otrăvitor nu poate potoli setea cu care s-au întors de pe front foștii soldați. O speranță, o presimțire stăruie în aer.

Deodată, satul începe să se miște. Mai mulți luncani, printre care Mitru Moț, unul din cei înapoiați din război, mai sărac, poate, și mai dîrz decît oricare altul, asistă într-o zi de tîrg la alungarea perceptorului fascist. Cele văzute sînt pentru săraci un semnal. Înțeleg că a sosit timpul lor. Mitru izgonește șeful de post și se proclamă primar. Se constituie comisia pentru aplicarea reformei agrare. Însă luarea în stăpînire a moșiei lui Romulus Popp de Zerind nu se înfăptuiește fără dificultăți. O manevră pusă la cale de baron, asmuțirea unei colonii de moți împotriva luncanilor e relatată cu putere

Scanned with OKEN Scanner

epică, cu o vie percepție a mișcărilor psihice colective. Iată o coloană de bărbați zdrențăroși, cu chipuri sălbatice, blocuri mișcătoare de stîncă. Poartă la brîu cuțite, în mîinile uriașe, butucănoase, au sticle de rachiu. Rezonanțele unei melodii cîntate tărăgănat punctează cadența pașilor egali: « Că bine-mi taie cuțitu. / Că l-am ascuțit amu. . . » În fruntea coloanei: omul baronului, avocatul Spinațiu. La intrarea în Lunca, moțoganilor li se alătură chiaburii din localitate. Aceștia țin în mîini steaguri decolorate, roase de molii, ce seamănă mai degrabă a prapori. De departe, coloana pare un cortegiu funerar. Chipurile posace ale moților nu lasă să se citească pe ele nimic. Față de conducătorul lor ocazional, de Spinațiu, se comportă ca și cum acesta nici n-ar exista. La îndemnurile lui de a se intona imnul regal, o țin înainte cu « Diri-di și diri-di », încît, nu fără temei, insul e străbătut de un fior de groază. Cum vor acționa luncanii, iarăși nu se poate prevedea. Înșiruiți de o parte și de alta a șoselei, ei așteaptă. Apropierea coloanei provoacă în rîndurile lor o stare de neliniște, de nervozitate. Bătrînul Culcușea încearcă să facă ordine, strigînd: « hăptac ! », ceea ce vrea să fie « Habt Acht ! », adică o comandă militară. O femeie energică, Catița Turicului, aleargă printre oameni, înjurînd ca un plutonier, fără să știe nici ea pe cine. O alta, Lung Savata, începe din senin să bocească: « Tulvai, tulvai, Miroane-a meu, cum murișI tu în război ». Gligor al Hahăului, fără să poată spune de ce, începe să rîdă « ca un zărghit ». Ce se va întîmpla? Coloana ce înaintează din partea opusă ajunge la locul stabilit pentru demonstrație. Steagurile sînt înfipte în pămînt. Cîntecul contenește. Taberele stau față în față. Între ele — Spinațiu. Avocatul încearcă să vorbească: « Frați țărani !. . . », dar înainte de a mai putea rosti o vorbă, din mijlocul luncanilor izbucnește un glas mînios: « Frate ești cu domnii, nu cu noi ! » Iar mulțimea îl acompaniază: « Așa-i ! » Întrerupt la fiecare frază, persiflat, Spinațiu nu mai ajunge să-și încheie discursul. O parte din chiaburi se mistuie. Moții asistă la eșecul călăuzitorului lor, nepăsători, muți și nemișcați ca stîncile. Țelul comuniștilor: dejucarea manevrei dușmănoase pare atins. « Bine, foarte bine ! » zice Ardeleanu, secretarul celulei de partid, încîntat, celor din jurul său. În clipa următoare, totul se prăbușește însă. Cînd Teodorescu, directorul școlii, membru de partid, declară că « moșia nu mai este a cetățeanului Romulus Popp, ci a foștilor soldați, a văduvelor de război și a săracilor din satul Lunca », se petrece ceva neașteptat. Dintre moți pășește înainte Cazacu. În disperare, își sfîșie cămașa, lăsînd să i se vadă mușchii, ce-i joacă asemeni unor frînghii, și omul acesta puternic se chinuie și repetă la infinit o întrebare de care e strîns legată soarta lor. De ce nu primesc și ei pămînt? « . . . și noi? Unde să mergem? Pe lume, să culduim? bată-vă dumnezeu, luncani ! Unde să mergem?. . . » și-și îndeamnă ortacii: « Mă moțoganilor ! Mă, pă ei ! » Ca întotdeauna, romancierul a izbutit și în această scenă să dezvăluie convingător psihologia masei. Un cuvînt care să exprime aspirațiile colective, rostit la momentul potrivit, poate modifica radical cursul pasiunii unei mulțimi înfierbîntate. Strigătul comunistului Ardeleanu, răspicat și concis: « Și dumneavoastră primiți pămînt ! », are efectul unei formule magice. Moții, ce scoseseră, cu mișcări încete, cuțitele, se liniștesc numaidecît. În schimb, vestea că vor fi nevoiți să împartă moșia cu niște « venetici » îi scoase din fire pe luncani. Aceștia încep să strige, să agite furcile. O încăierare sîngeroasă pare inevitabilă. Iată însă că din mulțime, izbucnește o voce: « Nu vă pică obrazul de rușine? Nesătuilor !. . . Partidul nostru comunist vă dă pămînt și voi faceți gură? Pentru partidul nostru,

ION GHEORGHIU

I Culesul grînelor

ION VLAD

II Maternitate (fragment de sculptură murală)
Foto DAN GRIGORESCU

Scanned with OKEN Scanner

Scanned with OKEN Scanner

Scanned with OKEN Scanner

toți oamenii sînt pe o formă ! » E vocea lui Mitru. Este, în același timp, vocea conștiinței noi a masei. Vocea conștiinței ce biruie pornirile oarbe.

Dezvăluind în cuprinsul unei acțiuni antrenante modul specific în care țărănimea a luat în stăpînire pămîntul, ca aliată a clasei muncitoare, romanul lasă să se întrevadă perspectivele acestei acțiuni revoluționare. Faptul că în fruntea mișcării populare se află comuniștii îi imprimă acesteia un caracter cu totul nou, calitativ diferit de caracterul tuturor fenomenelor asemănătoare cunoscute în istoria patriei: reforma agrară din 1945, conform adevărului istoric, ca o reformă de un tip aparte, ca un proces revoluționar ce definește o etapă a luptei pentru crearea orînduirii democrat populare.

Concepută ca o rememorare autobiografică a unui țăran, Lae Cordovan, care, de la înapoierea de pe front pînă în ziua cînd își redactează cererea de intrare în gospodăria colectivă, traversează « drumul spinos al înțelegerii », trilogia lui Ion Lăncrănjan, *Cordovanii*, își întinde acțiunea pe o perioadă de timp vastă, tinzînd să concentreze în cuprinsul ei întreaga istorie contemporană a satului ardelean și romînesc în genere. În mersul ei, acțiunea *Cordovanilor* parcurge trei etape mari, corespunzătoare principalelor etape ale istoriei de după eliberare a satului ce-i servește drept centru, distribuite în spațiul celor trei volume. O primă etapă corespunde istoric anilor imediat următori eliberării: agitați și aspri, marcînd separarea lumii de azi de lumea trecutului. Etapa a doua e circumscrisă în anii cînd a început așezarea temeliilor existenței socialiste. În sfîrșit, în etapa ei finală, acțiunea romanului reflectă realități ale anilor din urmă, biruința deplină și definitivă a socialismului traducîndu-se literar în imagini ale belșugului obținut prin unirea pămînturilor, prin munca în comun. Sinuos, labirintic aproape, drumul străbătut de Lae Cordovan în cuprinsul acestei acțiuni tinde să rezume la un mod propriu, cu complicațiile inerente unei experiențe individuale specifice, prefacerea structurală determinată de revoluția socialistă în existența și mentalitatea țărănimii. Noutatea trilogiei lui Ion Lăncrănjan în contextul literaturii inspirate din lumea rurală de azi consistă atît în cuprinderea extraordinar de largă, în faptul că, adevărat roman-epopee, își întinde acțiunea pe spațiul unei epoci întregi, de zguduiri și prefaceri ; făurește tabloul unei întregi societăți, cît și în ineditul destinului personajului principal. Pentru întîia oară un prozator romîn recurge la procedeul confruntării pe toată suprafața unei narațiuni de amploare neobișnuită a imperativelor timpului istoric cu îndărătnicia unui ins posedat de iluzia că poate trăi în afara lui. Din confruntarea acestora decurg consecințe echivalînd cu tot atîtea dificultăți ridicate în fața prozatorului. Obstinat de ideea lui fixă de a rezista pasiv, cu orice chip transformărilor din jur, Lae Cordovan este înclinat, normal, să înregistreze situații de care să se poată crampona în refuzul său de a merge în pas cu vremea. Dar romancierul și-a asumat implicit îndatorirea de a picta veridic pînza pe care a desfăcut-o, de a înfățișa spectacolul înaintării în socialism, grandioasă, dezvăluind totodată acele fenomene negative, învinse prin lupta grea, pe care personajul le invocă drept argumente spre a-și motiva reticențele. În acest mod, în *Cordovanii* se constituie cea mai vastă, mai viguroasă imagine a încleștării de clasă, a înfruntării dintre nou și vechi în lumea satului contemporan existentă în epica noastră.

Ce conferă frescei și cronicii interes e virtutea lor de a revela în peisajul social condiția umană. Simpla inventariere sociologică și etnografică nu intră în atribuțiile literaturii. Solicitați de existența istorică a unor largi categorii umane, tinzînd să întocmească portretul unei întregi societăți, romancierii

Scanned with OKEN Scanner

romîni sînt în aceeași măsură atrași de biografii individuale și multe scrieri sînt axate pe problematica unui anume personaj. Personajul nu e pîndit în romanul nostru de primejdii mortale. Pot apărea, bineînțeles, și apar personaje născute moarte, însă ideea de personaj n-a fost pusă sub semnul întrebării. Spunînd acestea, rostim o judecată de realitate. Nu susținem că prezența personajului e indispensabilă într-un roman viabil. O carte poate aduna în cuprinsul ei unde sufletești, se poate angaja în dezbateri privind condiția omului, poate chiar dezvălui această condiție, fără necesitatea de a înfățișa chipul omenesc direct, construind caractere. Însă eflorescența unor anumite tipuri de creație romanescă, precum romanul de observație socială și morală, de analiză psihologică, Bildungsroman-ul, romanul istoric, este expresia cea mai elocventă a interesului pentru umanitate. Creația de personaje implică o viziune a omului ca prezență activă (cel puțin în planul vieții interioare) diferențiată, ca existență care se definește într-o anume ambianță. Orientarea către omul solitar, către conștiințe care au rupt sau tind să dărîme toate punțile de legătură cu lumea, care, ca *Străinul* lui Camus, asistă impasibil la tot ce se întîmplă, chiar la propria judecată, fiindu-le indiferent dacă trăiesc sau mor — această orientare deschide calea spre romanul fără personaj. Ea este autorizată, dacă nu chiar impusă de observarea unei lumi a singurătăților sufletești, în care omul se simte străin.

La noi, teritoriul obiectiv necesar pentru construirea unui roman al dispersării morale, al dezintegrării personalității se îngustează continuu. O lume s-a surpat, clase întregi au încetat de a mai exista, au fost osîndite irevocabil anumite moduri de viață. Era natural ca asemenea procese să rețină atenția romancierilor. Dar degringlolada fostei lumi, procesele de dezagregare socială și sufletească sînt reversul transformărilor istorice grandioase, generatoare de optimism social. Din perspectiva acestora, involuția unor ființe în conflict cu timpul istoric nu poate principial dobîndi proporțiile dramei. Aceasta cu atît mai mult cu cît prin întreaga ei alcătuire, societatea noastră constituie un teren propice afirmării omului, constituirii personalității ; desființînd relațiile de exploatare, revoluția socialistă tinde la recuperarea tuturor valorilor umane. E normal ca romanul în care se alcătuiește portretul unei astfel de societăți să fie dominat de orientarea spre o umanitate activă, încrezătoare în posibilitățile ei, spre procese de formare sau transformare interioară, de cristalizare ori de restructurare a personalității. Romancierul romîn de astăzi consideră lumea din unghiul de vedere al omului care crede în ceva, voiește ceva, știind bine ce, pentru care viața are un sens. Mai mult sau mai puțin pregnant, uneori la un mod naiv și pur ilustrativ, alteori nu fără pulsația trăirii autentice, « eroii pozitivi » ai epicii noastre, din galeria cărora se detașează personaje cu vădit relief individual, precum Anton Filip (*Bărăgan*, de V. Em. Galan), Bucsi Károly (*La cea mai înaltă tensiune* de Nagy Istvan), Țurlea (*Desfășurarea* de Marin Preda), Filipache *(Facerea lumii* de Eugen Barbu) ș.a., exprimă conștiința de sine a umanității socialiste, cumulează virtuți ale acestei umanități. Uneori, idealul uman întemeiat pe concepția noastră de viață, pe etica proprie climatului spiritual dintr-o societate în care cei mulți își sînt singuri stăpîni e proiectat în trecut ; el ia înfățișarea democratului revoluționar (Camil Petrescu : *Un om între oameni*) sau dobîndește chip venerabil de erou semilegendar, înțelept și făcător de dreptate, « vis al noroadelor », precum hatmanul Ion Nicoară Potcoavă, evocat de Sadoveanu, sau, în sfîrșit — în scrieri cu subiect din trecutul cel mai apropiat — transpare

Scanned with OKEN Scanner

în conduita exemplară a unor activiști de partid luptători în ilegalitate, ca muncitorii comuniști din *Pe muche de cuțit* de Mihai Beniuc sau Vițu din *Bariera* lui Teodor Mazilu. Crizele morale sînt înfățișate în proza noastră, obișnuit, ca experiențe inevitabile, în anumite împrejurări, ale unor conștiințe care traversează calea demistificării, care evoluează către luciditate. Aceste crize nu se încheie prin dislocarea edificiului sufletesc, ele definesc, dimpotrivă, etape premergătoare regenerării lăuntrice, refacerii echilibrului sufletesc pe noi baze, stabile. O asemenea criză, producătoare de răsturnări și restructurări în sfera conștiinței, parcurge, de pildă, eroul celor două romane publicate după eliberare de G. Călinescu: arhitectul Ioanide.

Condiția insului excepțional constituie obiectul unei constante preocupări a lui G. Călinescu. Prototipul acestuia, în viziunea scriitorului, e Șun, eroul legendar al scripturilor chineze străvechi, împărat și filozof, ridicat pe ultima treaptă a înțelepciunii concepută ca detașare de efemer, de pasiuni mărunte (« Împăratul, fiind icoana veșniciei, nu iubește, nu urăște, nu dorește, nu lovește, el urmează riturile, precum soarele merge de la răsărit la apus »), Mesia extrem-oriental. În *Bietul Ioanide*, Șun e coborît din mit în lumea reală, așezat într-o societate și într-un moment istoric precis. Arhitectul Ioanide e întruparea artistului care trăiește pentru creație, contemplativ, considerînd existența *sub specie aeternitatis* și pe care, spre a folosi o imagine a lui Lucian Blaga, « fantoma vremii nu-l atinge ». În mediile frecventate, Ioanide trece drept un om deosebit, însă paradoxal peste marginile îngăduite, « dezordonat ». De fapt, arhitectul e un nonconformist și ceea ce poate părea la el mizantropie este expresia ororii de filistinism.

Nefericirea e că nonconformismul lui Ioanide se manifestă exclusiv în zona conștiinței, arhitectul nutrindu-se cu visul unei umanități desăvîrșite, fără a se hotărî să lupte pentru realizarea lui. Iată drama sa. Cultivarea idealului unei umanități perfecte, dacă se consumă pasiv, neangajată în lupta împotriva non-omului, devine un nonsens, o atitudine oblomovistă, vinovată. În mai multe rînduri, arhitectul dezaprobă (pasiv) « Mișcarea » — denumire indicînd organizația legionară de sinistră memorie, — ca o acțiune ce nu pornește din « sentimentul patriei ». El repudiază ordinea burgheză și cu atît mai mult demența fascistă organizată. Dar cum? Solitar, absent psihic din mijlocul realităților, abstras (prin ceea ce are el statornic, caracteristic) « esenței vieții reale », Ioanide duce pasivitatea pînă la inconștiență condamnabilă. În consecință, acest artist al turnului de fildeș se trezește — la o etate depășind simțitor « il mezzo del camin di nostra vita » — nepregătit, « în fața unor realități nebănuite pînă atunci ». Uraganul vieții reale urlă chiar în casa lui și oricît și-ar acoperii ochii și urechile, oricît s-ar iluziona cu absența din lumea fenomenală, e constrîns a intra într-un fel în vîrtejul amețitor. Tudorel face parte din conducerea Mișcării, Pica e prietenă intimă a lui Gavrilcea, unul din comandanții superiori ai sceleratelor bande ucigașe. Copiii lui Ioanide își pierd viața antrenați în sinistra aventură a trădării de patrie. Drastică sancțiune aplicată de viață visătorului care a desconsiderat-o !

Prin concepția pe care se întemeiază, *Scrinul negru* e o replică la *Bietul Ioanide*, o negare a filozofiei practice profesate de arhitect. Imaginii artistului izolat, estetizant, noul roman îi opune conduita creatorului de artă care, aderînd la socialism, participă cu elan la activitatea constructivă. Sub îndrumarea lui se execută, în afară de numeroase alte lucrări, un gigantic palat al culturii, monument arhitectonic al socialismului. O asemenea trans-

Scanned with OKEN Scanner

formare a personajului implică recunoașterea erorii sale de altădată, respingerea indiferentismului politic, așadar o reconsiderare profundă a întregii concepții de viață. Păstrîndu-și multe din ciudățeniile de odinioară, Ioanide este, în *Scrinul negru*, în fond, un om nou, un intelectual a cărui gîndire se resimte de pe urma transformărilor petrecute în țară după cel de-al doilea război mondial. Polemizînd cu propriile idei din trecut, Ioanide afirmă în repetate rînduri principiul creației puse în slujba maselor, respingînd exercițiile gratuite. Convingerile dobîndite în anii construcției socialiste sînt rezultatul unei clarificări ideologice produse în virtutea contactului cu oamenii aflați în primele rînduri ale luptei pentru transformarea societății, a influenței exercitate asupra lui de ideile cele mai înaintate ale epocii, de prefacerile revoluționare la care asistă. Multe din fenomenele realității din trecut refuzate altădată înțelegerii sale i se dezvăluie cu limpezime. Abia acum devine arhitectul pe deplin conștient de gravitatea culpabilității lui din timpul evenimentelor ce au dus la instaurarea fascismului. El își dă seama anume că ceea ce considerase pe vremuri drept conduită exemplară era, în realitate, o rătăcire lamentabilă « Cînd voi, muncitorii, erați împușcați, eu trăgeam liniștit linii, nici nu știam de voi ». . .

O atît de necruțătoare autocritică nu exprimă nici un moment stări depresive. Rememorîndu-și trecutul la o vîrstă de ajuns de înaintată, Ioanide, cu tot regretul amar pentru ceea ce, dator fiind, n-a întreprins, nu se lasă copleșit de deznădejdi, din contră, se simte încins, în pofida vîrstei și dramelor parcurse, de pasiuni ardente. Optimismul robust ce însuflețește munca milioanelor de constructori ai noii vieți i se transmite și lui și, decis să recupereze timpul irosit se dăruie creației în slujba mulțimilor cu tot ce are mai bun în el. Vechiul Ioanide era, dacă nu un mizantrop în înțeles comun oricum un blazat. Ioanide din *Scrinul negru* este, în toată puterea cuvîntului, un optimist. Lepădînd zgura diverselor prejudecăți intelectualiste și estetizante, pe care le crezuse cîndva atribute indispensabile ale spiritelor distinse, personajul, nu numai că nu se simte deposedat de esența lui, cum i s-ar fi părut poate cu două decenii în urmă, dacă cineva i-ar fi prezis transformarea, dar are permanent sentimentul unei descătușări, sentimentul propriei regăsiri. Construit pe ideea opoziției dintre aspirația la o existență superioară, aspirație trăită diferit de Ioanide și de personaje ca Dragavei, Cornel ș.a., și existența plată, fără orizont, *Scrinul negru* își desfășoară acțiunea pe două planuri suprapuse, ambele contribuind la comunicarea sensului fundamental, la argumentarea artistică a valabilității noii căi urmate în viață de arhitect. Evoluînd o vreme paralel, una în trecut, alta în zilele noastre, cele două linii ale acțiunii se întîlnesc în cele din urmă, contopindu-se. Una din ele, cea desfășurată în trecut, dă naștere unui roman în roman. Utilizînd original tehnica reconstituirii timpurilor apuse, G. Călinescu, prin dezvăluirea diverselor destine oglindite în scrisorile pe care arhitectul le găsește într-o comodă — « scrinul negru » — ce aparținuse unui personaj notoriu în societatea burghezo-bucureșteană, defuncta Caty Zănoagă, fiind apoi vîndut la talcioc, recompune imagini dintr-o lume în apropierea căreia Ioanide trăise, pe care o frecventase, chiar, fără să ajungă a-i cunoaște adevărata esență. Din « scrinul negru » răsar, ca dintr-un simbolic cavou al trecutului, existențe diverse : personaje din ambianța familiară a Caty-ei, bărbați trecuți prin viața ei ca amanți sau simpli adoratori, numeroși prieteni și cunoscuți. Roiul de personaje compune o faună caracteristică unei societăți care, prin natura ei, stimula tot ce e plat și inferior în om.

Scanned with OKEN Scanner

Scanned with OKEN Scanner

II

ION GHEORGHIU

Bufniţe

II Peisaj la Praga

III Natură moartă

IV Nud

V Industrie

Scanned with OKEN Scanner

III

IV

Scanned with OKEN Scanner

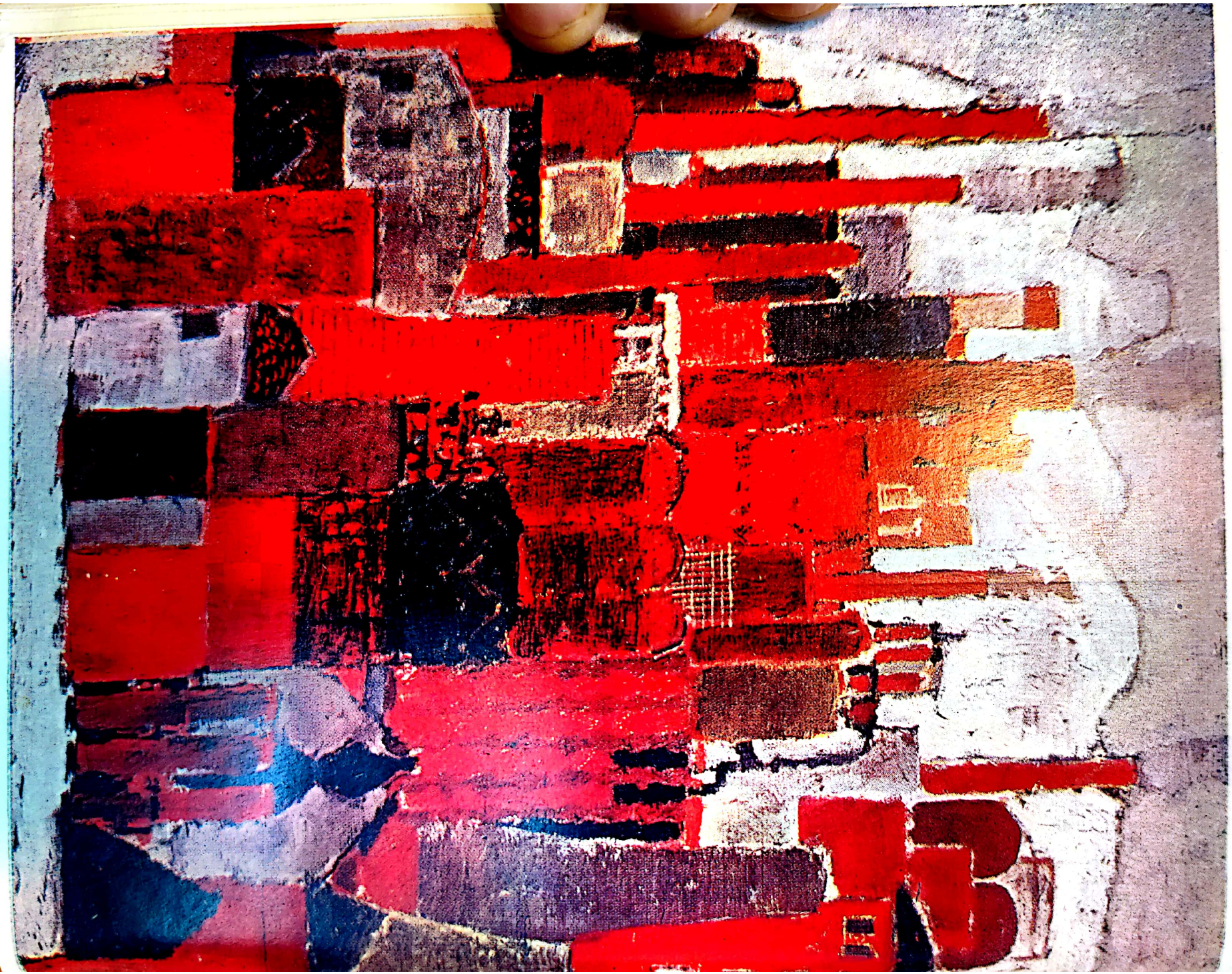

Scanned with OKEN Scanner

Puse alături, spectacolul vieții sterpe duse în trecut de această umanitate denaturată și acela al surpării ei, relevă cu putere expresivă maximă dreptatea procesului istoric revoluționar și implicit justețea noii orientări a arhitectului Ioanide, temeiurile adînci ale prefacerilor din conștiința personajului.

O zguduire sufletească, provocată tot de discordanța dintre realitatea obiectivă și reprezentarea ei în conștiință (și care nu duce la disoluția personalității) e înfățișată și în *Morometii*. Examinat de aproape, descoperim în eroul lui Marin Preda un inocent, un ins cu suflet pur. Descifrăm în reacțiile personajului față de agenții fiscului viclenia, închiderea în sine a țăranului, dar în ele transpare de asemeni o plăcere dezinteresată de a se amuza pe seama celor ce nu se știu stăpîni, de a contempla fără finalitate scurtimea de minte, zăpăceala, gesturile pripite. Într-o zi, Moromete lasă jandarmul să se agite căutîndu-l peste tot pe Achim, care frînsese în bătaie pe pîndarul moșiei Marica, pentru ca, într-un tîrziu, să-i spună omului stăpînirii că se osteneşte degeaba, deoarece flăcăul se află la București. Mergînd pe drum, eroul nostru savurează discret platitudinea vorbirii lui Gheorghe Udubeașcă, un flăcău șters, insignifiant, și stîrnește la vorbă pe Matei al Barbului numai pentru plăcerea de a-l auzi cum se bîlbîie. La un prînz, pe cîmp, sorbind cel dintîi din oală, se frige groaznic cu o lingură de fasole și nu zice nimic, iar cînd căpățînosul Paraschiv soarbe și el hulpav, din fiertură, scoțînd numaidecît un răcnet, bătrînul se grăbește să-i întindă grijuliu bota cu apă: « — Na, Paraschive, bea apă... Te-ai ars rău? Eu credeam că e rece... » Și prefăcîndu-se uimit din cale-afară: « De unde era să știu eu că arde! » Ilie Moromete e dispus chiar să suporte o pagubă pentru a păcăli pe cineva... pentru a-l convinge că e netot. Pofta oarbă de îmbogățire a fiilor săi îl consternează și, spre a le da o lecție, îi lasă să cumpere porumb din sat, spre a-l vinde, chipurile, avantajos, la munte, deși își dă seama că afluxul de cereale, datorat bunei recolte, are să provoace scăderea prețului; cînd flăcăii se întorc amărîți, fără nici un cîștig, se bucură. Goana după înavuțire îi provoacă lui Moromete oroare și acest țăran « sucit » ar prefera să nu existe pe lume bani. Fiind, într-o vreme, consilier comunal, nu uzase de dreptul său de a folosi niște islazuri. Lui Paraschiv, decis să se însoare cu pogoanele multe la număr ale unei foanfe, Manda lui Bodîrlache, bătrînul îi descrie pe eventuala lui soție viitoare și pe tatăl ei « nu prea deștept » în asemenea culori, lăudîndu-i în aparență, că flăcăului îi piere pofta de a se mai uni cu progenitura chiaburului.

Reacțiile, conduita eroului învederează trăsături de caracter admirabile, dar ca în cazul lui Ioanide, și o uluitoare inconștiență. Abjecția pălăvrăgelilor din parlament urmărite, în gazetă, nu-i suscită decît veselia, disprețul superior. Spasmul foamei de avere a lui Bălosu îl amuză tot astfel precum gîlma din gîtul lui Mihai al Bradului. Într-o zi, cînd Cocoșilă reflectează cam neliniștit: « nu e de glumă cu legionarii ăștia », Moromete răspunde vesel, mergînd agale cu mîinile la spate: « Fugi, măi, d-aci! Dă-i în mă-sa de legionari. » Ilie Moromete este un contemplativ. O anumită înclinație de a se abandona iluzei îl apropie, cum a remarcat S. Damian, de Don Quijotte; îi lipsește însă acea generozitate, acea dezinteresată pornire de a sări în ajutorul semenilor aflați în situații grele, chiar riscîndu-și astfel viața, ce constituie axul personalității morale a Cavalerului tristei figuri. Moromete e un om cu înzestrare superioară, preocupat însă exclusiv de conservarea propriului echilibru lăuntric, de satisfacerea numai a nevoii individuale de frumos și înălțător, un epicurean egoist estetizant, un hedonist spiritual, altfel spus, un exponent

Scanned with OKEN Scanner

al individualismului mic burghez. Monologurile interioare ale lui Ţugurlan, transcrise de romancier în stil indirect liber, cuprind explicaţii edificatoare asupra personalităţii specifice a lui Moromete. « Era sănătos — cugetă Ţugurlan — avea copii sănătoşi, avea două loturi de pămînt, era un om deştept, care îţi făcea plăcere să stai cu el de vorbă. . . şi pe lîngă toate acestea mai era şi un om bun. » Aceste condiţii îi sînt lui Moromete suficiente spre a fi împăcat cu existenţa lui şi cu întreaga ordine a lumii. Eroul găseşte fericirea într-o mulţumire filozofică de a-şi «ajunge lui însuşi cu ce avea». El îşi crează, lucid, un tărîm al reveriei împăcate şi nu vrea să ştie de nimic altceva. Pentru nimic în lume n-ar consimţi să renunţe la voluptăţile felului său de a fi şi multă vreme insistenţele copilului mai mic de a fi trimis la şcoală sînt întîmpinate cu ironii crude. Omul acesta, care nu poate concepe existenţa fără taifasurile atît de scumpe sufletului său, nu-şi dă silinţa să înţeleagă că şi alţii, fiul său inclusiv, au nevoi spirituale nu mai puţin legitime. Cufundat în această varietate de egoism, Moromete nu e în stare să-şi închipuie că altcineva poate avea penetraţia lui — « credea că numai el poate fi aşa » — şi rămîne deconcertat cînd Ţugurlan, acest ins dur, arţăgos, îi descoperă punctul vulnerabil, vorbindu-i cu foarte subţire, dar acidulată ironie. Personajul pare a nu-şi da seama, în orice caz trece cu o incredibilă uşurinţă peste faptul că ataraxia lui are drept suport cele două loturi producătoare de grîu şi porumb şi nu se frămîntă să răspundă neliniştitoarei întrebări : « ce ar face el dacă ar şti că, din două pogoane pe care le-ar avea, jumătate din bucatele de pe ele ar trebui să le dea moşierului ». Impasul economic provocat de scăderea preţului la grîne surpă nu numai gospodăria ci şi echilibrul interior al lui Ilie Moromete. Dezvăluind tragismul sorţii micului proprietar de pămînt încrezător în trăinicia gospodăriei sale, prins în vîrtejul relaţiilor capitaliste, romanul *Morometii* transmite un mesaj cu multiple şi adînci implicaţii. Eroul principal al romanului nu e numai un mijlocaş amăgit de iluzia durabilităţii gospodăriei sale, e omul dotat cu mari însuşiri, pe care le iroseşte în gratuităţi. Declanşarea în sufletul său a crizei anunţă surparea unui anumit mod de a înţelege existenţa, de a concepe autorealizarea umană, pacea sufletească. Pe Moromete nu-l vedem, ca pe Ioanide, şi sub o altă înfăţişare decît cea anterioară seismului sufletesc. Dar romanul sugerează posibilitatea restructurării interioare : « Moromete intră într-o lungă stare depresivă, din care n-avea să fie scos decît de marile zguduiri care se apropiau. . . »

Celălalt roman al lui Marin Preda, *Risipitorii*, e, prin schimbarea totală de ton şi de mijloace, o surpriză. *Risipitorii* nu mai e, ca *Morometii*, o carte rotundă, cartea unui singur personaj, cu planuri concentrice. În pasiunea analizei, în intuirea dialecticii sufleteşti a personajelor, regăsim pe autorul *Morometilor*, însă maniera diferă cu totul. *Morometii* era o scriere obiectivă, « analiza » topindu-se în « creaţie ». *Risipitorii* e aproape un roman-eseu, dezvoltînd mai puţin preocuparea pentru creaţia de caractere şi dînd extensiune dezbaterii intelectuale. Fără ca asta să implice numaidecît o superioritate valorică (*Morometii* rămîne pînă acum capodopera autorului). *Risipitorii* e o scriere mai modernă, mai acut intelectuală. Este o carte a întrebărilor fundamentale privind prietenia, dragostea, generozitatea, simţul răspunderii, aşa cum apar ele în lumina concepţiei comuniste despre lume. Titlul conţine sugestia eliberării de către societatea noastră a tuturor facultăţilor spirituale ale omului, care nu mai poate fi oprit să se dăruiască.

Risipitorii devine astfel o confruntare etică pasionantă, care angajează numeroase destine. Pe Marin Preda îl interesează destinul fiecărui personaj

Scanned with OKEN Scanner

în punctul lui maxim, cînd toate forțele sufletești au fost adunate. O dată *criza* trecută, personajul e împins în umbră. Impresia hotărîtoare e că toate personajele ard intens, cu flacără mare, pe întinderea unui moment decisiv al existenței lor. Actele, atitudinile lor, existența lor toată, sînt supuse la întrebarea fundamentală a romanului, care, formulată mai precis, este aceasta: cum ne risipim, în vederea cărui scop cheltuim energia noastră spirituală? Intrăm, cu alte cuvinte, în cursul major al celor care construiesc comunismul sau ne opunem lor? Criza e tocmai punctul cel mai de sus, temperatura maximă la care se iau marile hotărîri, la care se judecă trecutul, la care faptele, atitudinile, viața personajelor sînt puse în balanță.

Oprindu-ne cu exemplificările aici (în pofida tentației de a poposi și asupra altor opere), ce încheiere putem trage din constatări? Încotro merge romanul nostru? Împreună cu întreaga literatură, noul roman românesc se plămădește sub ochii noștri. El parcurge un proces de formare, complex, își caută modalitățile, formele. Problematica lui se amplifică și se adîncește permanent, modurile de constituire, de organizare în expresie se îmbogățesc, iau tot mai mare diversitate. Însă căutările, principalele tendințe sînt călăuzite de o preocupare fundamentală constantă: aceea de a da consistență artistică unei viziuni a existenței, proprie unei umanități angrenate într-o vastă activitate constructivă. Romanul contemporan românesc nu poate fi un roman al însingurării și neputinței, al alienării esenței umane, al absenței din contemporaneitate, al absurdului tragic. S-a constituit, dimpotrivă, și ia dezvoltare un roman al prezenței în istorie, al participării la transformarea lumii, al negării absurdului. În centrul lui se află nu omul derutat, confuz, ale cărui valori sînt în pericol, ci un om care desfășoară energii considerabile spre a se realiza multilateral, a se afirma. Tragediei insului izolat, pulverizat sufletește, sentimentului de a urma fără posibilități de împotrivire datul fatalității, obsesiei nerealizării și a morții, voinței de suprimare a realității și de autoanulare prin pasivitate, conceperii existenței ca teroare, gesturilor de revoltă, de nesupunere, lipsite de suport obiectiv și ca atare ineficace, ducînd la ideea absurdității universului — într-un cuvînt, stării de spirit ce capătă expresie (uneori magistrală) în romanul occidental, romanul nostru îi opune certitudinile, eforturile și zbuciumările unei umanități preocupate nu de căutarea unui sens al existenței în mijlocul unei lumi străine, confuze, ci de valorificarea sensului precis pe care îl are pentru ea existența. Dezbaterile morale în care se angajează unele din creațiile epice românești de prim ordin abordează probleme pe care e chemat să le soluționeze — cu concursul istoriei — omul social: problema echilibrului interior, condiționat de luciditate *(Morometii)*, a învingerii vechiului din conștiință și a afirmării unui conținut uman nou, reclamat de etica, de concepția comunistă *(Risipitorii)*, a răspunderii omului de geniu față de societate *(Bietul Ioanide, Scrinul negru)*.

Animat de asemenea preocupări, romanul românesc aduce în dezbaterea contemporană a problemei omului — în măsura în care, depășind observația sociologică limitată, perspectivă îngust cronicărească și reportericească, realizează mari viziuni inedite ale condiției umane — un punct de vedere propriu, validat de experiența istorică a colectivității pe care o exprimă. Evoluînd într-un sens diametral opus direcției evolutive a romanului absurdului și al absenței umane tragice (produs al unor experiențe spirituale consumate într-un context social-istoric radical diferit de cel în care se crează arta noastră), în literatura română din anii socialismului s-a constituit un roman al solidarizării omului cu peisajul social contemporan, al prezenței umane constructive.

Scanned with OKEN Scanner

Scanned with OKEN Scanner

Geo Dumitrescu

ARGHEZI
în limba franceză

Apariția lui Tudor Arghezi în traducere franceză, într-o colecție de prestigiu ca « Poètes d'aujourd'hui » (editura Pierre Seghers), e, pentru noi, bineînțeles, un temei de satisfacție și mîndrie. Traducătorul, apreciatul poet Luc-André Marcel, a stăruit cîțiva ani asupra operei Maestrului, căutîndu-i « cheile » și echivalențele posibile, și a întreprins, după cum rezultă din studiul introductiv al ediției, o largă și laborioasă acțiune de inițiere și documentare, pentru a-și pregăti această fructuoasă pătrundere în universul romînesc și arghezian. Călăuzit, după cît se pare, cu destulă competență și îndemînare, el cercetează literatura și cultura noastră, folclorul, istoria țării, el studiază în mod special, pentru a înțelege mai bine ivirea și semnificațiile acestui al doilea mare Tudor din Gorj, pînă și « fenomenul oltenesc ». Rezultatele sînt, în ansamblu, foarte bune. Ele trebuiesc văzute, în primul rînd, în efortul plin de merite al descifrării și recompunerii inspirate a poeziei argheziene, unde toată această osteneală pregătitoare a traducătorului trebuie să-și fi adus o însemnată, decisivă contribuție. Nu mai puțin însă, prefața lui Luc-André Marcel, care raportează mai direct rezultatele documentării sale, e în general demnă de atenție și prețuire, înlesnind cititorului francez, pe baza unei informații bogate și a unei analize adesea pătrunzătoare, cunoașterea și înțelegerea poetului și a operei prezentate și a ambianței în care s-au ivit. Evident, nu i se putea cere mai mult traducătorului, asediat de mari și multe dificultăți de geografie și istorie, în chip fatal restrîns, în cercetarea sa, la nevoile stricte și circumstanțiate ale obiectivului său principal, traducerea operei argheziene, căreia îi acordă însă, cum se vede, o neobișnuită atenție scrupuloasă, un mare devotament și o nobilă afecțiune. Nu e uimitor, de aceea, în virtutea acestei afecțiuni și a condițiilor determinate ale documentării sale, ca Luc-André Marcel, poet francez din zilele noastre,

◀ Desen de C. PILJUȚĂ

Scanned with OKEN Scanner

să declare: « În ce mă privește, poate pentru că lirica lui Eminescu ar corespunde mai bine substanței mele intime(. . .), mărturisesc fără înconjur că admir mai mult opera lui Arghezi ». . . Această mărturisire, desigur, îi face cinste traducătorului francez și pare măgulitoare pentru maestrul romîn. De fapt, Arghezi e mai mare și mai demn de admirația traducătorului său tocmai pentru că primește și încorporează adînc, organic, esențial, zestrea strălucită a marelui său înaintaș, tocmai pentru că, nerămînîndu-i străin ori periferic, pornind din ea și prin ea, pe vîna centrală a poeziei romînești, își înalță noua lui sinteză, personală, puternică, modernă. A înțelege deci bine fenomenul Arghezi, înseamnă a înțelege marea revoluție eminesciană, alături de care, în sfera noțiunii Arghezi, « rolul important al cunoașterii literaturii franceze » — cum spune L.A. Marcel —, fără a fi lipsit de semnificații și de aport, rămîne totuși un amănunt. (Cît despre Eminescu, se pare că « momentul » lui în Apus încă n-a sosit, deși nu mai poate fi departe. Încă de pe acum, ecourile care vin dintr-acolo, pe urmele unor traduceri, încă puține la număr și mai ales la calitate, poartă semnele de exclamație ale unei revelații pe cale de a se produce. Ne rămîne să intensificăm și să grăbim prin eforturile noastre acest proces lent, dar cu atît mai temeinic, nu însă pe calea unor improvizații pripite și fără a ne lăsa copilărește seduși de elanurile rentabil-turistice ale diverșilor autori de transcrieri ireverențios comode și superficiale. E îndreptățit să ne gîndim mereu că, precedați de Eminescu și Arghezi, poeții noștri de ieri și de azi, literatura noastră în ansamblu, va găsi mai ușor, peste hotare, creditul, înțelegerea și prețuirea, prestigiul pe care-l merită. De altfel, fără bunele oficii prealabile ale acestor doi străluciți heralzi tutelari ai poeziei noastre, cititorul străin va izbuti poate, mai greu, indiferent de insistența și cantitatea traducerilor, să priceapă și să guste mesajul specific al poeților noștri contemporani).

Luc-André Marcel a înțeles totuși foarte bine cine este Arghezi și ce reprezintă în cultura noastră. Și n-a fost de loc inutilă, pentru explicarea acestei puternice personalități, incursiunea traducătorului în « spațiul oltenesc ». Firește, « colibele scunde, uneori de lut, săpate în pămînt ca niște vizuini de cîrtițe, cu mesuțele lor joase ». . . etc, pe care le vede (? !) la Muzeul satului, sînt apte (chiar în această viziune ușor contaminată de altele, trans-mediterane, mai familiare traducătorului), să configureze o explicație întemeiată, chiar dacă parțială, a ceea ce el numește « acea umbră, acele lacăte și lanțuri, acel stil tăios, acele agresiuni verbale, toată această simbolistică a amărăciunii », etc. Dar Luc-André Marcel a văzut desigur pe la noi și alte lucruri demne de interes, unele poate chiar în același Muzeu al satului: arhitectură oltenească, cule și mînăstiri, porți de lemn, zugrăveli și ceramică, covoare și cusături și unelte, etc, etc. El a înțeles, fără doar și poate, însemnătatea lor în explicarea « sufletului oltean » (și implicit a artei argheziene), însemnătatea cel puțin egală cu aceea a imaginilor de pitoresc sălbatic, primitiv, pe care le citează (și din care iarăși nu lipsește bătătorita, inevitabilă legendă cu « botnița culegătorilor de struguri », pe care nu se știe de ce o tot vînturăm, cu exces, unilateral, în imaginile pe care le oferim, despre noi, străinilor.) Din toate aceste elemente enumerate și din cutreierările, discuțiile și lecturile sale pregătitoare, traducătorul a putut deduce și intui liniile principale ale caracterului oltenesc, farmecul și semnificațiile lui specifice, pe care le întruchipează atît de fericit un Arghezi sau un Brîncuși. Un mare echilibru, pe toate planurile. Oameni bine sprijiniți cu picioarele pe pămînt. Oroare

Scanned with OKEN Scanner

de tenebre, de sfîșietoarele aleanuri și lingori obscure, « metafizice », fără obiect și fără soluție. Dimpotrivă, aspirații solare, spre lumină, spre limpezime, dar spirit practic, « pozitivist » și « pragmatic ». Maleabilitate, vioiciune, simț al relativului, prezență de spirit și umor și « auto-umor » (care n-are însă nimic de-a face cu anecdota ce i se oferă, în mod greșit, drept mostră, traducătorului — « să mă incinerați și să-mi puneți cenușa sub cap » —, bucureșteană și « miticistă » în esență și de multă vreme referitoare la opacitatea cutărui răposat demnitar ardelean), toate acestea în echilibru cu o mare tenacitate, ambiție, fermitate. Oltenii n-au furnizat niciodată inadaptabili, sfîșiați, înfrînți, ci mai de grabă împliniți și biruitori. Dacă nu desfășoară întotdeauna o mare anvergură cugetătoare, ei trăiesc însă adînc voluptatea materiei (pămîntul, piatra, lemnul, cuvîntul — văzut și el ca atare) pe care o pipăie și-o alintă cu pătimașă destoinicie artizană, pe care o muncesc nesățios cu profundă aderență și înnăscută aplicație, pe care o cioplesc, o plămădesc și o patinează îndelung cu mare afecțiune, îndîrjire și îndrăzneală, cu mare inteligență inventivă, ingenioasă, novatoare, supunînd-o și silind-o finalmente să cugete, să cînte și să zboare în « coloane fără sfîrșit », și « păsări măiestre », ori în « cuvinte potrivite ». « Cuvinte potrivite » ce exprimă și ele, în formula lor arghezian smerită, această pasiune laborioasă cu aer modest, meșteșugăresc și artizan (undeva, vorbind despre migala și truda cuvîntului, Maestrul o asemuie, chiar, cu așezarea pietrelor în pavaj), dar cu adînci, nebănuite implicații creatoare. Mai ales aici, în această zestre a îndemînărilor oltenești, în folclor și în arta populară de toate felurile, în aceste trăsături ale caracterului oltenesc, și mai puțin în diferitele contingențe, se găsesc cele mai adînci și mai însemnate rădăcini ale personalității și operei argheziene, acelea care-l țin uneori, în mod fatal, pe traducător departe de înțelesurile lor profunde și revelatoare (coincidență semnificativă, ca și în cazul considerațiilor lui despre Eminescu !), dar prin ecourile și miresmele cărora el străbate totuși, nu odată, cu surprinzătoare intuiție și sensibilitate (vezi de pildă, comentariile din prefață referitoare la « Cărticica de seară »). Dar Luc-André Marcel mărturisește explicit undeva pînă la ce semnificații pătrunde înțelegerea sa : « Se poate spune că Arghezi a infuzat poeziei lirice romînești o culoare, o sintaxă, o sensibilitate nouă, care nu exista parcă pînă la el, sau care, cel puțin, nu se manifesta astfel. » El subliniază altundeva marile virtuozități prozodice, meșteșugul savant, inovator, al formei, muzicalitatea arghezianã. Așadar, traducătorul pleacă la drum în foarte bună cunoștință de cauză, lămurit asupra marilor dificultăți ce-i stau în cale, asupra limitelor fatale ale întreprinderii sale. Dar, conștient de ele, el nu adoptă totuși în fața lor o resemnare comodă. Luc-André Marcel nu procedează ca majoritatea confraților săi francezi, care, în versiunile lor, adesea foarte bune renunță de la început la orice efort de echivalențe prozodice și muzicale, acceptînd de plano toate pierderile afară de una : transcrierile lor, libere, degajate, urmăresc doar fidelitatea sensurilor, a substanței specifice, interne, jocul și implicațiile ideilor și ale imaginilor. Treabă onestă, la urma urmei, deși de efort minim la prima vedere, cu efecte uneori foarte bune, consimțind în multe cazuri la pierderile cele mai puțin dureroase și înlăturînd astfel, de la început, riscuri mult mai grave. Căci, dacă e prea adevărată, din păcate, în sensurile ei triste, inevitabile, butada Veronicăi Porumbacu (« la trecerea dintr-o limbă într-alta se pierd, ca la transbordarea dintr-un tren în altul, o mulțime de bagaje »), nu e cîtuși de puțin mai fericită (ci dimpotrivă) eventualitatea *substituirii bagajelor*,

Scanned with OKEN Scanner

adică a unei pierderi înmulțită cu ea însăși. Sînt traducători care copiază atent geometria strofelor, în inerții sonore monotone, obsedante și reductive ca glasul unei flașnete, în care « glas » « bagajele » specifice se pierd grav, esențial, înlocuite cu hibrizi regretabili, măsluitori, ori cu prea modeste, nonșalante « bagaje » personale, și în care Horațiu și Li-tai-pe, Shakespeare și Schiller și Pușkin obțin cetățenia procustiană a mediocrității sub semnătura și tutela, uniformizantă pînă la otova, a aceluiași Popescu sau aproape. În acest caz, firește, oricît de înaltele scrupule prozodice și muzicale, atenția deosebită pentru « plescăitul lopeților în apă », rămîn niște pioase zădărnicii (în cel mai bun caz) dacă « barca » e goală, ori spartă, dacă « bagajele » esențiale au fost uitate pe țărm, și toată osîrdia traducătorului, transferul și memoria cuvintelor, nu mai sînt altceva decît o măruntă migală grafică, exterioară, fără aripi, la periferia poeziei, a substanței, a adevărului. Uneori, în cazuri rare, se întîmplă, e drept, ca « bagajele » străine să fie strălucite și nobile, dar nu sînt mai puțin străine, ca în cazul lui Poe, al lui Baudelaire, bunăoară, care a acreditat în Europa un prea frumos Poe, sensibil diferit însă de Poe adevăratul, ori ca în cazul lui La Fontaine și, mai ales al lui Krîlov, al lui Arghezi, mai frumos, mai nou și mai mare decît se credea că ar putea fi. Dar acesta este riscul și norocul de a fi tradus de un mare poet, de o mare personalitate, — se pare că asemenea personalități nu pot fi buni traducători, în înțelesul strict al echivalențelor și fidelității.

Luc-André Marcel și-a dat seama de la început că formula « versiunii libere », practicată larg în țara sa, era cu totul nepotrivită pentru Arghezi, așa cum ar fi fost convenabilă, de pildă, pentru un Ritsos sau pentru un Neruda. El nu consimte în principiu la nici o pierdere și numai cînd încărcătura versului ori a strofei, răvășită în înțelesurile și sunetele ei sub porunca dicționarului, amenință să se răstoarne sau să se risipească, el acceptă, nevoit, pentru reconstituirea unui echilibru în substanță, sacrificiul cel mai mărunt din cele posibile, de obicei rima, cîteodată, mai rar, ritmul. Fără îndoială, alternativă înțeleaptă, pe care, dacă mai era nevoie, traducătorul o explică și o justifică amănunțit în prefața sa. În acest echilibru judicios al scrupulelor sale stă, de fapt, chiar « cheia » tehnicii pe care o folosește Luc-André Marcel în traducerea lui Arghezi, —o îmbinare, mereu atentă la ansamblu și la amănunt, la sunet și la înțeles, și de aceea mereu variabilă și circumstanțială în dozajul ei, între osteneala migăloasă, meșteșugărească, pe hîrtie, și un har remarcabil al *în-simțirii*, al intuiției, al recepției fulgerărilor esențiale, al comuniunii cu ele. Luc-André-Marcel își execută reconstituirile sale pornind dinlăuntru, prin acest soi de « Einfühlung », din articulațiile intime ale poemului, moment în care operează simultan nu numai intuiția sa deosebită, dar și o vie inteligență și perspicacitate, o sensibilă sagacitate analitică. Ceea ce mai rămîne de făcut după aceasta, sau împreună, aparține hărniciei, stăruinței și conștiinciozității sale cu totul lăudabile, talentului și meșteșugului său de poet autentic. Nu e de mirare, deci, că rezultatele unui efort atît de scrupulos, de temeinic și nu mai puțin inspirat, se înscriu — mai mult decît o încuviințează René Lacôte (« Les lettres françaises », nr. 1013/1964) — în sfera unui succes neîndoielnic, Ceea ce rămîne din Arghezi, în versiunea sa, este și ceea ce este mai valoros, mai semnificativ, mai edificator, este, cu un cuvînt, și ceea ce e « mai Arghezi. » Ceea ce se pierde e totuși mai puțin, în cantitate, pondere și semnificație, și pierderea ține mai mult de ineficiențele funciare ale operației de transpunere, decît de neîndemînările traducătorului. Sînt însă, firește, reușite mai mici și mai mari, după cum intuiția se

Scanned with OKEN Scanner

întîlnește mai bine sau mai rău cu meșteșugul, după cum precumpănesc una sau alta, după cum vorba cîntă, echilibrat sau nu, adică arghezian sau nu, și din sunete și ritmuri, și din sensuri. Rămîne mult din Arghezi al culorilor vii, al vervei inventive și al truculenței verbale. Rămîne mai puțin (dar nu prea puțin) din Arghezi al vibrațiilor de umbră și lumină, imponderabile într-un fel specific romînesc și arghezian, sprijinite pe înțelesuri îngînate, pe un cîntec cu gura închisă, pe susurul ritmului și al rimei, — mai greu de priceput și de transmis, chiar după propria mărturisire a tălmăcitorului. Desigur, va fi întotdeauna greu pentru noi să ne învoim cu un « Spirituelle », în locul lui « Duhovnicească », rămînînd mereu (și nu întotdeauna neîntemeiat, deși fără putința unui control infinitesimal) cu sentimentul unei împuținări, după cum, ca romîni, în ciuda oricărei perfecțiuni poliglote, nu vom ști niciodată deplin, cu ureche și emoție proprie, cum sună, ce spune și cît spune Arghezi în franțuzește, Arghezi — Luc-André Marcel. Dar putem simți destul de bine că:

Nuit intense ! Nuit profonde !
Quelqu'un frappa au fond du monde. . .

reproduce, onorabil, deși în adjective ceva mai uscat și intelectual- franțuzești (*intense*, *profonde*, pentru *groasă* și *grea*) distihul bine cunoscut (« Ce noapte groasă, ce noapte grea !/ A bătut în fundul lumii cineva. ») Recunoaștem, de asemeni (minus « bătaia » plenară a rimei):

Mi-am împlîntat lopata tăioasă în odaie.
Afară bătea vîntul. Afară era ploaie.
(Între două nopți)

în:

J'ai planté la pelle affilée dans la chambre
Dehors battait le vent. Dehors c'était la pluie.
(Entre deux nuits),

sau chiar:

N-ar fi mai scumpă vremea sleindu-se -n tăcere
Decît bătută-n clopot de glas fără durere.
(Stihuri)

devenită:

Ne vaudrait-il pas mieux que le temps en silence
s'épuise, au lieu de cette cloche qui le bat?
(Vers)

Uneori însă regăsirea e mai grea, împiedicată de echivalențe nesigure, ori de aceleași vorbe încremenit-noționale, cu vibrațiile stinse de mult, vorbe lucioase, reci, care nu mai pot reproduce, în intimitatea ei neastîmpărată, uneori tulbure și fierbinte, vorba tînără a originalului.

Tu n'hériteras pour fortune à ma mort
qu'un nom déposé sur un livre
en un soir houleux de révoltes,
venu de mes ancêtres jusqu'à toi.
(Testament)

Scanned with OKEN Scanner

este, din păcate, sensibil mai puțin și mai altfel decît:

Nu-ți voi lăsa drept bunuri, după moarte,
Decît un nume adunat pe-o carte.
În seara răzvrătită care vine
De la străbunii mei pînă la tine,. . .

Aceasta, desigur, și din pricină că *bunuri* e mai mult și mai larg decît *fortune*, care aduce unele sensuri limitativ-materiale, întărite și de sugestiile oarecum bancare ale acestui *déposé* (mai sec și mai scurt decît « un nume *adunat* pe-o carte ».) Ca să nu mai vorbim de înlocuirea, în traducere, a punctului cu virgula, după primul distih, și de nehotărîtul *un soir* (în loc de *seara*), care, împreună, deplasează și împrăștie cumva sensurile.

« Oseminte pierdute », devenit « Les os perdus », păstrează și el doar parțial frumusețile și armoniile originalului:

Iubirea noastră a murit aici.
Tu frunză cazi, tu creangă te ridici.

devine în franțuzește:

Notre amour est mort ici.
Toi, feuille, tombes, et toi, branche, te dresses. . . etc.

În schimb, sînt, din fericire, în cartea lui Luc-André Marcel, mult mai numeroase cazurile de izbîndă, rezistînd chiar acestei puricări poate excesive, dar nu fără învățăminte, pe care am încercat-o mai sus. Cele mai bune versiuni par să fie mai ales cele din *Flori de mucigai*, unde traducătorul, înlesnit și de factura originalului, se mișcă mai sigur și mai dezinvolt (v. « Fleurs de moisissure », « Pile ou face » « Sici, bei », și multe altele) și reproduce deseori foarte bine nervul și verva și culoarea argheziană. Iată o mostră din « Sici, bei »:

Frrt ! La pièce lancée d'une chiquenaude,
est montée, luisante, à la croix du clocher.
Et les voleurs, groupés en ronde, attendent
qu'elle retombe du bon coté.

« Tu triches ! guelent ceux qui ont misé sur pile,
nous trois on a pigé comment que tu t'y prends
pour là lancer. — Dis donc, toi !
Que les yeux crèvent à celui. . .? Que lui. . . !. . . etc.

« Fătălăul » (La « fille ») e însă mai slabă și Henri Jacquier (« *Steaua* » nr. 3/1964) îi reproșează, pe bună dreptate, unele inadvertențe, între care cea mai gravă pare a fi franțuzescul « cadavre » pentru cuvîntul romînesc « hoit », « care, în mod evident, nu poate avea în textul original înțelesul de « corp mort ». Dar impresia de ansamblu a profesorului de la Cluj, un foarte bun cunoscător al celor două graiuri și al celor două literaturi, e net favorabilă. Ca, de altfel, a tuturor celor care și-au exprimat pînă acum, la noi, părerea despre lucrul lui Luc-André Marcel. Maestrul însuși, într-un interviu, vor

Scanned with OKEN Scanner

beşte de bine, în cuvinte pline de gratitudine şi de modestie caracteristică, munca traducătorului său şi bunele ei roade. Fără îndoială, o analiză mai stăruitoare şi un inventar mai cuprinzător (pentru care însă nu e locul aici), ar putea să demonstreze mult mai bine şi mai convingător decît au putut-o face rîndurile noastre, meritele neîndoielnice ale traducerii lui Luc-André Marcel. E limpede însă şi aşa că datorăm poetului francez toate mulţumirile pentru osteneala lui inspirată şi plină de devotament. Putem să spunem chiar, ca să ne exprimăm mai bine o convingere intimă, putem să spunem cu egală îndreptăţire şi fără umbră de paradox, că traducerile lui Luc-André Marcel sînt bune, dar Arghezi e mai mare. După cum, cu aceeaşi adîncă încredinţare, avem dreptul să socotim că, dacă antologia arghezianã a poetului francez este un eveniment însemnat (şi este) el e un eveniment nu numai pentru noi, ci poate şi pentru cultura lumii, care primeşte acum în patrimoniul ei recunoscut (nu pentru prima oară, dealtfel, şi, fără îndoială, nu pentru ultima !) « bunuri » de mare preţ, o aleasă ofrandă, de aici, de pe aceste meleaguri ale bunelor surprize, identificabil de-acum înainte, în lume nu numai prin mîndria şi demnitatea lui renăscută, nu numai prin Enescu, Brâncuşi şi alţi cîţiva cunoscuţi mai bine peste hotare, ci şi prin numele reprezentativ al lui Tudor Arghezi.

Scanned with OKEN Scanner

Scanned with OKEN Scanner

Sylvia Pankhurst și zece poeme de Mihai Eminescu

Am în fața mea, pe masa de scris, o carte prea puțin cunoscută cititorilor noștri. O carte dintre acelea care alcătuiesc popasuri fermecate în frămîntarea de toate zilele. E un volumaș elegant legat în piele roșie, tipărit de editura Kegan Paul la Londra, în anul 1930. În cele o sută douăzeci de pagini cuprinde zece poeme de Mihai Eminescu, traduse în limba engleză de Sylvia Pankhurst, în colaborare cu profesorul I. O. Stefanovici, cu o prefață de G. Bernard Shaw și o introducere de N. Iorga. În ciuda numărului mic de pagini, cartea este deosebit de interesantă. În primul rînd, ea grupează în jurul marelui nostru poet, într-o apropiere grăitoare, trei nume celebre, trei personalități contrastante, care-l priveau pe Eminescu fiecare printr-o optică diferită de a celorlalți: un scriitor progresist, ilustru dramaturg, polemist și eseist, a cărui scînteietoare inteligență a fascinat și totodată a terorizat societatea burgheză vreme de o jumătate veac, denunțîndu-i tarele și înfierînd-o cu o vervă caustică inimitabilă, — George Bernard Shaw. Un mare cărturar romîn de renume european, — N. Iorga. Și în sfîrșit o figură reprezentativă pentru răstimpul de lupte sociale dintre cele două războaie, ca și pentru epoca de mari prefaceri pe care o trăim, — Sylvia Pankhurst.

Membră a partidului comunist englez, a vizitat Uniunea Sovietică în anul 1919 și a întreținut apoi o prețioasă corespondență cu Lenin. « Vă sînt extrem de recunoscător pentru informațiile referitoare la Anglia », îi scria el la 28 august 1919, — analizînd apoi în amănunt situația muncitorimii engleze și participarea ei la viața parlamentară.

Lenin nu s-a înșelat acordînd Sylviei Pankhurst prețuirea și încrederea sa. Neobosită luptătoare pentru drepturile femeilor și ale muncitorilor, viața ei a fost închinată ideilor generoase de pace și libertate.

Ea întemeiază asociația Droduonght a muncitorilor, editează ziarele *Droduonght* și *Germinal*; înfocată propagandistă împotriva războiului, înfruntă cu admirabil curaj toate vicisitudinile ; arestată în mai multe rînduri, declarînd de treisprezece ori greva foamei, își reia activitatea de îndată ce scapă din închisoare. Mai tîrziu, înființează o societate a prietenilor libertății, în cadrul căreia denunță și înfierează toate atrocitățile fasciștilor.

Ce a determinat-o oare pe această « amazoană a libertății, cum a numit-o Shaw să-l traducă pe Eminescu?

Făptura ei energică părea solid ancorată în realitate ; privirea ochilor metalici nu mărturisea o fire visătoare, ci rămînea aproape de pămînt, pătrunzînd pînă în miezul lucrurilor. Nimic în înfățișarea ei n-ar fi trădat că e în stare să sacrifice cultului poeziei măcar cîteva clipe din timpul ei măsurat, A fost totuși cucerită de lirismul avîntat al poemelor lui Eminescu, așa cum i-au parvenit în tălmăcirea incompletă a lui Ștefanovici. Dar nu era de vină numai magia versurilor. Își recunoștea cu entuziasm afinități cu marele nostru poet fiindcă în multe dintre poemele lui Eminescu, focul primordial îl constituie revolta iscată de nedreptatea socială. Astfel, prin Eminescu și pentru Eminescu Sylvia Pankhurst s-a improvizat poetă. A simțit chemarea irezistibilă să-l facă cunoscut poporului ei și a purces eroic la traducerea versurilor eminesciene.

În scrisoarea publicată în facsimil, care slujește drept prefață volumului, G. Bernard Shaw mărturisește că deși o cunoștea ca « un geniu năstrușnic al epocii, ca o vajnică luptătoare și lideră comunistă », nu-i bănuia talentul acesta deosebit « de a face rime și de-a călări în galop cuvintele ».

Adevărul e că Sylvia Pankhurst și-a descoperit abia atunci acest nou talent. Cu însuflețirea pasionată pe care o punea în toate acțiunile ei, a izbutit o traducere care, dacă nu poate reda decît în parte armonia complexă și muzicalitatea atît de variată a versului eminescian, păstrează în schimb esența poeziei lui și tălmăcește fidel temele fundamentale ale gîndirii eminesciene.

E o plăcere veșnic nouă, proaspătă, să recitești unele strofe din *Împărat și proletar* în limba marelui Will:

Oh launch thee in the struggle, wrapped in thy splendid tresses !
To-day reveals heroic the poor abandoned child.
Aloft the scarlet standard, with common justice blesses,
Hallows thy life besmirched, thy sins and foul excesses ;
Ah, no, not thine, the stigma ; but theirs who thee defiled !

Într-o formă lapidară, cu sonorități arhaice, versul englezesc păstrează intactă violenta frumusețe a originalului, pe care-l redăm pentru comparație:

O ! luptă-te învelită în pletele-ți bogate,
Eroic este astăzi copilul cel pierdut.
Căci flamura cea roșă cu umbra-i de dreptate
Sfințește-a ta viață de tină și păcate
Nu ! Nu ești tu de vină, ci cei ce te-au vîndut.

Sylvia Pankhurst, prin traducerea ei, a contribuit încă de acum treizeci și patru de ani la pătrunderea lui Eminescu în circuitul european. Numeroși oameni de cultură din Anglia au luat astfel cunoștință de opera lui. Așa, de pildă, G.B. Shaw, în prefața pomenită mai sus, afirmă că « a citit și recitit *Împărat și Proletar*, *Strigoii* și celelalte ».

Fără a formula o critică propriu-zisă, el își sintetizează impresiile ; poemele citite îi amintesc de cartoanele cu litografii făcute de Delacroix pentru a ilustra *Faust* sau *Hamlet* și care se află la British Museum. Mai departe, o sfătuiește să caute un Delacroix (tînăr) și un editor la fel ; socoate că și muzica lui Berlioz s-ar potrivi minunat (desigur poemului *Strigoii*).

Scanned with OKEN Scanner

Ayot St Lawrence.
12th September 1929

My dear Sylvia

After turning the whole house upside down in a despairing and finally maddened search for this typescript I collapsed into a chair utterly beaten, and immediately saw the thing lying at my elbow where it had been staring me in the face all the time. This gave the whole business such a supernatural air that under the influence of it and of exhaustion (I had begun the day with a hundred mile drive from Malvern, to find your inferior blogiem awaiting me) I read Emperor & Proletarian and Ghosts and the rest over again.

If I were one of these young publishers with printing presses of their own, who dig up impossible old books and make collectors' editions of them I would just jump at this amazing book. Have you ever read Lenore, or Burger's Lenore? Have you ever seen the folio in the British Museum containing Doré's illustrations to Faust — great lithographs they are? Fifty years ago I used to try them on people to see whether they had any real visual artistic sense and free imagination; but they hadn't; and since then I doubt whether the book and its companion Hamlet has ever been asked for: at

least I have never heard them mentioned.

Now if you could only find a Delacroix (young) and a publisher (also young), and a Press! No prosaic Macmillan-Murray-Constable issue would strike the right note. Music by Berlioz would also be desirable

The translation is astonishing and outrageous: it carried me away.

Sylvia: you are the queerest dot-gonias of this age — the most ungovernable, self-intoxicated, blindly and deeply wilful little rapscallion-condottiera that ever imposed itself on the infra-red end of the revolutionary spectrum as a leader; but that you had this specific literary talent for rhyming and riding one words at a gallop has hitherto been a secret.

Let me know what luck you have with the Moldavian. She raised the ~~XVIII~~ XVIII-XIX fin de siècle from its grave:

faithfully

G. Bernard Shaw.

Delacroix și Berlioz, Faust și Hamlet, înmănunchierea aceasta de nume în jurul lui Eminescu nu e întîmplătoare. G.B. Shaw îl așază pe « moldovean » în constelația marilor poeți romantici ai secolului XIX.

Opinia aceasta, a unui critic european de mare prestigiu, pare îndreptățită, deoarece G.B. Shaw n-a avut posibilitatea să cunoască din cele zece poeme traduse, printre care se numără *Călin*, *Strigoii*, *Împărat și Proletar*, *Somnoroase păsărele*, etc. . . decît o singură față a liricii eminesciene. Dacă, din păcate, n-a putut îmbrățișa toate variatele aspecte ale operei lui, această opinie rămîne totuși nespus de prețioasă.

Asupra acestor aspecte stăruie N. Iorga în introducerea sa.

El face o strălucită prezentare poetului pe care-l consideră « cel mai autentic reprezentant al aspirațiilor romînești. »

*

Trecuseră mai bine de patru decenii de la moartea lui Eminescu, dar vechiul stat romîn nu cinstise încă memoria marelui bard național, printr-un monument vrednic de el. Un grup de admitatori au alcătuit atunci un comitet în scopul de a strînge, prin subscripție publică, fondurile necesare ridicării unui monument pe malul mării. Inițiativa lor a găsit cel mai larg răsunet în rîndurile poporului. Țara întreagă a contribuit astfel ca să-și cinstească poetul, gestul căpătînd o semnificație de simbol. În 1934, la patruzeci și cinci de ani de la moartea poetului, s-a înfăptuit aievea și mult doritul monument.

De atunci și pînă azi bustul lui Eminescu, opera maestrului O. Han, domină de pe faleză, « mișcătoarea mărilor singurătate ».

Fruntea lui înaltă, privirea, exprimă ce e mai fulgurant în spiritul însuși al formei și înfioră prin viața misterioasă care parcă palpită în bronz.

Figura Elegiei, care-l străjuiește, e întruchiparea însăși a gîndirii eminesciene. Ea amintește prin armonia desăvîrșită a proporțiilor, prin înfățișarea nobilă și calmă, acele statui grecești adormite la țărmul Pontului Euxin și dezgropate abia în zilele noastre.

La dezvelirea acestui monument a luat parte și Sylvia Pankhurst, invitată de comitetul de inițiativă.

Sylvia Pankhurst a urcat la tribună și a adus un vibrant omagiu geniului lui Eminescu.

În cuvîntarea sa ca și în articolul publicat în volumul omagial combate ideea pesimismului eminescian, descoperind numeroase accente optimiste la acela care « dorește ridicarea omului și crede în ea cu o fervență credință ».

Concepția aceasta nu e nouă : o regăsim la Dobrogeanu-Gherea. El vedea în « pesimismul » lui Eminescu un sentiment cît se poate de firesc « rezultatul influenței mediului social în înțelesul larg al cuvîntului ». « Pricina decepționismului nostru », scrie el, « a decepționismului poeților noștri, obîrșia lui, sînt anomaliile societății burgheze ». « Pricina bolii veacului e starea patologică a civilizației burgheze. . . » Sylvia Pankhurst ajunge să dea aceeași interpretare ca și Dobrogeanu-Gherea atitudinii poetului față de viață ca și față de oameni.

Ea consideră că opera lui Eminescu aparține tuturor timpurilor, caracterizîndu-l astfel în prefața volumului : « Strania frumusețe a imaginilor sale, via și subtila tălmăcire a cîntecului și a basmului popular, și a naturii în aspectele ei cele mai eterate și mai fugitive i-au cîștigat lui Mihai Eminescu o sumedenie de admiratori, în multe țări. Totuși, mai de grabă ca profund cercetător al așezămintelor sociale și al tradițiilor ; ca spirit științific, care

Scanned with OKEN Scanner

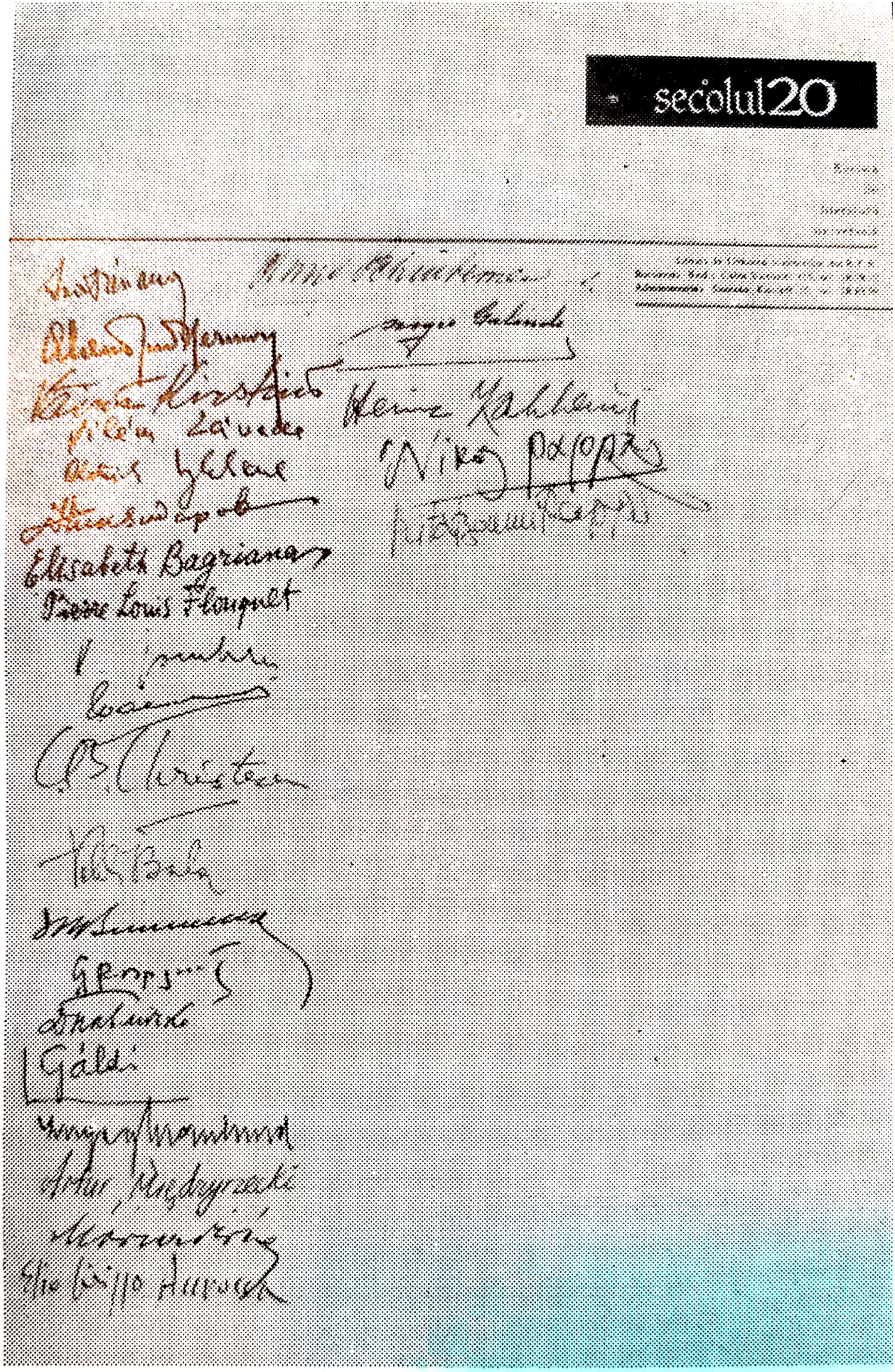

Oaspeți străini la festivitățile

E M I N E S C U

(Reportaj grafic de SILVAN)

Scanned with OKEN Scanner

1

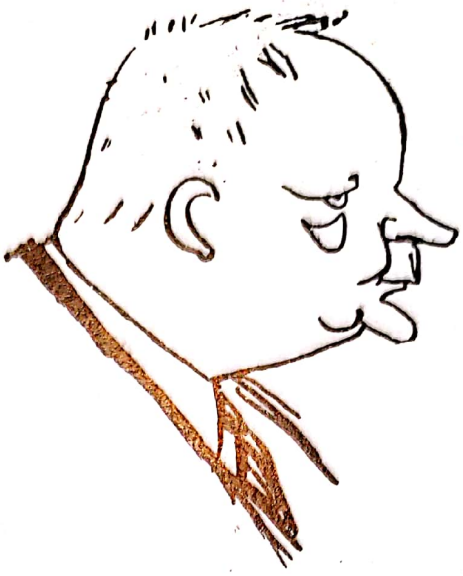

2

7

6

12

11

Scanned with OKEN Scanner

3

4

5

8

9

10

15

14

16

Scanned with OKEN Scanner

17

18

19

1. ANDRÉ FRÉNAUD
2. VILÉM ZÁVADA
3. ALEXEI SURKOV
4. CL.CHRISTENSEN
5. DMITRO PAVLÍCICO
6. IVAN LALIĆ
7. PIERRE LOUIS FLOUQUET
8. ELISABETA BAGRIANA
9. INGEGERD GRANLUND
10. VEHLI BALA
11. SERGIO GALINDO
12. HEINZ KAHLAU
13. NIKOS PAPPAS
14. RITA BOUMI-PAPPA
15. KAREL JONCKHEERE
16. MARIO BENEDETTI
17. VÄINO KIRSTINÄ
18. NICOLAS GUILLEN
19. THEODOR CSOKOR
20. GÁLDI LÁSZLO
21. VASKO POPA
22. EUGÈN GUILLEVIC

21

22

Scanned with OKEN Scanner

privește spectacolul variat al universului fără patimă sau părtinire, numai în scopul cunoașterii, fiind totodată un iubitor al omenirii, a cărui inimă sîngerează în fața nedreptății sociale, — pentru acestea toate, ar putea aspira marele poet romîn să fie socotit nemuritor » . . Și într-altă parte :

« . . Noi îl salutăm ca pe un cugetător al timpului său, încă modern și astăzi, printre cei mai moderni ; îndrăgostit de propriul său popor și cel mai de seamă interpret al lui, — un cetățean al universului . . »

Abia în zilele noastre și-au căpătat cuvintele Sylviei Pankhurst sensul lor adevărat: Eminescu e mai prezent decît oricînd. El aparține secolului al XX-lea.

IOANA PETRESCU

Culegerea de poezii a lui Mario Ruffini

De la Torino ne-a venit, așa cum scrie și pe contra-pagina de titlu, « un limitat număr de exemplare nepuse în comerț » din culegerea profesorului Mario Ruffini, docent de limba și literatura romînă, intitulată : Mihai Eminescu, *Poesie d'amore* (Poezii de dragoste), 1964. Atît strădania autorului, cît și aceea — discret rococò — a tipografului Bona[1] sînt închinate « centenarului catedrei de limba romînă de la Universitatea din Torino și celei de-a 75-a aniversări a morții lui Eminescu ». E vorba, în aparență, de un volum ocazional, omagiul, în fond însă avem în față una din cele mai aplicate și mai substanțiale contribuții italiene la studiul și cunoașterea lui Eminescu. (Din păcate, tirajul din capul locului restrîns, ne împiedică să adăugăm și ideea, foarte importantă, a *difuzării* operei eminesciene în Italia.)

Lăsăm la o parte introducerea profesorului Mario Ruffini, amplă (pp. VII—LXXX) și în cele mai multe locuri exactă, elaborată — dincolo de orice rigiditate filologică, doctorală — cu fiorul unui literat sensibil la valorile poeziei lirice, — pentru a căuta aceste calități în însăși tălmăcirea poeziilor de dragoste ale lui Mihai Eminescu. Volumul versurilor traduse e considerabil : peste 2.500, epuizînd aproape întreg arcul inspirației erotice a poetului nostru, de la seria « romanțelor » pînă la *Sara pe deal*, în succesiune cronologică.

Așa cum nota George Călinescu într-o cronică « optimistă » din Contemporanul, Mario Ruffini a pătruns cu o justă măsură în universul poetului, « cu o intuiție uimitoare a tonului eminescian » și cu păstrarea climatului. (În privința acestuia din urmă, mirarea lui Călinescu e mai puțin justificată — « Un italian, dintr-o țară cu altă vegetație, cu alt regim al toamnei, ar fi fost instinctiv împins să meridionalizeze » — fiind Ruffini, cel puțin prin

[1] Giulio Vincenzo Bona, tipograf torinez, reînvie cu această carte tradiția statornicită și apoi întreruptă de tatăl său, de-a oferi prietenilor cîte un cadou ales de Anul Nou.

Scanned with OKEN Scanner

adopțiune, un torinez, iar Torino — un oraș așezat pe aceeași paralelă, 45°, cu Ploieștiul, avînd un « regim al toamnei » foarte apropiat de cel de la noi.)

Primul impuls de curiozitate ne-a împins spre « romanțe », spre versurile mai cu osebire cantabile și cîntate din *Pe lîngă plopii fără soț* sau din *Mai am un singur dor*... Aceasta pentru că ne închipuiam că, despuindu-le de cantilenă, traducerea literală, juxtalineară, a lui Ruffini, le va restitui oarecum inerte, private de frumusețe. În realitate, însă, lucrurile stau aproape invers și bucuria lui George Călinescu, în comunicarea făcută la sesiunea festivă a Academiei, cînd surprinde în versiunea italiană din *Azi nici măcar îmi pare rău*... « gravitatea » acestui cîntec « în translație străină scutită de orice melopee ». Nudă, fără veșmîntul sonorității exterioare, dar păstrîndu-și un ritm lăuntric, fecunda ideație eminesciană e prezentă și pe alocuri revelator pusă în evidență. Tălmăcirea lui Ruffini e un fel de « test », un fel de martor obiectiv, o probă a lui 9 — dacă mai era nevoie ! — în ce privește tonul major, universal, al poeziei lui Eminescu. În acest sens, traducerea profesorului Ruffini e exemplară.

Firește, o atît de ambițioasă întreprindere ca aceasta de a oferi, intactă, italienilor lirica de dragoste a lui Eminescu, în esența ei, nu e scutită de inexactități, de pasagere neatenții. Ne-am notat cîteva, în intenția de-a fi de folos autorului pentru o viitoare ediție.

Lasă-ți lumea . . : *De ți-ai da viața toată* devine *Che ti darò tutta la vita*, ceea ce nu e cu totul exact, pentru că nu e vorba de viața poetului, ci de aceea a iubitei. (p.113)

Pe lîngă plopii fără soț: aici s-a confundat *ora*, ceasul cu *oara*, data, și se înțelege *Fossimo stati amici una sola volta*, sau *Una sola volta, e poi morire*, adică *O singură dată să fi fost amici* și *O dată, și să mor*. Pe de altă parte, *o rază* devine *un batter di ciglia* (clipire a ochiului). (p. 110)

Dorința : în această poezie, autorul culegerii torineze s-a izbit de quasi-intraductibilitatea momentului : . . *înfiorate/ Or să-ți cadă flori de tei*, sărăcit prin *freschi* = *proaspete* (fiori di tiglio). Fiorul, ca substantiv, ar avea în italiană corespondențe variate ca *brivido* sau, mai aproape de sensul care ne interesează, *estro* : de aici ar trebui să pornească noile căutări. Apoi, e vorba de *prispă*, asimilată la *capanna* (colibă), în timp ce sensul italienesc echivalent ar trebui găsit în jurul lui *rialzo*. De asemenea, *îngîna-ne-vor* nu este *ci culleranno* (ne-or legăna) : cel mult s-ar putea traduce aproximativ prin *ci farrano eco*. (p. 47)

Important e însă că, în liniile ei mari, antologia eminecianâ a lui Ruffini e un prețios dar oferit nu numai prietenilor tipografului Bona, ci în primul rînd prietenilor Romîniei și ai Poeziei. Fiindcă această majusculă însoțește aproape totdeauna tălmăcirile lui Mario Ruffini. Ne îngăduim să reproducem un singur exemplu, ca parte reprezentînd întregul :

FIORE AZZURO

« Nuovamente ti sei tuffato nelle stelle,
Nelle nuvole e negli alti cieli ?
Almeno non mi dimenticare,
Anima della vita mia.

Scanned with OKEN Scanner

Inutilemente ruscelli nel sole
Ammucchi nel tuo pensiero
E le pianure assire
E il cupo mare;

Le piramidi logorate
Innalzano in cielo i loro grandi vertici.
Non cercar lontano
La tua felicità, caro l »

Così disse la mia piccola,
Dolcemente lisciandomi i capelli ;
Ah, ella disse la verità :
Io risi e non dissi nulla.

« Andiamo nel bosco in verzura
Dove la fonte piange nella valle,
La roccia sta pre precipitare
Nel grandioso dirupo.

Là nella radura del bosco,
Vicino alle felci immobili
Sotto la volta serena,
Ci sederemo sopra le foglie di more.

E mi dirai allora favole
E bugie con la tua piccola bocca.
Io sfogliando una margherita
Vorrò provare se mi ami.

Per il calore del sole
Sarò rossa come una mela;
Mi scioglierò i capelli d'oro
Per tapparti con essi la bocca.

Se mi darai un bacio
Nessuno al mondo la saprà,
Perchè avverrà di nascosto.
E poi, a chi può importare?

Quando tra i rami sarà sorta
La luna nella notte estiva,
Mi terrai sotto braccio
Ed io ti cingerò il collo.

Sulla carrareccia, sotto volte di fronde
Scendendo al villagio nella valle
Ci daremo baci per la strada
Dolci come fiori nascosti.

Scanned with OKEN Scanner

E giungendo sul limitare della porta
Discorreremo nelle tenebre.
Nessuno si curi di noi:
A chi può importante se mi sei caro? »

Ancora un bacio, e dispare...
Immobile resto sotto la luna!
Che belle che folle,
È il mio azzurro, dolce fiore!
. . . . . .

Te ne sei andata, dolce miracolo,
Ed è morto il nostro amore —
Fiore azzurro! Fiore azzurro!...
Però, come è triste il mondo!

Rămînem recunoscători lui Mario Ruffini pentru această izbutită demonstrație a universalității celui mai mare poet romîn.

FLORIAN POTRA

Scanned with OKEN Scanner

Meridiane Eminesciene

Pe bună dreptate ne putem întreba cărei necesități a răspuns, sau, mai precis, căror idealuri a corespuns poezia eminesciană, prin ce vase comunicante a trecut, de pe un teritoriu restrîns, pe aria întregii lumi, azi cînd întîlnim culegeri de traduceri din poezia lui Eminescu, sau cicluri incluse în antologii, la Londra și Buenos-Aires, în Arabia, în Armenia sau în îndepărtata Japonie? Poate aceasta își are explicația în faptul că poezia eminesciană a contribuit la consolidarea acelui umanism, a acelei comprehensiuni necesare între popoare și culturi, în care — după cum sublinia Tudor Vianu — « lumea de azi recunoaște una din marile ei nevoi morale ». Sau, pentru că Eminescu este « marele romantic » a cărui puternică inspirație reprezintă unul din ultimele valuri ale romantismului european?

Nimic mai firesc decît să combatem pe acei care au încercat să facă din Eminescu un « esprit-vierge » — nascuntur poetae — susținînd că dalta epocii nu l-ar fi atins, și ca atare nu poartă amprenta unui complex istoric pe care, totuși, l-ar fi cuprins în opera sa ca un senior care contemplă din turnul castelului spectacolul ce se desfășoară jos, în lumea tuturor servituților. Eminescu nu a privit « de sus », cu magnifică superioritate, ci a dus o luptă eroică, grea și glorioasă ; dragostea lui de libertate l-a făcut să ridice tot mai sus făclia adevărului. Numai purtînd această « făclie a adevărului », Eminescu ca și Caragiale, Vlahuță, Creangă, Coșbuc, Slavici, Agîrbiceanu Sadoveanu și Rebreanu « au însoțit și vor continua să însoțească progresul social al Romîniei », cum nota publicistul italian Antonio Meluschi nu de mult în ziarul *La Lotta*, după ce a vizitat țara noastră.

Lucrările, traducerile și poemele, studiile și odele, dedicate lui Eminescu nu au caracter formal, ocazional, ci constituie expresia unei profunde recunoștințe, a unei stime generale. Într-un studiu publicat de criticul izraelian A. Chajes cu prilejul semicentenarului morții poetului (Ierusalim, 1939) se sublinia că pînă în zilele noastre arta eminesciană n-a fost depășită și nici măcar atinsă : cîntecele sale lirice vor trăi mereu în memoria poporului romîn, deoarece, ca și Leopardi, poetul romîn a « cîntat infernul cu melodiile paradisului ». La fel și H.D. Siruni (traducătorul poetului în limba armeană) subliniază în introducerea la volumul său de tălmăciri că inegalabilul poet romîn « ține cumpăna poeziei și o deslușește », acordînd-o la diapazonul universalității. Dezvăluind etapele decisive din viața poetului, H.D. Siruni condamnă « nedreapta orînduire », care l-a obligat să trăiască cu adevărat numai după moarte și să domine întreaga spiritualitate romînească.

Foarte mulți oameni de cultură din diferite țări văd în poetul romîn un « spirit luminos », un « cetățean al lumii » considerînd că opera sa « aparține tuturor timpurilor », așa cum nu se sfiește să spună poeta E. Sylvia Pankhurst, una dintre cele mai fidele tălmăcitoare în limba engleză a poeziilor lui Eminescu.

Pornind de la faptul precizat și de Elena Văcărescu, că geniul eminescian și-a construit lumea personală într-o clădire romînească, și că această clădire, limba romînească, nu are o cheie universală care să deschidă toate ușile, pentru ca fiecare să-i poată cunoaște dintr-o singură privire bogăția interioară, mai toți tălmăcitorii și-au mărturisit sfiala în fața acestei arhitecturi măreț.

Scanned with OKEN Scanner

Frumusețea poeziei eminesciene i-a îndemnat însă pe traducători să înfrunte dificultățile și să le biruie.

Cînd poeții străini par nemulțumiți de propriile lor tălmăciri, îi închină lui Eminescu poezii originale. Poetul Takács Tibor din R.P. Ungară realizează o frumoasă meditație poetică, intitulată *Sub teiul eminescian*.

Sub arcul înserării nins din lună
Ca o cupolă vastă de mărgean
Lăsînd să curgă-a șoaptelor cunună
Visează teiul eminescian.

Asemenea altor îndrăgostiți de poezia lui Eminescu, sub bătrînul tei, a venit și poetul maghiar:

Aici, pe drumurile lungi din țară
Venind, eu pașii-n pulberi i-am lăsat
Chemat de dulcea versului vioară
De cîntecul poetului, chemat.
Venii aici unde-ale apei strunguri
Mi-au netezit potecile sub pas
Cum au venit prin ani atîția unguri
Să facă sub bătrînul tei popas.

Învăluit de pulberea sonoră a ritmurilor eminesciene, care l-a întovărășit, autorul știe că această poezie poartă mesajul de prietenie între popoare:

A inimilor cupă de cleștar e
Cu sunetul adînc și străveziu
— Cum munți cu munți nu se ciocnesc în zare
Și noi sîntem prieteni buni — o știu,
Și cupa îmbătîndu-ne ființa
Tot plină e de-al versurilor vin
Că-ai luat din lume toată suferința
Și palidul iubirilor rubin.

Fiu al unui popor în sînul căruia cîntecul se împletește cu viața cotidiană, Eminescu tindea să atingă universalul, și să învestească opera sa cu o largă năzuință umană. El, cum scrie unul dintre cei mai recenți comentatori, profesorul Alain Guillermou în studiul său *Geneza interioară a poeziilor lui Eminescu*, nu este un discipol al filozofilor pesimiști, el nu este *tributar*, ci *solidar* cu filozofia secolului al XIX-lea, el exprimă o tendință mai generală a vremii, manifestată în țări diferite.

Cercetătorii străini concordă în afirmația că Eminescu este cel mai mare poet al nostru, tocmai pentru că a știut să exprime sufletul țării sale, să redea cu fidelitate aspirațiile și visurile contemporanilor săi.

Poetul Emil Zagoslowicz — traducător al poeziilor lui Eminescu în limba polonă — dorește ca poezia eminesciană care «atinge cu o aripă viața și complicațiile ei, iar cu cealaltă universul și unitatea lui, să devină tuturor la fel de apropiată ca și mie, fericirea de a fi venit în contact cu opera marelui Eminescu fiind una din cele mai frumoase și mai nobile comunicări cu viața».

Scanned with OKEN Scanner

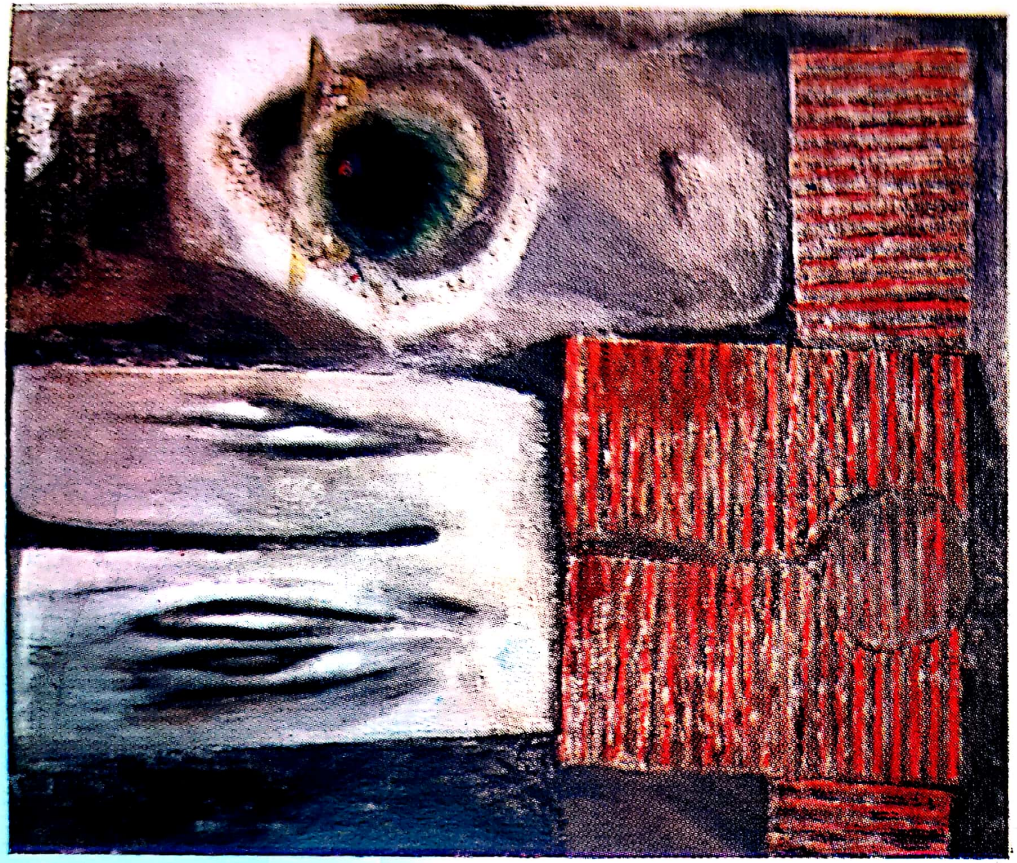

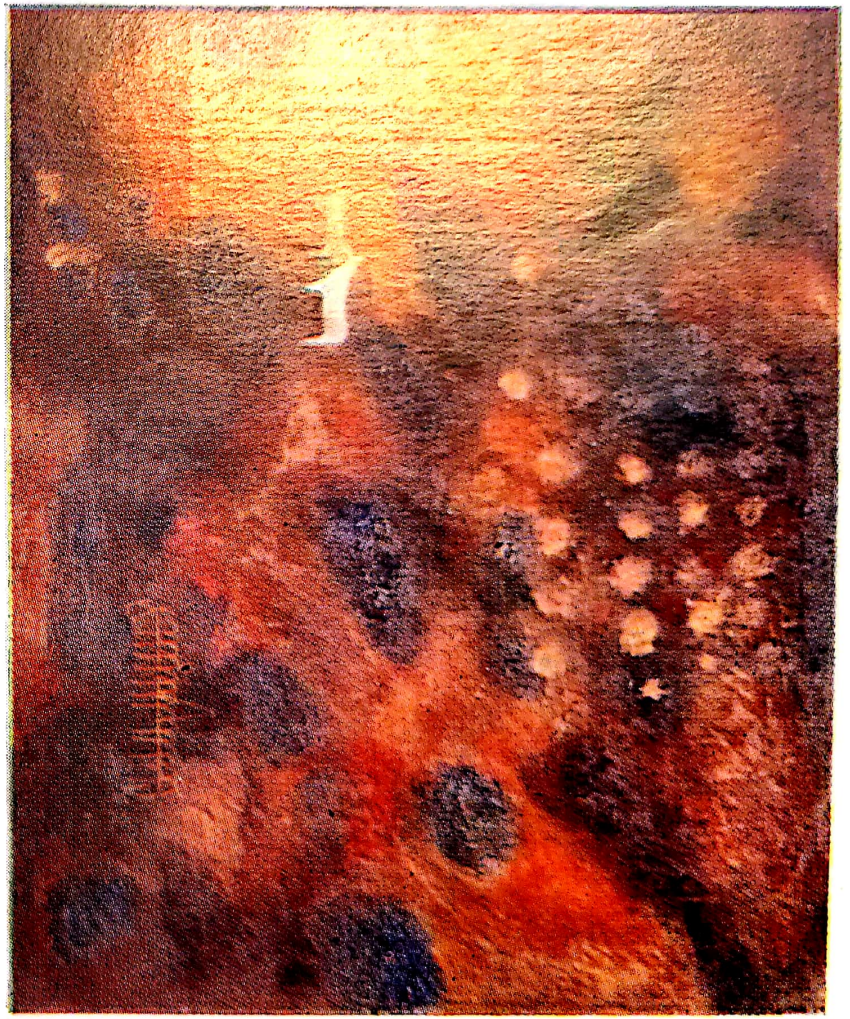

Scanned with OKEN Scanner

III

Scanned with OKEN Scanner

IV

Scanned with OKEN Scanner

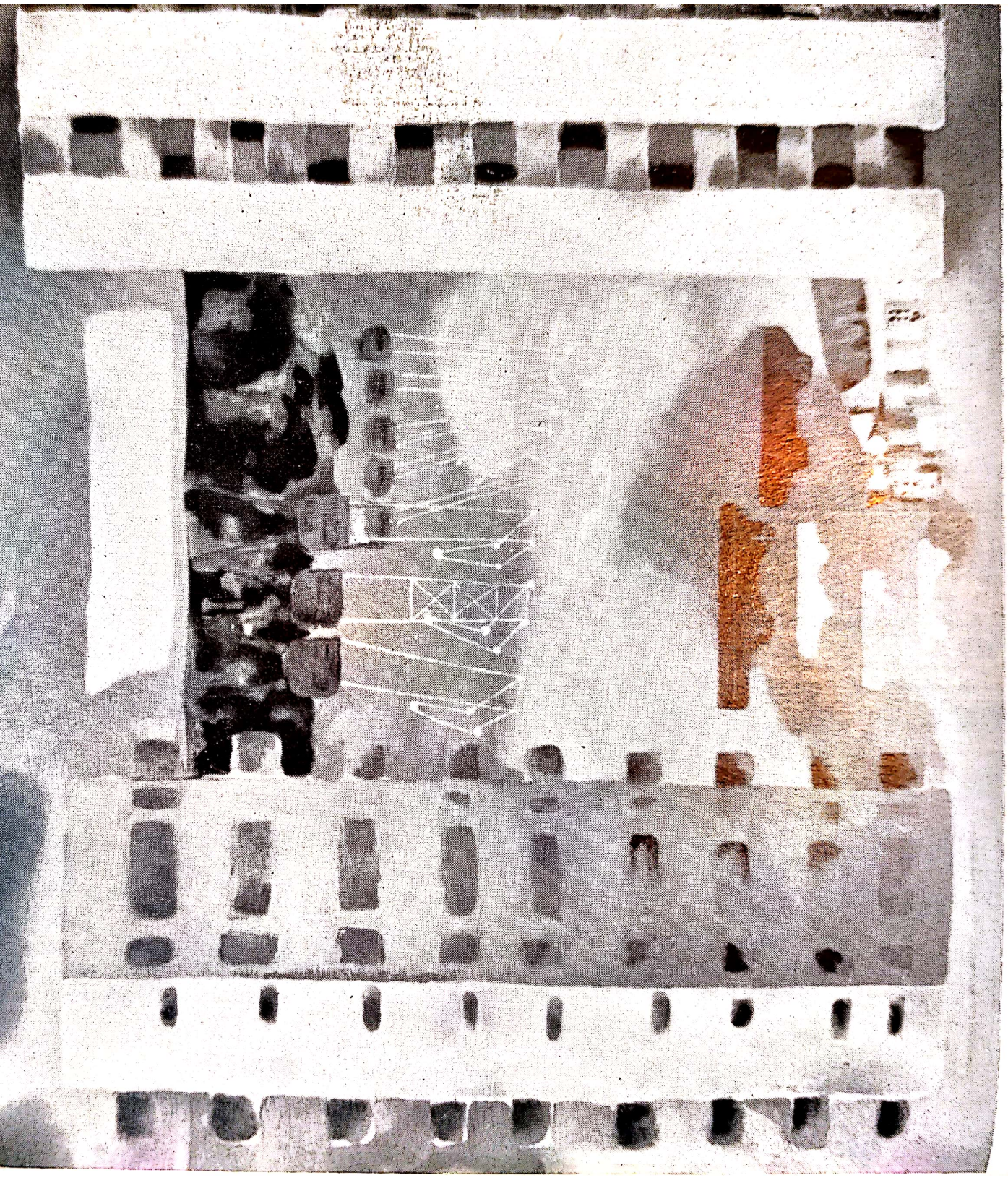

Scanned with OKEN Scanner

Poeta moravă Bojena Maria Ha de Vrenyj care, în urma unei călătorii prin țara noastră, a compus un poem de mari dimensiuni intitulat *Romînia, țară binecuvîntată*, vede în Eminescu, o « mare faclă aprinsă mereu pe-al artei drum ». Ea se oprește cu emoție lîngă fîntîna meșterului Manole și contemplă arcadele unei istorii furtunoase, dar nicăieri nu se simte mai tulburată decît în ostroavele poeziei eminesciene:

Privirea mea în care ziua-și perde
Condurii albi, vrea fruntea să-ți desmerde
Și apa vie-a ochilor o caut
Și torța vie-a inimii s-o laud.

Pentru poeta moravă, Eminescu există pretutindeni, versurile lui sînt șoptite de codri, arabescurile apelor care-și topesc argintul în cîmpii îi evocă fluiditatea marilor poeme epice, iar candoarea lilială a florilor îi pare desprinsă din « milostne pésni » — cîntecele de dragoste:

Dar tu, din marmuri, te-ai desprins să-ți bată
Inima-n flori, pe bolta înstelată
acolo, unde, aripa nu suie
nici palida iubirilor statuie.

Universul este mult prea copleșitor, cadența materiei, care nu-și acordă nici o clipă de reverie, de odihnă, nu se lasă îmbrățișată. Poeta se adresează geniului eminescian:

Învață-mă să înțeleg și dă-mi
eternitatea dincolo de vămi,
o cupă străvezie-n care fierbe
al poeziei vin cu-albastre jerbe.

Ridicînd poezia romînească la înălțimi cu semnificații general umane (Emil Zagoslowicz: *Istoria literaturii romîne*, 1935) fiecare vers de dragoste al lui Eminescu este « cel mai reușit imn cîntat umanității întru slava vieții, cu marile ei bucurii, cu exaltările și dramatismul acesteia ».

*

Ecourile unor asemenea declarații patetice despre Eminescu pun în prim-plan geniul marelui nostru poet care se ridică deasupra multor poeți contemporani, întrucît — după cum sublinia francezul Barral — nimeni înaintea lui nu a asediat cu atîta cutezanță piscurile unei gîndiri filozofice.

În nota publicată la sfîrșitul volumului său de traduceri din literatura universală (Bruxelles, 1960), Robert Vivier își exprimă admirația pentru Eminescu, « cel mai mare poet » care a făcut din limba poporului său un « magnific instrument al lirismului ».

Poetul francez Hubert Juin, după ce spune în *Introduction à la poésie roumaine* (Paris, 1961) că Eminescu reprezintă Romînia, așa cum Dante reprezintă Italia, Hugo Franța și Pușkin Rusia, relevînd că el a înălțat « la voix roumaine au niveau de l'universel » fără a pierde nimic din vocația sa specifică, reia omagiul adus geniului eminescian într-un mare poem pe care-l intitulează *Mihai Eminescu*.

Scanned with OKEN Scanner

În opera lui Eminescu, poetul Hubert Juin a aflat sufletul poporului nostru care a pătruns în poezie sub forma unei lacrime de jale sau a unui strigăt de luptă haiducească:

O, tu, asemeni pîinii celei calde
asemenea cu vinul de Cotnar
mi-ai dat o poezie, să mă scalde
în limpezimi, în flacără și-n jar.
Din ritmurile tale cu cascade
clocotitoare peste-al vremii prag
și-a făurit poporul scut și spade
și-n vadul revoluțiilor-steag.

Dar poezia eminesciană depășește prin vastitatea acordurilor ei orizontul național și se înscrie pe orbita universalului:

O, lauda și slava toată ție
să ți-o aducă oamenii, acei
ce scriu fremătătoarea geografie
cu vaste reliefuri de idei.
Și pe oceane, navă după navă
văd navigînd și din azur cum vin
sentințele dreptății. Slavă, slavă
visului tău cu sîmbur de rubin.

Parcurgînd simfonicul itinerar al poeziei eminesciene, Hubert Juin își reprofilează în memorie peisajul baladelor și asistă la festinul anotimpurilor, dar nu rămîne străin de suferința poetului romîn:

În versul tău ascult vuinde Dunări
căci nimeni decît tine-așa de mult
n-a sfărîmat brățara de supuneri
purtînd sandala-nchisului tumult.
Asemeni ție, pradă, cine, oare
a fost acelui pisc țîșnind din roci
ca să hrănească pajere solare
vulturii temerarei tale voci?

Aceeași cîntare de laudă o întîlnim și-n versurile poetului sirian Emil G. Muracadé, tălmăcitor al multor poezii de Eminescu în limba arabă. Pentru el, Eminescu este:

Al poeților far
glasul depărtărilor
în zări de cleștar
prieten al mărilor...

iar poezia sa nu se poate compara decît cu nemărginirea mării și cu noblețea piscurilor:

Sdrobită de stînci
e marea cu undele
tu — liniști adînci,

Scanned with OKEN Scanner

ea — valuri, profundele,
tu — suflet măreț
în creștetul munților
boltind frumuseți
în lacrima frunților.

Dar toate frumusețile acestea au o durată efemeră, pe cînd arta eminesciană sporește în frumusețe, spune mai departe poetul, odată cu trecerea timpului.

Din *Imnul francez pentru Eminescu* pe care l-a publicat Lucien Bazin în volumul său *L'Aube interieure* (Paris, 1905) se conturează același sentiment de gratitudine pentru poetul romîn, care se ridică în fața sa ca un «stîlp de dureri împresurat de febre ».

Din culmi te-adun să te păstrez întreg
și lumea ta sublimă s-o -nțeleg.

Această culme este cartea de poezii eminesciene:

Gîndirea ta cristalizată-n carte
Poartă cuvîntul romînesc departe
rotund, arzînd ca-n flăcări albul sîn
în pisc unde doar astrele rămîn.

Știu, pe durata lui, scînteietor
e-o stea polară versul tău sonor
pe care-o lași să pîlpîie prin țară
trecînd pe buze șoapta ce-nfioară,
pe roza lui de noi să te apropii
sub lună legănîndu-te ca plopii
pe unduiri molatece-n amurg
cînd lebedele nopții negre curg,
din munții care-și argintează piscul
unde-ți arunci, solar, de aur, discul
și ostroavele tresar, înmărmurind
sub glasul tău ca fulgerul albind,
iar Romînia prinde legănată
de glasul tău să joace ca o fată.
O, discobol, metaforă deplină
a unei țări cu suflet de lumină !

Și, desigur, așa cum spune Tudor Arghezi, «numai graiul coardelor ar putea să povestească pe harfă și să legene slava lui singuratică și delicată ». În constelația poeților el este Luceafărul.

ION POTOPIN

Scanned with OKEN Scanner

Puncte de vedere asupra romanului

E neîndoielnic că discuțiile în jurul romanului constituie unul din momentele cele mai interesante ale vieții literare contemporane. Dezbaterile intense, uneori de-a dreptul furtunoase ce se poartă în zilele noastre, ne fac să ne aducem aminte de cuvintele rostite cu un veac și mai bine în urmă de V. G. Belinski, care constata, poate într-un spirit de butadă: « Romanul a desființat toate celelalte specii, le-a înghițit pe toate ! »

Numeroase articole, de dimensiuni mai mari sau mai mici, cercetări academice ample sau eseuri colorate de vervă polemică, monografii consacrate chestiunilor teoretice sau analizei și aprecierii uneia sau alteia dintre operele semnificative pentru specia literară în discuție, apar necontenit în cele mai diferite țări, vădind tot atîtea simptome ale interesului permanent și foarte viu pe care opinia publică îl arată față de destinele romanului. O mărturie în același sens ne oferă și diferitele discuții, colocvii, conferințe sau symposioane, printre care se impune să menționăm pentru răsunetul ei amplu adunarea scriitorilor europeni de la Leningrad din august, anul trecut, care a oferit posibilitatea unui schimb de opinii foarte larg și foarte variat. În prelungirea acestor discuții în ultimele luni criticii literari din Uniunea Sovietică și din țările de democrație populară au reluat unele probleme și puncte de vedere enunțate asupra cărora au socotit nimerit să stăruie mai îndeaproape.

Acest simplu fapt în sine, chiar înaintea oricăror argumente de ordin istorico-literar, demonstrează netemeinicia opiniilor care susțin că epoca noastră marchează crepusculul romanului, încheind procesul îndelungei sale evoluții literare. Desigur că atare considerare absolută și generalizatoare a problemei nu poate duce la concluzii valabile. Nu se poate vorbi de o criză generală a romanului. Ideea nu își află confirmarea dacă ne referim la o arie literară atît de vastă cum este cea a literaturilor realist-socialiste, nici dacă facem apel la experiența unor reprezentanți de seamă ai mișcării literare din țările capitaliste (Hemingway, Faulkner, Steinbeck, Aragon etc). Dar simptome adînci de criză a romanului vădesc anumite creații ce apar în ultima vreme în Apus, printre care trebuie să situăm de pildă operele « noului roman ». Acest lucru îl subliniază și unele lucrări ale teoreticienilor apuseni ai romanului contemporan, cum ar fi de pildă, monografia lui Wolgang Kayser *Apariția și criza romanului contemporan*, care pune sub semnul

Scanned with OKEN Scanner

crizei și al descompunerii tocmai experiența « noului roman ». În rîndul unor critici și scriitori apuseni există însă tendința de a trata problema « crizei » romanului contemporan pe un plan foarte larg, fără precizările și delimitările necesare. În acest sens s-au făcut și unele afirmații la symposionul de la Leningrad.

Ideea « crizei » romanului a primit replici viguroase și convingătoare chiar de la tribuna leningrădeană din partea unor reprezentanți de frunte ai romanului sovietic: Mihail Șolohov, Leonid Leonov, sau a unor scriitori sovietici mai tineri: V. Axionov, D. Granin. Poziția lor a fost foarte sugestiv exprimată în cuvintele lui Șolohov: « Pentru mine, nu se pune problema „a fi sau a nu fi" în ce privește romanul, tot așa după cum un țăran nu-și pune problema dacă să semene sau nu grîu ». . .

Desigur că și în Apus teoria crizei romanului, a descompunerii lui apropiate și inevitabile este departe de a fi împărtășită de majoritatea scriitorilor și a criticilor. Romanul are în Apus destui adepți și apărători fervenți și nu numai printre scriitorii împărtășind concepții filozofice, sociale și estetice înaintate, dar și printre literații și criticii burghezi, prețuind însă arta cu adevărat valoroasă. Astfel departe de a opina în sprijinul crizei romanului unii dintre criticii literari apuseni susțin universalitatea și vitalitatea acestei specii în viața spirituală a omenirii contemporane. În a sa *Istorie a romanului modern* (*Histoire du roman moderne*, Paris, 1962) R. M. Albérès, îmbrățișînd cu scrupulozitate o arie literară foarte vastă, din care nu lipsește fenomenul sovietic, vede în roman « modul cel mai răspîndit de expresie literară ». « În roman — spune el — omul modern din Apus găsește totul: tot ce a născocit și tot ce-l depășește, adică propriul său destin », romanul fiind « o artă universală care tinde să se substituie tuturor artelor literare, constituind o formă. . . generalizată de cultură » (p. 7). « Indiferent dacă ne bucurăm sau deplîngem faptul, romanul este și va rămîne mult timp specia literară cea mai gustată de marele public », constată un alt critic francez contemporan (Pierre de Boisdeffre — *Une histoire vivante de la littérature d'aujourd'hui*, Paris 1958, p. 215).

În recenta sa monografie *Romanul sovietic* (Moscova 1963) construită pe ample determinări și paralele istorico-literare pe plan universal, M.Kuznețov consideră că teoria « crizei » romanului contemporan a fost generată de acele opere literare care desființează temeliile verificate de decenii ale speciei la care ne referim, prin renunțarea la zugrăvirea vieții sociale, la crearea unor fresce obiective ale realității, la înfățișarea omului și a lumii lui lăuntrice. Kuznețov demonstrează în mod convingător că o deviză ca cea a Nathaliei Sarraute « Furtună într-un pahar cu apă — iată specialitatea mea », sau ca cea a lui Alain Robbe-Grillet « Adevăratul conținut al operei de artă este forma lui », nu pot duce la realizarea unor creații viabile.

Ideea aceasta o susțin și alte studii recente ale criticilor și istoricilor literari sovietici (N. Nazarenko, T. Motîliova, V. Kojinov). În interesanta sa monografie *Originile romanului* (Moscova 1963) V. Kojinov arată că în condițiile lumii capitaliste problema alienării, a însingurării, a izolării omului în societate nu a putut fi ignorată de scriitori. Dar unii dintre scriitori încearcă să evadeze din fața realității sociale ostile omului, s-o ocolească. Pe linia acestui evazionism, a fugii din « fața forțelor inumane ale societății » și a retragerii « în sfera conștiinței individuale, aparent independente de înrîurirea lumii exterioare » (p. 424) s-ar putea cita școala « torentului conștiinței », școala « noului roman » francez, sau varianta modernă a

Scanned with OKEN Scanner

romanului picaresc (Jack Kerouac). Criticul literar sovietic arată că izolarea de lumea socială duce inevitabil la dezagregarea personalității eroului, « iar această descompunere a personajului uman înseamnă în mod obligatoriu și descompunerea romanului însuși, golirea, eliminarea totală a esenței sale ca expresie proteică ». (p. 424).

Este această observație valabilă pentru întregul roman apusean din secolul al XX-lea?

Pornind de la același principiu al atitudinii autorului față de destinul eroului, al omului în societatea capitalistă, V. Kojinov demonstrează profunda valoare artistică a creației unor mari romancieri ca Thomas Mann, Faulkner, Steinbeck, Hemingway, Green etc. Operele lor, care se bucură de o largă popularitate, dovedesc netemeinicia diferitelor teorii despre « criza » romanului în general. « În aceste opere autentice de artă, nu întîlnim acea descompunere a trăsăturilor structurale, specifice genului din care fac parte, acea « absolvire » de a zugrăvi caracterele oamenilor, de a le reda acțiunile considerate drept proprietăți obligatorii ale romanului contemporan. . . și aceasta datorită faptului că în romanele amintite nu există evaziune din viața socială. Eroii lor și totodată și autorii lor luptă împotriva lumii capitaliste inumane. Poate fi vorba de o luptă directă cu arma în mînă împotriva fascismului, ca în cazul lui Hemingway sau de o rezistență spirituală dîrză, ca la Green, oricum însă tocmai acțiunea, atitudinea militantă este temelia pe care poate fi « salvată » specia romanului. » (p. 431—432).

Desigur problema « crizei » romanului nu se pune în estetica realismului socialist. Practica de aproape o jumătate de veac a literaturii sovietice a îmbogățit tezaurul literar mondial cu o serie de opere clasice ca: *Pe Donul liniștit*, *Calvarul*, *Viața lui Klim Samghin* etc. Romanul este una din speciile predilecte ale literaturii sovietice și în genere a literaturilor realist-socialiste; el și-a găsit o intensă afirmare în creația multor dintre scriitorii contemporani. Principiul acțiunii, al luptei, de care vorbea Kuznețov, neînstrăinarea omului de societate, ba dimpotrivă contopirea individului cu năzuințele colectivității, identificarea eroului cu aspirațiile poporului își găsesc pe deplin verificarea ca temelii de dezvoltare a romanului contemporan realist-socialist. Ca și în cele mai bune creații ale sec. al XIX-lea, la Balzac, Dickens, Tolstoi, Dostoievski, în romanul realist-socialist se afirmă principii de artă viguroasă, capabilă să îmbrățișeze toată multitudinea și complexitatea de fapte și sentimente, de gînduri și frămîntări ale omului contemporan. Experiența și înrîurirea romanului realist-socialist asupra literaturii contemporane apusene, greutatea lui specifică în ansamblul vieții literare moderne nu pot să nu fie luate în considerație și nu pot să nu pledeze împotriva lozincilor pesimiste proclamînd « degenerarea », « descompunerea », « criza » romanului.

De altfel, pasiunea cu care se discută problemele romanului, preocuparea intensă pe care ele o trezesc, nu ar putea fi stîrnită de o specie « muribundă ». Arătînd că « romanul este o formă mult prea prețioasă și viguroasă a artei și culturii umane în genere » pentru a se putea renunța atît de ușor la ea, V. Kojinov este îndreptățit să afirme: « În limitele în care se poate prevedea dezvoltarea viitoare a omenirii e greu de presupus că omul va renunța la această creație a sa. Romanul mai are de trăit o viață îndelungată și glorioasă » (p. 437).

★

Scanned with OKEN Scanner

Cu multă pasiune discută istoricii și criticii literari sovietici despre esența și specificul romanului ca specie. Asupra acestei probleme stăruiseră încă în primii ani de după revoluție adepții « școlii formale », dar poziția anti-istorică, formalistă de pe care o trataseră, i-a împiedicat să găsească o soluție. Discuția a fost reînviată în alți termeni și cu alte perspective prin lucrările lui V. Dneprov (*Cu privire la teoria romanului* — 1956, *Problemele realismului* — 1960 etc). Contribuțiile mereu noi aduse de autor, dintre care unele de dată recentă, au determinat prelungirea acestei dezbateri care continuă să fie urmărită cu viu interes de opinia literară din URSS. Dneprov combate clasificarea tradițională a literaturii în trei genuri : epic, liric și dramatic, precum și încadrarea romanului în genul epic. Preconizînd revizuirea acestei clasificări, Dneprov consideră romanul ca un gen aparte, al patrulea gen, sintetic, născut prin contopirea celor trei clasice, cunoscute. « Romanul — afirmă Dneprov — sintetizează epicul, liricul și dramaticul ».

Teoria lui Dneprov valorifică o bogată experiență a romanului rus și apusean din secolul al XIX-lea și al XX-lea. Ea se bizuie pe caracterul complex, cu adevărat « sintetic », pe care-l îmbracă romanele lui Dostoievski sau Faulkner, Tolstoi sau Steinbeck. De altfel ideea « romanului-dramă » la Dostoievski, a contopirii profunde a epicului cu dramaticul sau, poate, mai precis, a dramatizării epicului în romanele scriitorului rus a fost afirmată cu insistență încă de mult, de comentatorii acestuia. Aceeași sinteză între epic, dramatic și liric, dar într-o dozare mai armonioasă, și deci și cu mai mult echilibru în rezultate, ne oferă și romanul tolstoian. Faulkner sau Graham Green, Mihail Solohov sau Alexei Tolstoi nu fac excepție de la această constatare. Confirmată într-o bună măsură de practica vie a vieții literare contemporane, teoria lui Dneprov considerată mai ales în liniile ei mari, îndeamnă la adeziune, măcar parțială. Consacrînd analizei ei un număr apreciabil de pagini din monografia sa *Romanul sovietic*, M. Kuznețov declară că « observațiile lui Dneprov asupra caracterului sintetic al romanului contemporan prezintă interes » (pag. 32), chiar dacă în unele amănunte impută autorului o tratare cam grăbită. Ideea caracterului complex al romanului contemporan, care face imposibilă orice încadrare schematică sau catalogare unilaterală a lui este împărtășită și de alți critici sovietici (T. Motîliova, V. Nazarenko, T. Trifonova etc.)

Replici și contraargumente a trezit mai ales propunerea lui Dneprov de revizuire a clasificării tradiționale a genurilor, de instituire a romanului ca gen aparte, egal în drepturi cu celelalte trei devenite clasice. Între alții, V. Kojinov a luat în cîteva rînduri atitudine împotriva opiniei lui Dneprov și mai ales a aplicării ei la clasificarea genurilor, argumentînd împotriva tratării exclusiviste a romanului, ca unic deținător al caracterului « sintetic», în dauna altor specii literare nu mai puțin definite în epoca noastră prin aceeași trăsătură.

Discuția în jurul punctului de vedere emis de V. Dneprov a reactualizat o serie de probleme, privind structura și modalitățile romanului, procedeele și virtuțile specifice lui sau legăturile cu alte specii literare. Cum trebuie să fie romanul din zilele noastre? Care sînt atributele necesare lui, calitățile ce nu-i pot lipsi? Iată întrebări care răsună adesea în articolele criticilor sovietici și la care mulți dintre ei se străduiesc să afle răspuns. În articolul său, *Discutînd despre roman* (Novîi Mir — nr. 11, 1963) Tamara Motîliova afirmă : « Astăzi se pot scrie romane bune în chipul cel mai divers ». Vorbind despre « sporirea capacității de asimilare a romanului contemporan » ea

Scanned with OKEN Scanner

citează cîteva exemple de diverse maniere în care se pot scrie romanele din zilele noastre: romanul-parabolă, romanul-alegorie, romanul-biografie, romanul-documentar etc. Prețioasă este precizarea pe care o face, de natură să ne atragă atenția asupra rolului important ce revine mesajului operei și poziției adoptate de scriitor în oglindirea materialului de viață: « Studiind și salutînd îmbogățirea formelor pe care le îmbracă romanul contemporan — scrie T. Motîliova — nu trebuie să uităm principalul: este folositoare acea îmbogățire care ne ajută să cunoaștem și mai adînc realitatea în adevărul ei ».

Într-o dezbatere mai amplă asupra acestei teme se angajează Kuznețov în lucrarea sa *Romanul sovietic*. El realizează o trecere în revistă interesantă și sugestivă a dezvoltării istorice a romanului sovietic de la originile sale și pînă în zilele noastre. Rezultatul este concretizat nu numai într-o încercare de clasificare a diferitelor forme și variante de roman în cadrul literaturii sovietice, dar mai ales în relevarea liniilor directoare, a tendințelor principale de orientare și dezvoltare, de creștere și afirmare a romanului sovietic de-a lungul celor aproape cinci decenii de existență.

Istoria literaturii sovietice ne dovedește că drumul principal pe care s-a dezvoltat specia literară de care ne ocupăm nu a fost deschis de romanele moderniste ale lui Andrei Belîi, nici de romanele modernist-naturaliste ale lui Boris Pilniak, cu tot succesul temporar de care ele s-au bucurat în primii ani de după revoluție. Drumul care a dus la realizări valoroase și de durată în romanul sovietic (romanele lui Gorki, Șolohov, Alexei Tolstoi, Fedin, Leonov etc.) este incontestabil cel al unei arte profund realiste. « Nici romanul irealist al lui Belîi — spune Kuznețov — nici romanul modernist-naturalist în genul lui Pilniak, nici romanul-formalist, în care absența unei viziuni istorice adevărate asupra vieții era suplinită prin „supraîncărcarea" formei, nu au fost capabile să genereze opere monumentale care să dea întrupare epocii noastre în mișcarea ei, care să redea cursul istoriei » (p.143—144).

Încercările concrete de a rezolva această misiune de primă importanță ce a revenit romanului sovietic au fost și sînt foarte variate, foarte deosebite unele de altele. Apelînd la anii mai îndepărtați din istoria literaturii sovietice, Kuznețov distinge o variantă « pur romantică » a romanului sovietic (operele de tinerețe ale lui Paustovski, creațiile lui Alexandr Grin etc) și una punctată de naturalism (« Glückauf » de V. Grosmann,) amîndouă rămase fără urmare.

Varietatea modalităților de afirmare a romanului este evidentă în literatura sovietică contemporană și în genere în literaturile din țările de democrație populară. Romanul-document, sau romanul documentar ilustrat altă dată prin opere devenite clasice, (*Ceapaev*, *Poemul pedagogic*) și continuat tot cu atîta succes (*Viața lui Berejkov* de A. Beck) se afirmă alături de romanul-pamflet, romanul cu puternic colorit publicistic (*Al noulea val* de I. Ehrenburg). Romanele-eseuri, romanele-dispute pe teme științifice (*Împotriva furtunii* de D. Granin) apar alături de romanele care folosesc larg simbolul, alegoria, chiar fantasticul (*Pădurea rusească*, de L. Leonov, *Jenia, minunea secolului* 20 de T. Esenina etc). Romanul-reportaj cultivat cu predilecție de G. Troepolski, V. Tendriakov, Mihail Jestev este frecvent întîlnit în proza ultimilor ani alături de romanul liric, romanul-evocare, romanul-mărturisire (*Stele în plină zi* de Olga Berggolț, *Picătura de rouă* deV. Solouhin, ciclul autobiografic al lui Paustovski etc.) Problema modalității celeimai eficiente și mai adecvate pentru a da întrupare epocii contemporane, preocupă îndeaproape pe romancierii realist-socialiști. Olga Berggolț și Vera

Scanned with OKEN Scanner

Panova își mărturisesc preferința pentru romanele care redau nu atît cursul exterior al evenimentelor, cît mai ales lumea interioară foarte adîncă și frămîntată a sufletului omenesc. Unii critici prevăd un viitor strălucit romanului « panoramic », roman cu un larg orizont, îmbrățișînd o vastă perspectivă de fapte și evenimente, un fel de frescă și totodată comentariu publicistic, operă densă și amplă. Dimpotrivă mulți prozatori, mai ales dintre cei tineri, (Bondarev, Baklanov, Gladilin) pledează pentru o condensare maximă. Bondarev a lansat chiar lozinca: « Epoca noastră trepidantă este epoca romanelor scurte și sobre. . . de zece, douăsprezece coli ». A stîrnit destul de multe replici afirmația făcută acum cîtva timp de Simonov care spunea: « În ultima vreme în literatura sovietică se dezvoltă mai intens romanul „eveniment" de cît romanul „destin,". . . Romanul-eveniment capătă o bază tot mai temeinică în viața noastră. » Prin « romanul-destin », K. Simonov înțelege în primul rînd romanul care zugrăvește caractere umane și biografii, drumuri de viață. Prin romanul-eveniment el înțelege în schimb, un roman care pune pe primul plan, un moment istoric, deopotrivă hotărîtor și pentru destinul individului și pentru cel al poporului întreg, al țării. Obiecțiile ridicate de V. Sceribina și recent de M. Kuznețov împotriva acestui punct de vedere invocă pe bună dreptate caracterul lui unilateral și exclusivist. Practica literară ne arată că romanul nu poate trăi în afara zugrăvirii caracterelor umane. Experiența romanului « lucrurilor » este cea mai bună dovadă în acest sens. Romanul *Vii și morții* pe care K. Simonov îl socoate o pildă de roman-eveniment nu face cîtuși de puțin abstracție de rolul caracterelor individuale. După cum n-o face nici continuarea acestei opere, romanul *Nimeni nu se naște soldat*, deși elementul « eveniment » ocupă în cadrul lui un spațiu foarte mare. M. Kuznețov subliniază foarte bine că nu poate fi vorba de nici un fel de exclusivism și că e mult mai potrivit să constatăm anumite înclinări, orientări, tendințe — fără să recurgem la generalizări sau să exagerăm rolul uneia în dauna celeilalte sau a celorlalte. De altfel caracterul tot mai complex și mai variat în complexitatea lui pe care-l îmbracă romanul din zilele noastre ne îndeamnă să ne ferim de aprecieri și caracterizări înguste sau absolutizante.

Pentru afirmarea unor tendințe cît mai deosebite și mai variate în cadrul romanului modern, s-a pledat recent și în discuția purtată în paginile revistei poloneze *Kultura*. S-au apreciat astfel pozitiv posibilitățile de îmbogățire pe care le oferă romanului meditația filozofică, eseul, publicistica de înaltă ținută.

Raliindu-se la părerea exprimată cu predilecție de o serie de cercetări sovietici (M.A. Cicerin în ampla sa monografie *Apariția romanului-epopee*, de V. Kojinov, V. Nazarenko, T. Trifonova etc) susținută și la noi în țară de I. Ianoși (*Romanul monumental și secolul XX*) M. Kuznețov socotește forma monumentală ca cea mai potrivită pentru romanul literaturii realist-socialiste. (« În mod legic romanul-epopee a ocupat locul de frunte în literatura sovietică ». . . « tendința generală a romanului sovietic este concretizată în năzuința spre romanul-epopee, adică spre opere zugrăvind tablouri ample, atotcuprinzătoare din viața poporului »). Luînd atitudine împotriva « pseudomonumentalului », exprimat adesea în descriptivismul istoric sec, în schematism și publicistică goală, M. Kuznețov explică prestigiul de care se bucură romanul-epopee, ca și neîndoielnicile sale realizări artistice prin corespondența intimă, profundă, dintre virtuțile lui estetice și năzuințele cititorilor contemporani. Cititorii din zilele noastre, spune criticul literar sovietic,

Scanned with OKEN Scanner

« așteaptă scriitori-gînditori, așteaptă romane, care să nu se mulțumească să reînvie trecutul, ci caută să explice și să fixeze în imagini artistice evenimentele la care am fost nu atît martori, cît mai ales participanți dintre cei mai activi ».

★

Confruntarea de opinii în jurul romanului este simptomatică. După o îndelungată și bogată experiență acumulată de-a lungul deceniilor în cele mai diferite literaturi ale lumii, romanul contemporan procedează la un bilanț al realizărilor și încearcă să-și contureze drumul de viitor. De aci și insistența cu care se dezbate astăzi, poate mai mult decît oricînd altădată, problema tradițiilor. De aci preocuparea de a afla precursori și de a fundamenta pe o experiență ilustră orientări noi, de aci interesul pentru inovație, pentru încercările originale făgăduind o lărgire a perspectivelor, o înnoire a procedeelor de artă specifice speciei.

E neîndoielnic că romanul trece în zilele noastre printr-un moment de căutări adînci și substanțiale, de frămîntări lăuntrice, puternice. E mai indicat să vedem în acest proces un indiciu al potențelor multiple, încă nevalorificate ale romanului care își caută expresia și afirmarea, decît un simptom de istovire și decădere.

TATIANA NICOLESCU

Scanned with OKEN Scanner

cadran mondial

Acordarea premiului internațional al editurilor pentru literatură, cunoscut sub numele de *Formentor*, în anul acesta a provocat o adevărată surpriză. Juriul s-a oprit la numele unei scriitoare necunoscute, Gisela Elsner, al cărei volum de debut se află de-abia sub tipar.

Din cei 60 de candidați la laurii acestui premiu, scriitoarea favorită părea să fie Nathalie Sarraute, pentru *Les fruits d'or*. În cadrul dezbaterilor juriului în jurul ideii de « tradiție și avangardă », cartea Nathaliei Sarraute a fost calificată « un roman care neagă romanul », căutînd să lichideze valorile istorice și colective, printr-o variație stilistică despre o temă banală și comună, cu personaje și idei obișnuite. Cei mai mulți editori au calificat *Les fruits d'or* drept o carte foarte inteligentă, dar lipsită de sensibilitate, un roman scris pentru un public restrîns de literați, și deci străin de un premiu care-și propune să răspîndească o carte în masa unui public internațional.

În cadrul juriului s-a propus ca în viitor să participe la premiul *Formentor* și editori și scriitori din țările socialiste.

●

Într-un interviu pe care i l-a solicitat Gideon Bachman pentru revista engleză *Sight and Sound*, Federico Fellini a mărtu-

Scanned with OKEN Scanner

risit, printre altele: « Nu m-am gîndit niciodată să creez în filmele mele eroi în sensul romantic al cuvîntului. Dar totdeauna am realizat cîte un erou care se luptă cu monștrii, cu prostia, cu teama, cu adevăratele pericole pe care i le pune în față viața. Povestea sa poate fi supusă în multe feluri, dar va fi totdeauna aceeași poveste. . . Ceea ce mă interesează permanent, este omul, de orice nivel, în condiții diferite și de dimensiuni interioare variate. Și pe deasupra eu însumi sînt om, iar artistul trebuie să vorbească despre el însuși ca om. Tot ce doresc în filmele mele este un om real, care să trăiască o viață reală ».

●

Obișnuiți să-l cunoaștem pe Gauguin — omul — mai mult prin ceața nimbată a unui exotism desuet, ca pe un inadaptabil neînțeles, iar pe artist prin păienjenișul unor interpretări romanțioase — care țin mai mult de legendă decît de realitate — este firesc interesul pe care-l suscită orice nou studiu despre viața marelui pictor.

Cu atît mai mult, cu cît criticul de artă francez Georges Boudaille — în lucrarea sa — ne prezintă un Gauguin desprins de vălurile anecdoticului tendențios, ale amănuntului voit ostentativ. Lucrarea criticului francez este clară, niciodată prolixă, înfățișîndu-ne pe Gauguin ca pe un artist contemporan. Fără să evite zugrăvirea meandrelor vieții lui Gauguin, firea sa ciudată, Georges Boudaille știe să aducă prețioase contribuții, acolo unde continua să dăinuie obscuritatea.

Miturile despre Gauguin încetățenite — în bună parte și de romanul lui Somerset Maugham — sînt risipite competent și concludent. Gauguin nu mai este « omul plecărilor dincolo de zare ». Boudaille subliniază că Gauguin nu și-a părăsit funcția lucrativă de la bursă de dragul picturii: a trebuit să survină o criză financiară pentru a părăsi postul bine remunerat ce-l avea și a se consacra picturii. La fel, abandonarea soției și a familiei pentru a pleca la Paris, n-a fost chiar atît de nemotivată cum este prezentată de obicei. În sfîrșit, criticul francez stăruie, pe bună dreptate, asupra atitudinii ferme a pictorului față de autoritățile abuzive din insulele Pacificului, scoțînd în relief dragostea pe care i-o purtau localnicii.

Cartea lui Georges Boudaille — apărută în editura Somagy din Paris — aduce un punct de vedere clar, luminos asupra vieții lui Gauguin. Pictorul francez nu ne mai apare astfel ascuns și vag în văluri de legende, ci mai sensibil și mai uman, mai aproape de dragostea ce i-o purtăm, atît artistului, cît și omului.

●

Cu ai săi *Sechestrați din Altona*, Vittorio de Sica reușește să fie în același timp prea fidel și totalmente infidel piesei lui Jean-Paul Sartre. Filmul său a devenit — pare-se — grandilocvent, fără o grandoare reală.

Piesa însăși se cerea ecranizată, căci propune realizatorului un itinerar și metode familiare filmului. Încercînd să folosească textul numai ca punct de plecare și fond de inspirație, Cesare Zavattini (scenariul) și Vittorio de Sica (regia) se îndepărtează de la conținutul de idei al piesei, se rătăcește în păienjenișul ei filozofic, acțiunea lor de recreere avînd rezultate neinteresante, cu tot aportul de talent al Sophiei Loren, al lui Maximilian Schell, Frederic March, Françoise Prévost.

●

Cunoscutul cineast american Otto Preminger a adaptat pentru ecran romanul lui Mortson *Cardinalul*. Acțiunea se desfășoară între cele două războaie mondiale și este istoria unui om care trăiește intens această epocă și trebuie să facă față nenumăratelor probleme pe care ea le ridică: problema discriminării rasiale, a guvernelor totalitare etc.

« Eu socot », spune Preminger, « că orice film, chiar și comedia, trebuie să exprime ceva, un crez, o convingere. Trebuie să exprime, deci, convingerile autorului său. Și este evident că dacă am ales o istorie ca aceasta pentru a face un film, înseamnă că sînt de acord cu ceea ce exprimă ea ».

●

Luis Buñuel a transpus pe ecran romanul lui Octave Mirbeau *Jurnalul unei cameriste* cu Jeanne Moreau în rolul principal. Același roman fusese adaptat de Renoir în 1946 cu Paulette Godard.

Buñuel a încercat să evidențieze în scenariul, scris împreună cu Jean-Claude Carrière, și chiar în însăși transcrierea cinematografică, aspectul politic grefat pe tabloul descompunerii burgheziei. Eroina, care era un personaj pasiv, spectator în

Scanned with OKEN Scanner

roman, în noua ecranizare ia o atitudine hotărîtă și activă față de întîmplările și oamenii din jur.

●

La 19 iulie 1964 se vor întîlni la Nîmes într-un Congres național, poeții francezi, sub președinția scriitorului Henri Meillant, patronați de Societatea Poeților și Artiștilor din Franța și de revista *Art et poésie*. În cadrul acestui congres se va decerna și « Grand Prix International de Poésie » pe 1964. După unele pronosticuri indiscrete ale organizatorilor, premiul respectiv va fi atribuit lui Paul Géraldy, pentru întreaga sa operă, și îndeosebi pentru *Toi et moi* și *L'homme et l'amour*. Între cele două războaie Géraldy, născut în 1885, la Paris, a avut o vogă extraordinară, în deosebi în rîndul publicului feminin, care era sensibil la versurile sale vaporoase.

●

Revistele « Europa letteraria », « Il contemporaneo », « Il ponte » și « Nuovi Argomenti » au organizat la 20 aprilie la Roma și Bologna manifestații antifranchiste cu prilejul unui an de la uciderea mîrșavă a lui Julián Grimau. Au luat cuvîntul Giorgio Bassani, Giancarlo Vigorelli, și alții. Au participat Angela Grimau, Rafael Alberti și María Teresa León.

●

În sala austeră a Palatului Strozzi din Florența a avut loc recent o « zi culturală », care a adunat împreună poeți, critici, umoriști, desenatori, muzicieni, pianiști și actori pentru a discuta despre *Poezie și nepoezie*. Cele două grupuri de poeți florentini, așa-ziși « tehnologi » și « neo-lirici tradiționaliști » au citit din lucrările lor, disputîndu-și fiecare în parte meritul de a fi cucerit poezia.

●

« Neocapitalismul și literatura » constituie obiectul unei anchete în revista *Nuovi Argomenti*, la care răspund mai mulți scriitori, printre care Alberto Moravia, Vittorini, Pier Paulo Pasolini, Lionetti, Baldini, Rovezi și Eco. Bineînțeles, opiniile sînt diverse. Sensul chestionarului conține teza « neocapitalismului » ca o contrareformă, ca un fenomen antiumanist, care încearcă să distragă pe literați și artiști de la realitățile omenești, sociale și psihologice. Răspunsul cel mai semnificativ pentru definirea acestui curent reacționar ni s-a părut cel al lui Umberto Eco: « Neocapitalismul are ideologia sa, dar nu are temeiuri teoretice și morale, atît de articulate și profunde, încît să permită o filozofie a culturii unitară, sub toate aspectele ei ».

●

La Moscova a apărut cu prilejul cuatricentenarului nașterii lui Shakespeare o nouă ediție a lui *Hamlet*, în traducerea excepțională a lui Boris Pasternak.

●

André Bataille, profesor la Facultatea de Litere din Paris a prezentat în acest an o comunicare consacrată unui prețios papirus descoperit în Egipt, la Fayum. Este vorba de o comedie de Menandru — al cărei text rămăsese necunoscut pînă azi — intitulată *Sicyoneanul*.

●

Scriitoarea Jeanine Moulin a publicat de curînd la *Editura Seghers* o amplă Antologie a poeziei feminine, oprindu-se îndeosebi asupra celei din epoca modernă.

Păcat însă că la temelia acestei bogate culegeri stă ideea exclusivistă — exprimată de autoare în prefață — că « poezia este pentru femei un refugiu, un loc de libertate totală, calea unică a realizărilor ei », după cum observă, de altfel și cronicarul Edith Mora în *Les Nouvelles Littéraires* din 12 martie 1964.

●

Literatura arabă este puțin cunoscută și traducerile în limbile de circulație mondială sînt rare. Această deficiență a fost remediată, pentru cunoscătorii limbii franceze, datorită lui R. și L. Makarius, care au publicat recent la « Editions du Seuil », primul volum al unei *Antologii*

Scanned with OKEN Scanner

a literaturii arabe contemporane. Volumul este consacrat romanului și nuvelei, avînd o cuprinzătoare «Introducere» — datorită lui Jacques Berque — care constituie o veritabilă sinteză a producției romanești din țările arabe de la începutul secolului nostru pînă în 1962.

Traducătorii au selectat cu pricepere și competență din operele cele mai valoroase ale romancierilor și nuveliștilor care au exercitat o anumită influență în ultimii șaizeci de ani, neomițînd însă nici talentele mai tinere în curs de afirmare. Se citesc cu interes *Făuritorii de infirmi* de Naguib Mahfous și *O viață de cîine* de Youssef Ghorâb sau povestirile lui Al. Mâzini și Ibrahim al Masri.

R. și L. Makarius — învingînd în mare măsură dificultățile de tălmăcire — ne oferă în primul volum al *Antologiei literaturii arabe contemporane* o mărturire policromă a lumii arabo-islamice.

PREZENTAREA TEHNICĂ: ANDRONICA POPESCU
CORECTURA: LIDA IGIROȘIANU, ALEXANDRU BACIU

Tiparul executat la Întreprinderea poligrafică „ARTA GRAFICĂ"
Calea Șerban Vodă, 133—135 — București, R.P.R.
Planșele color executate la Atelierele Grafice nr. 4

Scanned with OKEN Scanner

Secolul 20

REDACŢIA: CALEA VICTORIEI 115, TEL. 16.79.22
ADMINISTRAŢIA: ŞOSEAUA KISELEFF 10, TEL. 18.63.99
BUCUREŞTI

LEI 7 | 43.804

Scanned with OKEN Scanner